

YOL – İQTİSADİYYAT, MƏDƏNİYYƏT, BİR SÖZLƏ,
HƏYAT DEMƏKDİR.

Heydər ƏLİYEV

Nəqliyyat hüququ

ELMİ-NƏZƏRİ, TƏCRÜBİ JURNALI REDAKSIYA ŞURASININ TƏRKİBİ:

Aytən MUSTAFAZADƏ – *Redaksiya şurasının sədri, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun direktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Əli HÜSEYNLİ – *Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Milli Məclisin Sədrinin birinci müavini;*

Fərhad ABDULLAYEV – *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin sədri, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Eminə YAZIÇIOĞLU – *İstanbul Universiteti Hüquq fakültəsinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

İrina SOPİLKO – *Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti Hüquq fakültəsinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Leonid TİMÇENKO – *Ukrayna Dövlət Vergi Xidməti Akademiyası Beynəlxalq Əlaqələr Şöbəsinin rəisi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Revol VALEVEY – *Kazan Dövlət Universitetinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Əmir ƏLİYEV – *Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Lətif HÜSEYNOV – *İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Oktay ƏFƏNDİYEV – *Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, “İqtisadiyyatın tənzimlənməsi” kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

İsaxan VƏLİYEV – *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası “Hüquq” kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Arif QULİYEV – *Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti, Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun Beynəlxalq hüquq kafedrası, akademik, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yaroslav LAZUR – *Ukrayna Ujqorod Milli Universitetinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yelena BAQREYEVA – *Rusiya Federasiyası Hökumətinin yanında Maliyyə Universiteti, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yesberqen ALAUXANOV – *“Qazaxıstanın Elm və Həyatı” beynəlxalq elmi-kütləvi jurnalın baş redaktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Qulu NOVRUZOV – *Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının rəisi, gömrük xidməti general-mayoru, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru;*

Etibar ƏLİYEV – *Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru.*

№1(50)**2004-cü ilin dekabr ayından çıxır.****Təsisçi və baş redaktor:****Əliyev Etibar Əli oğlu,**
hüquq üzrə elmlər doktoru.**Fəxri təsisçi təşkilat:**Azərbaycan
Hüquqşünasları
Konfederasiyası (AHK)**Müəlliflə redaksiyanın mövqeyi uyğun olmaya bilər.****Göndərilən əlyazmalar, fotolar geri qaytarılmır.****Redaksiyanın ünvanı:****AZ1070 Bakı şəhəri,**
Yasamal rayonu,
Yeni Yasamal y/sahəsi,
Ş.Bünyadzadə küçəsi, 12. Tel.: +99412 533 97 90
mob.:+99450 220-24-42;
+99455 230-24-42

vebsayt: law-plane.az

Elektron poçt:
e-mail: a-etibar@rambler.ruNəşrin elektron variantının internet saytı:
www.law-plane.az
URL: http://www.law-plane.az
http://www.hmj.az/index.php/hmj**REDAKSİYA HEYƏTİNİN ÜZVLƏRİ:****Elmi redaktor – MƏMMƏDOV R.F.** – Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;**Elmi məsləhətçi – MƏMMƏDOV Ə.Q.** – BDU Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ” kafedrasının müdiri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.**Məsul redaktor — HÜSEYNOVA F.E.** – BDU Hüquq fakültəsinin “BXH və Avropa hüququ” kafedrası, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.**Məsləhətçi redaktor — ADİLOV N.A.** — Azərbaycan Respublikası Mediasiya Şurasının sədri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.**İnzibatçı redaktor — HƏSƏNZADƏ S.B.** – AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, hüquq üzrə elmlər doktoru.**Böyük redaktor: — Zümrüd TURABXANQIZI.****Redaktorlar:**— **ABBASOV A.Q.** — BDU-nun «İngilis dili» kafedrasının müdiri, Əməkdar müəllim, professor, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.— **AĞAKİŞİYEV Ə.Y.** — BDU-nun dosenti, Əməkdar müəllim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.— **HÜSEYNOV M.H.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas.— **ƏLİYEV E.E.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas.

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Şəxslərin Dövlət Qeydiyyatı üzrə Bakı Bölgə Şöbəsinə 16 sentyabr 2004-cü il tarixdə dövlət qeydiyyatına alınmışdır (01 iyun 2006-cı il tarixli dəyişikliklərlə).

ŞƏHADƏTNAMƏ: 0104-P72-4098118 mart 2022-ci il tarixdə 204 səhifə həcmində çap olunmuşdur.
Tirajı 300 ədəd.**2022****I RÜB**

HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK PRİNSİPLƏRİ DAVAMLI YÜKSƏLİŞİN QARANTIDIR

Azərbaycan xalqı əbədiyyətə qovuşmuş dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin anım gününü həmişə dərin hüzn və eyni zamanda xoş xatirələrlə yad edir. Zaman ölçüsündə cismən bizdən uzaqlaşdıqca Heydər Əliyevin əzəmətli şəxsiyyətinin cizgiləri daha aydın görünməyə başlayır. 44 günlük Vətən müharibəsində əldə edilmiş möhtəşəm Zəfərin işığında bu fəvqəlbəşər insanın həyat və fəaliyyətinə yeni baxış bucağından nəzər salarkən onun siyasi portreti düşüncəmizdə daha dolğun əks olunur.

Mübaligəsizdir ki, dünya siyasətinin nəhənglərindən sayılan Heydər Əliyev Tanrı tərəfindən Azərbaycanın taleyinə xilaskarlıq missiyası ilə bəxş edilmiş və onu zirvələrə qaldırmış nadir şəxsiyyətlərdən biridir. O, Azərbaycan xalqının qan və qəlb yaddaşında qurucu dövlət xadimi, milli lider və xalq məhəbbətini qazanan öndər kimi yaşayır. Çünki xalqın siyasi və ictimai həyatında, dövlət quruculuğunda onun qədr misilsiz xidmətlər göstərən ikinci dövlət adamı tapmaq mümkünsüzdür. Elə bu səbəbdəndir ki, Heydər Əliyevi tanıdığımız gündən ona ən böyük azərbaycanlı demişik.

Təbiət siyasi xadimlərin heç də hamısında rast gəlinməyən tarixi bəsirəti, siyasi fəhm kimi nadir öncəgörmə qabiliyyətini zəmanəsini çox-çox qabaqlayan, insan qəlbinin dərin bilicisi və mahir psixoloq olan Heydər Əliyevdən əsirgəməyib. Ulu Öndər dünyada gedən proseslərə təsir etmək gücündə olan unikal şəxsiyyət və eyni zamanda tarixi yazan və yaradan, onu yönəltməyi və fəvqündə durmağı bacaran, dövlət idarəçiliyi və siyasi təlimlər elminin müntəxəbatını öz fəaliyyəti ilə diktə edən müdrik dövlət xadimi idi. O,

təkcə güclü təsərrüfatçı deyil, həm də sözünün çəkisi və sanbalı olan, xalqı arxasınca aparmağı, auditoriyanı inandırmağı bacaran bir lider idi. Heydər Əliyevin dərin məntiqli və məzmunlu nitqi, auditoriya ilə ünsiyyət qurmaq səriştəsi onu dinləyənləri məftun edirdi.

Heydər Əliyev analitik düşüncə tərzini və çətin vəziyyətlərdə soyuqqanlılığını saxlamaq məharəti

ilə, yüksək intellekti və dünya mədəniyyətinə bələdliyi ilə ətrafdakıları heyrətləndirirdi. Ulu öndər bəlkə də dünyanın çox nadir siyasətçilərindəndir ki, ekstremal vəziyyətlərdə və ən qızgın meydanlarda hissələrini gizlədərək, hər zaman ağılı və məntiği ilə davranmağı bacarıb, əsl peşəkarlıq nümayiş etdirib.

Müasir siyasi texnologiyalarda lider üçün xarizma çox mühüm təsirə malik keyfiyyət hesab olunur. Heydər Əliyevin ən ali insani keyfiyyətləri, fenomenal xarakteri, hərəni öz dilində danışdırmaq məharəti onu tanıyanların sevimlisinə çevirirdi. Xeyrxahlıq və alicənablıq, inam və etibar, təmkin və səmimiyyət, səbat, diqqət və bir çox digər yüksək mənəvi cəhətlər Heydər Əliyevin ali keyfiyyətlərinin çalarlarıdır.

Heç də hər dövlət xadiminə xas olmayan bu üstünlüklər ulu Tanrının Heydər Əliyevə verdiyi ali keyfiyyətlərdir. Onun gücü həm də universal və dərin biliyində, qətiyyətinə, işgüzarlığında, hökmündə, heyrətamiz yaddaşında, tükənməz səbrində, müsahibini təmkinlə dinləməklə bərabər, həm də eyni zaman-

da həmsöhbətinə təsir etmək bacarığında idi.

Məsələləri əhəmiyyətinə görə ardıcılıqla düzmək qabiliyyəti və mahir diplomat olması onu dünyanın ən məşhur siyasətçiləri ilə bir sıraya qoyur. Heydər Əliyev sanki əzəldən böyük siyasət üçün yaranmış, təkcə bir ölkə miqyasında deyil, dünya əhəmiyyətli məsələlərin həllində qətiyyətlə sözünü deyə bilən nadir siyasətçi idi. Onun bu sahədəki fitri istedadı və fəvqəladə qabiliyyəti siyasət aləminə qədəm qoyduğu ilk günlərdən xüsusilə dövlət və dövlətçilik məsələləri ilə bağlı baxışlarında özünü büruzə vermişdir. O, hər zaman zərgər dəqiqliyi ilə ölçülüb-biçilmiş qərarlar qəbul edirdi. Hətta fəaliyyətini haqsız yerə təftiş edənlər ona irad tutmaq üçün nöqsan adına bir fakt tapıb ortaya qoya bilməmişlər, əksinə, əks mövqedə duran siyasi opponentləri sonradan onun haqlı olduğunu etiraf etməyə məcbur olmuşlar ki, bu da milli maraqların kəsişdiyi məqamlarda ölkədə siyasi həmrəyliyin əldə olunması üçün çox vacib amildir.

İdarəetmədə böyük səriştəsi və qibtə ediləcək qabiliyyətə malik olan, nəyi nə zaman deməyi, hansı addımı nə vaxt atmağı dəqiq müəyyənləşdirməyi bacaran Heydər Əliyevin təliminə görə siyasət və uzaqgörənlik qarşılıqlı vəhdətdədir. O əmin idi ki, "reallığı düzgün qiymətləndirən, keçmiş təcrübədən yaradıcılıqla istifadə edən, sosial-siyasi və iqtisadi problemlərin bütün spektrini, mürəkkəbliyini nəzərə alan, qəbul olunan qərarların mümkün nəticəsini irəlicədən görməyə imkan verən siyasi xətt hökmən uğur qazanmalıdır". Məntiqlə, həqiqətən də belə siyasət cəmiyyətin sabitliyinə, irəliyə doğru hərəkətinə və tərəqqisinə xidmət etmiş olur.

Heydər Əliyevin reallıqlara söykənən strateji yanaşmaları bütünlüklə milli maraqlar üzərində qurulmuşdu. Ulu Öndər global düşüncəli, geniş dünyagörüşlü bir siyasətçi idi. O, hadisələrə pragmatik yanaşırdı, tarixi şəraitdən düzgün baş çıxarırdı, ölkənin taleyi üçün uğurlu qərarlar qəbul edirdi. Heydər Əliyevin mülahizələri problemlərə dərinlən bələdlilik, hadisələrin məğzində, səbəb-nəticə əlaqələrinə nüfuz etmək xüsusiyyəti ilə seçilirdi. Bununla bağlı onun daha bir hikmətli ifadəsinə diqqət çəkmək istəyirəm: "...Biz nazik sapın üstü ilə gedirik. Odur ki, biz gərək bu siyasəti o qədər ağılla, o qədər məharətlə aparaq ki, Azərbaycanın milli mənafehləri müdafiə olunsun".

Azərbaycanın daxili siyasətini istiqamətləndirən, xarici siyasətini beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, məqsədyönlü və tarazlaşdırılmış şəkildə aparan qətiyyətli dövlət xadiminin gedişləri bu gün də ən tanınmış siyasətçiləri belə təəccübləndirir. Siyasət adamı üçün uzaqgörənlik, düzgün qərar çıxartmaq nə qədər əhəmiyyətlidirsə, rəvan nitqə, yüksək intellektə, təhlil etmək bacarığına yiyələnmək də bir o dər vacibdir. Bu cəhətdən Heydər Əliyevə bərabər tutula bilən dövlət xadimi çox azdır. Ümummilliyət Liderin ictimai-siyasi fəaliyyətinin obyektiv təhlili göstərir ki, o, başqalarından fərqli olaraq qeyri-adi zəkaya, böyük enerjiyə, islahatçı və yüksək analitik təfəkkürə, yenilməz iradəyə malik siyasətçi olub. Təsadüfi deyil ki, bir sıra hallarda Heydər Əliyevi "siyasət grossmeysteri", "siyasət patriarxı" kimi epitetlərlə xarakterizə edirlər.

Heydər Əliyev hələ sovetlər dönəmində Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə siyasi uzaqgörənlik nümayiş etdirərək respublikanı hərtərəfli inkişaf yoluna çıxarmış, onun gə-

ləcək müstəqilliyinin əsaslarının formalaşması üçün münbit şərait yaratmışdır.

XX yüzilliyin sonlarında baş vermiş ictimai-siyasi hadisələrin təhlili sübut edir ki, dövləti idarə etmək kimi çətin, mürəkkəb və şərəfli missiyanı yalnız iradəli, geniş və qlobal dünyagörüşlü, xalqın dəstəyinə malik və onun milli liderinə çevrilmiş şəxs yerinə yetirə bilər. Məlumdur ki, ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Sovetlər İttifaqının süqutu nəticəsində formal müstəqillik əldə etmiş bütün müttəfiq respublikalarda olduğu kimi, Azərbaycanda da keçmiş kommunist ideologiyasından imtina edilmişdi. Lakin bunun əvəzində xalqı səfərbər edən, onun kimliyini, yaratdığı dövlətin xarakterini, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlayacaq və yönəldəcək milli sistem və ideya da ortaya qoyulmamışdı. Keçmişin bütün varlıqlarından, o cümlədən elmi, intellektual, mənəvi, ictimai dəyərlərindən total imtina tendensiyası Azərbaycanda, sözün həqiqi mənasında, ciddi ideoloji boşluq yaratmışdı. Əlbəttə, bu proses bir tərəfdən keçmiş kommunist rejiminə inamsızlıqdan qaynaqlanırdısa, digər tərəfdən 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanı idarə edən AXC-Müsavat cütliyünün aydın məqsəd və məramının yoxluğundan, idarə etdikləri dövlətin siyasi, iqtisadi, mədəni, mənəvi inkişafı haqqında dolğun təsəvvürə malik olmaması səbəbindən yaranmış siyasi və iqtisadi böhranla bağlı idi. Azərbaycanda bu işlərin öhdəsindən gəlmək iqtidarında olan yeganə lider isə məhz hələ sovetlər dönəmində respublikaya uğurla rəhbərlik etmiş, keçmiş SSRİ-nin ali rəhbər strukturlarında ən yüksək vəzifələrdə çalışaraq böyük dövlətçilik və siyasi təcrübə əldə etmiş Heydər Əliyev idi. Tarix də 1993-cü ildə onun hakimiyyətə qayıdışını ən düzgün seçim kimi dəyərləndirdi.

Heydər Əliyevin əməli və nəzəri fəaliyyətinin mühüm bir hissəsini onun milli dövlətçilik təlimi, milli-mənəvi və ideya-siyasi dünyagörüşü təşkil edir. Belə ki, Ulu Öndərin güclü dövlətçilik anlayışı yeni müstəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, siyasi, sosial və mənəvi əsaslarının formalaşması üçün möhkəm təməl rolunu oynamışdır. Onun bu sahə üzrə toplanmış zəngin irsinin tədqiqi təkcə bugünkü ictimai-siyasi dairələr üçün deyil, həm də gələcək nəsillər, Azərbaycana rəhbərlik edəcək bütün liderlər üçün örnəkdir.

Uzun illər öz dövlətçiliyindən və milli-mənəvi köklərindən ayrı salınmış, milli və dövlətçilik maraqları tapdanmış Azərbaycan xalqının özünü təsdiqində Heydər Əliyevin əməli fəaliyyəti və ideya-siyasi baxışlarının çox böyük rolu olmuşdur. Ümummilli Lider eyni zamanda Azərbaycan vətəndaşlarını birləşdirən, xalqımızı beynəlxalq aləmdə vahid amal, əqidə, məqsəd və məram ətrafında səfərbər edən milli təlimi – dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılmış azərbaycançılıq ideologiyasını yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Ayrıca olaraq xüsusi vurğulanmalıdır ki, başqa sahələrdə olduğu kimi, milli ideoloji baxışlar sisteminin formalaşmasında da Heydər Əliyev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varislik prinsipini qoruya bilmiş və vaxtilə məhz birləşdirici ideya kimi irəli sürülmüş azərbaycançılıq ideologiyasını mükəmməl bir təlim kimi ölkənin dövlət siyasətinə çevirmişdir.

Azərbaycanın mürəkkəb və taleyüklü tarixi dövründə dövlətə rəhbərliyin ağır məsuliyyətini öz üzərinə götürmüş Heydər Əliyevin müstəqil dövlət təlimi və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan bu ideologiyanın həyata keçirilməsi müstəqil dövlətimizin bugünkü varlığının və gələcək inkişafının əsasını təş-

kil edir. Bu gün elm və mədəniyyətə, vətənpərvərlik tərbiyəsinə, xalqımızın tarixi irsinə yetirilən diqqət dövlət quruculuğu siyasətinin tərkib hissəsi kimi Heydər Əliyevin dövlətçilik təliminin təzahürüdür.

Ona görə də dövlət quruculuğundan danışıarkən, heç şübhəsiz, ilk yada düşən Heydər Əliyevin bu sahədəki danılmaz fəaliyyəti və əsasını qoyduğu siyasi xətdir. Həqiqətən də Azərbaycanda bütün atributlara malik güclü dövlətin formalaşması prosesinə məhz Ulu Öndərin ikinci dəfə xilaskarlıq missiyası ilə hakimiyyətə dönüşündən sonra start verilmiş, dövlət quruculuğu və onun hüquqi təminatı uğurlu istiqamət üzrə inkişaf etdirilmişdir. Azərbaycan tarixinin qəhrəmanlıq salnaməsinə şərəfli səhifələr yazmış Cavanşir, Babək, Şah İsmayıl Xətai kimi sərkərdələrin həyat və fəaliyyətini böyük vətənpərvərlik məktəbi və xalqın birlik təcəssümü kimi hər zaman nümunə göstərən Ulu öndər özünün titanik fəaliyyəti sayəsində müasir siyasi şəraitin və zamanın tələbləri kontekstində dövlət və dövlətçilik ənənələrini yeni və dolğun çalarlarla daha da zənginləşdirməyə nail olmuşdur. 1993-cü ildən sonra bu istiqamətdə hadisələrin axarına diqqət yetirərkən görürük ki, bu kurs insanlarda etnik-milliyətçi duyğularla yanaşı, həm də ictimai-siyasi özünüdərk düşüncəsinin və vətəndaşlıq hisslərinin formalaşdırılmasına yönəldilmişdir. Bu sahədəki fəaliyyətin istiqamətini Heydər Əliyevin "Xalqın, Vətənin taleyi hər bir insanın taleyinə çevrilməlidir" şüarı altında ifadə olunan ideya müəyyən etmişdir.

Mütərəqqi dövlətçilik prinsiplərinin bərqərar olması üçün Heydər Əliyevin əsas amalı dövlət işini ümumxalq işinə çevirmək idi. Bu xüsusda insan amilinə böyük əhəmiyyət verən Ulu öndərin maraqlı bir fikri

var: "Bir var dövlət işi ilə məşğul olan adamlar, bir də var adı vətəndaş. Adi vətəndaş da, əgər həqiqətən də vətəndaşdırsa, deməli, öz vətəninə, burada gedən proseslərə, dövlətinə biganə qala bilməz". Əgər biz Heydər Əliyevin çıxışlarını diqqətlə izləsək, görürük ki, onun ən böyük nailiyyət hesab etdiyi hadisə Azərbaycanın müstəqilliyi, ən çox vurğuladığı və diqqət verdiyi vəzifə isə müstəqilliyin dönməzliyinin təmin edilməsidir.

Bu gün hər kəs böyük məsuliyyət hissi ilə dərk edir ki, bütün sahələr üzrə Azərbaycanın öz maraqlarına uyğun işlənilib hazırlanmış müstəqil inkişaf kursu məhz Heydər Əliyev dühasının məhsuludur. İstər böyük və ya kiçik, uzaq və ya da yaxın dövlətlərlə, istərsə də iqtisadi və mədəni-mənəvi sahələrdəki tərəf müqabillərlə münasibətdə Azərbaycan ilk növbədə öz milli maraqlarından çıxış edir. Həm də bu maraqların rəhbər tutulması elə incə siyasətlə həyata keçirilir ki, böyük dövlətlərin və qonşuların maraqları ilə birbaşa ziddiyyət təşkil etməsin.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda dövlət quruculuğunun möhkəmlənməsi, bu sahədəki nailiyyətlər həm də iqtisadi təməlin düzgün qoyulması ilə bağlı olub. Odur ki, Heydər Əliyev platforması fonunda islahat deyilərkən, Azərbaycan iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparmaq, özəl bölmənin fəaliyyətini genişləndirmək və özəlləşdirməni həyata keçirmək, sahibkarlığa-təşəbbüskarlığa geniş imkanlar yaratmaq, ölkə iqtisadiyyatını dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadi sistemi əsasında qurmaq və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya etmək nəzərdə tutulurdu.

Çünki Heydər Əliyevin düşüncəsində siyasət iqtisadiyyatdan, mədəniyyətdən, milli-mənəvi dəyərlərdən kənar deyildi. Eyni zamanda onun özünün bir şəxsiyyət kimi

hərtərəfli hazırlıqlı olması, bütün sahədə yüksək intellektual səviyyəyə malik olması xarici siyasət kursunun kompleks şəkildə həyata keçirilməsinə imkan verirdi. Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum neft və qaz kəmərləri və digər transmilli layihələrin reallaşması ən çətin anlarda uğurlu neft strategiyasının təməlini qoymuş Heydər Əliyevin yenilməz siyasi iradəsinin nümayişidir, xalqın rifahına yönəlmiş hədəflərə nail olmaq üçün atılan bu addımlar milli dövlətçiliyin, milli mənafehlərin ifadəçisi kimi antiəzərbaycan, anti-milli qüvvələrin qarşısında siperə çevrilmiş bu böyük insanın qətiyyətli mövqeyinin və uzaqgörənliyinin nəticəsi kimi dəyərləndirilməlidir.

İqtisadiyyatın inkişafı, adamların rifah halının yaxşılaşdırılması həmişə Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur: "Biz həm ölkəmizin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün çalışırıq, həm də vətəndaşlarımızın, xalqımızın rifahını yaxşılaşdırmağa, yaranmış vəziyyətdə müxtəlif və yeni formalardan istifadə edərək iqtisadiyyatı inkişaf etdirməyə çalışırıq". Heydər Əliyev fikrini bununla bitirmir və məsələyə tam dialektik bir mövqedən yanaşmaqla, sosial-iqtisadi proqramların həyata keçirilməsinin də, öz növbəsində, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi, ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar olması, mədəni-mənəvi həyatın təşəkkülü üçün bir şərt olduğunu qeyd edir. "İqtisadiyyat son məqsəd kimi yox, şərt kimi, təməl kimi, vasitə kimi götürülür"; Siyasi və mədəni-mənəvi aspektdəki nailiyyətlərin də çox vaxt iqtisadi təmələ söykəndiyi vurğulanırdı: "İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir".

Lakin "Əgər ölkədə ictimai-siyasi sabitlik olmasa, sağlam ictimai-siyasi mühit yara-

dılmasa, heç bir sosial-iqtisadi proqramdan, yaxud problemlərin həll edilməsindən söhbət gedə bilməz", – söyləyən Heydər Əliyev üçün dövlət quruculuğu ilə bağlı məsələlər fəaliyyət strategiyasında özlüyündə son hədəf deyildi. Çünki mənəvi buxovlardan azad olmayan, öz milli mənliliyini dərk etməyən xalqın azad ola bilməməsi təfəkküründən baxsaq, belə qənaətə gələrik ki, dövlətin möhkəmləndirilməsi müstəqil iqtisadi siyasətlə yanaşı, həm də daxili asayişin və əmin-amanlığın təmin olunmasından keçir.

Təsadüfi deyil ki, 1993-cü ildə Ulu öndərin səsləndirdiyi fikirlər və qarşıya qoyduğu vəzifələr içində hüquqi dövlət quruculuğu məsələləri əsas yer tuturdu. Bu məsələyə münasibətdə Heydər Əliyevin mövqeyi belə ifadə olunur: "Azərbaycan Respublikasında demokratik, hüquqi dövlət qurulmalıdır. Azərbaycan dövləti demokratik prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərməlidir, öz tarixi, milli ənənələrindən bəhrələnərək, dünya demokratiyasından, ümumbəşəri dəyərlərdən səmərəli istifadə edərək demokratik dövlət quruculuğu yolu ilə getməlidir". Eyni zamanda ulu öndər deyirdi: "Biz istəyirik ki, dövlətimiz tam demokratik, tam hüquqi, tam dünyəvi bir dövlət olsun. Bunun üçün də Azərbaycanda demokratiyanın bərqərar olması, inkişaf etdirilməsi, hüquqi aliliyin təmin olunması əsas vəzifəmizdir".

Nəhayətdə isə "Dövlət dövlətçiliyi qorunmalıdır" fikrini dönə-dönə vurğulayan Heydər Əliyev çox qəti və prinsipial mövqedən çıxış edərək ciddi intizam, tələbkarlıq və dövlət mənafehi kimi amilləri ön planda saxlayırdı. Onun ölkədə geniş vüsət almış cinayətkarlığın bütün təzahürlərinə qarşı qəti mübarizə aparmaq üçün 1994-cü ildə imzaladığı xüsusi Fərman qanunçuluğun və hüquq qaydalarının

möhkəmləndirilməsində əsaslı dönüş yaratmışdı. Eyni zamanda, milli dövlətçiliyin inkişafında korrupsiyanın aradan qaldırılmasının əhəmiyyəti nəzərə alınaraq bu ümumbəşəri sosial bəla ilə mübarizəyə başlandı. Hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən qəti tədbirlər nəticəsində cəmiyyətdə hökm sürən hərc-mərcliyə və özbaşnalığa birdəfəlik son qoyuldu.

Demokratik hüquqi dövlət quruculuğu prosesi də məhz tam ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olunduqdan sonra həyata keçirilmişdir. Ölkədə hüquqi dövlət qurmaq üçün ilk növbədə konstitusion rejim, mükəmməl hüquq sistemi, hakimiyyətlər bölgüsü kimi prinsiplər yaradılmalı idi. Bütün bu müddələrin ən yüksək standartlara uyğun şəkildə əks olunduğu və 1995-ci ilin noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunmuş Konstitusiyamızın müəllifi məhz ümummilli lider Heydər Əliyevdir. Həqiqətən də, Ana Qanunumuz dünyada nadir konstitusiyalardandır ki, burada demokratik hüquqi dövlətin bütün prinsipləri – qanunun aliliyi, insan hüquqlarının müdafiəsi, hakimiyyət bölgüsü, konstitusiya nəzarəti prinsipləri təsbit olunmuş, insan haqlarının təmini dövlətin ali məqsədi kimi bəyan edilmişdir. Bu ali sənədin üçdə bir hissəsi məhz bu məsələyə həsr edilmişdir.

Yeni və mütərəqqi Konstitusiyamıza əsaslanaraq mükəmməl hüquq sistemi formalaşdırmaq üçün qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni, ümumbəşəri demokratik prinsipləri rəhbər tutan Ulu öndər Azərbaycan xalqının dövlətçilik tarixi və ənənələri əsasında geniş və ciddi islahatlar aparmaqla hüquqi dövlət quruculuğuna və hüquq sisteminin modernləşməsinə müstəsna əhəmiyyət verməsi ilə bağlı niyyətini ortaya qoymuşdur.

Azərbaycanda milli qanunvericiliyin mükəmməl səviyyəyə qaldırılmasına xüsusi önəm verən Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə hakimiyyət qollarının müstəqil fəaliyyətinin təmin edilməsində mühüm rol oynayan bir sıra hüquqi aktların və hüquq sisteminin mahiyyətini müəyyən edən mühüm qanun və əsas məəcəllələrin layihələri hazırlanmış və nüfuzlu beynəlxalq qurumlarda ciddi ekspertizadan sonra qəbul edilmiş, məhkəmələr və hakimlərlə bağlı digər məsələləri öz səlahiyyətləri dairəsində həyata keçirmək vəzifələrini yerinə yetirən Məhkəmə-Hüquq Şurası təsis edilmişdir.

Ümummilli Lider bütün fəaliyyəti boyu insan hüquqlarının qorunmasına müstəsna diqqət ayırırdı. Onun 1998-ci ildə imzaladığı "İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında" Fərmanında bu sahədə həyata keçirilən tədbirlərin istiqaməti və konsepsiyası səhifə müəyyən edilmiş, insan hüquqları məsələsi ümumdövlət səviyyəsinə qaldırılmışdır. Bu istiqamətdə Azərbaycan parlamenti bir sıra beynəlxalq konvensiyaları ratifikasiya etmişdir.

Dövlətin insan hüquqları sahəsində atdığı ən mühüm addımlarından biri kimi, şübhəsiz, Şərqdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda ölüm cəzasının tamamilə ləğv edilməsidir. Söz və mətbuat azadlığının təmin olunması, senzuranın aradan qaldırılması Heydər Əliyevin demokratik dəyərlərə verdiyi önəmin ifadəsi və onun böyük mənəviyyət sahibi olduğunu, şəxsiyyətcə böyüklüyünü bir daha təsdiq edən çoxsaylı faktlardandır.

Bir çox siyasi təhlilçilər Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu sahəsindəki əsas xidmətini

sağlam qüvvələri səfərbər etməklə güclü dövlət strukturları yaratmasında, müstəqilliyimizin, daxili, ictimai-siyasi sabitliyin real təminatçısı olan dövlət aparatını qurmasında görürlər. Çünki Heydər Əliyev idarəetmənin sosialist inzibati-amirlik sistemindən çevik düşüncə və bacarıq üzərindən idarəetməyə keçidin nə demək olduğunu aydın dərk etdiyindən bu məsələni xüsusi diqqətdə saxlayır və yüksəkixtisaslı kadrların yetişdirilməsinə böyük əhəmiyyət verir.

Ölkədə cərəyan edən hadisələri dərinləndirən təhlil edən Ulu öndər anlayırdı ki, Azərbaycanın müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü təmin etmək, Qarabağ probleminin birdəfəlik həllinə nail olmaq üçün beynəlxalq müstəvidə siyasi və iqtisadi meyarların möhkəm vəhdətinə nail olunmasına ehtiyac vardır. Münaqişənin həllində vasitəçi rolunu oynayan ATƏT-in Minsk qrupunun və digər beynəlxalq təşkilatların ikili standartlarla müşayiət olunan fəaliyyətlərini hər zaman tənqid hədəfində saxlayan Heydər Əliyev "Biz Azərbaycan torpağının bir qarışını da heç kimə verməyəcəyik!", "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən yolla mütləq bərpa ediləcəkdir!", – deyərək bu məsələdə qətiyyətli mövqeyini hər zaman hər yerdə ifadə edərək dünyaya ismaric vermişdir. Ulu Öndərin o dövrdə apardığı siyasətin bəhrəsidir ki, bu gün Azərbaycan dövləti möhtəşəm xalq-Prezident-ordu birliyi sayəsində Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə "Dəmir yumruq" əməliyyatı nəticəsində tarixi Qələbə qazanaraq 30 ildən bəri düşmən tapdağı altında qalmış ərazilərimizə, nəhayət ki, sahib çıxmışdır. Bu baxımdan Vətən müharibəsində qazanılmış tarixi Zəfər, ilk növbədə, Heydər

Əliyev ideologiyasının təcəssümü kimi dəyərləndirilməlidir.

Beləliklə, Azərbaycanın müstəqillik dövründə əldə etdiyi ciddi uğurlar, sürətli iqtisadi inkişaf yolu ilə bölgədəki stabil lider mövqeyi məhz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi dövlət idarəçiliyinin uzun illər ərzində formalaşmış, təcrübədən uğurla çıxmış təkmil mexanizmlər əsasında həyata keçirilməsi ilə bilavasitə bağlıdır.

Azərbaycanın Heydər Əliyev epoxasından sonrakı tarixin gedişatı qəti şəkildə deməyə əsas verir ki, son illərdə bölgədə və ölkə daxilində formalaşmış yeni iqtisadi və siyasi konfigurasiya şəraitində Ulu Öndərin yarımçıq qalmış arzuları uğurla həyata keçirilməkdədir. Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə dövlət quruculuğu istiqamətində yeni dövrlə səsləşən çoxşaxəli iqtisadi, sosial və hüquqi islahatlar məhz Ümummillə Liderin qurduğu möhkəm təməl üzərində davam etdirilir və yeni çalılarla zənginləşdirilir.

Bu baxımdan əminliklə söyləmək mümkündür ki, dövlətçilik təcrübəsində siyasi varislik ənənələrinin davamı, üstəlik, mütərəqqi inkişaf meyillərinin güclənməsi Azərbaycanın dövlətçilik əsaslarının daha da möhkəmlənməsinə, müstəqilliyimizin əbədiliyinə, dövlətin hərtərəfli yüksəlişinə ən etibarlı təminatdır. Ona görə də Azərbaycan var olduqca, Heydər Əliyevin xoş xatirəsi də qədirbilən xalqımızın qəlbində əbədi olaraq yaşayacaqdır.

ƏLİ HÜSEYNLİ,
Milli Məclis sədrinin birinci müavini,
Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu
komitəsinin sədri.

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV DAVAMLİ İQTİSADI İNKİŞAFIN TƏMİNATÇISIDIR

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin daxili və xarici siyasətini uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev dövlət başçısı kimi fəaliyyəti dövründə ölkəmizin davamlı inkişafı üçün mühüm tədbirlər həyata keçirib. Təkcə 2010–2020-ci illər üzrə əsas makroiqtisadi göstəricilərə diqqət yetirsək, bunu aydın görə bilərik. Belə ki, həmin dövr ölkə rəhbəri tərəfindən reallaşdırılan islahatlar sayəsində Cənubi Qafqaz iqtisadiyyatında 60 faiz paya malik güclü iqtisadiyyat formalaşmış. Milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafı üçün respublikamız BMT-nin Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinə qoşulmuş. Əhalinin hər nəfərinə düşən ümumi daxili məhsul (ÜDM) 4 min 753 manatdan 7 min 263 manata çatmış. Qeyri-neft iqtisadiyyatının həcmi real ifadədə 1,6 dəfəyə yaxın artaraq 2020-ci ildə 50,8 milyard manat olmuş.

Qeyri-neft sənayesində məhsul istehsalı 5 milyard manatdan 12 milyard manata yüksəlib. Kənd təsərrüfatında məhsul istehsalı 3,9 milyard manatdan 8,4 milyard manata çatmış. İxracda qeyri-neft sektorunun payı 7,4 faizdən 13,7 faiz səviyyəsinə qalxıb. İdxalın həcmi isə 1,7 dəfə artaraq 10,7 milyard dollar təşkil edib.

Bu dövrdə dövlət büdcəsinin gəlirləri 2,1 dəfə artaraq 11,4 milyard manatdan 24,7 milyard manata çatmış. Bununla bərabər, 2010-2020-ci illərdə iqtisadiyyata 211,2 milyard ABŞ dolları həcmində investisiya qoyulmuş. O cümlədən, daxili investisiya 110,3 milyard ABŞ dolları, xarici investisiya isə 101 milyard ABŞ dolları təşkil edib. Sərmayələrin 130 milyard ABŞ dollarından çoxu qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəldilib. Əhalinin banklardakı əmanətləri isə 2,7 dəfə artaraq 3 milyard manatdan 8,2 milyard manata yüksəlib.

Bütün bu uğurlar ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun inkişafı, makroiqtisadi sabitliyin təmini, iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, ixrac potensialının artırılması, regional siyasətin davam etdirilməsi, sosia-

lyönümlü siyasətin prioritetliyinin qorunub saxlanması, maliyyə intizamının, şəffaflığın gücləndirilməsi kimi məsələlərə daha çox önəm verilməsi nəticəsində reallaşmış.

Yuxarıda vurğulanan rəqəmlərdən də göründüyü kimi, ölkədə sosial şəraitin yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilib. Bunun üçün, ilk növbədə, büdcənin sosialyö-

nümlü xarakter daşmasına prioritet istiqamət kimi yanaşılıb. Bu da təsadüfi olmayıb. Çünki respublikamızda əhalinin etibarlı sosial müdafiəsinin, habelə vətəndaşların yüksək rifahının təmini istiqamətində reallaşdırılan ardıcıl tədbirlər hər zaman milli inkişaf modelinin sosialyönümlü səciyyə daşdığını tam təsdiqləyib. Qeyri-neft sektorunun və sahibkarlığın inkişafı, yeni müəssisələrin işə salınması məqsədilə həyata keçirilən islahatlar yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılmasına, əmək qabiliyyətli əhalinin iqtisadi fəallığının yüksəlməsinə, eləcə də ölkəmizin məşğulluq strategiyasının səmərəliliyinə əlverişli şərait yaradıb.

Yeri gəlmişkən, dövlətimizin başçısı İlham Əliyev prezidentlik fəaliyyəti illərində əhalinin sosial şəraitinin yaxşılaşdırılması, iş yerlərinin yaradılması və yoxsulluğun azaldılmasını daim diqqətdə saxlayıb. Məsələn, ölkə rəhbəri uzun bir dövrü əhatə edən “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında hələ 2008-ci il 15 sentyabr tarixli sərəncam imzalayıb. Bu Dövlət Proqramı həyata keçirilmə-

si nəzərdə tutulan sosial-iqtisadi məsələlərin həllini və Azərbaycanın davamlı inkişafını şərtləndirib.

Prezident İlham Əliyev son 18 ildə sözügedən Dövlət Proqramından başqa respublikamızın regionlarının davamlı sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı da bir neçə proqram imzalayıb. Davamlı inkişaf strategiyasının mühüm tərkib hissəsi olaraq, bölgələrin tərəqqisində önəmli rol oynayan regionların 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramından əvvəl bu istiqamətdə qəbul edilən (2004–2008, 2009–2013 və 2014–2018-ci illər üzrə) digər proqramların icrası dövründə ÜDM 3,3 dəfə, o cümlədən qeyri-neft sektoru üzrə 2,8 dəfə, sənaye üzrə 2,6 dəfə, kənd təsərrüfatı üzrə 1,7 dəfə artıb. Bu müddətdə reallaşdırılan məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ölkədə 1,5 milyonu daimi olmaqla 2 milyondan çox yeni iş yeri, 100 mindən çox müəssisə açılıb, işsizlik 5 faizə, yoxsulluq səviyyəsi isə 5,1 faizə enib.

Onu da qeyd edim ki, bütün bu göstəricilər dövlətimizin başçısının Azərbaycanda iş yerlərinin yaradılmasına, özünüməşğulluğun təmin olunmasına daim həssaslıqla yanaşmasının məntiqi nəticəsidir. Bir az əvvəl vurğuladığım kimi, regional proqramların icrası zamanı da bu məsələ xüsusi diqqətdə saxlanılıb. Ölkənin güclü iqtisadi inkişafı, maliyyə imkanlarının artması isə iş yerlərinin yaradılması prosesini sürətləndirib. Beləliklə, respublikada iqtisadi fəallığın davamlı şəkildə artması fonunda yeni iş yerləri açılıb, bu isə təbii ki, insanların həyat səviyyəsinin yüksəlməsində, sosial şəraitinin daha da yaxşılaşmasında, bununla da yoxsulluğun azaldılmasında özünü qabarıq büruzə verib.

Prezident İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilən dövlət proqramlarında ekoloji problemlərin də həlli üçün zəruri olan bütün vəzifələr elmi əsaslarla müəyyənləşdirilib. Ölkəmizdə davamlı inkişafın həyata keçirilməsi və ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı olan

həmin proqramlarda məsələlərin bərpa edilməsi, yay-qış otlaqlarının, biçənəklərin səmərəli istifadə olunması, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin işə salınması, bioloji müxtəlifliyin qorunması və davamlı istifadəsi kimi məsələlər önə çəkilib.

Son illərdə Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikamızda sosial-iqtisadi sahədə davamlı inkişafı ilə bağlı əldə edilən uğurlar Dünya Bakı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Məsələn, 2010-cu il noyabrın 4-də Bakıda BMT İnkişaf Proqramının İnsan İnkişafı Hesabatının təqdimatı keçirilib. Bu təqdimatda BMT-nin İnkişaf Proqramının Azərbaycandakı sabiq rezident əlaqələndiricisi F.Akçura ölkəmizdə davamlı insan inkişafının yüksək olduğunu vurğulayaraq deyib: “İnsan inkişafı indeksinin orta illik tempinə görə Azərbaycan keçmiş Sovet İttifaqı respublikaları arasında aparıcı dövlət kimi qəbul edilib. Azərbaycan bu istiqamətdə, hətta dünya üzrə qabaqcıl sayılan iki dövləti-Çin və Hindistanı da qabaqlamağa nail olub”.

Azərbaycanın BMT-nin “Davamlı inkişaf hesabatı – 2020” sənədində dünyanın 166 ölkəsi arasında “davamlı inkişaf məqsədləri indeksi” üzrə 54-cü pillədə qərarlaşması respublikamızın iqtisadi modelinin öz səmərəliliyini sübut etdiyinin, ölkədə makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasının bariz nümunəsidir. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan “davamlı inkişaf məqsədləri indeksi”nə görə dünyada hər üç ölkədən ikisini qabaqlayıb. Bu göstəricilərə görə respublikamız regional liderdir və 54-cü yerdə qərarlaşaraq bütün qonşularını geridə qoyub.

Hesabatda Rusiya 57-ci, Gürcüstan 58-ci, İran 59-cu, Qazaxıstan 65-ci, Türkiyə 70-ci, Ermənistan 75-ci və Türkmənistan 114-cü mövqedədir. Ölkəmiz səhiyyə, rifah, yoxsulluq, qidalanma, təmiz su, təmiz enerji, davamlı şəhərlər və icmalar, sülh, ədalət və

güclü institutlar kimi BMT-nin Davamlı İnkişaf Məqsədləri üzrə irəliləyişə nail olub.

Azərbaycan “davamlı inkişaf məqsədləri indeksi”nin mümkün 100 balından 72,6 bal toplayıb. Müqayisə üçün demək olar ki, Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya regionunda bu indeks üzrə orta göstərici 70,9-dur.

Azərbaycan belə bir uğura Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ötən 18 ildə bir çox sahələrdə, xüsusilə sosial sektorda həyata keçirdiyi uzaqgörən və ardıcıl siyasət nəticəsində nail olub.

Bu il də pandemiyanın təsirləri, eləcə də global bazarlarda, o cümlədən, neft bazarında volatilliyin yüksək olmasına baxmayaraq, sosial proqramların icrası davam etdirilib. Bu isə davamlı inkişafın Azərbaycan üçün prioritet olduğunu göstərib. Aparılan islahatlar növbəti illərdə də Azərbaycanın daha da inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradıb.

Yeri gəlmişkən, yuxarıda adı çəkilən hesabat əsasən, Azərbaycanda gündəlik gəliri 3,2 dollardan az olan yoxsul qeydə alınmayıb. Azərbaycanda hər 100 min nəfərə ana və körpə ölümü kimi göstəricilərdə yaxşılaşma olub.

Burada onu da qeyd edim ki, yoxsulluğun azaldılması, səhiyyə sisteminin müasir standartlara uyğun yenidən qurulması, əhalinin kommunal problemlərinin, o cümlədən içməli su probleminin səmərəli həlli, ölkənin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması, mövcud olan təhlükəsizlik, milli həmrəylik mühiti, ümumiyyətlə, son 18 il ərzində Azərbaycanın inkişaf strategiyasının uğurla reallaşdırılması beynəlxalq səviyyədə, dünyanın aparıcı siyasəti, iqtisadi, maliyyə və digər qurumları tərəfindən də etiraf olunub.

Hazırda bütün dünya koronavirus pandemiyası ilə mübarizə aparır. Belə bir şəraitdə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev pandemiya ilə mübarizədə dünya ölkələrini birləşdirəcək mühüm təşəbbüslərlə çıxış edir. Bu, bir daha təsdiqləyir ki, Prezident İlham

Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan global gündəliyin formalaşması və həyata keçirilməsində əhəmiyyətli rola malik ölkədir. Bu amil Azərbaycan vətəndaşları olaraq hər birimiz üçün qürurvericidir.

Hazırda qarşıda duran ən mühüm məqsəd Azərbaycanı inkişaf etmiş dövlətlər səviyyəsinə çatdırmaqdır. Bu gün ölkədə aparılan hər bir iqtisadi islahatın əsasında sosial problemlərin aradan qaldırılması, əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və hər bir vətəndaşın rifahının artırılmasına imkan verən mühitin yaradılması məqsədi dayanır. Belə bir mühitin mövcudluğu üçün dayanıqlı iqtisadi inkişafın reallaşdırılmasına, maliyyə sisteminin, sahibkarlıq mühitinin inkişaf etdirilməsinə, insanların hüquqlarının və qanunla qorunan maraqlarının müdafiəsinə xüsusi önəm verilir.

Son 18 ildə Azərbaycan bütün sahələrdə öz nümunəsini ortaya qoyaraq özünü dünyaya güclü, müstəqil və müasir inkişaf edən ölkə kimi tanıdıb. Dövlət rəhbəri bəyan edib ki, qarşıda duran strateji vəzifə Azərbaycanın müstəqilliyini daha da möhkəmləndirmək və bütün sahələr üzrə onu dünyanın inkişaf edən, rəqabətə davamlı ölkələri sırasına çıxarmaqdır. Respublikamızın iqtisadi inkişaf dinamikası əvvəlcə resurslara əsaslanırdısa, hazırda iqtisadi şaxələndirmənin nəticəsi olaraq qeyri-neft sektoru üstün artım tempinə malikdir. Dünyanın iqtisadi cəhətdən qabaqcıl dövlətlərinin onilliklər boyu keçdiyi inkişaf mərhələlərini qısa zaman kəsiyində sürətlə adlayan Azərbaycan azad və mütərəqqi düşüncə tərzinin diktə etdiyi bazar iqtisadiyyatı, demokratiya və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu yoluna sadiqliyini sübuta yetirib.

Sakit HÜSEYNOV,
AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu
davamlı inkişafın fəlsəfəsi və sosiologiya
şöbəsinin müdiri, fəlsəfə elmləri
doktoru, professor.

30 ЛЕТНИЙ ХОДЖАЛИНСКИЙ ГЕНОЦИД – ПРЕСТУПЛЕНИЕ БЕЗ НАКАЗАНИЯ

Ариф Джамиль оглу Гулиев,
доктор юридических наук, профессор
кафедры конституционного, между-
народного права и публично-право-
вых дисциплин Киевский институт
интеллектуальной собственности и
права Национальной Университет
«Одесский юридический академии»,
Заслуженный работник образование
Украины.
e-mail: arifguliyev@ukr.net

Постановка проблемы и ее актуальность. *Двадцатый век окропил страницы истории кровью миллионов невинных людей, ставших жертвами самого низкого и подлого, что есть в человеке – жестокости и зверства... С чувством горького сожаления доводим до внимания читателей, что список бедствий человечества, таких, как Хатынь, Хиросима, Нагасаки, Сонгми считающихся самыми страшными трагедиями XX века, пополнился совершенным 30 лет тому назад - 26 февраля 1992 г. Ходжалинским геноцидом азербайджанцев.*

Целью данной статьи является попытка автора переосмыслить причины Ходжалинского геноцида, раскрыть истоки армянского сепаратизма и в результате дать правовую оценку этой трагедии.

Ключевые слова: геноцид, сепаратизм, шовинизм, террор, нагорно-карабахский конфликт, территориальные притязания.

Анализ исследований и публикаций. Ходжалинский геноцид – это исторические преступления, которые навсегда останутся

черным пятном на совести «угнетенных и многострадальных» армян.

Вдохновленные идеей создания «Великой Армении» армяне на протяжении более двух столетий вели борьбу за захват и завоевание чужих земель, и создание на этих землях своего государства. Так произошла трагедия в Ходжалы, ставшая результатом этой преступной и агрессивной армянской политики.

Формулировка цели. Сегодня мир

столкнулся с таким опасным явлением, как агрессивный армянский сепаратизм, что выражается в территориальных притязаниях, захвате чужих земель, осуществляемых путем геноцида, террора, депортации. Начиная с XIX века, армянские шовинисты-националисты периодически осуществляли против азербайджанского народа политику этнической чистки и геноцида. Как свидетельствуют многочисленные исторические документы, в 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953 годах сотни тысяч азербайджанцев подвергались этнической чистке, массовому истреблению и геноциду. Начало этого процесса было положено в XIX веке Русской им-

перией, что сопровождалось переселением армян на оккупированные территории Азербайджана.

... Прошло 30 лет со времени трагедии в городе Ходжалы, но до сих пор его жители, ставшие беженцами и вынужден-

ными переселенцами, как и весь азербайджанский народ обращаются к международной общественности с призывами восстановления справедливости, осуждения фактов терроризма и признания геноцида, совершенного в отношении азербайджанского народа в городе Ходжалы. Виновники трагедии, ее организаторы и исполнители не должны остаться безнаказанными. Но, к сожалению, все причастные к этому чудовищному преступлению до сих пор не понесли заслуженного наказания. Однако не бывает преступления без наказания, и рано или поздно они все предстанут перед судом истории и своей совести.

Жестокий геноцид против азербайджанцев

Изложение основного материала. В ночь с 25 на 26 февраля 1992 года произошло самое страшное событие современной истории – армянские военные группировки совершили жестокий геноцид против азербайджанцев. В истории каждого конфликта наступает момент, который называют «точкой невозврата». В армяно-азербайджанском нагорно-карабахского конфликте этот момент настал в ночь захвата населенного преимущественно азербайджанцами города Ходжалы. Штурм сопровождалась массовым насилием над мирным населением, которое совершали общепризнанным фактом то, что главными преступниками и виновниками акта геноцида, учиненного в городе Ходжалы, являются армянские вооруженные формирования и личный состав 366-го мотострелкового полка бывшего СССР, в частности военнослужащие, заместитель

командира полка по тылу полковник Байлуков; командир первого батальона полковник Моисеев; командир второго взвода майор Оганян; командир третьего взвода майор Набоких; начальник штаба первого батальона майор Читчян; начальник разведки полка майор Айриян; командир роты старший лейтенант Мирзохалзаров; начальник взвода разведки старший лейтенант Хринхуа; командир танковой роты старший лейтенант Гармаш; командир роты старший лейтенант Акопян; командир роты старший лейтенант Вавиловский; командир взвода старший лейтенант Лысенко; командир батареи старший лейтенант Азаров; командир противотанковой батареи старший лейтенант Абрамов; командир третьей танковой роты лейтенант Балезний; командир танкового взвода лейтенант Смакин; командир саперной роты лейтенант Рачковский; замначальника роты разведки, лейтенант Бондарев; начальник радиохимического взвода лейтенант Кулов и еще 41 армянский военнослужащий младшего офицерского состава» (Подробнее см.: <http://www.newsazerbaijan.ru/karabakh/20120227/296999686.html>).

Штурм Ходжалы начался ночью с артобстрела, который вели из танков, БТРов и артиллерийских орудий. Во время атаки в Ходжалы были использованы запрещенные патроны калибра 5,45 и химическое оружие.

Над людьми издевались с особой жестокостью: скальпировали, отрезали головы и другие части тела, детям выкалывали глаза, вспарывали животы беременным женщинам, заживо сжигали. Эти факты являются прямым подтверждением тому, что Армения, пренебрегая прото-

колами Женевской конвенции, свершила геноцид над мирным населением Ходжалы.

Город был блокирован с трех сторон, и люди пытались спастись через горные перевалы, но стали жертвами бесчеловечности армян. Около села Нахчеваник армянские формирования открыли огонь по безоружным людям. Азербайджанские силы не смогли прорваться на помощь ходжалинцам, не имели возможности вывезти трупы.

Самая темная (черная) ночь в истории

В эту ночь город Ходжалы был стерт с лица земли. Безоружное мирное гражданское население подверглось массовой резне – детей, женщин, стариков, больных истребляли с неопишуемой жестокостью. В конце XX века армянские националисты совершили очередное историческое преступление, запятнавшее все цивилизованное человечество – Ходжалинский геноцид азербайджанцев. Цель этой чудовищной акции заключалась в уничтожении всего населения города. Лишь благодаря чистой случайности некоторые жители Ходжалы остались в живых, чтобы стать затем свидетелями на суде истории.

Армянские вооруженные формирования с особой жестокостью расправились над мирным населением. В результате было убито 613 мирных жителей, 487 человек – изувечено, 1275 ходжалинцев взято в плен и подверглось пыткам, унижениям и глумлению. Участь 150 жителей до сих пор неизвестна. Из погибших и убитых 106 человек – женщины, 63 – малолетние дети, 76 человек, ставших калеками – девочки и мальчики, не достиг-

шие совершеннолетия. Это лишь печальная статистика, а за этими цифрами трагедия всего азербайджанского народа [1].

Почему же именно в Ходжалы армянские боевики совершили геноцид? Как считают многие исследователи, судьба этого города была предрешена еще в начале нагорно-карабахского конфликта. Ходжалы был вторым после Шуши населенным пунктом Карабаха, почти полностью заселенным азербайджанцами. К тому же он считался и стратегически важным объектом, именно через Ходжалы проходила дорога, соединяющая карабахскую столицу Степанакерт (ныне Ханкенди) и азербайджанский город Агдам, по близости этого населенного пункта располагался и единственный аэропорт Карабаха для гражданской авиации. Но главную роль сыграло то, что Ходжалы оказался местом, куда стекались азербайджанские беженцы из Армении, а также окрестных городов и деревень, находившихся в зоне конфликта.

Таким образом, Ходжалы был избран армянскими экстремистами преднамеренно. Одного того, что в городе находилось исключительно азербайджанское население, достаточно, чтобы утверждать, что был совершен именно геноцид, потому как армянские боевики убивали мирных жителей по национальному признаку, что является основным доказательством совершения геноцида.

Сегодня многие исследования Ходжалинской трагедии являются в большей степени хронологическим отображением трагических происшествий, при этом очень мало уделяется внимания предистории и политической подоплеке этих событий [2].

Их действия расцениваются как грубое нарушение прав человека, циничное игнорирование международных правовых актов, таких как Женевская конвенция, Всеобщая декларация прав человека, Международный пакт о гражданских и политических правах, Декларация о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов и других актов международного права.

Следует отметить, тот неоспоримый факт, что события в Ходжалы произошли в то время, когда экс-президент Республики Армения возглавлял «Комитет сил самообороны» незаконного сепаратистского режима и, соответственно, был одним из лиц, ответственных за насильственный захват этого города. Кроме того, сам Серж Саргсян (поначалу, для заметания следов, сменивший фамилию «Саркисян» на фамилию «Саргсян») и другие непосредственные участники этого преступления, почувствовав безнаказанность, без зазрения совести во всеуслышание признали свою ответственность за истребление жителей и защитников Ходжалы.

24 февраля 2012 года ведущий эксперт Международного фонда Карнеги Томас де Ваал (автор знаменитой книги «Черный сад» (Москва: Текст, 2005. 413 с.) на сайте фонда опубликовал статью «Президент, интервью и трагическая годовщина» («A President, an Interview, and a Tragic Anniversary»), где привел полный текст интервью с министром обороны Армении Сержем Саркисяном (нынешним экс-президентом Республики Армения) от 15 декабря 2000 года на русском языке, где тот дословно признался: «До Ходжалы азербайджанцы подумывали, что они про-

сто с нами шутят. Азербайджанцы подумывали, что армяне – люди, которые не смогут поднять руку на мирное население. Нужно было все это переломить. Так и получилось» (См.: <http://carnegieendowment.org/2012/02/24/president-interview-and-tragic-anniversary/9vpa>). Этим Саргсян признался в убийстве мирных жителей, стариков, женщин и детей, а место наказания он получил международный статус – стал Президентом Армении. Этим показал, мировым сообществам, что «цена» преступника геноцида азербайджанцев в городе Ходжалы. Кто теперь сможет отрицать, что Серж Саргсян – военный преступник и подлежит уголовной ответственности за военные преступления? Но это уже тема отдельной беседы.

Вводная история агрессивной политики сепаратизма

В 1988-1989 годах более 250 тысяч азербайджанцев, живших на своих историко-этнических землях в Армении, все до единого человека были депортированы. Политика вытеснения азербайджанцев с их исторических земель продолжалась...

Горбачевская перестройка активизировала национальные процессы. Этот период, как известно, характеризовался обострением национального вопроса. В феврале 1988 года начались первые митинги армян по присоединению Нагорного Карабаха к Армении, ставшие первым актом политического сценария Еревана и Кремля.

Едва состоялось назначение Горбачева, как дашнакская организация «Крунк» легализовала свою деятельность. Партийные, советские органы, профсоюзы, комсо-

мольские ячейки превратились в подразделения и конкретных исполнителей «Крунка». В Ереване тем временем прошла череда конференций, посвященных национальным проблемам, куда из автономной области были приглашены известные дашнакскими убеждениями лица [3]. Будущие митинги, демонстрации, забастовки, изгнание, и даже истребление азербайджанского населения были запланированы заранее. Начатая армянами в 1988 году борьба по отторжению Нагорного Карабаха привела к разрушению сел и поселков, убийству десятков тысяч невинных людей, изгнанию сотен тысяч азербайджанцев из своих историко-этнических территорий [4].

К сожалению, оккупационная террористическая политика Армении в отношении Азербайджана стала государственной политикой Еревана [5] и уже обернулись смертями тысяч ни в чем не повинных людей. Только до 1994 года армянами было совершено 373 террористических актов, направленных против мирного азербайджанского населения.

Фактически они действовали как наемники в процессе этнической чистки. После распада Советского Союза в конце 1991 года многие военные части, расположенные в зоне боевых действий карабахского конфликта, зарабатывали тем, что продавали оружие и участвовали за определенную плату в военных операциях на стороне армянских бандитских формирований. Командование Закавказского военного округа знало о творящихся безобразиях, однако открыто поощряло сотрудничество своих военнослужащих с армянскими боевиками.

Международное право не имеет контроля над требованиями о защите прав человека

Правозащитный центр «Мемориал», проводя независимое расследование этой трагедии, констатировал, что в ходе штурма Ходжалы армянские вооруженные формирования нарушили следующие статьи Всеобщей декларации прав человека. А именно:

– статью 2, где говорится, что каждый человек должен обладать всеми правами и всеми свободами, провозглашенными настоящей Декларацией;

– статью 3, в которой признается право каждого человека на жизнь, свободу и личную неприкосновенность;

– статью 5, запрещающую жестокое, бесчеловечное или унижающее достоинство человека обращение;

– статью 9, запрещающую произвольные аресты, задержания или изгнания;

– статью 17, провозглашающую право каждого человека на владение имуществом и запрещающую произвольно лишать человека его имущества.

– Кроме того, действия вооруженных формирований грубейшим образом противоречат Декларации о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов.

– Таким образом, действия армян и их сообщников, участвовавших в трагедии Ходжалы, является грубым нарушением прав человека, циничным игнорированием международных правовых актов. А именно:

– Женевской конвенции, Всеобщей декларации прав человека;

– Международного пакта о гражданских и политических правах;

– Международного пакта об экономических, социальных и культурных прав;

– Декларации прав ребенка;

Декларации о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов и других актов международного права.

Политическую оценку преступным действиям армянских сепаратистов против азербайджанского народа на государственном уровне впервые дал общенациональный лидер Азербайджана Гейдар Алиев, издав Указ от 26 марта 1998 года «О геноциде азербайджанцев». Его еще один Указ от 18 декабря 1997 года «О массовой депортации азербайджанцев с их историко-этнических земель на территории Армянской ССР в 1948-1953 годах» имеет особое значение с точки зрения всестороннего исследования депортации азербайджанцев, дачи данному преступлению политико-правовой оценки.

Эти документы способствовали началу интенсивных научных исследований [6], более глубокому изучению кровавых страниц азербайджанской истории, выявлению подлинных истоков проводимой армянами политики этнических чисток против азербайджанцев.

Сегодня проводится совместная работа научных деятелей Азербайджана, ученых-политиков, которые считают своим долгом добиться международно-правового признания геноцида азербайджанцев и дать этим событиям политико-правовую оценку [7].

В этой связи целесообразно отметить, что при описании ситуации в регионе многими журналистами, экспертами, политиками геополитический аспект не только ходжалинской трагедии, но и армяно-

азербайджанского противостояния в целом, обычно не рассматривается.

Сегодня одна из главных задач Азербайджана и международного сообщества – это решение вопроса Нагорного Карабаха мирным путем на основе норм и принципов международного права. Этот вопрос всесторонне освещен в книгах нашего уважаемого украинского профессора, юриста-международника Александра Мережко [8], немецкого дипломата, доктора юридических наук Хейко Крюгера [9], польского правоведа Петра Квяткевича [10], молдовского историка Руслана Шевченко [11], грузинского историка Гурама Мархулия [12], профессора Намика Алиева [13] и других авторов.

После февральской бойни этот ракурс в некоторой степени осветил известный российский правозащитник и миротворец, учредитель правозащитного благотворительного общества «Организация миссий этногармонизации» (ОМЕГА) Виктор Попков. Посетив по горячим следам в качестве представителя Союза Обществ Красного Креста Нагорный Карабах, В. Попков пришел к следующим выводам: «Операция, осуществляемая при поддержке 366-го полка, имела далеко не только военное значение, но прежде всего – политическое. С помощью карательной части операции, имевшей целью расправу над мирными жителями, решались две задачи. Во-первых, провоцировались такие действия азербайджанской стороны, которые могли бы оправдать широкомасштабную агрессию армян, а, во-вторых, окончательно пытались превратить в заложников своей политики народ Нагорного Карабаха, которому после содеянного в Ходжалы, по мнению организаторов преступления,

окончательно отрезалась возможность оставаться при любых вариантах в составе Азербайджана» [14].

Какие же общие выводы можно сделать, анализируя результаты армянской агрессии, направленной против азербайджанского народа?

К сожалению, в мировом масштабе политическая оценка трагедии до сих пор так и не дана, хотя факт уничтожения генофонда азербайджанской нации налицо и многие страны признали Ходжалинские события геноцидом. Первым документом, признавшим эту трагедию как «преступление против человечности», является Особая резолюция организации Исламская конференция, принятая в связи с Ходжалинским геноцидом.

Многогранная деятельность президента Фонда Гейдара Алиева, посла доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, Первого Вице-Президента Азербайджана Мехрибан ханум Алиевой направлена на подготовку информационных материалов и общение в тесном контакте с самыми чувствительными слоями общества – беженцами и вынужденными переселенцами, семьями шахидов.

Несмотря на то, что Ходжалинский геноцид, благодаря профессиональной деятельности Вице-президента Фонда Гейдара Алиева Лейла Алиева в рамках международной информационной кампании «Справедливость к Ходжалы!» признан на международном уровне представителями парламентов пока 51 страны, принявших соответствующие резолюции, трагедия до сих пор недостаточно объективно изучена правоведами, историками, социологами и политологами, даже политиками и дипломатами. По этому, за

совершенные этих ужасающих преступлений так никто и не понес наказания.

Неужели человечество не выносит никаких уроков из трагических событий прошлого? Что это – безнаказанность, порождающая все новые и новые зверства?

В связи с этим хочу сослаться опять же на международные правовые акты, из которых следует, что действия армянских сепаратистов по отношению к азербайджанскому народу полностью противоречат целям и задачам ООН. К примеру, в Резолюции 96 Генеральной Ассамблеи ООН от 11 декабря 1946 года указывается, что геноцид, своим непризнанием права на жизнь групп людей, оскорбляет человеческое достоинство, лишает человечество созданных людьми материальных и духовных ценностей. А в Конвенции «О предотвращении преступления геноцида и наказания за него», принятой Резолюцией 260 Генеральной Ассамблеи ООН 9 декабря 1948 года, и вступившей в силу в 1961 году, была закреплена правовая основа преступления геноцида. Таким образом, государства, присоединившиеся к Конвенции, взяли на себя обязательство принимать меры для предотвращения геноцида и наказания его виновников, подтвердив, что геноцид является преступлением, нарушающим нормы международного права, вне зависимости от того, в мирное или военное время он совершен.

Предвзятое отношение к закону

Возникает вопрос: почему же на основе общепризнанных норм и принципов международного права мировой общественностью до сих пор не решен вопрос Ходжалинского геноцида? Ведь характер и

масштабы чудовищного преступления, совершенного в Ходжалы, показывают, что при его совершении имели место все действия, составляющие преступление геноцида, которые были отображены в данной Конвенции. Ни у кого уже нет сомнения в том, что запланированный акт массовой и беспощадной бойни был совершен с целью полного уничтожения людей, живущих на этой территории, именно по причине того, что они были азербайджанцами.

Более того, факты, связанные с игнорированием Арменией международных правовых норм, определяющих нормы поведения во время войны, этим не ограничиваются. Согласно требованиям международного гуманитарного права, война должна вестись лишь между вооруженными силами сторон вооруженного конфликта. Статьей 3 IV Женевской конвенции «О защите гражданских лиц во время войны» запрещается покушение на жизнь и безопасность гражданского населения, в том числе убийства различными способами, причинение увечий, жестокое обращение с населением, причинение мучений и пыток, покушение на человеческое достоинство. Однозначно запрещаются применение к гражданскому населению коллективных карательных мер, его устрашение, террористические действия и репрессии в его отношении. Согласно статье 34 данной Конвенции, также запрещается взятие гражданского населения в заложники. Однако только в Ходжалы армяне взяли в заложники более тысячи человек, проигнорировав тем самым эти правовые нормы. Таким образом, является вполне очевидным, что все действия Армении подпадают под условия совершения преступления геноцида, предусмотренные

в Конвенции «О предотвращении преступления геноцида и наказании за него».

Армяне, пользуясь тем, что им в христианском мире всегда и во всем верят, только умножают ложь, выставив агрессора в роли жертвы и пытаясь переложить вину с виновников на пострадавших.

Армяне бессовестно оправдывают геноцид, совершенный против азербайджанцев, а те, кто совершил его, считаются «национальными героями» [15].

Борьба идет: преступник будет наказан

Из всего вышесказанного хочу заключить, что Азербайджан не преследует цели получения от этого вопроса каких-либо политических, финансовых, территориальных и других дивидендов. Его целью, как и целью каждого азербайджанского гражданина, является восстановление исторической справедливости, разоблачение преступников и предание их суду мировой общественности.

По этому поводу Президент Азербайджана Ильхам Алиев на первом этапе после избрания президентом сказала «... у меня были надежды, связанные с урегулированием конфликта. Потому что переговоры в определенной степени шли... Вопрос возвращения оккупированных земель нас устраивал. Но нас не устраивало приравнивание принципа самоопределения народов принципу территориальной целостности... За минувшие 17 лет мы накопили силы, сокрушили врага стальным кулаком» [16].

В солидарностях Азербайджане Народ, Армия, Президент, Международного права возникла новая реальность, создал новый Азербайджан, который изгнали врага –

агрессора с наших оккупированных 20 % земель, выполнили 4 резолюции Совета Безопасности ООН, которые на протяжении 27 лет эти резолюции для многих являлись просто клочком бумаги - не только для Армении, но и для других. Азербайджан говорила, что международное право на нашей стороне, что резолюции Совета Безопасности ООН требуют вывода оккупационных сил с наших земель. Однако это не имело результата. Азербайджан сами создали новую реальность в международно-правовой практике и в регионе

Если взглянуть на многочисленные конфликты и войны в мире, можно увидеть, что последнюю точку всегда ставит сильная сторона. Самым свежим примером этому является 44-дневная Отечественная война азербайджанского народа за Карабах. Конец тридцатилетней оккупации, несправедливости был положен за 44 дня. Азербайджанские силу увидел не только враг своими экологическими терроризмами после освобождение окупированных территории. Ее увидел весь мир. Безусловно, победитель – Азербайджан будет усиливаться с каждым днем, с каждым годом. Мудрый Президент, Победоносный Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев уверенно поведет народ от победы к победе.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Фонд Гейдара Алиева. Из серии «Карабахские реалии» Деятельность армянских террористических организаций против Азербайджана. – Баку, 2006, с.5.
2. Гулиев А.Д. Есть преступление – нет наказания. Киевский Телеграфъ. – К.: – 2012, 25 февраля <http://telegrafua.com/world/13691/>; Гулиев А.Д. Преступление без срока давности Киевский Телеграфъ. – К.: – 2013, 25 февраля <http://telegrafua.com/country/13795/>
3. Мамедова Х. Ходжалы: шехиды и шахиды. – Баку, – 2004.
4. Фонд Гейдара Алиева. Из серии «Карабахские реалии» Деятельность армянских террористических организаций против Азербайджана. – Баку, 2006, с.5.
5. Гулиев А.Д., Османов А.М. Государственная политика Республики Армении к Нагорному Карабаху Азербайджану. Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. – К.: УАН, 2010. – Вип. 38. – С.576-583.
6. Гулиев А.Д. Институт президентства в противодействии международному терроризму. Сравнительно-правовой анализ законодательства Украины и Азербайджанской Республики. А.Д. Гулиев. Монография: – К.: НАУ, 2012. – 440 с.
7. Погорилько В.Ф., Гулиев А.Д. Нагорный Карабах: какая Автономия ему нужна - формальная или реальная//Держава і права. Зб. наук.пр. К.: Ін-т держава і права ім. Корещького НАН України, 2001.- Вип. 12.- С. 206-214
8. Мережко А. Проблема Нагорного Карабаха и международное право / Мережко А. – К.: Издательский дом Дмитрия Бурого, – 2013. – 208 с.
9. Крюгер Х. Нагорно-Карабахский конфликт. Правовой анализ / Хейко Крюгер; пер. с англ. – Баку : Издательство «Баки Университети», – 2012. – 228 с.
10. Квяткевич П. Азербайджан: Рождение республики / Петр Квяткевич. – Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek – 2009. – 377 с.
11. Шевченко Р. Армяно-азербайджанский конфликт. История и современность. Кишинэу, – 2014, – 104 с.
12. Мархулия Г.Армянская национальная идея и конфликты на Кавказе. Тбилиси: Универсал, – 2010, – 111 с.
13. Алиев Н. Вопросы международного права в нагорно-карабахском конфликте. Тбилиси, Универсал, – 2009, – 97с.
14. Абдуллаев А. Из истории агрессивной политики Армении против Азербайджана. – Баку, 1995 г.
15. Газета "Голос Армении" статья Памяти Монте. 27.11.97. М.134.
16. Ильхам Алиев. Президент Азербайджана обратится к народу. 01.12. 2020. <https://azertag.az/ru/?page=27209>

30 İLDİR - XOCALI SOYQIRIMI - CƏZASIZ BİR CİNAYƏT

Arif Cəmil oğlu Quliyev,
hüquq elmləri doktoru, professor, Ukraynanın Əməkdar təhsil işçisi.

İyirminci əsr insanda ən alçaqlığın - qəddarlığın və vəhşiliyin qurbanı olmuş milyonlarla günahsız insanın qanı ilə tarixin səhifələrinə düşdü... Acı təəssüf hissi ilə oxucuların diqqətinə çatdırırıq ki, XX əsrin ən dəhşətli faciələri sayılan Xatın, Xirosima, Naqasaki, Songmi kimi bəşəriyyətin başına gələn fəlakətlərin siyahısına 30 il əvvəl - 1992-ci il fevralın 26-da azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi Xocalı soyqırımı da əlavə edilmişdir.

Açar sözlər: *soyqırım, separatizm, şovinizm, terror, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, ərazi iddiaları.*

30 YEARS - KHOJALY GENOCIDE - A CRIME WITHOUT PUNITION

Arif Jamil oğlu Guliyev,
doctor of jurisprudence, professor, Honored Educator of Ukraine.

The twentieth century has gone down in history with the blood of millions of innocent people who have fallen victim to the worst of human cruelty and savagery ... It is with great regret that we bring to the readers' attention the list of catastrophes that befell mankind, such as Khatin, Hiroshima, Nagasaki, Songmi, which are considered the most terrible tragedies of the twentieth century. The Khojaly genocide committed by Armenians against Azerbaijanis 30 years ago, on February 26, 1992, was added to this list.

Key words: *genocide, separatism, chauvinism, terror, Nagorno-Karabakh conflict, territorial claims.*

30 YIL – HOCALI SOYKIRIMI - CEZASIZ BİR SUÇ

Arif Cemil oğlu Guliyev,
hukuk doktoru, profesör, Ukrayna'nın Onurlu Eğitimcisi.

Yirminci yüzyl, insanlık zulmünün ve vəhşətinin ən kötüsünə kurban giden milyonlarca masum insanın kanıyla tarihe geçti... Yirminci yüzylın ən korkunç trajedileri olaraq kabul edilən Khatin, Hiroşima, Nagazaki, Songmi gibi insanlığın başına gelen felaketlerin listesini okuyucuların diqqətinə sunmaktan büyük üzüntü duyuyoruz. Ermeniler tarafından 30 yıl önce 26 Şubat 1992'de Azərbaycanlılara qarşı gerçəkləşirilən Hocalı soyqırımı da bu listeye eklendi.

Anahtar kelimeler: *soyqırım, ayrılıkçılık, şovenizm, terör, Dağlıq Karabağ sorunu, toprak iddiaları.*

ZƏNGƏZUR DƏHLİZİ BİZİM ÜÇÜN STRATEJİ MƏSƏLƏDİR

Azərbaycan hazırda Yaxın və Orta Şərqi, postsovet məkanının ən qüdrətli dövlətlərindən biri statusunu daşıyır. Çünki 2020-ci ildə Azərbaycan Ordusu bu statusu öz əzmkarlığı, döyüşkənliyi, müasir silah sistemləri və savadlı hərbi kadr ehtiyatlarına sahib olmaq və ağır döyüşlərdən qələbə ilə çıxmaqla qazandı. Milli Ordumuz 30 ilə yaxın düşmən tapdağında olan, dağıdılan və viran edilən qədim torpaqlarını 44 günlük Vətən müharibəsində azad etməklə şanlı tarix yazdı. Artıq dövlətimizin ən prioritet məsələlərindən biri həmin azad edilən yurd yerlərimizin yenidən bərpası, məcburi köçkünlərin oraya qayıtması üçün lazım olan bütün tikinti-quruculuq işlərinin başlanması, Qarabağın yenidən abad, füsunkar bir diyara çevrilməsidir. Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad edilən bölgələrimizə ardıcıl səfərlər etməsi, orada müxtəlif təməlqoyma, açılış tədbirlərində iştirak etməsi onu deməyə əsas verir ki, abadlaşdırma işləri hətta gözlənilmədiyindən də tez yekunlaşacaq. Çünki dövlət başçımız bu məsələni xüsusi diqqət mərkəzində saxlamaqdadır.

Qarabağın abadlaşdırılması məsələsindən başqa, daha bir geostrateji məsələ, şübhəsiz ki, Zəngəzur məsələsinin gündəmə gəlməsidir. “Zəngəzur dəhlizi” ifadəsi ilə gündəmə gələn bu məsələ, əslində, Azərbaycanın 101 il bundan əvvəl zorla əlindən alınmış torpaq bütünlüyünün yenidən dilə gətirilməsi, siyasi müstəviyə qaldırılmasıdır.

Müharibənin nəticələrindən biri də, əlbəttə ki, bu gün müzakirə mövzusu olan Zəngəzur dəhlizidir. Zəngəzur dəhlizi tarixi nailiyyətdir. Üçtərəfli Bəyanatda xüsusilə bu məsələnin əks olunması bizim, eyni zamanda, böyük siyasi qələbəmizdir.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

44 günlük Vətən müharibəsindəki möhtəşəm qələbəmizin ən mühüm cəhətlərindən biri də məhz budur ki, Zəngəzur dəhlizinin açılması siyasi tərəflərin gündəliyinə daxil oldu, Azərbaycan dövlətinin əsas siyasi prioritetinə çevrildi. Bu baxımdan, heç də təsadüfi deyildir ki, Prezident İlham Əliyevin çıxışlarında Şərqi Zəngəzur ifadəsinə yer verilmişdir. Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunun yaradılması barədə fərman imzalanması və s. məsələlər onu göstərir ki, bu dəhlizin açılması geostrateji məsələdir və Ermənistanın bu yolu bizə verməkdən başqa çarəsi yoxdur. Çünki bu dəhlizin açılması böyük iqtisadi layihələrin başlanğıcı, asanlaşdırılmasına gedən yoldur. Üstəlik, bu yol Azərbaycan – Türkiyə birbaşa əlaqələrinin yaranmasına, Türk dünyasının birləşməsinə açılan qapıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu günlərdə “CNN Türk” televiziya kanalına həmişəki kimi çox sərast müsahibə verib. O, müsahibədə deyib: “Mən son illər ərzində dəfələrlə demişdim ki, Azərbaycan xalqı bu vəziyyətlə heç vaxt barışmayacaq, nəyin bahasına olur-

sa-olsun, öz doğma torpaqlarını işğalçılardan azad edəcək və belə də oldu. Dediğim sözlər həyatda öz yerini tutdu və Azərbaycan qurtuluş savaşına başlayaraq, öz tarixi torpaqlarını işğalçılardan azad etdi, tarixi ədaləti bərpa etdi, işğalçıları bizim torpaqlardan qovdu və öz ərazi bütövlüyünü, torpaq bütövlüyünü bərpa etdi”.

Artıq müharibə başa çatmışdır. Azərbaycan dövləti Ermənistanla beynəlxalq hüquq əsasında sülh müqaviləsi imzalamağa hazırdır. Ancaq Ermənistanda ifrat millətçilik, türkofobiya, azərbaycanofobiya, islamofobiya o dərəcədə insanların və hakim dairələrin beyinlərini zəhərləyib ki, onlar bunu istəsələr də, dilə gətirə bilmirlər. Ermənistanda cəmiyyət və hakimiyyət, təbii ki, indi çox çətin bir psixoloji durumdadır. Çünki onların otuz il ərzindəki ideoloji sütunları darma-dağın edilib. Erməni ordusu işğalçı ordu idi və layiqli cəzasını aldı. Ermənistan rəsmiləri indi tarixi reallıqdan çıxış edərək revanşist iddialardan əl çəkəməlidirlər. Onlar unutmazınlar ki, “dəmir yumruq” yerindədir.

Ölkə rəhbəri müsahibəsində Zəngəzur dəhlizinin açılmasının bir çox məqsədlərə, hədəflərə xidmət göstərdiyini xüsusi vurğulayıb. Qeyd edib ki, bu dəhlizin reallaşması nəticəsində Azərbaycanla Türkiyə yeni bir nəqliyyat layihəsi ilə birləşəcək. Düzdür, dörd il bundan əvvəl paytaxtımızda Bakı–Tbilisi–Qars dəmir yolunun rəsmi açılış mərasimi keçirilib. Bunun sayəsində qardaş ölkə ilə əlaqələr genişlənilib. Zəngəzur dəhlizi isə ikinci bir birləşmə istiqaməti olacaq: “Beləliklə, bizim üçün yeni fürsətlər

ortaya çıxacaq... Azərbaycan öz ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə də dəmir yolu ilə birləşəcək. Eyni zamanda, biz tələb edirik ki, avtomobil yolu da çəkilsin – Ermənistanın nəzarəti altında olan Qərbi Zəngəzur ərazisində, Mehri bölgəsində. Çünki bu da mütləq lazımdır...”.

Prezident İlham Əliyev daha sonra Zəngəzur dəhlizinin təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də bölgə ölkələri üçün də yeni fürsət olacağını, Türkiyənin öz mallarını Orta Asiyaya bu qısa, alternativ yolla daşıya biləcəyini vurğulayıb, Ermənistanın Rusiya və İranla dəmir yolu ilə bağlantısının yaranacağını diqqətə çatdırıb: “Çünki Ermənistan – İran dəmir yolunun inşası bəlkə də 20 il müzakirə edilən bir məsələdir. Amma hələ ki, ortalıqda bir şey yoxdur. Çünki bu layihə təqribən, ən azı, 3 milyard dollar tələb edir. Ancaq Naxçıvan ərazisindən, – Naxçıvan ilə İran arasında artıq dəmir yolu xətti var, – istifadə edə bilərlər”.

Bu il fevralın 14-də isə Prezident İlham Əliyevin Horadiz – Ağbənd dəmir yolu xəttinin təməlini qoyması ilə həmin layihənin icrasına başlanıldı. Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri iyunun 15-də Şuşa Bəyannaməsinin imzalanma mərasimindən sonra mətbuata birgə bəyanatlarla çıxış edərəkən dövlətimizin başçısı məlum üçtərəfli bəyanatı xatırladaraq deyib ki, Bəyannamədə Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə bağlı çox açıq ifadələr öz əksini tapmışdır. Bu da İkinci Qarabağ savaşından sonra yaranmış yeni geosiyasi vəziyyətin nəticəsidir. Bu gün biz Türkiyəni və Azər-

baycanı dəmir yolu ilə, avtomobil yolu ilə birləşdirəcək Zəngəzur dəhlizi haqqında nəinki danışıq, bu dəhlizi əməli işlərlə yaradıq. Müttəfiqlik haqqında imzalanmış Birgə Bəyannamədə bu məsələnin əks olunması böyük məna daşıyır.

Bu gün Ermənistanın revanşist qüvvələri Zəngəzur dəhlizinin reallaşması əleyhinə çıxış edirlər. Lakin onlar anlamalıdırlar ki, artıq mif və xülyalar dövrü arxada qaldı. Onlar bu layihənin qeyd edilən üstünlüklərindən faydalansalar, regional əməkdaşlığa önəm verərlərsə, sosial-iqtisadi sahələrdə müsbət göstəricilərlə qarşılaşa bilərlər. İlk növbədə, iqtisadi blokadadan çıxmaq və iqtisadi inkişafını gerçəkləşdirmək imkanları əldə edərlər.

Prezident xatırladır ki, ümumiyyətlə, Azərbaycan tarixən ermənilərə verilmiş torpaqlar üzərində varislik hüququnu bərpa etməlidir. Çünki həmin torpaqlar o zaman ermənilərə müəyyən şərtlərlə verilib. Müvafiq sənədlər xaricdən AMEA-nın Tarix İnstitutuna gətirilmişdi. Şərtlərə əsasən həmin torpaqlarda azərbaycanlıların yaşaması təmin edilməli, Şaumyanın başçılığı altında soyqırımlara son qoyulmalı, Zəngəzur və Qarabağa qarşı iddialardan əl çəkilməli idi. Ancaq bu şərtlərin hamısı pozuldu. Prezident İlham Əliyev də çıxışlarında dəfələrlə həmin torpaqların Azərbaycan xalqına qayıdacağını vurğulayıb. Ona görə də parlament o torpaqlara varisliklə bağlı müvafiq sənəd qəbul etməlidir.

Azərbaycanın müzəffər Ali Baş Komandanı, dövlətimizin başçısı öz qətiyyətli açıqlamalarında vurğulayıb ki, biz öz ma-

raqlarımızı təmin etmək üçün lazımi addımları atmalıyıq. Zəngəzur dəhlizinin yaradılması bizim milli, tarixi və gələcək maraqlarımıza tam cavab verir. Biz Zəngəzur dəhlizini icra edəcəyik, Ermənistan bunu istəsə də, istəməsə də. İstəsə, daha asan həll edəcəyik, istəməsə də zorla həll edəcəyik. Necə ki, mən müharibədən əvvəl və müharibə dövründə demişdim ki, bizim torpağımızdan öz xoşunuzla rədd olun, yoxsa sizi zorla çıxaracağıq. Belə də oldu. Zəngəzur dəhlizinin taleyi də eyni olacaq. Dövlət başçısı qeyd edib ki, bizim əsas rəqibimiz zamandır, çünki dəmir yolunun, avtomobil yolunun çəkilişi vaxt tələb edir: “Ona görə bütün güclər səfərbər olunub ki, bu layihə icra edilsin. Beləliklə, Azərbaycan xalqı 101 il bundan əvvəl bizim əlimizdən alınmış Zəngəzura qayıdacaqdır... Prezident İlham Əliyev çıxışlarında bildirib ki, indi Ermənistanda bu məsələ ilə bağlı isterikaya qapılırlar. Buna ehtiyac yoxdur, Şərqi Zəngəzur bizim tarixi torpağımızdır, Qərbi Zəngəzur bizim tarixi torpağımızdır. Biz tarixi unuda bilmərik, kiminsə siyasi maraqlarının girovuna çevirə bilmərik. Gəlsinlər, açsınlar tarixi sənədləri, xəritələri, baxsınlar, sovet hökuməti Zəngəzuru nə vaxt Azərbaycandan qoparıb Ermənistana verib. Bu, yaxın tarixdir – 101 il bundan əvvəl. Yəni, biz deyək ki, bu, olmayıb? Nəyə görə? Biz həqiqəti deyirik. Bizim dədə-baba torpağımızdır: bütün Zəngəzur – Şərqi və Qərbi Zəngəzur. İndi Ermənistanda deyirlər ki, İlham Əliyev ərazi iddiası ilə çıxış edir. Əgər Şərqi Zəngəzur varsa, deməli Qərbi Zəngəzur da var. Bəli, Qərbi

Zəngəzur bizim dədə-baba torpağımızdır”.

Necə ki, illərdir Qarabağ və Şərqi Zəngəzur rayonlarını boşaltmaları ilə bağlı sülh çağırışlarımıza məhəl qoymadılar, amma sonda onlara elə zərbə vuruldu ki, hələ də özlərinə gələ bilmirlər. Əlbəttə, belə böyük zərbədən sonra bir də Zəngəzur dəhlizindən ötrü alınan zərbə Ermənistan dövlətinin tamamilə çökməsi ilə nəticələnə bilər. Azərbaycan isə regionda sülh və sabitliyin bərqərar olmasında maraqlıdır. Hər bir məsələ üçtərəfli Bəyanatın şərtlərində göstəriləni kimi həyata keçirilməli və Ermənistan tərəfi atdığı imzanın arxasından qaçmağa cəhd göstərməməlidir.

Erməni revanşistlər, xüsusilə Koçaryan – Sarkisyan cütliyinə qoşulanlar, Daşnaklar Şuşaya, Hadruta iddialar edirlər. Onlar anlamırlar ki, artıq Cənubi Qafqazda yeni reallıqlar yaranıb. Bu reallıqları Azərbaycan Ordusu yaratdı. Artıq saxta, uydurma mifoloji tezislərin zamanı getdi. Qarabağ öz həqiqi sahibinə qayıtdı. Azərbaycan xalqına saxta tarix təqdim olunub. Guya, indiki Ermənistan elə əvvəldən olub, Cənubi Qafqazın aborigen, yəni ən qədim yerli əhalisi ermənilərdir, biz isə Altaylardan köçüb gəlmişik. Bu, saxta bir tarixdir. Belə halların qarşısını almaq məqsədilə İrəvan xanlığının tarixini və uydurma “böyük Ermənistan” nəzəriyyəsinin əleyhinə kitablar çap etdirmişik. Tarixi reallığı dünyaya çatdırmaq məqsədilə rus, ərəb, ingilis, ispan, italyan və sair dillərdə kitablar ortaya qoymuşuq. Məqsəd ondan ibarətdir ki, dünya ictimaiyyətinə çatdıraq ki, ermənilər bura I Pyotrun göstərişindən sonra Türkmənçay

(1828) və Ədirnə (1829) müqavilələrinə əsasən köçürülmüş etnosdur.

Azərbaycan xalqının başına gətirilən müsibətlər, bütün bu qanlı tarix də ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsi ilə başlayıb. “Çar Rusiyası erməniləri təcridə dırnağa qədər silahlandıraraq, Azərbaycan xalqını yurd-yuvasından didərgin salıb, soyqırımını həyata keçirib. Bizim tarixçilərimiz isə sovet dövründə çar Rusiyasına qatılmış Şimali Azərbaycanın tarixini Azərbaycan tarixi kimi təqdim ediblər. Ermənilər də bundan geniş istifadə edərək çar Rusiyasına qatılmış tarixi Azərbaycan torpaqlarını özlərinin qədim ərazisi kimi təqdim ediblər. 1828-ci il müqaviləsində yazılıb: “İrəvan və Naxçıvan xanlıqları Rusiyaya birləşdirilir”. Göründüyü kimi, bu müqavilədə Ermənistan sözü yoxdur, çünki o vaxt Ermənistan yox idi, ermənilər hələ bu əraziyə yenicə köçürülürdü. Lakin bu tarixi saxtalaşdıraraq “Ermənistanın Rusiyaya birləşdirilməsi” kimi qeyd edirlər. Odur ki, bizim tariximiz xalqa olduğu kimi təqdim edilməlidir.

Azərbaycan xalqı bilməlidir ki, Zəngəzur, İrəvan əraziləri Azərbaycan xalqının tarixidir. Biz heç kimdən ərazi istəmirik, dünyanın yenidən bölüşdürülməsini tələb etmirik. İndiki Ermənistan ərazisi tamamilə bizim tariximizdir. Necə bu tarixdən əl çəkə bilərik ki, tanınmış Rusiya yazıçısı və diplomatı A.S.Qriboyedovun “Ağıldan bəla” əsəri 1827-ci ildə İrəvanda Xan sarayının güzgülü zalında tamaşaya qoyulub. İrəvan bizim mədəniyyət və xalçaçılıq tariximizdir. “İrəvanlı” adında ən azı yüzlərlə

böyük sənətkarımız var. Təkcə İrəvan şəhərində 8 məscidimiz olub ki, indi onların heç biri qalmayıb. Bircə Göy məscid qalıb ki, onu da farslaşdırıblar, guya o ərazilərdə biz olmamışıq. Hansı ki, həmin ərazidəki bütün qədim tarixi abidələr Azərbaycan xalqına məxsusdur, ermənilərlə bağlı tarixi abidələrin isə yaşı vur-tut 200 ildən çox deyil. Çünki 200 il bundan əvvəl ermənilər İrəvan xanlığının ərazisinə yenicə köçürülməkdə idi. Biz real tarixi bərpa edib dünyaya çatdırdıq ki, bu ərazinin tarixi, oradakı bütün tarixi abidələr bizə məxsusdur.

Necə ki, İrəvan xanlığında bütün adlar dəyişdirilmişdi, işğal zamanı da Qarabağdakı coğrafi adlar, mədəni və tarixi abidələr erməniləşdirilirdi. Ermənilər utanmadan Dağlıq Qarabağ ətrafındakı yeddi rayonun hamısının adını dəyişdiriblər. Ssenari eynidir, yenə də məscidlər, tarixi abidələr məhv edilirdi, tarix kökündən dəyişdirilirdi. Lakin İlham Əliyevin komandanlığı altında Azərbaycan Ordusu erməni manipulyasiyasının qarşısını aldı. İndi yurd yerlərimiz öz adlarına qovuşmaqdadır. Hətta Ermənistan ərazisində olan bölgələrimizin də öz adlarına qovuşmasını Prezident İlham Əliyev təkidlə bildirir.

Yəqin ki, bu günlərdə Kəlbəcər rayonuna səfəri zamanı dövlət başçımızın dedikləri heç kəsin diqqətindən yayınmadı. O dedi: “Durduğumuz yol ermənilər tərəfindən çəkilmiş Basarkeçər – Kəlbəcər yoludur. Onlar Ermənistanı Qarabağla birləşdirmək üçün ikinci yol çəkдилər. Laçın dəhlizindən olavə. Beləliklə, Kəlbəcəri və digər əraziləri

məskunlaşdırmaq və özlərinin gediş-gəlişini daha rahat etmək üçün bu yolu çəkдилər. Bu yol birbaşa Basarkeçər rayonuna gedir. Basarkeçər rayonuna Ermənistanda “Vardenis rayonu” deyilir. Ancaq bu rayonun, bölgənin əsl adı Basarkeçərdir, Göyçə mahalıdır, qədim Azərbaycan torpağıdır. 1930-cu ildə Basarkeçər rayonu Ermənistan ərazisində yaradılıb. Orada yaşayanların da mütləq əksəriyyəti azərbaycanlılar olmuşdur. O cümlədən Zod kəndinin sakinləri də azərbaycanlılar idi, deportasiyaya məruz qalmışlar. Yalnız 1969-cu ilin iyun ayında Ermənistan Basarkeçər rayonunu, onun adını dəyişdirərək ona “Vardenis” adı qoymuşdur. Xahiş edirəm ki, Azərbaycanda bu bölgə ilə bağlı reportajlar hazırlayan və ümumiyyətlə, bizim ümumi leksikonumuzda “Vardenis” yox, Basarkeçər adı bərpa edilsin. İndiki Ermənistan ərazisində yerləşən bütün digər qədim Azərbaycan yaşayış məntəqələri əsl adları ilə də çağırılmalıdır”.

Bu, kiçik məsələ deyil. Sünik deyil, Zəngəzur, Vardenis deyil, Göyçə mahalı və s. yer adlarımızın milliləşməsi, öz tarixi adlarında xatırlanması dövlət başçısının cizdiyi bir strateji missiyadır.

Beləliklə, bu missiya gənc nəslin o torpaqlara qayıtmasının vacibliyini yol xəritəsi kimi gözlər önünə sərməkdədir. Hazırda Azərbaycan dövlətinin strateji məsələsi olan Zəngəzur dəhlizi layihəsi öz tarixi torpaqlarımıza yenidən sahiblənmənin, yenidən o torpaqlara dönmənin başlanğıcıdır.

Yaqub MAHMUDOV,
AMEA-nın həqiqi üzvü.

SOSIAL ƏDALƏT VƏ SOSIAL RİFAH

*Yeni Azərbaycan Partiyasının proqramında
sosial hədəflər düzgün müəyyənləşdirilib*

Müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu və banisi Ümummilli Lider Heydər Əliyevin şah əsərlərindən biri olan Yeni Azərbaycan Partiyası tarixi zərurətdən yaranmış, qarşısına tarixi məqsədlər qoymuş və bu vəzifələri dönmədən, ləyaqətlə yerinə yetirən qüdrətli siyasi təşkilat, illərin sınaqlarından həmişə üzüağ çıxmış ümumxalq partiyasıdır.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevə Azərbaycan xalqının inamı və ölkənin düşdüğü ağır vəziyyətdən xilas yolunun Ulu Öndərin rəhbərliyi altında təşkilatlanmaqda görməsi, müstəqilliyini yenidən əldə etmiş dövlətimizi parçalanmaqdan, məhv olmaqdan qurtarmaq üçün xalqın göstərdiyi səylər YAP-ın yaranmasını zəruri etdi.

Təsis olunduğu ilk gündən YAP Azərbaycanın ictimai-siyasi mühitinə yeni ab-hava gətirdi, Azərbaycanda sivil siyasi mübarizə mədəniyyətinin başlanğıcını qoyan ilk partiya oldu. YAP müxalifət partiyası kimi yaransa da, heç vaxt dövlətçiliyə qarşı, Azərbaycanın qanunlarına qarşı, milli maraqlara qarşı müxalifətdə dayanmadı. YAP yaranan gündən Azərbaycanın bütövlüyünü, müstəqilliyini, milli maraqlarını önə çıxartdı və bu yolda sivil siyasi yolla mübarizə aparaçağını bəyan etdi.

Ümummilli Lider 1993-cü ilin 15 iyununda xalqın tələbi ilə məsuliyyətli bir missiyanı öz üzərinə götürdü, vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldı, milli birliyə nail oldu və müasir Azərbaycan dövlətinin təməlini qoydu. 1995-ci ildə parlamentə keçirilən seçkilərdə isə YAP səslərin böyük əksəriyyətini qazana-

raq iqtidar partiyasına çevrildi. Həmin dövrdən bu yana keçirilən bütün seçkilərdə (istər bələdiyyə, parlament, istərsə də prezident seçkilərində) YAP qalib gəlmişdir.

Yeni Azərbaycan Partiyasının Sədri, Ali Baş Komandan,

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında dövlətimizin və xalqımızın qarşısında dayanan ən böyük tarixi missiya şəərəflə yerinə yetirildi: 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində Ermənistanın işğalçı ordusu darmadağın edildi, torpaqlarımız işğaldan azad olundu, ərazi bütövlüyümüz təmin edildi. 2020-ci ilin 10 noyabr tarixindən müstəqil, bütöv Azərbaycan dövlətinin tarixində yeni dövr başlandı, yeni daha yüksək hədəflər qarşıya qoyuldu.

YAP Sədri Prezident İlham Əliyevin irəli sürdüyü “Müasir, qüdrətli və zəngin Azərbaycan naminə” çağırışında səslənən bu hədəflər özünün real təsdiqini ölkəmizin hər-tərəfli və davamlı inkişafında tapmışdır. Bu hədəflərə nail olmaq üçün siyasi, hüquqi, iqtisadi və sosial islahatların daha da dərinləşməsi, postmüharibə və postpandemiya dövrü üçün regionda və dünyada baş verəcək yeni çağırışlara hazır olmaq zərurəti partiyamızın 5 mart 2021-ci il tarixdə keçirilən VII qurultayında ətraflı müzakirə olunmuşdur.

YAP-ın VII qurultayı Azərbaycanın davamlı inkişafı və müasir dövrün çağırışları kontekstində partiyanın qarşısına yeni vəzifələr qoymuşdur. Cəmiyyətin və dövlətin

müxtəlif sahələrini əhatə edən islahatların aparılmasında, yeni siyasi konfiqurasiyanın yaradılmasında və siyasi dialoqun dərinləşməsində yaxından iştirak etmək partiya üzvlərindən yüksək fəallıq tələb edir.

VII qurultayda bir daha aydın oldu ki, YAP Azərbaycanın hərtərəfli inkişafına töhfə verən böyük sosial bazaya, güclü siyasi-intellektual potensiala malikdir. Bu isə partiyanın məqsəd və vəzifələrini gələcəkdə də şərəflə yerinə yetirəcəyini şərtləndirir. Məhz yeni dövrün və yaxın gələcəyin tələblərini nəzərə alaraq qurultayda partiyanın yeni proqramının hazırlanması qərara alındı, işçi qrupu yaradıldı. Geniş təhlil, müzakirə və fikir mübadiləsi əsasında hazırlanan bu siyasi sənəd YAP İdarə Heyətinin 29 dekabr 2021-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edildi.

Yeni Azərbaycan Partiyasının proqramında bütün tələb olunan məsələlər, vəzifələr və hədəflər mükəmməl şəkildə öz əksini tapmışdır. Bu məqsədlərin içərisində sosial ədalət, sosial rifah, insan kapitalının inkişafı, hamı üçün layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunması məsələləri partiyanın əsas siyasi prinsipləri kimi təsbit edilmişdir.

YAP-ın sosial siyasət sahəsində məqsədi insana qayğı, onun inkişafı, maddi və mənəvi tələbatlarının ödənilməsi üçün zəruri şəraitin yaradılmasından, sosial ədalət prinsipinin daim qorunması və müxtəlif sosial qruplar arasında kəskin təbəqələşmənin yumşaldılmasından ibarətdir.

Yeni proqramda göstərilirdi ki, YAP sosial ədalət və insan amili prinsipindən çıxış edərək aşağıdakıları öz fəaliyyətinin əsas istiqamətləri hesab edir:

* dövlətin sosial-ədalət siyasətinin sosial ədalət prinsipinə söykənməsi;

* hər kəsin məşğulluğunun təmin edilməsi, ərzağa əlçatanlığa və sosial müdafiə imkanına malik olması;

* vətəndaşların sosial hüquqlarının təmin olunması üçün əlverişli şəraitin yaradılması;

* kəmiyyət, keyfiyyət, məhsuldarlıq və iqtisadi imkanlar nəzərə alınmaqla əməyə görə mükafatlandırma;

* insan kapitalının inkişafı və yeni ideyaların təşviqi, “qara qızıl”ın insan kapitalına çevrilməsi prinsipinin milli təhsil quruculuğu və insan resurslarının inkişafının əsas prioritetlərindən biri kimi müəyyən edilməsi;

* uşaqlara, ahıllara, əlilliyi olan şəxslərə, aztəminatlı ailələrə, şəhidlərin ailə üzvlərinə və müharibə veteranlarına diqqət və qayğı göstərilməsi.

Sosial dövlətin əsas əlamətləri aşağıdakılardır:

– sosial sahədə mükəmməl qanunvericiliyin olması;

– dövlət tərəfindən müxtəlif sosial-ədalətli proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsi;

– vətəndaş cəmiyyətinin qurulması;

– dövlətin vətəndaşlar qarşısında sosial məsuliyyəti;

– dövlət tərəfindən hər bir vətəndaşın sosial müdafiəsinin təmin olunması və layiqli həyat şəraitinin yaradılması;

– layiqli sosial, iqtisadi, mədəni həyat təminatları əldə etmək üçün hər kəsə bərabər imkanlar yaradılması;

– ölkənin iqtisadi inkişafının yüksək səviyyədə olması.

Tam məsuliyyətlə söyləyə bilərik ki, hazırda Azərbaycan dövlətinin siyasi kursu sosial dövlətə aid edilən bu klassik tələblərə tamamilə cavab verir.

Azərbaycanın 2000-ci illərin əvvəllərindən başlayan sürətli, dinamik, harmonik inkişafı ölkəmizi bir sıra sosial-iqtisadi göstəricilərə görə MDB və Şərqi Avropa dövlətləri sırasında ön plana çıxarmışdır. Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının, xüsusilə qeyri-neft sektorunun dinamik inkişafının təmin edilməsi, xalqın sosial rifah halının artan xətt üzrə davamlı yüksəldilməsi məqsədilə cənab Prezidentin 6.12.2016-cı il tarixli fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasının Milli İqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” təsdiq edilmişdir.

Ölkəmizin sosial dövlət olmasını təsdiq edən mühüm indikatorlardan biri də BMT-nin İnsan İnkişafı İndeksi göstəricisidir. Bu göstəriciyə görə Azərbaycan Respublikasında insan inkişafı indeksi 0,751 bal təşkil edir ki, bu da yüksək göstərici sayılır.

Azərbaycan təhsil, səhiyyə, orta ömür uzunluğu, sosial təminat səviyyəsinə görə 188 ölkə arasında 78-ci yerdə qərarlaşaraq MDB ölkələri arasında lider yerlərdən birini tutur.

Azərbaycan Dünya Bankının adambaşına düşən ümumi milli gəlir təsnifatına görə “yuxarı orta gəlirli” ölkələr qrupuna daxil olmuş, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının insan inkişafı ilə bağlı 2010-cu il üzrə hesabatına əsasən “yüksək insan inkişafı” ölkələri qrupuna keçmişdir.

Bir çox sosial inkişaf indikatoruna görə Azərbaycan son 10 ildə böyük irəliləyişlər əldə etmişdir. BMT üzvü olan dövlətlər arasında 2010-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə ölkəmiz rifah indeksi üzrə 17 pillə irəliləyərək 78-ci, sağlamlıq indeksinə görə 57-ci, təhsil imkanlarına görə 73-cü, məişət şə-

raitinə görə 68-ci, xoşbəxtlik indeksinə görə 90-cı yerdə qərarlaşmışdır.

Sosial dövlətin qurulmasının əsas şərtlərindən biri həmin dövətdə sosial ədalətin səviyyəsi sayılır. Heç də təsadüfi deyildir ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının proqramında əsas prinsiplərdən biri kimi sosial ədalət prinsipi götürülür.

Sosial dövlət dedikdə ilk növbədə sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərin (şəhid ailələri, qaçqın və məcburi köçkünlər, əlillər, qocalar, işsizlər, uşaqlar və s.) qayğısı göz önünə gəlir. Əməyin mühafizəsini və insanların sağlamlığını təmin etmək, ailəyə, ana və uşaqlara dəstək vermək, gəlirlərin yenidən bölüşdürülməsi yolu ilə sosial qeyri-bərabərliyi yumşaltmaq, xeyriyyəçilik fəaliyyəti üçün geniş imkanlar yaratmaq, təhsil və mədəniyyət proqramlarına maliyyə yardımı göstərmək və işsizliklə mübarizəni də bu sərəya əlavə etmək lazımdır.

Böyük məmnunluq hissi ilə söyləmək olar ki, bu vəzifələrin hamısı dövlətimizin daxili siyasətində prioritet istiqamət kimi nəzərdə tutulmuşdur və həyata keçirilməkdədir.

Cənab Prezident İlham Əliyevin 2018-ci ildə başladığı iqtisadi sahədə islahatların davamı olaraq 2019-cu ildə dərin sosial, idarəetmə və struktur islahatları aparılmışdır. Cənab Prezidentin 30-a yaxın fərman və sərəncamını əhatə edən 2 sosial islahatlar zərfi 4,2 milyon vətəndaşımızın sosial rifah halının ciddi şəkildə yaxşılaşmasına maddi təminat yaratmışdır.

Koronavirus pandemiyası və dünya maliyyə-iqtisadi böhranı nəticəsində baş verən bahalaşmanın mənfi təsirlərindən vətəndaş-

larımızın sosial rifahının qorunması üçün cənab Prezidentin fərman və sərəncamları əsasında bu ilin əvvəlində 2 100 000 nəfərin sosial rifahını artıran irihəcmli yeni sosial müdafiə zərfi qəbul edildi: minimum əməkhaqqı və pensiyaların minimum məbləği, müavinət və təqaüdlər artırıldı.

Ötən il pensiya təminatı sahəsində aparılan islahatlar nəticəsində ölkə üzrə əmək pensiyalarının minimum məbləği 200 manatdan 240 manata, orta aylıq məbləği 256 manatdan 331 manata yüksəlmiş, yaşa görə orta aylıq pensiya isə 358 manata çatmışdır. Sosial müdafiə tədbirlərinin və sosial rifahın artım dinamikasına nəzər saldıqda görürük ki, 2003-cü ildən bu yana ölkədə minimum əməkhaqqı 9,4 dəfə, orta aylıq pensiya 17,7 dəfə artmış, 2022-ci ildə isə minimum əməkhaqqı 300 manat olmaqla yaşayış minimumunu (210 manat) 70 faiz üstələmişdir.

Azərbaycanın sosial dövlət quruculuğu modeli dünyanın bir çox siyasi institutlarında maraqla öyrənilməkdədir. Azərbaycanın sosial dövlət quruculuğu modelinin ən əlamətdar xüsusiyyətləri kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

1. Sürətli sosial-iqtisadi inkişaf tempi. Azərbaycan 2003-2020-ci illərdə sürətli, harmonik inkişaf dövrü keçmişdir. Bu illər ərzində Azərbaycanın dövlət büdcəsi 30 milyard manata yüksəlmiş, valyuta ehtiyatları 54 milyard dollara çatmışdır. Son illərdə koronavirus pandemiyası, ümumdünya maliyyə-iqtisadi böhranının mənfi təsirləri və neftin qiymətinin kəskin aşağı düşməsi inkişaf tempini bir qədər yavaşıtsa da, heç bir geriləmə yoxdur və dövlətimizin sosial müdafiə strategiyası dəyişməz olaraq qalır. 2022-ci ilin dövlət büdcəsinin 46,6 faizində

çoxunun sosial xərclərə ayrılması da dediyimizi sübut edir.

2. Regionların harmonik inkişafı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev çox haqlı olaraq qeyd edir ki, ölkəmizin inkişafı bütün sahələrdə və bütün regionlarda davam etməli, kompleks xarakterdə aparılmalıdır. Bu məqsədlə 2004-cü ildən başlayaraq hər biri 5 il müddətinə fəaliyyət göstərən regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramları qəbul edilmiş, 3 belə layihə uğurla həyata keçirilmiş, 4-cü layihə isə 2019-2023-cü illəri əhatə edir. Aparılan məqsədyönlü sosial siyasətin nəticəsidir ki, bu gün respublikamızın paytaxtında mövcud olan sosial-mədəni infrastruktur eyni səviyyədə bölgələrdə də yaradılmışdır. Bu inkişaf regionlarda yaşayan əhalinin mədəni, sosial həyat şəraitinin yüksəlməsində özünü göstərməkdədir.

3. Qeyri-neft sektorunun inkişafı: Azərbaycanın beynəlxalq neft müqavilələri işə düşəndə və gəlir gətirməyə başlayanda müxalifətyönlü siyasətçilər və bəzi ekspertlər respublikamızda iqtisadiyyatın neftdən asılı olacağını, son nəticədə “holland sindromu”nun yaranacağını deyir, neft tükənməyə başlayanda isə ölkə iqtisadiyyatının fəlakətli dərəcədə çökəcəyi barədə “proqnozlar” söyləyirdilər. Ötən 18 illik inkişaf yolu göstərdi ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə müəyyən etdiyi Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası balanslaşdırılmış iqtisadi siyasətə üstünlük verməklə, hərtərəfli iqtisadi artımı daim diqqət mərkəzində saxlayır.

Prezident İlham Əliyevin yeni dövrün çağırışlarına cavab verən iqtisadi siyasət taktikası ölkə iqtisadiyyatının çoxşaxəli prin-

siplər üzrə inkişafını ön plana çəkir. Neft sektorundan əldə olunan gəlirlərin bir hissəsinin qeyri-neft sektoruna investisiya kimi qoyulması nəticəsində hazırda ölkəmizdə ÜDM-in yarısından çoxu bu sektorun payına düşür, qeyri-neft sektorunun inkişaf tempi isə neft sektorunu daha çox üstələməkdədir. Kənd təsərrüfatı, emal sənayesi, turizm, nəqliyyat, İKT sektoru getdikcə daha çox rentabelli sahələrə çevrilməkdədir. “Made in Azerbaijan” brendi adı altında onlarca məhsulumuz xarici bazarlarda yer tutmaqdadır.

4. Sosial infrastruktur layihələrinə önəm verilməsi. Azərbaycanın sosial dövlət quruculuğu strategiyasının ana xətti olaraq əhalinin sosial-mədəni ehtiyaclarının yüksək səviyyədə qarşılınması siyasəti nəzərdə tutulur. Bu xəttin reallaşması nəticəsində son 18 ildə ölkəmizdə 3000-dən çox təhsil müəssisəsi, 700-dən artıq tibb müəssisəsi ya yenidən tikilmiş, yaxud da əsaslı təmir olunaraq müasir avadanlıq və cihazlarla təchiz edilərək vətəndaşların istifadəsinə verilmişdir. Bu illər ərzində ölkə ərazisində 16 min kilometr müasir yol çəkilmiş, körpülər salınmış, yuzlərlə mədəniyyət evləri, idman olimpiya kompleksləri tikilmiş, parklar açılmışdır. İnsanların sağlam həyat şəraitini təmin etmək üçün min kilometrə su və kanalizasiya xətləri çəkilmiş, sutəmizləyici qurğular quraşdırılmışdır.

5. Neft kapitalının insan kapitalına çevrilməsi. Sosial dövletdə daxili siyasətin mərkəzində insan amili dayanır. İnsanın sağlam, xoşbəxt və sosial rifah halında həyat sürməsi dayanır. Uşaqlara qayğı, gəncliyə dəstək, Azərbaycanın rəqabətqabiliyyətli, müasir düşüncə, mədəniyyət və elm çağırışlarına

layiqincə cavab verə biləcək kadr potensialının hazırlanması dövlətimizin sosialyönümlü siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir. Azərbaycan hökumətinin təhsil sahəsində 30-a, səhiyyə sahəsində 20-yə yaxın dövlət proqramı qəbul etməsi və həyata keçirməsi, uşaq hüquqları ilə bağlı 40-dan çox qanunun fəaliyyət göstərməsi, istedadlı Azərbaycan gənclərinin dünyanın aparıcı ölkələrinin qabaqcıl universitetlərində təhsil almalarına təminat verən dövlət proqramının qəbul edilməsi və nəhayət, ASAN xidmətin və DOST mərkəzlərinin yaradılması insan kapitalının güclənməsinə Azərbaycan dövlətinin qayğısının bariz nümunələridir.

YAP hesab edir ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının uzunmüddətli inkişafı müasir tələblərə cavab verən elm və təhsilə əsaslanmalıdır. Buna görə də:

* insan kapitalının milli sərvətdə iştirak payının artırılması;

* peşəkarlıq, sosial vərdişlər və rəqəmsal bacarıqların qarşılıqlı bağlılığına söykənən “ömürboyu təhsil”ə xüsusi əhəmiyyət verilməsi;

* erkən və məktəbəqədər təhsilin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi;

* ümumi təhsilin məzmunca gücləndirilməsi üçün təhsil sistemində gedən modernləşmənin davam etdirilməsi;

* integrativ tədris təcrübəsinin inkişafı və onun əsasında ölkənin beynəlxalq qiymətləndirmələrdə qabaqcıl yer tutmasının təmin olunması;

* rəqəmsal bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması;

* yüksək keyfiyyətli təhsil almaq, elmi biliklərə yiyələnmək imkanlarının və inklüziv

təhsilin genişləndirilməsi, bu sahədə müasir texnologiyalardan geniş istifadə edilməsi;

* həssas ailələrdən olan təhsilalanlara maddi dəstəyin verilməsi, Təhsil Tələbə Krediti Fondunun imkanlarının genişləndirilməsi;

* kadr hazırlığının əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması;

* gənclərdə dövlət idarəçiliyi sahəsində əhəmiyyətli olan bilik, bacarıq və təcrübənin formalaşdırılması, “Yüksəliş” proqramının imkanlarının artırılması;

* peşə hazırlığı sisteminin inkişafı çərçivəsində beynəlxalq tələblərə uyğun mütəxəssislərin hazırlanması;

* distant təhsil də daxil olmaqla, təhsilin müasir formalarının tətbiqinin dəstəklənməsi;

* təhsilin idarəedilməsinin təkmilləşdirilməsi;

* ali təhsil müəssisələrinin muxtariyyətinin artırılması;

* smart universitet modelinin tətbiqi, universitet kampuslarının yaradılması;

* ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq tələblərə uyğun akkreditasiya sisteminin formalaşdırılması;

* xaricdə təhsil sisteminin imkanlarından milli kadr hazırlığında istifadənin genişləndirilməsi;

* təhsil-elm-biznes vəhdətinin təmin edilməsinin dəstəklənməsi;

* ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətində beynəlxalq rəqabətə davamlılığın təmin olunması partiyasının hədəflərindəndir.

Azərbaycan dövləti sosial müdafiəyə daha çox ehtiyacı olan təbəqənin, o cümlədən, qaçqın və məcburi köçkünlərin məşğulluğunun təmin edilməsinə xüsusi həssaslıqla yanaşır.

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva 2017-ci il martın 9-da Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin yataqxanalarında müvəqqəti məskunlaşmış qaçqın və məcburi köçkün ailələrinin köçürülməsinə həsr olunmuş müşavirədə söyləmişdir: “Son 13 ildə 400 min qaçqın və məcburi köçkün işlə təmin olunmuşdur. Ölkə ərazisindəki bütün çadır düşərgələri artıq ləğv olunub və orada məskunlaşan məcburi köçkün ailələri yeni salınmış qəsəbələrə köçürülmüşdür. Dövlət proqramında bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərin icrası üçün bütövlükdə 6 milyard manatdan çox vəsait ayrılmışdır. Dünyanın bir sıra aparıcı beynəlxalq təşkilatları, o cümlədən BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı Azərbaycanda qaçqınlara və məcburi köçkünlərə göstərilən qayğımı çox yüksək qiymətləndirir və bir çox halda ölkəmizi bu sahədə nümunəvi ölkə adlandırırlar”.

Görülən işlərlə yanaşı, qarşıda daha böyük çağırışlar və vəzifələr dayanır. Dünyanın transformasiya dövründə yaşayırıq, artıq IV Sənaye İnqilabı qapımızı döyməkdədir. Yeni çağırışlara hazır olan gənc nəslin yetişdirilməsi də YAP-ın qarşıya qoyduğu vəzifələrdən biridir. Dünya əmək birjasında bir çox ənənəvi peşələr yavaş-yavaş sıradan çıxır, hər gün yeni peşələr yaranır, yeni iş istiqamətləri ortaya çıxır. Bu peşələrin bəziləri (vəb-master, distribüter, dizayner, İT-mütəxəssis, logistik, imicmeyker və s.) artıq bizim leksikonumuza və iş həyatımıza daxil olsa da, bir çox peşənin (cobber, valveoloq, layf-kouç, kouçer, kopirayter, mediabayer, treyder və s.) adı belə cəmiyyətimizə tanış deyildir.

Bu il fevral ayının 2-də keçirilən Gənclər gününün 25 illiyinə həsr olunmuş Gənclər

Forumunda qarşıda duran yeni sosial-iqtisadi çağırışlara hazır olmamızın vacibliyinə toxunan YAP Sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: “Biz onu da bilməliyik ki, ənənəvi peşələrin bir neçəsi, bəlkə də bir çoxu bir neçə ildən sonra olmayacaq, yəni bu peşələrə ehtiyac qalmayacaq. Ancaq Azərbaycan bir çox ölkələrdən fərqli olaraq, əhalisi artan ölkədir. Avropa məkanında ölkələrdə ya əhali sabitdir, ya da ki, azalır, bizdə isə artır. Müstəqillik dövründə 7 milyondan 10 milyonadək artıbdir. Bütün bunlar yeni iş yerləri deməkdir. Amma biz görürük ki, IV Sənaye İnqilabı iş yerlərinin ləğvinə gətirəcəksə – bu, artıq danılmaz faktdır – ona görə IV Sənaye İnqilabı nəticəsində yarana biləcək yeni peşələrə hazır olmalıyıq. Hazır olmasaq, o işlər itiriləcək, işsizlərin sayı artacaq, biz yeni işlərə hazır olmayacağıq. Bu, təkcə işsizliyin normal səviyyədə saxlanması deyil, bu, inkişaf deməkdir”.

Sosial dövlətin əsas xüsusiyyətlərindən biri də layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunması məsələsidir.

Partiyamızın proqramında qeyd edildiyi kimi, davamlı inkişaf inklüziv cəmiyyətin formalaşmasına təkan verməli və hər bir vətəndaş bunu öz həyatında hiss etməlidir. Layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi üçün:

* əməkhaqqı artımının əmək məhsuldarlığının artımı ilə uzlaşdırılması;

* bütün əhali qrupları üçün səmərəli məşğulluğa və layiqli əməyə nail olunması;

* məşğulluq sahəsində özəl sektorun payının artması üçün təsirli tədbirlərin görülməsi;

* əhalinin aşağıgəlirli təbəqəsinin sosial-iqtisadi rifahının yüksəldilməsi;

* gəlirlərin və qeyri-formal məşğulluğun leqallaşdırılması istiqamətində işlərin görülməsi partiyamızın əsas məqsədlərindəndir.

YAP daim inkişafda olan, özünü təkmilləşdirən, dünyada gedən proseslərə adekvat reaksiya verməyi bacaran və yeniliklərə açıq bir partiyaadır. Partiyamızın proqramında qeyd edildiyi kimi, yaradıcı təfəkkür, kreativ düşüncə, təşəbbüskarlıq və innovativ inkişaf müasir dünyada peşəkar fəaliyyətin meyarıdır. Səmərəlilik, rasionallıq, çeviklik, müasirlik və aktualılıqla səciyyələnən kreativ yanaşma siyasi münasibətlərə də sirayət edir.

Rəqəmsal texnologiyaların üstünlüyü şəraitində siyasi münasibətlərdə kreativ yanaşma ön plana keçir. Müasir dövrdə siyasi mübarizə və rəqabətin virtual məkanda aparılması meyli getdikcə güclənir. YAP-ın fəaliyyətinin əsaslarından biri də innovativ inkişaf və kreativliyin təşviqi və geniş tətbiqinin dəstəklənməsidir.

Layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunması yaşayış minimumu, minimal əməkhaqqı, orta aylıq əməkhaqqı və orta aylıq pensiyanın artım dinamikası ilə şərtlənir. Azərbaycanda yaşayış minimumu 2003-cü ildəki 35 manatdan 2022-ci ildə 210 manata çatdırılmış, başqa sözlə, 6 dəfə artmışdır. Minimum əməkhaqqı 2002-ci ildəki 5,5 manatdan 2022-ci ildə 300 manata yüksəlmiş, yaxud 54,5 dəfə artmışdır. Orta aylıq əməkhaqqı isə 2003-cü ildəki 80 manata rəğmən bu ilin sonuna 808 manat təşkil edəcəkdir və bu, həyat səviyyəsinin artım tempini xarakterizə edən ən yaxşı göstəricilərdən biridir. Pensiya sahəsində aparılan islahatlar nəticəsində pensiyanın minimum məbləği (240 manat) ya-

şayış minimumu (210 manat) səviyyəsini üstələmişdir, başqa sözlə, bütün pensiyaçıları yoxsulluq həddindən çıxmışlar.

Sosial dövləti xarakterizə edən parametrlərdən biri də sosial müdafiə tədbirlərinin ardıcılığı və təminatlılıq səviyyəsidir. Azərbaycan dövləti tərəfindən 38 istiqamətdə sosial müdafiə tədbirləri həyata keçirilir, əməkhaqqı, pensiya, müavinət (yaşa, işsizliyə, ailə başçısına itirməyə, əlilliyə, şəhid ailəsinə, veteranlara, xəstəliyə, hamiləliyə, doğuşa, çoxuşaqlılığa və s. görə), təqaüd (tələbələrə, Qarabağ müharibəsi və 20 Yanvar əlillərinə, şəhid ailələrinə, yaradıcı şəxslərə və s.) verilir, icbari təhsil və tibbi xidmət dövlət vəsaiti hesabına həyata keçirilir, sığorta xidmətləri genişləndirilir. Sovet əmanət kassalarında qalmış pulların qısa müddətdə və yüksək indeksasiya şərtləri daxilində qaytarılması faktı da Azərbaycanın sosial dövlət xarakterindən irəli gələn bir hadisədir.

Bütün cəmiyyətin rifah halının yüksəldilməsi vacib məsələlərdəndir. Sosial dövlət dövlətçiliyin inkişafının yeni bir mərhələsi olub, maddi nemətlər bolluğu yaratmaqla hər bir vətəndaşın yüksək rifah halını təmin edir. Ümumi daxili məhsulun həcminin artması, dövlət büdcəsinin çoxalması, investisiya qoyuluşu imkanlarının genişlənməsi cəmiyyətin bütün təbəqələrindən olan insanların sosial rifah halının yüksəlməsinə imkan yaradır.

Sosial dövlət vətəndaş-cəmiyyət-dövlət münasibətlərinin yeni bir forması, daha yüksək səviyyəsi olub, hər bir vətəndaşın, onun ailə üzvlərinin həyatı və rifahı naminə layihələrə üstünlük verir, insanların öz potensial imkanlarını reallaşdırmaq üçün hüquqi və iqtisadi müstəvidə qanuni şərait yaradır.

Doğrudan da, Azərbaycan bir sosial dövlət kimi öz vətəndaşlarının sosial, iqtisadi, hüquqi və mənəvi azadlıqlarını təmin edir, cəmiyyət üzvləri arasında sosial bərabərsizliyi minimuma endirməyə çalışır, sosial ədalətə, sosial sülhə və sosial əməkdaşlığa söykənən yeni münasibətlərin yaranmasına səy göstərir və buna nail olur.

İnsan həyatının keyfiyyətli və faydalı olması üçün vacib şərtlərdən biri, bəlkə də birincisi sağlamlıqdır. Heç təsadüfi deyildir ki, bütün dünyada sağlam yaşamaq hüququ insanın ən fundamental hüquqlarından biri kimi tanınır. Azərbaycan vətəndaşının sağlam və xoşbəxt yaşamasının təmin olunması, tibbi xidmətin keyfiyyəti və bu xidmətlərə pasiyentlərin əlçatanlığı Prezident İlham Əliyevin daim diqqətdə saxladığı məsələlərdən biridir.

Tibbi xidmətlərə əlçatanlığın təmin olunması, tibbi xidmətlərin vaxtında və keyfiyyətli göstərilməsi üçün səhiyyə idarəçiliyinin ən optimal forması sayılan icbari tibbi sığorta sistemə keçid Prezident İlham Əliyevin sosial sahədə apardığı ən fundamental islahatlardan biridir. İcbari tibbi sığorta səhiyyə xidmətlərinin keyfiyyətini artırmaq, sağlam rəqabət mühiti yaratmaqla yanaşı, maliyyələşdirmə xərclərini də dövlət, işəgötürən və işləyən arasında paylaşmaqla daha mütənasib ödəmə sistemi təklif edir.

İcbari tibbi sığorta 3 il ərzində pilot şəklində Mingəçevir, Yevlax və Ağdaş şəhərlərində uğurla sınaqdan çıxandan sonra 2020-ci ildə ölkəmizin şimal bölgəsini əhatə edən 20 rayonda icbari fəaliyyətə başladı. Hazırda isə koronavirus pandemiyasının törətdiyi çətinliklərə baxmayaraq Azərbaycanın bütün ərazisində icbari tibbi sığorta böyük uğurla vətəndaşlarımızın xidmətindədir.

Əhalinin sağlamlığının qorunması və səhiyyə sahəsində YAP-ın hədəfləri aşağıdakılardır:

* səhiyyəyə ayrılan vəsaitin ümumi daxili məhsulda payının artırılması və onun səmərəli istifadəsini təmin edən mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi;

* səhiyyənin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi üçün tibb müəssisələrinin tikintisi, əsaslı təmiri və yenidən qurulması, onların müasir tibbi avadanlıqla təchiz edilməsi;

* səhiyyənin idarə olunmasında həddən artıq mərkəzləşmədən imtina edilməsi;

icbari tibbi sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi;

* əhalinin bütün təbəqələrinin tibbi xidmətlərə və dərman vasitələrinə əlçatanlığının təmin edilməsi;

* yoluxucu xəstəliklərin profilaktikası işinin gücləndirilməsi;

* ana və uşaqların sağlamlığının qorunmasına dair hüquqi-təşkilati mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi;

* səhiyyədə müasir innovasiyaların tətbiqinin genişləndirilməsi;

* keyfiyyətli səhiyyə və sağlam həyat tərzini hesabına əhalinin orta ömür müddətinin artmasına nail olunması;

* ölkənin əsas dərman vasitələri və tibbi ləvazimatlarla davamlı təminatı məqsədilə daxili istehsalın artırılması;

* əhaliyə göstərilən tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün tibb müəssisələrinin səviyyələri üzrə bölgüsünün aparılması, tibbi xidmətlər üzrə standartların hazırlanması və bu sahədə keyfiyyətə nəzarət sisteminin qurulması;

* işğaldan azad edilmiş ərazilərdəki tibbi

xidmətin ölkənin səhiyyə sistemində tam inteqrasiya edilməsi.

Partiyamızın 5 mart 2021-ci il tarixdə keçirilən VII qurultayı siyasi, iqtisadi, sosial sahələrdə qarşıya qoyulan yeni hədəfləri bəyan etməklə yanaşı, bu hədəflərə çatmaq üçün ideoloji platformanı da müəyyən etmişdir. Bu platformanın əsasında milli birlik, bütün siyasi qüvvələrin ölkənin ictimai həyatında fəal mövqə tutması, vətəndaş həmrəyliyinə töhfə verməsi dayanır. Partiyamızın Sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev qurultaydakı nitqində bu məsələləri cəmiyyətin diqqətinə çatdıraraq demişdir: “Mən bu gün qarşıda duran bəzi vəzifələr barədə öz fikirlərimi həm partiya üzvləri ilə, həm Azərbaycan xalqı ilə bölüşməklə, əlbəttə ki, bütün siyasi qüvvələri, bütün ictimaiyyəti geniş diskussiyaya çağırıram. Buna ehtiyac var. Çünki bir daha demək istəyirəm ki, biz yeni dövrə qədəm qoyduq. Bölgədə və ölkəmizdə tamamilə yeni geosiyasi vəziyyətdir. Ona görə biz bütün addımlarımızı düzgün atmalıyıq ki, daim qələbə qazanaq, Azərbaycan bayrağı daim yüksəklərdə olsun”.

44 günlük Vətən müharibəsi torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi, ərazi bütövlüyünün təmin olunması ilə bərabər, həm də bölgədə yeni reallıqlar yaratmışdır. Davamlı və möhkəm sülhün əldə olunması, bölgədə əməkdaşlığın və tərəqqinin bərqərar olunması, Zəngəzur dəhlizinin və digər kommunikasiya xətlərinin açılması ilə əlaqədar yaranan yeni iqtisadi şərait regionun dünya iqtisadiyyatının maraq dairəsinə düşməsinə şərtləndirir. Bu reallığı biz yaratmışıq və biz idarə edirik.

Bölgənin ən mütəşəkkil və qüdrətli siyasi partiyası olan Yeni Azərbaycan Partiyasının

böyük qələbədən sonra keçirilən VII qurultayında regionda yaranan yeni reallıqlar müzakirə olunmuş və qarşıda duran vəzifələr partiyanın proqramında öz əksini tapmışdır. İşğaldan azad edilmiş ərazilərimizin minarlardan təmizlənməsi, təhlükəsiz vəziyyətə gətirilməsi, orada iqtisadi və sosial əhəmiyyətli infrastrukturun yaradılması, məcburi köçkün soydaşlarımızın ata-baba yurdlarına qayıtması üçün lazımı şəraitin yaradılması partiyanın proqramında yaxın dövrün əsas vəzifələri kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Vətən müharibəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması xalqımızın həyatında mühüm tarixi hadisədir. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində öz ata-baba yurdlarından köçkün düşən insanların doğma torpaqlarına qayıdışının təmin edilməsi sahəsində YAP-ın hədəfləri partiyanın proqramının 4-cü fəslində öz əksini tapmışdır və bu hədəflər Qarabağda və Zəngəzurdə layiqli yaşayışın bərpası üçün işğaldan azad olunmuş ərazilərdə geniş quruculuq işlərinin aparılması, bu ərazilərin ölkənin ən abad guşələrindən birinə çevrilməsi, dayanıqlı məskunlaşmanın təmin edilməsi, regionun iqtisadi potensialından səmərəli istifadə olunmaqla əhalinin məskunlaşma səviyyəsinin işğaldan əvvəlki səviyyəyə çatdırılması, regionun sürətli iqtisadi inkişafının təmin olunması üçün stimullaşdırıcı tədbirlərin görülməsi, “ağıllı şəhər” və “ağıllı kənd” konsepsiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsi kimi mühüm tələpəli və tarixi əhəmiyyətli məsələləri əhatə edir.

Yeni Azərbaycan Partiyasının VII qurultayından bir il keçmişdir. Bir il ölkənin və cəmiyyətin həyatında çox kiçik bir zamandır, ancaq bu qısa zaman ərzində partiyamızın

və dövlətimizin rəhbəri, xalqımızın lideri cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında olduqca böyük nailiyyətlərə imza atmışıq: Şuşa Bəyannaməsi imzalanmış və qüvvəyə minmişdir, Füzuli aeroportu tikilmiş və istifadəyə verilmişdir. Ağdam, Füzuli şəhərlərinin baş planları təsdiq olunmuşdur və digər rayonlarımızda da quruculuq-abadlıq layihələri həyata keçirilməkdədir, Şuşaya Zəfər yolu çəkilmişdir, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının elektrik enerjisi təminatı həyata keçirilmişdir, Murov dağının üzərindən Kəlbəcərə müasir yol tikintisi uğurla davam edir, Zəngilan və Laçın aeroportları tikilir, Zəngilanın Ağalı kəndində “ağıllı kənd” pilot layihəsi tamamlanmışdır və qısa müddətdə məcburi köçkün soydaşlarımızın 30 illik həsrətinə son qoyulacaqdır.

Biz bu işləri birlikdə etdik, cənab Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında lider-xalq-ordu birliyi sayəsində tarixi uğurlara imza atdıq. Qarşıda bizi daha böyük vəzifələr və nailiyyətlər gözləyir. Bu vəzifələrə çatmaq üçün bütün Azərbaycan vətəndaşlarının arzularının və maraqlarının ifadəçisi olan Yeni Azərbaycan Partiyası uzun illər dövlətimizin güdrətlənməsində və xalqımızın rifahının güclənməsində təşəbbüskar, birləşdirici, flaqman vəzifəsini uğurla həyata keçirəcəkdir. Xalqımızın lideri cənab İlham Əliyevin irəli sürdüyü və partiyamızın yeni proqramının devizi kimi qəbul etdiyimiz “Biz birlikdə güclüyük!” şüarı bizi daha böyük qələbələrə aparacaqdır.

Musa QULİYEV,
Yeni Azərbaycan Partiyası İdarə Hə-
yətinin üzvü, Milli Məclisin Əmək və
sosial siyasət komitəsinin .

ASIYADAN AVROPAYA YOL ZƏNGƏZUR DƏHLİZİNDƏN KEÇƏCƏK

Əlverişli coğrafi mövqeyə, zəngin təbii sərvətlərə və enerji ehtiyatlarına malik Azərbaycan bu gün artıq özünü qlobal əhəmiyyətli enerji layihələrinin müəllifi kimi tanıtmış, coğrafi üstünlüyündən faydalanaraq şərqlə qərbi, şimalla cənubu birləşdirən nəqliyyat qovşağı və logistik mərkəzə çevrilmişdir.

Ölkənin əlverişli geostrateji mövqeyi keçən 20 ilə yaxın dövr ərzində irimiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsinə, nəqliyyat-kommunikasiya infrastrukturunun müasir tələblərə cavab verən səviyyəyə çatmasına imkan vermişdir.

Azərbaycanın təşəbbüskarı və birbaşa iştirakçısı olduğu regional və qlobal enerji və nəqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsi enerji və yükdaşımaları sahəsində səmərəliliyi artırmaqla yanaşı, bütövlükdə regionun inkişafına müsbət töhfə verməkdədir. Azərbaycan Böyük İpək Yolu regionunun, o cümlədən Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Bakı-Supsa neft kəmərlərinin, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin, TANAP və TAP qaz boru kəmərlərinin qurulmasında fəal iştirakçılardan olmuş, "Cənub qaz dəhlizi" layihəsi çərçivəsində qaz kəmərləri vasitəsilə bu dəhlizin enerji komponenti təmin edilmişdir.

Regionun əsas nəqliyyat və logistika mərkəzlərindən biri kimi Azərbaycanın ərazisindən keçən "Şərq-Qərb" nəqliyyat dəhlizi Avropa və Asiya qitəsini birləşdirən ən qısa nəqliyyat marşrutudur və Çin-Qazaxıstan sərhəddindən Avropa arasında yükdaşımalarda mühüm əhəmiyyətə malik-

dir. Bu marşrut xətti yükdaşımaların vaxtına, həmçinin yükdaşımalara çəkilən xərclərə qənaət etməyə imkan verir.

Marşrutun ölkəmiz üçün üstünlüklərinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın tranzit potensialından maksimum istifadə olunmaqla tranzit imkanlarını artırmaq, xüsusilə də Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti üzrə daşınacaq yükün həcmünün artırılması və bu sahədə öz rəqabətqabiliyyətliliyini yüksəltmək üçün mühüm addımdır. Dəhlizin ölkə ərazisindən keçməsi tranzit yüklərin həcmünün artması ilə müşahidə edilməkdədir. Belə ki, 2021-ci ilin birinci yarısında dəhliz vasitəsilə Azərbaycan ərazisindən 4,7 milyon ton tranzit yük daşınmışdır ki, bu da daşınmış yüklərin 22,9 faizini təşkil etmişdir.

Trans-Xəzər Şərq-Qərb Orta Koridor və ya qısaca Orta koridor Çin-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafında, iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin artmasında da özünü göstərməkdədir. Bunun nəticəsidir ki, bu gün Çin Azərbaycanın dörd ən böyük ticarət tərəfdaşından biridir.

Orta koridor həmçinin Türkiyə və Rusiya üçün də böyük tranzit imkanlar açmış oldu. Rusiyadan Türkiyəyə yükdaşımaların böyük hissəsi dəniz, bir qismi isə avtomobil yolları ilə həyata keçirilirdi ki, bu da həm xərc, həm də müddət baxımından əlverişlidir.

“Şərq-Qərb” nəqliyyat dəhlizi layihəsinin aktuallaşmasını şərtləndirən bir sıra amillər var. Dünyanın ən mühüm su yollarından biri, dünya ticarət yüklərinin 12 faizindən çoxunun daşınması Süveyş kanalının payına düşür. Son zamanlar kanalın darlığı səbəbindən böyük gəmilərin kanalda ilişib qalması yolun bağlanması, bu da, öz növbəsində, global ticarətdə ciddi pozulmalara gətirib çıxarır ki, bu da enerji əmtəələrinin qiymət artımına və global inflyasiyaya səbəb olur. Ötən ilin mart ayında kanalda baş vermiş bu tipli hadisə dünyanın bu marşruta etibar etməsi risklərini artırdı ki, bu da, öz növbəsində, alternativ marşrutların inkişaf etdirilməsi məsələsini gündəmə gətirdi.

Orta koridor bu alternativlərdən biridir. Orta koridor həm böyük İpək yolunun bərpası prosesinin sürətlənməsi istiqamətində atılmış mühüm addımdır, həm də təklif edilən alternativlər ilə müqayisədə bir sıra üstünlüklərə malikdir. Məsələn, Çindən birbaşa Avropa ölkələrinə əsas yükdaşıma Rusiya ərazisindən keçməklə Trans-Sibir tranzit xətti ilə həyata keçirilir. Trans-Sibir Dəmiryolu ilə müqayisədə Orta Koridor 2000 km daha qısa və daha əlverişli coğrafi-iqlimə malik ərazilərdən keçir. 5400 km-lik “Şərq-Qərb” nəqliyyat dəhlizi boyunca orta tranzit müddəti 15 gündür. Ənənəvi dəniz yolu ilə müqayisədə isə bu marşrutla yükləri Çindən Avropaya 3 dəfə daha az müddətə çatdırmaq mümkündür. Bir sözlə, “Şərq-Qərb” nəqliyyat dəhlizi Çin və Avropa arasında ən qısa marşrutdur.

Azərbaycanın tranzit sahəsində potensialının reallaşdırılması baxımından Çinin “Kəmərlər və yol” təşəbbüsü də ölkəmiz üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan bu strategiyanı dəstəkləyən ilk ölkələrdəndir. Azərbaycanın məqsədi Trans-Xəzər tranzit dəhlizini “Kəmərlər və yol” layihəsinə inteqrasiya etmək və bütün iştirakçı ölkələrin ümumi iqtisadi maraqlarına uyğun fayda əldə etməkdir. Bu təşəbbüs eyni zamanda Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişafı və qeyri-neft məhsullarının ixracı üçün geniş bazarların açılmasında əhəmiyyətli addımdır.

Trans-Xəzər boru kəməri Azərbaycan və Türkmənistanı yaxınlaşdırır və Türkmənistan qazını Avropaya çatdıracaq ən mühüm xətdir. Bu kəmərlər Türkmənistana geniş qaz ehtiyatlarını ilk dəfə olaraq Azərbaycan üzərindən Avropa bazarına çıxarmaq imkanı verəcək. Türkmənistan indiyədək təbii ehtiyatlarını əsasən Çin və Rusiyaya ixrac edirdi. Trans-Xəzər boru kəməri Türkmənistan bazarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirməyə və hazırkı tərəfdaşlarından daha az asılılığa imkan verəcəkdir. Həmçinin boru kəməri gələcəkdə Türkmənistan qazının Avropa istiqamətində asanlıqla şaxələndirilməsini təmin etmək imkanı verir.

“Şərq-Qərb” beynəlxalq nəqliyyat dəhlizində yüklərin 50 faizi dəmir yolu nəqliyyatı ilə həyata keçirilir. Bu koridor vasitəsilə yüklər Avropaya iki istiqamət üzrə nəql edilir: Gürcüstanın Poti və Batumi limanları vasitəsi ilə və Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu Avropanı Asiya ilə birləşdirən ən qısa və etibarlı yoldur. Uzunluğu təxminən 850

kilometr olan yolun 504 kilometri Azərbaycan ərazisindən keçir. Bu da Azərbaycanın dəmir yolu nəqliyyatının təkmilləşdirilməsi və inkişafı sahəsində mühüm rol oynamaqdadır.

Aparılan təhlillərə əsasən Azərbaycanda nəqliyyat sektorunda yük daşınması son 20 ildə hər il müntəzəm olaraq artmışdır. 2006-cı ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan, 2007-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz boru kəmərlərinin istifadəyə verilməsi həmin dövrdə boru kəməri ilə daşınmaları kəskin artırmış və bu da onun cəmi yükdaşımalarında payını 2007-ci ildə əvvəlki illə müqayisədə 10 faiz bəndi artırmışdır. 2020-ci ildə COVID-19 pandemiyasının neqativ təsirləri nəqliyyat sektorunda da yükdaşımaların həcmnin azalmasına səbəb olmuş, buna baxmayaraq boru kəməri ilə yükdaşımaların payı cəmi yükdaşımalarda artmışdır.

Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu istismara verildikdən sonra bu sahədə əhəmiyyətli canlanma müşahidə edilməkdədir. Təkcə Şərqi istiqamətindən deyil, həmçinin, Rusiya və Azərbaycan ərazisindən Türkiyə və Avropa istiqamətinə yüklərin daşınmasında əhəmiyyətli artım müşahidə olunur və ildən-ilə bu yüklərin həcmi daha da artacaqdır. Beləliklə, açıq dənizlərə birbaşa çıxışı olmadığına baxmayaraq, hazırda ölkəmiz beynəlxalq Avrasiya nəqliyyat mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir.

Dünyanın global ekoloji problemlərlə üzləşdiyi bir dövrdə iri infrastruktur layihələri həyata keçirərkən ətraf mühit məsələlərini də diqqətdə saxlamaq lazımdır. Bu baxımdan İstər Trans-Xəzər, istər Bakı-Tbilisi-Qars, istərsə də Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının tikintisi və isti-

fadəsi zamanı bu layihələrin ekoloji təsirləri qaçılmazdır.

Hələ bir neçə il əvvəl Trans-Xəzər layihəsi çərçivəsində aparılan danışıqlara üçüncü dövlətlər ekoloji problemləri əsas götürərək mane olmağa çalışırdılar. Şübhəsiz ki, Trans-Xəzər nəqliyyat dəhlizi ilə daşınmaların həcmnin artması eyni zamanda Xəzər dənizinin çirklənməsinin da artması ilə nəticələnə bilər. Odur ki, bu kimi ekoloji problemlərin qarşısının alınması üçün də addımlar atılıb. Belə ki, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının tikintisində “yaşıl liman” konsepsiyasının tələblərinə uyğun olaraq tikinti zamanı ən yüksək ekoloji tələblər nəzərə alınıb, çirkab suların təmizlənməsi üçün qurğular inşa olunub. Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı Xəzər dənizindəki Avropa Dəniz Limanları Təşkilatının (ESPO) Liman Ətraf Mühitə Nəzarət Sistemi (PERS) -EcoPorts sertifikatına layiq görülən ilk liman olmuşdur.

Eyni zamanda limana daxil olan yüklərin buradan Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti vasitəsilə qərb və şərq istiqamətinə nəqlini təmin edən səmərəli və dayanıqlı logistik zəncirin formalaşdırılması üçün zəmin yaranmışdır. Liman ərazisində və ətraf ərazilərdə azad iqtisadi zonanın və ya sənaye məhəllələrinin mövcudluğu məsələləri vardır ki, bu da mühüm nəqliyyat qovşağı kimi limanın və həmçinin qeyd edilmiş dəmiryolu xəttinin daha geniş tranzit və daşıma imkanlarının yaranmasına səbəb olacaqdır. Bu isə, öz növbəsində, ətraf mühit məsələlərini bundan sonra da aktuallaşdıracaq. Transmilli layihənin icrası zamanı ekoloji tarazılığın və ətraf mühitin qorun-

ması bizim üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bir məqamı da qeyd etmək istərdim ki, “Şərqi-Qərbi” nəqliyyat dəhlizi ilə yüklərin daşınması prosesində 4-cü Sənaye inqilabının imkanlarını nəzərə almaqla, rəqəmsal texnologiya və rəqəmsal iqtisadiyyatın tətbiqi, eyni zamanda tranzit və yükdaşıma xətlərinin qısaltılması ümumilikdə dünya ekologiyası üçün bir töhfədir.

Sonda onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Vətən müharibəsindəki qələbədən sonra Zəngəzur nəqliyyat dəhlizi layihəsi də aktuallaşdı. Zəngəzur nəqliyyat dəhlizi Azərbaycan ərazisindən keçməklə Asiya ilə Avropanı birləşdirən “Şərqi-Qərbi” dəhlizinin bir hissəsinə çevriləcək Azərbaycan Avropa iqtisadi halqasını Şərqi Asiya ilə birləşdirən yeni bir nöqtədir. Zəngəzur dəhlizinin aktuallaşması üzrə fəal işlər aparılır, nəqliyyat-kommunikasiya layihələri nəzərdən keçirilir. Türkiyə bu dəhlizdən istifadə edərək əsas iqtisadi tərəfdaşlarından biri olan Azərbaycana birbaşa quru yolu reallaşdıracaq. Şübhəsiz ki, bu da, öz növbəsində, ikitərəfli iqtisadi və turizm əlaqələrinin daha sürətli inkişafına şərait yaradacaq. Digər tərəfdən, Zəngəzur dəhlizi həm də Türkiyə üçün Orta Asiyaya bir ticarət qapısı rolunu oynayacaq və bu ölkənin türk dünyası ilə iqtisadi əlaqələrini gücləndirməsinə imkan verəcək.

Azərbaycanın apardığı regional ticarət siyasətinin başlıca xüsusiyyəti ölkənin tranzit mövqeyinin möhkəmləndirilməsindən və ölkənin geoiqtisadi mövqeyinin daha da gücləndirilməsindən ibarətdir. Həm Orta koridor, həm də haqqında danışdığımız digər tranzit marşrutlar arasında sinergiya yaradılması ilə gələcəkdə yükdaşıma prosesinin diversifikasiyası təmin oluna

bilər. Bu da, öz növbəsində, dəniz və dəmir yolu nəqliyyatı üçün uzunmüddətli etibarlı bazarın formalaşması, ticarət əlaqələrinin genişlənməsinə, yükdaşımaqla əlaqəli infrastruktur sahələrin daha da inkişafına fayda qatacaqdır. Nəqliyyat dəhlizlərinin potensialından səmərəli istifadə həmçinin gələcəkdə bu sahənin qeyri-neft sektorunda xüsusi çəkisinin artmasına da öz təsirini göstərəcəkdir. Çox sevindirici haldır ki, Azərbaycan öz torpaqlarını işğaldan azad etdikdən sonra qısa bir zamanda “Şərqi-Qərbi” dəhlizinə öz müsbət töhfəsini verməkdə davam edir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyənin Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının açılışını etdilər. Füzulidə açılan hava limanı həm də Qarabağda istehsal olunacaq sənaye məhsullarının dünya bazarına çıxarılması və bütövlükdə regionun ixrac imkanlarının genişləndirilməsi baxımından olduqca vacibdir.

Ümumiyyətlə, Füzuli hava limanının inşası işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə müasir kommunikasiyaların qurulması sahəsində həyata keçirilən, iqtisadi, strateji baxımdan dəyərli olan yeganə layihə deyil. Zəngilan və Laçında da tikilən hava limanları Azərbaycanın tarixi torpaqlarına Böyük qayıdış üçün vacib sayılan çox mühüm strateji layihələrdir, eyni zamanda “Şərqi-Qərbi” dəhlizinə öz müsbət töhfəsini verəcəkdir.

Sadiq QURBANOV,
Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, enerji və ekologiya komitəsinin sədri.

АЗЕРБАЙДЖАНО – РОССИЙСКАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ О СОЮЗНИЧЕСКОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ: ВАЖНЫЙ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АКТ СОВРЕМЕННОСТИ

О.Ф. Эфендиев,
профессор международного права.
Эл.почта: oktay001@rambler.ru

В данной статье рассматриваются актуальные международно-правовые вопросы, касающиеся значения и необходимости заключения данной Декларации. Обосновывается необходимость не только признания Сторонами территориальной целостности друг друга, укрепления и развития многостороннего сотрудничества и партнёрства, но и скорейшего превращения Южного Кавказа в зону подлинного мира и добрососедства.

Ключевые слова: Московская декларация, союзническое взаимодействие, Россия, Азербайджан, международно-правовой акт, южно-кавказские государства, военная помощь, развитие взаимовыгодных внешнеэкономических связей.

В теории современного международного права подобного рода международно-правовой документ, не зависимо от его названия или количества его участников, рассматривается как акт, в котором государства или стороны определяют, главным образом, дополнительные, особые принципы и нормы в области международных отношений (1). С другой стороны, такого рода документ в даже в широком смысле, не рассматривается в междуна-

родно-правового источника или способа его образования, а скорее всего, как определённая форма, фиксирующая эти принципы и нормы, поскольку особенности самого международного права находят своё отражение в самой системе его источников (2).

Вместе с тем, подобного Декларация, может представлять собой определённую форму соглашения, в котором зафиксировано выражение согласованных волей сторон по поводу признания того или иного правила в качестве юридической нормы. Более того, Декларация, не является основным источником международного права, среди которых, как известно, выделяются международный договор и международный обычай, поскольку именно последние, способны создавать те или иные правила в качестве международно-правовых норм, их изменения или прекращения.

При всём этом, азербайджано-российская Декларация, благодаря определённому согласованию воли сторон, её подписавших, это – особый, односторонний, возможно производный или вторичный, но правомерный международно-правовой акт или категория, заключённый государствами при выражении их обязательного равноправия и добровольности, и могущий создать для них определённые последствия и обязательства. Сам по себе «акт» свидетельствует о том, что речь идёт об опре-

делённом поступке, поведении, действии какой-либо стороны в связи с тем, что данное волеизъявление объективируется в конкретной форме, например, в союзническом взаимодействии.

С другой стороны – этот акт, как порождающий международно-правовые последствия для действий субъектов, совершенное в установленном ими порядке и зафиксированный в такой форме, отражает их намерение облечь результаты этого союзнического взаимодействия, именно в данную форму. Он также может быть призван оказывать регулирующее воздействие на их межгосударственные отношения в определённой, в том числе, военно-политической сфере.

Очевидно, что теория и доктрина современного международного права, в своей принципиальной основе, исходит из тесной взаимосвязи и взаимозависимости с договорным правом, как основной формой существования и применения, как и вся система международно-правовых принципов и норм, регулирующих отдельные разновидности международных отношений. Поэтому можно считать нормативность такого рода актов (декларации), как бы усиливающих юридическую сущность этих отношений, достигнутых заинтересованными сторонами, согласие относительно их взаимного поведения в процессе международного общения. А это, в свою очередь, существенно для правильного понимания самой юридической сущности и правового статуса такого акта в существующей системе международно-правовых документов, поскольку в основе их лежит согласованная воля субъектов, закрепляющая их общую волю.

Важной особенностью для такого рода нормативных международно-правовых ак-

тов является единое понимание необходимости строить свои взаимоотношения исключительно на основе широк-признанных принципов и норм, и других известных начал современного международного права. Естественно, реализация этих фундаментальных положений предполагает более тесное сотрудничество и взаимопомощь сторон в развитии различных областей их взаимоотношений.

Вместе с тем, понятие «декларация», как известно, употребляется для обозначения различных международных документов, хотя не во всех случаях являются юридически обязательными. Это понятие термин может намеренно выбираться для демонстрации того, что стороны не собираются устанавливать юридически обязательных обязательств, а лишь хотят декларировать определенные чаяния человечества (3). Декларации также могут представлять собой договоры в общем смысле слова, которые должны иметь обязательную силу по международному праву. Иными словами, в каждом отдельном случае необходимо определять, намеревались ли стороны устанавливать юридически обязательные обязательства. Выяснение намерений сторон зачастую может быть сложной задачей. Некоторые документы, озаглавленные «декларации», как изначально предполагалось, не должны были иметь обязательной силы, однако позднее их положения могли стать отражением международного обычного права или приобрести обязательный характер в качестве нормы обычного права (4).

Наряду с этим, в современной доктрине международного права Декларации, которые должны иметь обязательную силу, классифицируются следующим образом, к примеру: а) декларация может быть до-

говором в собственном смысле слова (5); b) декларация о толковании представляет собой документ, который прилагается к договору с целью дать толкование или разъяснение его положений; c) декларацией может также называться неофициальное соглашение по какому-либо мало-важному вопросу; d) ряд односторонних деклараций (заявлений) могут составлять соглашения, имеющие обязательную силу (6), e) односторонние декларации, в которых государство официально объявляет правовые нормы своего поведения в целях их признания другими странами (7), j) декларации, в которых излагаются общие принципы международного права (8), и др.

Очевидно и то, что декларация, как бы она не называлась (односторонняя, двусторонняя или многосторонняя), представляет собой своеобразный международно-правовой документ, или нормативный акт, в котором государства или другие субъекты могут определять принципы и нормы в области политики, международных отношений или международного права.

Что касается азербайджано-российского документа об союзническом взаимодействии (февраль 2022 г.), то он, наряду с другими важными внешнеполитическими, международно-правовыми актами нашего государства последних лет, например, о прекращении вооружённого армяно-азербайджанского противостояния (ноябрь 2020 г.), тем более, Шушинская декларация о союзнических отношениях Азербайджана и Турции (июнь 2021 г.) (9) и некоторые другие, рассматривается не только как новый этап развития двусторонних отношений, но и как перспективный план на будущее, как документ, подводящий итоги 30-летних дипломатических отношений

между Азербайджаном и Россией. Анализируемый акт можно также рассматривать как знаковый политический результат в рамках стратегии поддержания устойчивого баланса в отношениях Азербайджана с его так называемыми опорными партнёрами какими являются Россия и Турция.

Так или иначе, Декларации о союзническом взаимодействии содержит более 40 пунктов и является важным документом, в первую очередь, для обеих стран. "Подписание Декларации о союзническом взаимодействии – очень хорошая иллюстрация того, как активно мы работали последние годы и наращивали потенциал взаимного сотрудничества. Это были не просто слова, не просто намерения, но и конкретные дела", подчеркнул И. Алиев. Вместе с тем, сам факт принятой Декларации, подводящей определённые политические итоги отрезка азербайджано-российских отношений и переводящей их на качественно новый уровень, свидетельствует о высоком уровне этих отношений, наличии тесных контактов между лидерами, а также сложных тем, требующих всестороннего анализа и принятия взвешенных и компетентных решений.

Примечательно и то, что стороны, по мнению лидеров обеих государств, приступили к работе над Декларацией больше года назад, что свидетельствует о том, что итоги 44-дневной войны за восстановление территориальной целостности Азербайджана, непосредственно повлияли на процесс дальнейшего сближения азербайджано-российских позиций по ключевым направлениям взаимодействия.

В этом аспекте, безусловно и закономерно являются требования Президента Азербайджана И. Алиева о том, что армянская сторона обязана полностью вы-

полнять все пункты Декларации (от 10 ноября 2020 г.), о выводе всех армянских войск с территории Карабаха, а также открытия коммуникаций между основной частью Азербайджана и Нахчываном. По его словам, Азербайджан спустя год после окончания войны уже сотрудничает с Арменией в рамках двух международных форматов, что свидетельствует о позитивных намерениях азербайджанской стороны. "То, что по прошествии чуть более года Азербайджан и Армения задействованы как минимум в двух международных форматах, а именно рабочей группы на уровне вице-премьеров России, Азербайджана и Армении, а также платформы "3+3", куда входят Россия, Турция, Иран, Азербайджан и Армения, уже является показателем наших намерений" (интернет-ресурс).

Поэтому, более чем убедительны слова И. Алиева, оценивая значимость этой азербайджано-российской Декларации, что она является «... очень хорошей иллюстрацией того, как активно мы работали в последние годы и наращивали потенциал взаимного сотрудничества. Это были не просто слова, намерения, но и конкретные дела. И Декларация достаточно обширная - более 40 пунктов, охватывает важнейшие сферы нашего взаимодействия и будет иметь важнейшее значение для будущего наших двусторонних отношений".

Особо был выделен её п. 1, в котором сказано, что «две страны строят свои отношения на основе союзнического взаимодействия, взаимного уважения независимости, государственного суверенитета, территориальной целостности и нерушимости государственных границ двух стран, а также приверженности принципам невмешательства во внутренние дела друг друга».

Понятно и закономерно, что сторонами первоочередное внимание было уделено проблемам и последствиям ещё не разрешённого до конца Нагорно-карабахского вооружённого конфликта, несмотря на достигнутые определённые позитивные изменения и договорённости. В конкретном плане, п.1 Декларации не оставляет каких-либо реальных надежд Республике Армения рассчитывать на содействие Российской Федерации в вопросе, как мы отмечали ещё 10 лет назад, признания независимости так называемой «Нагорно-Карабахской Республик».

А сама Декларация переводит Армению из положения единственного стратегического союзника России на Южном Кавказе на роль одного из двух союзников с той лишь разницей, что на территории одного имеются российские военные базы, а на территории другого их нет, но на временной основе действует миротворческий контингент. Кроме того, начиная с момента ратификации данной Декларации, российские миротворцы в Азербайджане рассматриваются в качестве союзных, по существу, для нашей страны, войск.

Иными словами, и что тоже важно для де-окупации нашей территории, Азербайджан имеет все основания обращаться к миротворцам за содействием в решении вопросов, связанных с собственной безопасностью. Достаточно отрезвляющим предостережением реваншистским попыткам армянской стороны является, по сути, содержание п. 11, где сказано, что "Российская Федерация и Азербайджанская Республика решительно пресекают на своих территориях деятельность организаций и лиц, направленную против государственного суверенитета, независимости

и территориальной целостности другой стороны".

В этой связи выглядят достаточно позитивными и благоразумными высказывания пресс-секретаря МИД Армении о том, что «...подписание декларации о союзническом взаимодействии между Москвой и Баку может создать дополнительные возможности для реализации трехсторонних заявлений лидеров России, Армении и Азербайджана...», и что «союзнические отношения Армении с Россией основаны на многовековой дружбе народов двух стран...Наше сотрудничество не обусловлено отношениями с другими странами, если другие стороны не развивают их в ущерб союзу Армении и России" (интернет-ресурс).

Исключительно принципиальное, главным образом, политико-экономическое значение, по мнению Президента Российской Федерации, имеет и тот факт, что «достигнутые определённые договорённости с точки зрения не только обеспечения безопасности всех людей, которые проживают в Азербайджане и в Армении, но и по развитию интеграционных процессов на пространстве Содружества независимых государств (СНГ), торгово-экономических связей в мировом масштабе, разблокированию региональных транспортных коммуникаций, и т.д. "Я думаю, что мы можем, несмотря на те проблемы, которые в текущей жизни еще возникают, все-таки быть удовлетворены тем, что мы достигли того уровня, на котором сейчас находимся", - резюмировал российский президент.

Президентом Азербайджана И. Алиевым справедливо и объективно была подчеркнута заинтересованность всех соседних государств, чтобы нагорно-карабахская проблема до конца была бы разрешённой,

с учётом той важной роли и значения Российской Федерации, которую она сыграла в прекращении военных действий в Карабахе между Азербайджаном и Арменией. Как было заявлено азербайджанским лидером: «...сегодня Москва продолжает помогать этим странам установить нормальные соседские отношения, ...и, что Баку очень ценит эту помощь».

Одновременно, нельзя не уделить внимания благоприятному развитию и решению проблемы Южного Кавказа как зоны мира и региональной безопасности, важной предпосылкой которой является факт безоговорочной Победы Азербайджана, результатом чего произошло возвращение под свою юрисдикцию значительной части, бывшей своей оккупированной территории. Новые реалии позволяют утверждать, что так называемая «южно-кавказская безопасность» больше уже не напоминают коллапс региональной безопасности, не имеют эффекта «мины замедленного действия». И как очевидно, что после скорого урегулирования этого, навязанного Азербайджану, межэтнического вооружённого конфликта, реально стали возникать условия и возможности для устойчивого экономического развития государств и территорий данного географического региона, для крупномасштабных инвестиций, полноценной интеграции существующих в нём стран в мировое сообщество.

Примечательно и то, что идеи формирования эффективной системы региональной безопасности на ограниченном южно-кавказском пространстве, без непосредственного участия таких соседних государств, как Россия, Турция и Иран, других возможных «игроков», оказались бы нежизнеспособными, значит, и бесперспективными, что имеет, в свою очередь, прин-

ципиальное значение при решении проблем глобальной безопасности.

При этом важно исходить из того, что в условиях глобализирующихся процессов, в частности, углубления внешнеэкономического взаимодействия государств, каким бы они размером и потенциалом не обладали, невозможно развивать свою экономику изолированно от мирового сообщества. Примечательно также, что эти процессы и факторы все более актуализируются благодаря широкому внедрению взаимовыгодного сотрудничества и эффективного партнёрства.

Данный постулат имеет значение и смысл особенно стран на постсоветском пространстве, включая Азербайджан, одной из перспективных задач которого является, например, реформирование собственной экономики с учётом позитивного опыта промышленно-развитых государств и поступательного интегрирования в систему современных мирохозяйственных связей (10).

Возвращаясь к вопросу о международно-правовом значении и важности азербайджано-российской Декларации, необходимо подчеркнуть, что её положения, безусловно, имеют и важный международный аспект, поскольку она не обращена против интересов третьих стран, а, напротив, создаёт необходимую международно-правовую основу, стимулирующую активное сотрудничество и партнёрство государств, в частности, в южно-кавказском регионе.

Так, в п. 19 документа особо отмечено, что Российская Федерация и Азербайджанская Республика рассматривают "Конвенцию о правовом статусе Каспийского моря" от 12 августа 2018 г. в качестве надёжной правовой основы для поддержания и укрепления безопасности и стабильности

в Каспийском регионе, включая продвижение согласованных мер доверия, атмосферы добрососедства и взаимопонимания, уважения интересов всех прикаспийских государств и их народов, населяющих регион.

Как видно, концентрация внимания на укреплении и развитии двустороннего экономического сотрудничества и партнёрства носит принципиальный характер, что фактически закреплено в п. 24, в котором подчёркнуто: «Российская Федерация и Азербайджанская Республика намерены углублять взаимовыгодное торгово-экономическое, инвестиционное и научно-техническое сотрудничество, выводить на качественно новый уровень производственную и научную кооперации, прямые связи между хозяйствующими субъектами всех форм собственности». Подтверждением тому является, как известно, рост абсолютных и относительных цифр товарооборота, который, достигнув ныне трёх миллиардов долларов, приближается к рекорду в четыре миллиарда по данным на 2012 г. (11).

Главное и решающее – не цифры, а так называемые стратегические резервы развития такого сотрудничества и партнёрства поскольку благодаря Азербайджану южно-кавказский регион в настоящее время поступательно формируется как определённый узел, или даже как центр, ресурсного, транспортного и логистического обмена.

С другой стороны, это, определённое пространство, без которого невозможно осуществить геоэкономические связи самой России в южном направлении. Вместе с тем, имеет первостепенное значение не только создание пространства для обеспечения на южном направлении от Каспия

до Индийского океана (13), но и формирование общего информационного, финансово-промышленного сообщества определённого количества государств. Наглядным примером тому является реализация в настоящее время Россией около 60 инвестиционных проектов общим объёмом в 6 млрд. долл., предназначенных для поставок продукции в ближневосточные страны.

Понятно и фактически бесспорно, что некоторые из постсоветских государств, включая Азербайджан, будучи естественным «евро-азиатским мостом», имеют уникальное геополитическое положение, безусловно, являющееся экономически выгодным для прохождения различных пассажирских и грузовых потоков.

Очевидно и то, что для современных международных, и первую очередь экономических, отношений, как фактор глобализации хозяйственной деятельности государств, является одной из приоритетных проблем, требующая в условиях формирования рыночных отношений, всеобщего совершенствования их транспортной системы (14). Российская Федерация также обладает огромным транспортным потенциалом, что делает возможным удовлетворять не только её внутренние потребности, но организовывать транзитные перевозки между евро-азиатскими странами (15). Однако, так или иначе, важнейшим определяющим фактором эффективности и целесообразности любого современного международного транспортного маршрута – есть его конкурентоспособность в рамках процесса всемирной, глобальной конкуренции.

В конкретном плане также становятся понятными вопросы, касающиеся, в частности, ограничения импорта высоких тех-

нологий, с которыми Азербайджан сталкивался как при покупках вооружений, так и в вопросах взаимодействия с Ираном. Свою долю в нефтегазовых проектах нашего государства увеличивают и компании Российской Федерации, обладающая внушительной финансово-экономической конструкцией, обеспечивающей себя определённой стабильностью и безопасностью, формируя, как и Азербайджан, новые, устойчивые экономические платформы для собственного развития. Так или иначе, вопросы безопасности государств, с точки зрения экономики, продолжают оставаться одним из актуальных и обсуждаемых понятий (16). Содержащее определённые положения, относящееся к состоянию национальной экономики, такого рода безопасность это – не только одна из составляющих национальной безопасности, но и охватывающая оборонную, экологическую области, а также первостепенные задачи и интересы развития и существования государства. Представляется, что такой подход закономерен, фактически, для любой страны, тем более на постсоветском пространстве, включая Азербайджан, поскольку это обуславливается универсальностью понятия о безопасности, выступающим ключом в связке экономики и безопасности.

Подводя итоги, можно подчеркнуть, что международно-правовое значение Декларации о союзническом взаимодействии между Российской Федерацией и Азербайджанской Республикой, как важного международно-правового акта современности, обусловлено принципиальными особенностями и обстоятельствами, отмеченными самими договорившимися Сторонами, в том числе, касающимися тридцатилетнего опыта дипломатических отношений.

Во-первых, данный документ, по признанию её авторов, не только подводит черту под многолетней совместной работе, но и реально открывает обозримые перспективы на будущее благодаря наращиванию политического взаимодействия, поддержке друг друга в международных структурах, а также наращивания объёмов взаимной торговли, углублением сотрудничества и партнёрства в транспортной области, в увеличении взаимовыгодных возможностей в деле взаимных инвестиций как в двустороннем, так и многостороннем, региональном формате с учётом новых геополитических южно-кавказских реалий.

Однако, как представляется, основной акцент в Московской декларации сделан на положения первых двух её статьях, в которых говорится о взаимном уважении независимости, суверенитета, территориальной целостности и нерушимости государственных границ двух стран, а также равноправие и невмешательство во внутренние дела друг друга. Таким образом, документ обязывает обе страны признавать территориальную целостность друг друга, по существу, означающий, что Российская Федерация считает Нагорный Карабах территорией Азербайджана, поскольку ранее она об этом официально не заявляла. Россия также никогда официально и явно не подтверждала, на высшем уровне, признание территориальной целостности Азербайджана, ни при каких обстоятельствах, даже в многосторонних контекстах.

Закономерно, что в целях обеспечения безопасности, поддержания мира и стабильности Российская Федерация и Азербайджанская Республика могут рассмотреть возможность предоставления друг другу военной помощи на основании Устава

ООН, отдельных международных договоров и с учетом существующих международно-правовых обязательств каждой из сторон. Вместе с тем, была достигнута договорённость воздерживаться от любых действий, наносящих, по мнению одной из сторон, ущерб стратегическому партнерству и союзническим отношениям двух государств.

Во-вторых, в интересах не только укрепления дружбы договаривающихся Сторон, но и принятия логистических, технологических решений, которые нацелены на развитие всего региона с его важнейшим элементом, в частности, системы известных коммуникаций «Север-Юг», с Зангезурским коридором, вокруг которого намечено строительство новой инфраструктуры, кстати, как для Азербайджана, так и для соседних стран, в частности, для Турции и Армении. Это, само по себе, является важным определяющим фактом поствоенного мира, подчеркивающий ещё раз основательность и серьёзность его создания, в том числе и для Российской Федерации, поскольку очевидно, что и она намерена использовать данный коридор в своих конкретных экономических и политических интересах.

Что касается исключительно Зангезурского коридора, то этот вопрос во многом связан с тем, что Турция пытается в определённой степени снять те опасения, которые есть у Армении в отношении южного транспортного маршрута, который планируется открыть в рамках имплементации трехстороннего заявления по Карабаху (17). И что особо значимо – была предпринята попытка показать, что Турция готова к конструктивным отношениям с Арменией для того, чтобы способствовать миру и процветанию региона.

В-третьих, экономический аспект – был и остаётся приоритетным, что однозначно подчёркнуто в Московской декларации, где закреплена необходимость « воздерживаться от осуществления любой экономической деятельности, которая прямо или косвенно наносит ущерб интересам другой стороны и что Стороны будут и дальше развивать экономические связи между предприятиями металлургии, нефтегазового и тяжелого машиностроения, авиационной, автомобильной, химической, фармацевтической и легкой промышленности, сельскохозяйственного, строительного-дорожного и пищевого машиностроения, и что есть планы по углублению сотрудничества, в частности в транспортной сфере, и другое.

Таким образом, подытоживая общий вывод, следует подчеркнуть, что, была и остаётся, жизненная необходимость соответствующего правового регулирования внешнеэкономических, иных взаимовыгодных межгосударственных связей исключительно на многосторонней, международно-правовой основе с использованием ими согласованных норм и принципов, в том числе, посредством углубления отдельных процессов, интернационализации национальных проектов, создания региональных образований, развитием национальных торгово-экономических комплексов.

В данном контексте Московская российско-азербайджанская декларация воспринимается как форма согласия, согласованности, договорённости относительно прав и обязанностей сторон, предназначенных для регулирования их соответствующих взаимоотношений посредством создания определённых международно-правовых обязательств.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Подробнее см., например, В.М. Шуршалов. Основные вопросы теории международного договора. Изд-во АН СССР, М., 1959; Г.И. Тункин. Вопросы теории международного права. Юриздат. М., 1962; В.И. Лисовский. Изд-во КГУ. Киев., 1955; П.И. Лукин. Источники международного права. Изд-во АН СССР. М. 1960; Курс международного права в шести томах. Т.1, Изд-во «Наука». М., 1967, с. 167-195; Международное публичное право. Учебник. Отв. ред. К.А. Бекяшев. Изд-во «Проспект». М., 2008, с.25-31. Курс международного публичного права. Учебник. Общая часть. Т. 1/Под об. ред. Э.А.Алиева. Баку. 2018, с. 226-308 (на азербайджанском языке) и др.
2. См. Дипломатический словарь. Т.1. «Политиздат». М., 1960, с. 427; Международное право. Учебник. Отв. ред. Г.В. Игнатенко, О.И. Тиунов. М., 2006, 4-ое издание, с. 33-48; Международное право. Учебник. Л. П. Ануфриева и др., отв. ред. К. А. Бекяшев. М., 2015, с. 26–31; П.Н. Бирюков. Международное право. Учебник для вузов. 6-е изд., перераб. и доп. М., 2013, гл. 5, с. 119–133 и др.
3. Интернет – ресурс: <https://azertag.az/ru/xeber/> от 22.02.2022
4. См. О.Ф. Эфендиев. О несостоятельности попыток армянской стороны в армяно-азербайджанском конфликте, юридически обосновать «право нагорно - карабахского населения на самоопределение, вплоть до отделения от Азербайджана // «Транспортное право». Баку, 2012, № 3, стр.66-78.
5. Примером является Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию 1992 г.
6. Это касается, в частности, Всеобщей декларации прав человека 1948 г.
7. К примеру, Совместная декларация Соединенного Королевства и Китая по вопросу о Сянгане 1984 г.
8. Типичным примером являются декларации (заявления) в соответствии с факультативным положением Статута Международного

- Суда, которые создают правовую связь между делающими их сторонами, хотя они прямо и не обращены друг к другу; или; сделанная Египтом в 1957 г. односторонняя Декларация о Суэцком канале и порядок ее действия, которая рассматривалась как обязательство международного характера, и др.
9. Подробнее см. О.Ф. Эфендиев. О международно-правовом значении Шушинской декларации о союзнических отношениях Азербайджана и Турции // Юридическая плоскость. Баку, 2021, № 3, с. 28-38 и др.
  10. Такова, к примеру, швейцарская Декларация о постоянном нейтралитете, признанная другими странами, и юридически обязала как государство, сделавшим её, так и другие государства; или Стокгольмская декларация о нейтралитете 1938 г., подписанная Данией, Норвегией, Финляндией и Швецией, определившая правила допуска судов воюющих держав в порты и территориальные воды нейтральных государств; Берлинская декларация о поражении Германии и о взятии на себя верховной власти правительствами четырёх союзных держав 1945 г., и др.
  11. Об этом подробнее см., например, В.М. Шумилов. Международное экономическое право в эпоху глобализации. Изд-во «Международные отношения». М., 2003; О.Ф. Эфендиев, Э.А. Алиев. Внешнеэкономическая деятельность современного Азербайджана. Баку, Изд-во «Зардаби», 2007 и др.
  12. Заметим, что важность российского рынка для Азербайджана определяется его привлекательностью для производителей отраслей не-нефтяного сектора, развитию которого в Азербайджане придается исключительное значение. Так, продукция агропромышленного сектора, включая продовольственные товары и сельскохозяйственное сырье занимает в структуре азербайджанского экспорта в Россию ведущие позиции, составляя 61,14% от всего объема.
  13. Транспортным обслуживанием этого южного направления будут заниматься участники проекта «Агроэкспресс» - азербайджанская компания «Альянс-логистик» и компания «Российские железные дороги» (РЖД).
  14. Подробнее см., например, Э.А. Алиев, О.Ф. Эфендиев. Современное международное транспортное право. Учебник. Общая часть. LAP Lambert Pub. (Germany), 2015; о н и ж е. Международное транспортное право и его институты. Учебник. Баку, Изд-во «Гюнеш», 2016; О.Ф. Эфендиев. К вопросу о международно-правовом урегулировании некоторых современных транспортных маршрутов (путей) // журнал «Транспортное право». Баку, 2019, № 1, с. 10-22 и др.
  15. Так, только в 2021 г. состоялись более 150 двусторонних встреч между российскими компаниями, государственными компаниями Азербайджана, по итогам которых были заключены ряд договоров. К примеру, договор между ГК «ЕВРАЗ» с подрядчиком АЖД на поставку предназначенной для реконструкции Зангезурского коридора и других железнодорожных линий в рамках МТК рельсовой продукции на сумму 25 млн. доллар.; были реализованы несколько флагманских проектов российского бизнеса в Азербайджане; запущено в эксплуатацию сборочное производство коммерческих грузовых автомобилей (Группа ГАЗ), создан вертолетный сервисный центр (АО «Вертолеты России»), поставлено на конвейер производство зерноуборочных комбайнов NOVA-340 (ООО «Ростсельмаш»), идут поставки вагонов российского производства в Азербайджан (АО «Алтайвагон»), и др.
  16. См., к примеру, Экономическая безопасность России: Общий курс. Учебник. Под ред. Сенчагова В. К. 2-ое издание. М. «Дело». 2005; Л.П. Гончаренко. Управление безопасностью. Учебное пособие. М., 2005, и др.
  17. Интернет-ресурс: <https://zerkalo.az/prezidenty-azerbajdzhana-i-turtsii-podpisali-shushinskuyu-deklaratsiyu/>

AZƏRBAYCAN-RUSİYA QARŞILIQLI FƏALİYYƏT HAQQINDA MÜTTƏFİQLİK BƏYANNAMƏSİ: DÖVRÜMÜZÜN MÜHÜM BEYNƏLXALQ HÜQUQİ AKTI**O.F. Əfəndiyev**

Məqalədə Azərbaycan-Rusiya qarşılıqlı fəaliyyət haqqında müttəfiqlik Bəyannaməsinin bağlanması mənası və zəruriliyi ilə bağlı aktual beynəlxalq hüquqi məsələlərdən bəhs edilir. Təkcə Tərəflərin bir-birinin ərazi bütövlüyünün tanınması, çoxtərəfli əməkdaşlığın və tərəfdaşlığın möhkəmləndirilməsi və inkişafı barədə məsələlər deyil, həm də Cənubi Qafqazın tezliklə əsl sülh və mehriban qonşuluq zonasına çevrilməsinin zəruriliyi əsaslandırılır.

Açar sözlər: *Moskva Bəyannaməsi, müttəfiqlərin qarşılıqlı fəaliyyəti, Rusiya, Azərbaycan, beynəlxalq hüquqi akt, Cənubi Qafqaz dövlətləri, hərbi yardım, qarşılıqlı faydalı xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı.*

**DECLARATION OF ALLIANCE ON AZERBAIJAN-RUSSIA INTERACTION:
AN IMPORTANT INTERNATIONAL LEGAL ACT OF OUR TIME****O.F. Efendiyev**

The article discusses current international legal issues related to the meaning and necessity of concluding the Alliance Declaration on Azerbaijan-Russia interaction. Not only the issues of recognition of each other's territorial integrity, strengthening and development of multilateral cooperation and partnership, but also the need for the South Caucasus to soon become a real zone of peace and good neighborliness.

Key words: Moscow Declaration, allied interaction, Russia, Azerbaijan, international legal act, South Caucasian states, military aid, development of mutually beneficial foreign economic relations.

**AZERBAIJAN-RUSSIA ETKİLEŞİMİNƏ İLİŞKİN İTTİFAK BİLDİRGESİ:
ZAMANIMIZIN ÖNEMLİ BİR ULUSLARARASI HUKUK EYLEMİ****O.F. Efendiyev**

Makale, Azərbaycan-Rusya etkileşimi üzerine İttifak Bildirgesi'nin sonuçlandırılmasının anlamı ve gerekliliği ile ilgili güncel uluslararası hukuk meselelerini tartışmaktadır. Sadece birbirlerinin toprak bütünlüğünün tanınması, çok taraflı işbirliği ve ortaklığın güçlendirilmesi ve geliştirilmesi konuları değil, aynı zamanda Güney Kafkasya'nın yakında gerçek bir barış ve iyi komşuluk bölgesi haline gelmesi ihtiyacı.

Anahtar sözcükler: Moskova Deklarasyonu, müttefik etkileşimi, Rusya, Azerbaycan, uluslararası yasal işlem, Güney Kafkas devletleri, askeri yardım, karşılıklı yarar sağlayan dış ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi.

İNSAN HÜQUQLARINI ÖNƏ ÇƏKƏN İNKİŞAF MODELİNİN MÜƏLLİFİ

Tarixboyu lider amili hər bir dövlətin, xalqın inkişafında müstəsna rol oynayaraq inkişaf potensialını hərəkətə gətirmiş, bunun səmərəli realizə edilməsinə zəruri əsaslar yaratmışdır. Milli inkişaf yolunun banisinə çevrilən belə xarizmatik liderlər həm də müsbət planda siyasi varislik ənənələri formalaşdıraraq müdrikliliklə irəli sürdükləri mütərəqqi ideyaların davamlılığını təmin etmişlər.

Müstəqilliyimizin əsas atributlarından biri

Dövlət Gömrük Komitəsinin Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasından üç ay sonra təsis edilməsi təsadüfi deyil. Müasir Azərbaycanın qurucusu, ümummilli lider Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, “gömrük xidməti hər bir dövlətin müstəqilliyinin əsas atributlarından biridir”. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunmasının və daha da möhkəmləndirilməsinin əsas istiqamətlərindən birini məhz müstəqil və yüksək səviyyəli gömrük xidmətinin yaradılmasında görürdü.

Məhz ulu öndərin uzaqgörən siyasəti, gömrük sisteminin formalaşması üçün verdiyi dəyərli tövsiyələr və bu qurumun modernləşməsinə yönələn iqtisadi siyasəti nəticəsində bu gün Azərbaycanda dünya standartlarına uyğun gömrük xidməti formalaşmışdır.

Siyasi və iqtisadi kataklizmlərin yaşandığı indiki dünyada, xüsusilə gənc dövlətlərin real müstəqillik təşəbbüsləri və müstəqilliyi möhkəmləndirmək səyləri çox aktualdır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin də

bildirdiyi kimi, “müstəqillik bizim ən böyük sərvətimiz, ən böyük dəyərimizdir”. Dövlət başçısının işlətdiyi daha bir ifadə var ki, Azərbaycan heç vaxt indiki kimi güclü olmayıb. Məhz güclü və müstəqil Azərbaycan dövlətinin başçısı, müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında rəşadətli Azərbaycan Ordusu 30 ilə yaxın işğal altında olan ərazilərimizi azad etdi, Qarabağ həsrətinə son qoydu.

Bu sevinci, bu qüruru bizə yaşatdıqları üçün bir daha şəhidlərimizin ruhu qarşısında baş əyir, onların valideynlərinə dərin təşəkkürümüzü bildirir, başda müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev olmaqla şanlı Azərbaycan Ordusunun hər bir mənsubuna dərin minnətdarlıq hisslərimizi çatdırırıq.

Şübhəsiz ki, 2020-ci ildə qazanan bu zəfər Azərbaycan tarixinə qızıl hərfələrlə yazıldı. 30 il əvvəl müstəqilliyinə qovuşan, ərazilərinin 20 faizi işğal altında olan, əhəlisinin bir milyona qədər yurd-yuvasından didərgin düşən, davamlı olaraq xarici düşmənlərin və onların daxildəki tərəfdarlarının təzyiq və təcavüzünə məruz qalan bir xalqın, dövlətin qısa zaman kəsiyində bu qədər uğur əldə etməsi uzaqgörən və düşünülmüş siyasətin, dəqiq strateji hədəflərin və yüksək idarəçilik qabiliyyətinin, bir sözlə, ümummilli lider Heydər Əliyev dühasının sayəsində mümkün ola bilərdi.

Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən bu siyasət Azərbaycanı qüdrətli dövlətə, regionun lider ölkəsinə, beynəlxalq birliyin

etibarlı üzvünə çevirdi. Dövlət başçısının Vətən müharibəsinə qədər və müharibə dövründə həyata keçirdiyi siyasət hazırda işğaldan azad olunan ərazilərimizdə aparılan quruculuq, abadlıq işləri ilə uğurla davam etdirilir. Minatəmizləmə əməliyyatları, sürətli quruculuq, bərpa işləri, yeni inşa olunan yaşayış məntəqələri, yollar, kommunikasiya xətləri, bir sözlə, genişmiqyaslı quruculuq işləri bir daha ölkəmizin, Ordumuzun və onun müzəffər Ali Baş Komandanının gücündən, qətiyyətindən xəbər verir.

Sosial-iqtisadi inkişafa töhfə

Əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan milli dövlət quruculuğu və inkişaf konsepsiyasının Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla və qlobal çağırışlara uyğun davam etdirilməsi nəticəsində ötən illərdə olduğu kimi, 2021-ci ildə də ölkə iqtisadiyyatında islahatlar davam etdirilib, biznes və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, regionların sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi, qeyri-neft sektorunun təşviqi və qeyri-neft məhsullarının ixracının artırılması, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi istiqamətində həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatlar ölkəmizin ümumi iqtisadi inkişaf strategiyasının formalaşmasına və bu strategiyanın uğurla həyata keçirilməsinə etibarlı zəmin yaradıb.

Sosial-iqtisadi inkişafa öz töhfəsini vermək, qarşıya qoyulan vəzifə və tapşırıqları yüksək səviyyədə yerinə yetirmək üçün Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən ötən dövrlərdə olduğu

kimi, 2021-ci il ərzində də müəyyən edilmiş proqnoz göstəriciləri uğurla yerinə yetirilib, gömrük nəzarəti və gömrük qaydalarının pozulmasına qarşı mübarizə tədbirləri gücləndirilib, Komitənin maddi-texniki bazası möhkəmləndirilib, şəxsi heyətlə aparılan işin səmərəliliyi artırılıb.

Prezident İlham Əliyev hər bir sahədə olduğu kimi, gömrük sisteminin də bütün istiqamətlər üzrə daha da təkmilləşdirilməsi işini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Bunun nəticəsidir ki, son illər Azərbaycan gömrük xidməti dinamik inkişaf edir və yeni, müasir layihələr həyata keçirməklə beynəlxalq standartlara cavab verən təşkilat kimi inamla irəliləyir. Son illər gömrük sistemində şəffaflığın təmin olunması, idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi, elektron xidmətlərin sayının artırılması və digər sahələrdə islahatların əhatə dairəsi genişləndirilib ki, bu da xidmət mədəniyyətinin yüksəldilməsində, xarici ticarət iştirakçılarında könüllü riayət prinsiplərinin formalaşdırılmasında və beynəlxalq ticarətin asanlaşdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayıb.

“Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Qanununa əsasən 2021-ci il ərzində Dövlət Gömrük Komitəsi üçün müəyyənləşdirilən 3 milyard 900 milyon manat proqnoza qarşı 4 milyard 342 milyon 967 min manat gömrük ödənişlərinin toplanaraq dövlət büdcəsinə köçürülməsi təmin edilib və büdcə öhdəliyinə 111,36 faiz əməl olunub.

2022-ci il üzrə Dövlət Gömrük Komitəsi üçün 4 milyard 260 milyon manat həcmində büdcə proqnozu müəyyən edilib.

Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi və onun strukturuna daxil olan gömrük orqanları 2021-ci ildə öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi, “Gömrük tarifi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq fərman və sərəncamları, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları, “Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin 2017-2021-ci illər üzrə inkişafına dair Fəaliyyət Planı”nı və gömrük işini tənzimləyən digər normativ-hüquqi aktları işdə rəhbər tutaraq tərtib olunmuş iş planı əsasında qurub. Hesabat dövründə Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən bir sıra qərar, qanun, sərəncam layihələri hazırlanıb və müvafiq qaydada qüvvəyə minib.

Gömrük qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 21 dekabr tarixli, 427 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Xarici ticarət iştirakçılarının “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququnu əldə etməsi, həmin hüququn dayandırılması, ləğvi və bərpası Qaydası”nda dəyişiklik edilməsi haqqında Fərman layihəsi, “Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 sentyabr tarixli, 499 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında” Fərman layihəsi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 17 oktyabr tarixli, 437 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Res-

publikası Dövlət Gömrük Komitəsinin hesabına köçürülən vəsaitlərdən istifadə Qaydası”nda dəyişiklik edilməsi barədə qərar layihəsi, “Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin 30 illiyi (1992-2022)” Azərbaycan Respublikasının yubiley medalının və “Gömrük orqanları ilə səmərəli əməkdaşlığa görə” Azərbaycan Respublikasının medalının təsis edilməsi ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasının orden və medallarının təsis edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Qanun layihəsi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 8 may tarixli, 622 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası gömrük orqanlarının vəzifəli şəxslərinin xüsusi geyim forması və fərqlənmə nişanları haqqında Əsəsnamə”də dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı layihəsi hazırlanıb və baxılması üçün Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim edilib.

Bundan əlavə, “Azərbaycan Respublikasında ixrac-idxal əməliyyatları üzrə gömrük rüsumlarının dərəcələri haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1998-ci il 22 aprel tarixli, 91 nömrəli qərarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı layihəsi hazırlanaraq münasibət bildirilməsi üçün aidiyyəti qurumlara göndərilib.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 29 avqust 2019-cu il tarixli iclasının 8 nömrəli protokolunun icrasından irəli gələrək qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin Avropa İttifaqının təkmilləşdirilmiş Gömrük Məcəlləsinə uyğunlaşdırılması məqsədilə Azərbaycan

Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin yeni layihəsi üzərində işlər də davam etdirilib.

Gömrük nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması

Dövlət Gömrük Komitəsi mallar və nəqliyyat vasitələri üzərində həyata keçirilən gömrük nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması, sadələşdirilmiş gömrük nəzarəti metodlarının tətbiqi, ticarətin asanlaşdırılması və beynəlxalq miqyasda əməkdaşlığın gücləndirilməsi, tranzit potensialının inkişaf etdirilməsi, o cümlədən gömrük sisteminin beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla daha müasir və yeni çağırışlara cavab verən model əsasında formalaşdırılması istiqamətində davamlı tədbirlər həyata keçirməkdədir.

Məlumdur ki, xarici ticarət iştirakçılarında könüllü riayət mədəniyyətinin formalaşdırılması, malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsi və gömrük nəzarətinin daha çevik və şəffaf həyata keçirilməsi məqsədilə 1 fevral 2019-cu il tarixindən “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemi tətbiq edilir.

“Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququnun əldə olunması ilə əlaqədar 2021-ci il ərzində 206 xarici ticarət iştirakçısı müraciət edib. Daxil olmuş müraciətlərin təhlilinin nəticəsi olaraq 33 xarici ticarət iştirakçısına ixrac, 63 xarici ticarət iştirakçısına idxal əməliyyatları üzrə, ümumilikdə 96 xarici ticarət iştirakçısına “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququ verilib.

Onu da bildirim ki, ümumilikdə 2019-cu ildən “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququnun əldə olunması ilə əlaqədar 1049 xarici ticarət iştirakçısı müraciət edib. Daxil olan müraciətlərin təhlilinin nə-

ticəsi olaraq 266 xarici ticarət iştirakçısına ixrac, 491 xarici ticarət iştirakçısına idxal əməliyyatları üzrə, ümumilikdə isə 757 xarici ticarət iştirakçısına “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququ verilib.

Hesabat dövründə gömrük təmsilçiliyi sisteminin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən “Azərbaycan Gömrük Broker Xidməti Şirkətlərinin Assosiasiyası” İctimai Birliyinin yaradılmasına dəstək göstərilib. Assosiasiyanın hədəfləri gömrük broker xidmətləri sahəsində fəaliyyət göstərən şirkətləri vahid platformada birləşdirərək onların arasında bilik və təcrübə mübadiləsinin təmin edilməsinə yardım etmək, xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində qarşılaşdıqları problemlərin həllinə yardımçı olmaq, müasir texnologiyaların və beynəlxalq standartların tətbiqinə dəstək vermək, gömrük qanunvericiliyi və gömrük işinin təşkili sahəsində xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının maarifləndirilməsini həyata keçirmək, digər dövlətlərin analoji assosiasiyaları ilə əlaqələr yaradaraq əməkdaşlığı genişləndirmək və dövlət tərəfindən müəyyən edilən strategiyayı təbliğ etməkdir.

Gömrük hüquqpozmalarına qarşı mübarizə

Gömrük qanunvericiliyinin tələblərini təmin etmək və bu qanunvericiliyin tələblərinin pozulması hallarının qarşısını almaq üçün müvafiq araşdırmalar aparmaq məqsədilə 2021-ci il ərzində həyata keçirilən kompleks tədbirlər nəticəsində 17144 hüquqpozma faktı aşkar edilib. Bu faktlardan 418-i cinayət xarakterli faktlar olub və həmin faktlar üzrə tutulmuş qaçaqmalçılıq əşyalarının və digər

cinayət predmetlərinin dəyəri 6 milyon 504 min manatdan çox təşkil edib.

“Valyuta tənzimi haqqında” Qanuna və digər qanunvericilik aktlarına əsasən gömrük orqanları valyuta və valyuta sərvətlərinin Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçirilməsi üzərində nəzarəti həyata keçirərkən qanunvericiliyin tələblərini pozan şəxslərdən 137 910 ABŞ dolları, 3 348 000 rus rublu, 41 550 avro, 6820 gürcü laris, 50300 saxta ABŞ dolları, eləcə də 7328 ədəd qızıl zinət əşyaları, sikkələr və külçələr, 428 ədəd gümüşdən hazırlanmış məişət və zinət əşyaları, 11 692 karat qiymətli daşlar və s. aşkar olunub.

Hesabat dövründə gömrük orqanları tərəfindən alkoqollu içkilərin, etil (yeyinti) spirtinin və tütün məmulatlarının idxalı zamanı vergidən yayınma və aksiz markalarının tətbiqi qaydalarının pozulması hallarının qarşısının alınması üçün həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində aksiz markasız və ya digər qanunsuz yollarla ölkəyə gətirilməsinə cəhd göstərilən 1 780 380 ədəd xaricdə istehsal olunan siqaretlər, 3389,12 litr spirtli içkilər, həmçinin aksiz markalarının tətbiqi qaydalarının pozulması halları ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının aksiz markası ilə markalanmış 93021,5 litr spirtli içki saxlanılıb. Bundan əlavə, 237.4 litr təşkil edən 210 ədəd saxta aksiz markası ilə markalanmış müxtəlif markalı spirtli içkilərin qanunsuz dövriyyəsinin qarşısı alınıb.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2019-cu il tarixli, 1334 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilən “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2019-2024-cü il

lər üçün Dövlət Proqramı”nın icrasını təmin etmək və gömrük sərhədindən narkotiklərin qanunsuz keçirilməsinin qarşısını almaq məqsədilə gömrük orqanları tərəfindən (o cümlədən digər hüquq-mühafizə orqanları ilə birlikdə görülmüş tədbirlər nəticəsində 2021-ci il ərzində narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar 55 fakt aşkar olunub.

Ümumilikdə 3 ton 43 kq 507 qramdan çox narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və onların prekursorları qanunsuz dövriyyədən götürülüb.

2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə götürülmüş narkotiklərin miqdarı 2 dəfədən çox artıb. 2021-ci ildə götürülən narkotiklərin içərisində daha ağır və təhlükəli narkotiklər olan heroin və metamfetaminin xüsusi çəkisinin kəskin artması ciddi narahatlıq doğurur. Belə ki, 622 kq 75 qramı maye halında olmaqla 2 ton

106 kq 135 qram heroin (2020-ci illə müqayisədə 47% çox), 194 kq 122 qram metamfetamin (2020-ci illə müqayisədə 30 dəfə çox) tutulub ki, bu da ümumi götürülən narkotiklərin 75%-dən çoxunu təşkil edir.

Bundan əlavə, hesabat dövründə gömrük orqanları tərəfindən 1504 ədəd mobil telefon və 6464 ədəd mobil telefonların aksesuarları, 274033 ədəd pirotexniki məmulatlar, 2 ədəd pnevmatik silah, 390 ədəd soyuq silah və xeyli miqdarda digər mallar tutulub.

Sözgedən dövrdə gömrük orqanları tərəfindən 101 hüquqpozma faktı üzrə 749435 manat dəyərində dərman vasitələrinin, 255582 manat dəyərində qida əlavələrinin, 40472 manat dəyərində tibbi ləvazimatların qanunsuz dövriyyəsinin qarşısı alınıb.

Gömrük risklərinin idarə olunması

Hesabat dövründə gömrük işi sahəsində riskləri idarəetmə sistemi əsasında gömrük nəzarətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilib. Bu məqsədlə müasir texnologiyalardan istifadə edilib.

Xarici İqtisadi Fəaliyyətin Mal Nomenklaturası üzrə mal kodlarının və malların gömrük dəyərinin düzgün bəyan olunmaması və digər risk meyarları nəzərə alınmaqla hazırlanan profillər təhlil olunub. Nəticədə 2021-ci il ərzində 17 risk profili deaktiv edilərək 44 yeni risk profili sistemə əlavə edilib.

Bununla yanaşı, əvvəllər qüvvəyə minən profillərin təkmilləşdirilməsi və nəticələrin izlənməsi üzrə müvafiq tədbirlər davam etdirilir.

Risk göstəriciləri əsasında toplam 671 gömrük bəyannaməsi üzrə riskli əməliyyatlar aşkar edilərək nəticədə 10.653.683,97 manatın dövlət büdcəsinə ödənilməsi təmin olunub.

Gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinin mövcud potensialından daha səmərəli istifadə olunması, Dövlət Gömrük Komitəsinin sərəncamında olan resursların daha riskli sahələrə yönləndirilməsi, eləcə də gömrük orqanlarında beynəlxalq tələblərə cavab verən risklərin idarə olunması sisteminin yaradılması məqsədilə Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Risk Menecment Kompendiumunun sərhəd risklərinin idarə olunması üçün istifadə edilən əsas risk meyarları, sərhəd risklərinin idarə olunması üzrə qabaqcıl beynəlxalq təcrübə öyrənilib. İdxal, ixrac və tranzit əməliyyatlarını həyata keçirən yük avtomobillərinin gömrük-sərhəd buraxılış

məntəqələrindən risk əsaslı avtomatlaşdırılmış sistem vasitəsilə keçidinin təmin edilməsini özündə ehtiva edən sərhəd risklərinin idarə olunması sisteminin modulu layihəsi hazırlanıb və hazırda Risklərin Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Sistemində test olunaraq mərhələli şəkildə tətbiq edilir.

Ölkə ərazisinə idxal olunan mallara dair təqdim olunan gömrük bəyannamələri üzrə tətbiq ediləcək gömrük nəzarəti formasının seçilməsi məqsədilə risk ehtimalı yaranan göstəricilər üzrə avtomatlaşdırılmış "Bəyannamənin Risk Direktivi" layihəsi də test edilmək üçün hazırdır.

Bundan başqa, idxal-ixrac göstəricilərinin daha dərin təhlil edilməsi, nəticələrin vizuallaşdırılması və normalar üzrə kənarlaşmanın avtomatlaşdırılmış qaydada xəbərdarlıq məlumatlarının alınması məqsədilə "Tableau" proqramının tətbiqinə başlanılıb. Qeyd olunan sistem vasitəsilə xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının göstəriciləri, idxal olunan malların dinamikası, ölkələr üzrə məlumatlar əsasında hesabatların hazırlanması, idxal əməliyyatlarının gömrük dəyərinin "Standart deviation" (standart meyiletmə) proqramlaşdırılmış riyazi tətbiqi nəticəsində uyğunsuzluqlar, eynicinsli mallar üzrə gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi zamanı ortaya çıxan fərqlər və şirkətlərin ilk idxal əməliyyatları barədə avtomatlaşdırılmış qaydada məlumatların əldə olunması təmin edilib.

Həmçinin, idxal olunan malların dəyər və çəkisində yarana biləcək risk hallarının proqram tərəfindən avtomatik olaraq aşkar edilməsi məqsədilə elastiklik göstəricilərinin avtomatlaşdırılması istiqamətində beynəlxalq statistik modellərdən istifadə edilməklə təhlillər aparılmaqdadır.

Texnoloji və sosial innovasiyalar

Gömrük xidmətinin Vahid Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Sisteminin təkmilləşdirilməsi, məlumatların yoxlanılması və emalı, biznes prosesin təkmilləşdirilməsi, innovasiya layihələrinin tətbiqi, korporativ şəbəkənin genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi, elektron gömrük xidmətlərinin təşkili, gömrük xidmətinin informasiya resurslarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, Azərbaycan Respublikasının xarici ticarətinin təhlilinin aparılması və gömrük statistikasının təkmilləşdirilməsi sahələrində bir sıra işlər görüldü.

Eyni zamanda, Komitənin rəsmi saytında yeni funksional bölmələr yaradılıb, məlumatlar mütəmadi yenilənib. “Smart Customs” mobil tətbiqinin yeni versiyası hazırlanıb. e.customs.gov.az portalında təqdim edilən elektron xidmətlərdən beşi (“Sadələşdirilmiş bəyannamə - elektron ticarət”, “Gömrük ödənişlərinin ödəyicisinə eyniləşdirmə nömrəsinin (GÖÖEN) verilməsi”, “Yüngül minik nəqliyyat vasitələrinin idxalı ilə bağlı gömrük ödənişlərinin hesablanması”, “Elektron növbə” və “Sürətli keçid”) mobil tətbiqə inteqrasiya edilib.

2021-ci il yanvarın 1-dən təkmilləşdirilən “Sadələşdirilmiş Bəyannamə - Elektron Ticarət” (“Smart Customs”) layihəsinin tətbiqinə başlanılıb. Bu layihə elektron ticarətin daha şəffaf və sürətli şəkildə həyata keçirilməsinə, xidmət səviyyəsinin yüksəldilməsinə, vaxt itkisinin aradan qaldırılmasına, şəffaflığın təmin olunmasına, vətəndaş-məmur təmasının minimuma endirilməsinə, gömrük statistikasının düzgün aparılmasına, mövcud resurslardan səmərəli şəkildə istifadə edilməsinə şərait yaradıb.

Ötən ilin dekabrında “Smart Customs” mobil tətbiqi “NETTY-2021” Azərbaycan Milli İnternet Müsabiqəsində “Dövlət və Cəmiyyət” nominasiyası üzrə ilin mobil tətbiqi elan edilib.

Hesabat dövründə Azərbaycan Respublikasının xarici ticarətinin gömrük statistikasına dair məlumatlara əlçatanlığın təmin edilməsi məqsədilə “Ticarət statistikasını” portalı da istifadəyə verilib, “Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilmiş hallarda idxal-ixrac vergilərindən azadolma haqqında sertifikatın verilməsi” elektron gömrük xidmətində təkmilləşdirmələr aparılıb, əməliyyatlarla bağlı gömrük tədbirlərinin istənilən gömrük orqanında həyata keçirilməsinin mümkünlüyü təmin edilib.

Bundan başqa, www.e.customs.gov.az portalı üzərindən göstərilən xidmətlərin sayı 13-ə çatdırılıb. Həmin elektron gömrük xidmətləri üzrə istifadəçi təlimatları və videoçarxlar portalda yerləşdirilib.

www.e.customs.gov.az portalında “Açıq məlumatlar” bölməsi də yaradılıb. Bu bölmə vasitəsilə vətəndaşlar üçün müraciət formaları, poçt və daşıma şirkətləri üçün müvafiq məlumatların portala yüklənmə qaydaları, Dövlət Gömrük Komitəsinin elektron sistemlərində istifadə olunan təsnifatlar əldə edilir.

Beynəlxalq əməkdaşlıq

2021-ci il ərzində gömrük işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi və genişləndirilməsi məqsədilə müvafiq tədbirlər görüldü.

Ötən ilin aprelinde “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkiyə Respublikası

Hökuməti arasında sadələşdirilmiş gömrük dəhlizi haqqında Anlaşma Memorandumunun Texniki şərtlər sənədi”, “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Türkiyə Respublikasının Ticarət Nazirliyi arasında Gömrük Sahəsində Birgə Komitənin dördüncü iclasının Protokolu”, “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi və Türkiyə Respublikasının Ticarət Nazirliyi arasında 2021/2022-ci illər üzrə gömrük işi sahəsində əməkdaşlığın və qarşılıqlı yardımın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə dair tədbirlər planı”, Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Yük Hədəfləmə Sisteminin (YHS) Azərbaycan gömrük xidmətində tətbiqi ilə bağlı görülmüş işlərin yekunlaşmasını nəzərdə tutan sənəd imzalanıb.

May ayında Moskva şəhərində “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Federal Gömrük Xidməti (Rusiya Federasiyası) arasında müəyyən növ mallara münasibətdə gömrük nəzarətinin nəticələrinin elektron qaydada qarşılıqlı tanınması haqqında Protokol”, sentyabrda Bakı şəhərində “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Gürcüstan Hökuməti arasında Azərbaycan Respublikası və Gürcüstan arasında dövlət sərhəd buraxılış məntəqələri haqqında Saziş”, oktyabrda İzmir şəhərində “Azərbaycan Respublikası Hökuməti, Türkiyə Respublikası Hökuməti və Gürcüstan Hökuməti arasında Gömrük Məsələləri üzrə Üçtərəfli Komitənin yaradılması haqqında Protokol”, noyabrda Ər-Riyad şəhərində “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı Hökuməti arasında gömrük işi sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş” imzalanıb.

2021-ci il ərzində Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən regional və beynəlxalq səviyyəli tədbirlər keçirilib, eyni zamanda gömrük əməkdaşlarımız digər ölkələrdə təşkil olunan tədbirlərdə iştirak ediblər.

Yanvar ayında ÜGT strategiyasının müəyyənləşdirilməsində strateji proqnozlaşdırma metodologiyasının istifadəsinə dair virtual regional seminarın təşkilinə dair onlayn görüş, “Azərbaycan Respublikası, Əfqanıstan İslam Respublikası və Türkmənistan arasında ticarət və investisiya, energetika, nəqliyyat və loqistika, telekommunikasiya və informasiya texnologiyaları, gömrük və sərhəd məsələləri sahələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi üzrə Yol Xəritəsi”nin layihəsinin müzakirəsi ilə bağlı virtual iclas, ÜGT-nin Harmonik Sistemin yenidən nəzərdən keçirilməsinə dair Altkomitəsinin 58-ci Sessiyası (onlayn); fevral ayında ÜGT strategiyasının müəyyənləşdirilməsində strateji proqnozlaşdırmada istifadə üzrə regional virtual seminar, ABŞ-ın İxrac Nəzarəti və Əlaqədar Sərhəd Təhlükəsizliyi Proqramı və Federal Təhqiqatlar Bürosu (FBR) tərəfindən Azərbaycan gömrük əməkdaşları üçün “Kütləvi qırğın silahlarının yayılmasının maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə” mövzusunda videokonfrans, ÜGT-nin Regional Strukturlarının Qlobal İclası (virtual), ÜGT-nin Potensialın Gücləndirilməsinə dair Komitəsinin 12-ci Sessiyası (virtual); mart ayında ÜGT Dəyişdirilmiş redaksiyada Kioto Konvensiyasının İdarəetmə Komitəsinin 24-cü iclası (onlayn), Əfqanıstan İslam Respublikasının gömrük xidmətinin ekspertləri üçün seminar; aprel ayında GUAM Ticarətə və Nəqliyyatə Yardım Layihəsinin

Rəhbəredici Komitəsinin 33-cü iclası, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Türkiyə Respublikasının Ticarət Nazirliyi arasında Gömrük Sahəsində Birgə Komitənin dördüncü iclası; may ayında ÜGT-nin sessiyalarının gündəliyində duran məsələlərin müzakirəsi ilə bağlı onlayn iclas, ÜGT-nin Avropa regionunda “köklü dəyişmə yaradan texnologiyalar” mövzusunda virtual seminar, MDB üzv dövlətlərin Gömrük Xidməti Rəhbərləri Şurasının ekspertlərinin virtual iclası; iyun ayında ÜGT Avropa Regionu Gömrük Xidməti Rəhbərlərinin virtual Konfransı, ÜGT Siyasi Komissiyasının 84-cü sessiyası, ÜGT Gömrük Əməkdaşlıq Şurasının 138-ci sessiyası, Koreya Gömrük Xidməti tərəfindən Gömrük Modernləşdirilməsi üzrə Məsləhətləşmə Layihəsi çərçivəsində seminar; iyul ayında Azərbaycan və İran gömrük xidməti rəhbərlərinin onlayn formatda görüşü, avqust ayında sərhəddə gömrük nəzarəti və rəsmiləşdirilməsi prosedurlarının sadələşdirilməsi üzrə Özbəkistan gömrük xidmətinin nümayəndələri üçün Azərbaycan təcrübəsinin öyrənilməsi mövzusunda işçi görüş, dekabr ayında isə ÜGT-nin Avropa Regionu üçün “Harmonikləşdirilmiş Sistem 2022-nin tətbiqi” mövzusunda onlayn seminar, ÜGT Siyasi Komissiyasının 85-ci sessiyası (onlayn) və digər tədbirlər baş tutub.

Hesabat dövründə Dövlət Gömrük Komitəsi rəhbərliyinin bir sıra ikitərəfli görüşləri – Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikası, Rusiya Federasiyası, Pakistan İslam Respublikası, Türkiyə Respublikası, Serbiya Respublikası, Amerika Birləşmiş Ştatları və İsrail Dövlətinin ölkəmizdəki səfirləri, eləcə də Çilinin ölkəmizdəki

səfirliyinin iqtisadi attaşesi, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Azərbaycandakı nümayəndəsi və Almanıyanın Azərbaycandakı səfiri, BMT-nin Azərbaycandakı rezident əlaqələndiricisi, Türkiyə ticarət nazirinin müavini Rza Tuna Turaqay, Moskva şəhərində Rusiya Federal Gömrük Xidmətinin rəhbəri Vladimir Bulavin, ÜGT Baş katibi Kunio Mikuriya (onlayn), Ukrayna Dövlət Gömrük Xidməti sədrinin müavini Ruslan Çerkasskiy, Ər-Riyad şəhərində Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Zəkat, Vergi və Gömrük Orqanının Baş direktoru Suheyl bin Məhəmməd Əbənimi, ÜGT Baş katibinin müavini Ricardo Treviño Chapa (videofomat), eləcə də İzmir şəhərində Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan gömrük xidməti rəhbərləri və digər şəxslərlə görüşlər keçirilib.

Gömrük infrastrukturu

Ölkə ərazisinə gələn və ölkə ərazisini tərk edən şəxslər və nəqliyyat vasitələri üzərində gömrük nəzarətinin effektivliyinin daha da artırılması məqsədilə gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinin mövcud infrastrukturunun genişləndirilməsi, sərhəd-keçid prosedurlarının daha da sadələşdirilməsi məsələləri diqqət mərkəzində olub və müvafiq təkliflər hazırlanaraq Nazirlər Kabinetinə təqdim edilib.

Dövlət sərhədinin buraxılış məntəqələrindən malların və nəqliyyat vasitələrinin keçidinin daha da sürətləndirilməsi məqsədilə mal və nəqliyyat vasitələrinin qeydiyyatı, yol vergilərinin hesablanması və icazə blanklarının tətbiqi, eləcə də malların baytarlıq, fitosanitar və sanitariya nəzarətinə aid olan

sənədlərinin və sertifikatlarının yoxlanılması “Bir pəncərə” üzrə “Bir inspektor - bir nəqliyyat vasitəsi” prinsipi əsasında həyata keçirilib.

Ötən il Cənub Ərazi Baş Gömrük İdarəsinin “Astara” gömrük postunda sənişin nəqliyyatı binasının yenidənqurulması və genişləndirilməsi, eləcə də ərazinin abadlaşdırılması işləri başa çatıb. “Astara” gömrük postunun ərazisində yük maşınlarının yoxlanılması üçün “NUCTECH PB2028TD Fixed Scanner” rentgen qurğusunun, “Astara” dəmir yolu gömrük postunda isə dəmir yolu üzərində “HCVT-60” tipli X-RAY rentgen nəzarət buraxılış məntəqəsinin tikinti işləri yekunlaşıb. Qərb Ərazi Baş Gömrük İdarəsinin Tovuz gömrük terminalı və anbarlarının, Şimal Ərazi Baş Gömrük İdarəsinin “Xanoba” gömrük postu və terminalının ərazisində təmir-tikinti işləri aparılıb.

İşğaldan azad olunan ərazilərdə yenidənqurma işlərinin həyata keçirilməsinə dəstək verilməsi məqsədilə həmin ərazilərdə gömrük xidmətinin təşkili üçün Dövlət Gömrük Komitəsinin müvafiq sərəncamları ilə Qubadlı rayonu ərazisində “Qubadlı”, Zəngilan rayonu ərazisində “Qazançı” və Füzuli rayonu ərazisində yerləşən Füzuli beynəlxalq hava limanında isə “Füzuli beynəlxalq hava limanı” gömrük postları yaradılaraq istifadəyə verilib. “Qubadlı” və “Qazançı” gömrük postlarının fəaliyyətinin təşkili üçün bütün lazımi tədbirlər görüldü, gömrük postlarının zəruri texniki avadanlıqlar və digər ləvazimatlarla təmin edilməsi təşkil edilib.

“Qubadlı” gömrük postunda Gorus - Qafan avtomagistral yolunun Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq səviyyədə tanınan

ərazisindən keçməklə ölkə ərazisinə daxil olan şəxslər, mallar və nəqliyyat vasitələri müvafiq qaydada gömrük və sərhəd nəzarətindən keçirilir, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 211-ci maddəsinə əsasən, xarici dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələri yol vergisinə və “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 24-cü maddəsinə əsasən, dövlət rüsumuna cəlb olunur və toplanan gömrük ödənişləri dövlət büdcəsinə köçürülür.

Gömrük xidməti koronavirusla mübarizə zamanı

Məlum olduğu kimi, koronavirus (COVID-19) infeksiyasının ölkəmizin ərazisində yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələri gücləndirilmiş iş rejimində fəaliyyətini davam etdirir. Ötən il bu istiqamətdə müəyyən edilən bir sıra tapşırıqlar yerinə yetirilib. Gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrinin və orada tətbiq edilən prosedurların Beynəlxalq Tibbi-Sanitariya Qaydalarına, o cümlədən Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının müvafiq tövsiyələrinə uyğunluğunun təmin edilməsi məqsədilə ÜST-nin ekspertləri ilə birgə Heydər Əliyev Beynəlxalq Hava Limanı, eləcə də “Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı”, “Samur” və “Astara” gömrük postlarında qiymətləndirmə aparılıb. Qiymətləndirmə haqqında ekspertlərin təqdim etdikləri hesabat təhlil olunub və bu istiqamətdə tədbirlər görüldü.

Gömrük-sərhəd buraxılış məntəqələrindən keçən şəxslərin və gömrük əməkdaşlarının məlumatlandırılması və təlimatlandırılması

üçün Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının tövsiyələri əsasında yeni posterlər hazırlanaraq yerlərə göndərilib.

Hazırda gömrük əməkdaşlarının fəaliyyət göstərdiyi, həmçinin vətəndaşların və nəqliyyat vasitələrinin keçdiyi ərazilər, eləcə də yoluxma riski olan digər yerlər davamlı şəkildə dezinfeksiya olunur.

Onu da bildirim ki, ölkəmizdə pandemiya ilə mübarizə aparmaq üçün ayrılan 46 dövlət xəstəxanasından biri də Mərkəzi Gömrük Hospitalıdır. Hospital artıq il yarımından çoxdur yalnız koronavirus xəstələrinin müalicəsi ilə məşğul olur. Bu müddət ərzində 1600-dən çox koronavirus xəstəsi Mərkəzi Gömrük Hospitalında stasionar müalicə alıb.

Dövlət Gömrük Komitəsi ötən ilin noyabrında maarifləndirmə məqsədilə “COVID-19: Erkən və gecikmiş fəsadlar” mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın keçirilməsini də təşkil edib. Tədbir DGK Tibbi Xidmət İdarəsinin ElmiTəcrübi və Tədris Mərkəzi, Mərkəzi Gömrük Hospitalı və Mərkəzi Gömrük Hospitalının rəsmi tərəfdaşı “Florence Nightingale” Xəstəxanalar Qrupunun birgə təşkilatçılığı ilə baş tutub.

Peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması

Gömrük sahəsində elm, tədris və tədqiqat fəaliyyətinə, həmçinin gömrük əməkdaşlarının ixtisas və peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasına da xüsusi diqqət yetirilir. Hesabat dövründə 630 nəfər gömrük əməkdaşı gömrük orqanlarının əməkdaşları üçün təşkil edilmiş ilkin və ixtisasartırma təlimlərində iştirak edib. Gömrük xidməti ilə əlaqəli təhsil alan 160

nəfər tələbə isə gömrük orqanlarında istehsalat təcrübəsinə cəlb olunub.

Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası ölkənin ali təhsil müəssisələrinin arasında ilk olaraq BMT-nin Qlobal Müqaviləsinə, Təhsilin Məsuliyyətli İdarə Edilməsi Prinsiplərinə və “Akademik təsir” proqramına qoşulub.

Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 24 yanvar 2012-ci il tarixli sərəncamına əsasən yaradılıb. Akademiya ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan xüsusi təyinatlı dövlət ali təhsil müəssisəsidir.

Akademiya bir sıra beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq edir. Ümumdünya Gömrük Təşkilatı, Gömrük Universitetlərinin Beynəlxalq Şəbəkəsi (INCUI), Rusiya Gömrük Akademiyası və s. beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq qurulub, Estoniya, Latviya, Litva, Rusiya, Ukrayna, Şimali Makedoniyanın müxtəlif ali təhsil müəssisələri, Türkiyə, Belarus, Cənubi Koreya və İspaniyanın gömrük tədris mərkəzləri ilə müqavilələr imzalanıb. Akademiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müxtəlif layihə və proqramlarında təmsil olunur. Akademiyanın geniş beynəlxalq platforma olan edX® ilə əməkdaşlığı sayəsində tələbələrə yanaşı, gömrük xidməti əməkdaşları da sözügedən platformadakı modullardan istifadə etmək imkanlarına malikdirlər.

Akademiyanın əsas fəaliyyət istiqamətləri bakalavr və magistr hazırlığı ilə yanaşı, xidmətə ilkin hazırlıq və ixtisasartırma təlimlərinin təşkilidir. Təlimlər Dövlət Gömrük

Komitəsi sisteminə daxil olan gömrük orqanları əməkdaşlarının peşə və ixtisas səviyyəsini artırmaq, gömrük orqanlarına xidmətə yeni qəbul edilmiş əməkdaşlara peşə biliklərinin və xidməti intizam qaydalarının tələblərinin öyrədilməsi məqsədilə təşkil olunur.

Ümumiyyətlə, Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi gənclər siyasəti dövlət quruculuğu və idarəçiliyində, cəmiyyət həyatının bütün sahələrində gənclərin təmsil olunmasına münbit şərait yaradıb. Bu gün ölkəmizdə geniş vüsət alan könüllülük hərəkatı da bu siyasətin bariz nümunəsidir.

Könüllülük hərəkatı çərçivəsində bu günədək Dövlət Gömrük Komitəsində də yüzlərlə gənc bilik və bacarıqlarını artırmaq, gömrük işini dərinlən mənimsəmək imkanı əldə edib. Dövlət Gömrük Komitəsində “Könüllü gömrükçü” dəstəsi fəaliyyət göstərir və könüllü gömrükçülər Komitənin müxtəlif struktur bölmələrində fəaliyyətlərini uğurla davam etdirirlər.

Sonda bir daha vurğulamaq istərdim ki, ölkəmizdə müasir tələblərə cavab verən gömrük sisteminin yaradılması işi dövlət və hökumət tərəfindən bu gün də dəstəklənir, gömrük sahəsində əldə olunan nailiyyətlər layiqincə dəyərləndirilir. Dövlət başçısının diqqət və qayğısı nəticəsində vaxtaşırı olaraq gömrük orqanlarının maddi-texniki və intellektual bazasının möhkəmləndirilməsi, eləcə də ölkə rəhbərliyi tərəfindən bir sıra gömrük əməkdaşlarının xüsusi rütbələr və medallarla təltif edilməsi dediklərimizə nümunədir.

Azərbaycan Prezidenti, müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin yürütdüyü uğurlu

daxili və xarici siyasət nəticəsində Azərbaycan sabit və davamlı inkişafdadır, ölkəmiz nəinki regionda, eləcə də bütün dünyada əmin-amanlıq və iqtisadi tərəqqiyə xidmət edən global layihələrin əsas təşəbbüskarı qismində çıxış etməkdədir. Əminliklə deyə bilərəm ki, Azərbaycan gömrük xidməti gələcəkdə də respublikamızın iqtisadi inkişafına təkan verməklə ölkənin iqtisadi qüdrətinin artırılmasında, əhəlinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında, dövlət başçısının həyata keçirdiyi siyasi kursun reallaşmasında mühüm rol oynayacaq, gömrük orqanları ölkədə sahibkarlıq mühitinin və özəl sektorun inkişafı, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı, büdcə öhdəliyinə dair tapşırıqların yerinə yetirilməsi istiqamətində üzərinə düşən vəzifələrin icrasını daha səmərəli şəkildə və sürətlə həyata keçirəcəklər.

Bir sözlə, gömrük əməkdaşları bu vəzifələrin reallığa çevrilməsinin təminatçısı olacaq, Dövlət Gömrük Komitəsinin şəxsi həyəti milli dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi, doğma Vətənin iqtisadi suverenliyi və təhlükəsizliyi naminə gömrük xidməti qarşısında qoyulan vəzifələrin layiqincə yerinə yetirilməsi üçün bundan sonra da qüvvə və bacarığını əsirgəməyəcəkdir.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin yaradılmasınının 30 illiyi münasibətilə bütün gömrük əməkdaşlarını təbrik edir, onlara cansağlığı və işlərində daim uğurlar arzulayıram!

Səfər MEHDİYEV,
Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri,
gömrük xidməti general-polkovniki.

İNSAN HÜQUQLARINI ÖNƏ ÇƏKƏN İNKİŞAF MODELİNİN MÜƏLLİFİ

Tarixboyu lider amili hər bir dövlətin, xalqın inkişafında müstəsna rol oynayaraq inkişaf potensialını hərəkətə gətirmiş, bunun səmərəli realizə edilməsinə zəruri əsaslar yaratmışdır. Milli inkişaf yolunun banisinə çevrilən belə xarizmatik liderlər həm də müsbət planda siyasi varislik ənənələri formalaşdıraraq müdrikliklə irəli sürdükləri mütərəqqi ideyaların davamlılığını təmin etmişlər.

Tarixin axarını dəyişən böyük simaların ideya və prinsipləri, idarəçilik ənənələri, adətən, zaman və məkanın fəvqündə olur. Bu mənada xalqımızın ötən əsrdə yetirdiyi ən böyük şəxsiyyət olan Heydər Əliyev dülhasına layiq olduğu qiyməti vermək, onun vətən və xalq naminə göstərdiyi misilsiz xidmətləri obyektiv dəyərləndirmək böyük məsuliyyət tələb edir. Yüksək ehtiramla qələmə alınan ən xoş xatirələr, siyasi, iqtisadi, fəlsəfi fikir və mülahizələr Ümummillî Liderin insan, vətəndaş və lider kimi nəhəngliyinin miqyası barədə dolğun təsəvvür belə yarada bilmir.

İndi hər kəs etiraf edir ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1969-cu ilin 14 iyulunda respublika rəhbəri seçilməsi iqtisadi və mədəni yüksəlişin əsasını qoymuş, xalqın milli mənlilik şüurunun, özünüdərk hissənin güclənməsinə təkan vermişdir. Müdrik xalqımız öz liderinin rəhbərliyi altında yüksək iradə nümayiş etdirməklə, milli yaddaşını, zəngin mənəvi-əxlaqi dəyərlərini, tarixi dövlətçilik ənənələrini qorumuş, dövlət müstəqilliyi üçün siyasi-hüquqi və iqtisadi zəmin formalaşdırmışdır.

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 14 iyul 1969-cu il tarixdə ke-

çirilmiş plenumunda Heydər Əliyevin rəhbər vəzifəyə namizədliyinin yekdilliklə dəstəklənməsi onun kamil şəxsiyyəti, yüksək idarəçilik keyfiyyətləri ilə şərtlənmişdir. Qeyri-adi, fitri istedadı, təşkilatçılıq və idarəçilik məharəti, ən əsası vətənpərvərliyi, milli ideallara bağlılığı ilə ilk gündən Azərbaycanın üzləşdiyi sosial-iqtisadi problemləri aradan qaldırmaq, qanunçuluğu və hüquq qaydalarını gücləndirmək, ciddi sosial bəlaya çevrilmiş korrupsiyaya, rüşvətxorluğa qarşı mübarizə tədbirlərini genişləndirmək istiqamətində əzmkar fəaliyyətə başlayan Heydər Əliyev mütərəqqi idarəçilik ənənələrinin əsasını qoymuş, cəmiyyətin normal inkişaf ahəngini təmin etmişdir.

Respublikaya rəhbərliyinin ilkin dövrlərindən başlayaraq Heydər Əliyev cəmiyyətdə qanunçuluğun, hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi istiqamətində prinsipial addımlar atmış, polis, prokurorluq və məhkəmə orqanlarında sağlam mühitin formalaşmasına çalışmış, xüsusən də iqtisadi zəmində saxtakarlıqlara – dövlət əmlakının mənimsənilməsi hallarına qarşı səmərəli mübarizə mexanizmləri tətbiq etmişdir. 1970-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq rüşvətxorluğa, əli-əyriliyə və mənəviyyata zidd digər təzahürlərə qarşı amansız mübarizə aparmış, belə hallara yol verənlərin məsuliyyətə cəlb olunmasını tələb etmişdir.

Böyük siyasət ustasının yaratdığı spesifik idarəçilik modelinin üstün cəhətlərindən biri də kadr seçimində sosial ədalətsizliyin aradan qaldırılması – daha çox yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətləri, intellektual və yüksək bilik səviyyəsi ilə fərqlənən gənclərə üstünlük

verilməsidir. Ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən etibarən Heydər Əliyevin hüquqşünas kadrların hazırlanması işinin keyfiyyətini birbaşa nəzarətə götürməsi bunu bir daha təsdiqləyir. Geniş imtiyazlara, səlahiyyətlərə malik vəzifəli şəxslərin övladlarının hüquq fakültəsinə daxil olması məsələsində şəffaflığın yaradılmasına xüsusi diqqət yetirən Ümummilli Lider neqativ tendensiyalara qarşı amansız mübarizə aparmış, zəhmətkeş övladlarının ozamankı Azərbaycan Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinə daxil olmasına imkan yaradan münbit mühitin formalaşdırılmasına nail olmuşdur.

10 mindən artıq gənci keçmiş SSRİ respublikalarının ali məktəblərinə təhsil almağa göndərən Heydər Əliyev yüksəkixtisaslı, vicdanlı və peşəkar hüquqşünas kadrların hazırlanması, hüquq-mühafizə sisteminin sağlamlaşdırılması məsələsinə də qayğı ilə yanaşmışdır. Eyni zamanda Heydər Əliyev Azərbaycanda bir sıra yeni ixtisaslar üzrə - informasiya texnologiyaları, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq münasibətlər, aviasiya və digər mütəxəssis hazırlayan ali məktəblərin olmadığını nəzərə almaqla, minlərlə azərbaycanlı gəncin Moskva, Kiyev, Minsk və başqa şəhərlərdəki nüfuzlu ali məktəblərə göndərilməsini təmin etmişdir. Böyük strateq sonralar qeyd edirdi ki, 1970-1980-ci illərdə ideologiyadan, ictimai-siyasi, iqtisadi sistemdən asılı olmayaraq Azərbaycan xalqının böyük bir nəslini təhsil almış, böyümüş, yüksək səviyyəyə çatmış, böyük elmi biliklərə sahib olmuşdur.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyinin varlığını təsdiqləyən rəmz və atributlara münasibəti də hər zaman həssas olmuşdur. Rus dilinin dövlət dili olmasına rəğmən, Ümummilli Lider həmin dövrdə bütün rəsmi nitqlərini Azərbaycan dilində

edir, bunu bütün rəhbər vəzifəliyərdən də qətiyyətlə istəyirdi. 1978-ci ildə Azərbaycan SSR-nin Konstitusiyaya layihəsi qəbul edilərkən, Ulu Öndərin Azərbaycan dilinin bu ali sənəddə ana dili kimi təsbitlənməsi və qorunub saxlanılması sahəsində nümayiş etdirdiyi rəşadəti də bu məqamda xüsusi xatırlatmaq lazımdır. Həmin dövrdə Konstitusiyada Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dili kimi qəbul edilməsi də məhz Ümummilli Liderin əzmkarlığı və cəsarəti sayəsində mümkün olmuşdur.

1981-ci ilin dekabr ayında "Literatnaya qazeta"ya verdiyi məşhur "Qoy, ədalət zəfər çalsın!" sərəlvhəli müsahibədə respublika həyatı ilə bağlı ən müxtəlif məsələlərə toxunan Ümummilli Lider hüquq-mühafizə orqanlarındakı nöqsanlar, ən başlıcası, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təminatı sahəsində mövcud olan problemlərə toxunmuş, mövcud problemlərin həlli yollarını göstərmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyev çox sonralar həmin müsahibəsini xatırladaraq demişdir: "Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi olmağıma baxmayaraq, mən həmin müsahibədə sovet hakimiyyətinin, cəmiyyətinin işində olan mənfi halların hamısını açıq göstərmişdim. Xatirimdədir, o vaxt Andropov SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri, həm də Siyasi Büronun üzvü idi. O, bir neçə gündən sonra mənə telefon etdi. Dedi ki, sən bu müsahibən böyük bir sensasiya yaradıbdır. Soruşdum ki, nə mənada? Cavab verdi ki, müsbət də var, mənfi də var. Soruşuram ki, nəyi müsbətdir, nəyi mənfidir? Deyir, müsbət odur ki, insanlar bizim cəmiyyətdəki bu yaraları görürlər və sevinirlər ki, kimsə cəsarət edib bunları açıq deyir. Özü də bunu aşağıda yox, ən yüksək vəzifədə çalışan bir adam deyir. Amma bunun əleyhinə olanlar da var.

Soruşuram ki, niyə? Bildirir ki, çünki onlar bunun açılmağını istəmirlər. O vaxt bir çox belə yazılar olub”.

Ümummillî Lider 1982-ci ildən SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə irəli çəkildikdən sonra da ölkəmizin inkişafına xüsusi diqqət yetirmiş, eyni zamanda keçmiş ittifaq miqyasında müxtəlif layihələrin, o cümlədən ittifaq üçün strateji əhəmiyyətli Baykal-Amur Magistralının (BAM) tikintisinə inamla rəhbərlik etmişdi. Dünyanın icra olunmuş ən böyük layihələrindən sayılan, tikintisi barədə 1974-cü ilin 8 iyulunda qərar qəbul olunan Baykal-Amur dəmir yolu magistralının (BAM) ərsəyə gəlməsində böyük strateq Heydər Əliyevin xidmətləri xüsusi vurğulanmalıdır. Həmin dövrdə “Komsomolts Azərbaydjana” qəzeti yazırdı ki, inşası yarımçıq qalmağla təhlükəsi ilə üzləşən BAM-ın tikintisi məhz Heydər Əliyevin sayəsində keçilməz tayqa meşələrində inamla davam etdirilmişdir.

Ümummillî Lider Heydər Əliyevin tarixi missiyası həm də o dövrdə xalqın daxilində olan milli ruhu və idealları keçmiş rejimin hücumlarından qoruyaraq xalqın milli yüksəlişini təmin etmək, hüquqlarını qorumağla idi. Hakim ideologiya ilə uzlaşmayan “Gülüstən” poemasının müəllifi Bəxtiyar Vahabzadəni həbs olunmağla təhlükəsindən qoruyan da, Bakıda Nəriman Nərimanovun abidəsini ucaltmaq üçün iki ilə yaxın mübarizə aparanda, dahi dramaturq Hüseyn Cavidin nəşini uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirmək üçün ən sərt maneələrə mərdliklə sinə gərən də, nəhayət, 1990-cı ilin 21 yanvarında - Kremlin bir addımlığında xalqımıza qarşı qətlə təhmin edilmiş mənfur imperiyanı ifşa edən də məhz Heydər Əliyev idi.

Əsl lider bütünlükdə mühitdən asılı olan adamlardan onunla seçilir ki, ətrafda baş

verən hadisə və proseslərə münasibətdə passiv müşahidəçi mövqeyindən çıxış edərək biganəlik, laqeydlik göstərmir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin müstəqilliyin ilk illərində milli dövlətçiliyi qorumağla üçün nümayiş etdirdiyi qətiyyət və prinsiplilik bu mənada onun həm də yüksək liderlik əzmini nümayiş etdirir. Heydər Əliyev fenomeninin siyasi iradəsi, düşüncəsinin dinamizmi, dünyada gedən prosesləri anlamağla, təhlil edib modelləşdirmək və siyasi davranışın ən əlverişli sxemlərini reallaşdırmağla qabiliyyəti 1993-cü ilin iyunundan etibarən Azərbaycanı xaos və anarxiya mühitindən, vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən xilas edib, stabil inkişaf yoluna çıxarmışdır.

Bəşər tarixi təsdiq edir ki, yalnız ədalət, müdriklik, humanizm kimi ali dəyərləri şəxsiyyətində bir araya gətirməklə kamillik zirvəsinə yüksəlmiş liderlər qanuna söykənən cəmiyyət yaratmağla idealı ilə yaşamış və fəaliyyət göstərmişlər. Ulu Öndər Heydər Əliyevin bütöv şəxsiyyət kimi ən ali və nəcib mənəvi keyfiyyətlərindən biri də məhz onun idarəçilikdə daim sosial ədalət, düzgünlük və humanizm prinsiplərinə istinad etməsi olmuşdur. Ümummillî Liderin “Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi haqqında” 9 avqust 1994-cü il tarixli fərmanı cinayətkarlıqla mübarizə tədbirlərinin daha səmərəli təşkilinin, bu məqsədlə yeni strukturların yaradılmasının, ciddi sosial bəlaya çevrilmiş rüşvətçorluq və korupsiyanın qarşısının alınmasının konkret mexanizmlərini müəyyən edən, ictimai-siyasi sabitliyi daha da möhkəmləndirən ilk sanballı sənədə çevrilmişdir.

1995-cü ildə Ulu Öndərin rəhbərliyi altında hazırlanaraq ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycanın

ilk Konstitusiyasının müddələrinin böyük əksəriyyətinin sırf insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı olması Ulu Öndərin haqqa, ədalətə tapınan lider olduğunu bir daha təsdiqləyir. Konstitusiyada hakimiyyət bölgüsü prinsipi dəqiq əksini tapmış, zamanın tələbi ilə səsleşən məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsinə fundamental hüquqi zəmin yaradılmışdır. BMT-nin 10 dekabr 1948-ci il tarixli Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində və digər beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş insan hüquq və azadlıqları Konstitusiyada tam əhatəli şəkildə təsbit olunmuşdur.

Konstitusiyanın qəbulu ilə paralel şəkildə Azərbaycanda demokratik seçki ənənələrinin formalaşdırılması istiqamətində praktik addımlar atılmışdır: 1995-ci ilin 12 noyabrında azad, ədalətli və şəffaf şəraitdə keçirilən seçkilərdə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi formalaşdırılmış, ölkədə demokratik parlamentarizm təcrübəsinin əsası qoyulmuşdur. Yeni qanunların qəbulu hesabına müstəqil Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatları inamla davam etdirilmiş, respublikamız insan hüquq və azadlıqları sahəsində bir sıra konvensiyalara, sazişlərə qoşulmuşdur. Demokratik təsisatların fəaliyyətinin geniş müstəvidə təmin olunması məqsədilə Avropa Şurası, ATƏT və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq xətti yeni mərhələdə davam etdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 22 fevral tarixli “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” və 1998-ci il 18 iyun tarixli “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” fərmanları insan hüquq və azadlıqlarının təminatı sahəsində yeni vəzifələr müəyyənləşdirdi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev sonrakı mərhələdə də ölkə həyatının bütün sahələrində çevik və işlək mexanizmlər üzərində çoxşaxəli islahatları təmin etmişdir. Hüquqa və ədalətə söykənən mülki cəmiyyətin formalaşdırılması üçün, ilk növbədə, milli qanunvericiliyin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması prosesi davam etdirilmiş, ardıcıl surətdə həyata keçirilən köklü iqtisadi, sosial və hüquqi islahatların qayəsində insana qayğı, insan ləyaqətinə, şəxsiyyətinə hörmət prinsipi dayanmışdır.

2003-cü ilin 15 oktyabr seçkilərində xalqın böyük etimadını qazanaraq Azərbaycan Prezidenti seçilmiş cənab İlham Əliyev də Ulu Öndərin möhkəm təməl üzərində əsasını qoyduğu məhkəmə-hüquq islahatlarını yeni dövrün tələbləri səviyyəsində davam etdirmişdir. Cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə respublikamızda həyata keçirilən hüquq islahatları insanpərvərlik, humanizm, şəxsiyyətə hörmət, vətəndaşa həssas münasibət kimi ali dəyərlərə söykənir.

İdarəçiliyinə yeni ruh və müasirlik çalarları gətirmiş cənab İlham Əliyev hökumətin mü-təmadi olaraq xalq qarşısında hesabat verməsini sosial-iqtisadi sahədə qazanılan nailiyyətlərin başlıca təminatı hesab etmiş, eyni zamanda mövcud nöqsanlar, çatışmazlıqlar ətrafında obyektiv müzakirələrin açılması yolu ilə onların tez zamanda aradan qaldırılmasına çalışmışdır. Hökumətin 2003-cü il 17 noyabr tarixdə keçirilmiş ilk iclasındakı çıxışında “Biz xalqın xidmətçisiyik. Hər bir məmurun vəzifəsi xalq üçün çalışmaq, ona göstərilmiş etimadı doğrultmaqdır”, - deyən dövlət başçısı ötən 18 ildə məmurlara etimad meyarını məhz onların fəaliyyətinə nəzərən müəyyənləşdirmiş, eləcə də vətəndaşların görülmüş işlər, qarşıda duran məqsədlər, həyata keçiriləcək layihələr barədə məlumatlandırılmasını zəruri saymışdır.

“Mən hər bir azərbaycanlının Prezidenti olacağam”, – deyən cənab İlham Əliyev son 18 illik fəaliyyətində vədinə sadıqlığını dəfələrlə əməli işi ilə sübuta yetirmişdir. Xalqın firavanlığına, yüksək sosial rifahına çalışan dövlət rəhbəri ən çətin və qayğılı günlərdə vətəndaşların yanında olmuş, onlara diqqət və qayğısını, dəstəyini əsirgəməmişdir. Cənab Prezidentin xaraktercə sadə və səmimi, praktik siyasətçi olması onun sırayı vətəndaşlarla təmaslarında bir daha üzə çıxmışdır. Dövlət başçısı bütün müdrik rəhbərlərə xas qabiliyyətlə hər kəsə diqqət göstərilməsinə, dövlət məmurları ilə sadə vətəndaşlar arasındakı psixoloji səddin aradan götürülməsinə nail olmuşdur. Bütün bunlar dövlət rəhbərinə xalqın böyük rəğbətini, inamını qazandırmış, böyük layihələri qısa zamanda gerçəkləşdirmək imkanı yaratmışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin həyata keçməmiş arzularını praktik şəkildə gerçəkləşdirməklə xalqa rəhbərlik missiyasının öhdəsindən layiqincə gəlməkdədir.

Siyasi liderliyi şərtləndirən mühüm meyarlardan biri də çətin, ekstremal situasiyalara hazır olmaq və yaranmış çətinliklərdən optimal çıxış yolları tapmaqdır. Əsl siyasi lider dövlət və cəmiyyət həyatı üçün istənilən təhlükəli meyillərə qarşı qətiyyətli mövqe tutur, mövcud şəraitə adekvat tədbirlər həyata keçirməklə yanaşı, ən çətin anlarda xalqın önündə olur. Hələ 2003-cü ilin prezident, 2005-ci ilin parlament seçkilərindən sonra dövlət başçısının xalqın dəstəyi ilə nümayiş etdirdiyi yüksək siyasi sayıqlıq, iradə və qətiyyət Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq, cəmiyyətdə bölücülük və qarşıdurma yaratmaq istəyən qüvvələrin çirkin niyyətlərini puça çıxarmışdır. Cənab İlham Əliyev eynilə Ulu Öndər Heydər Əliyev kimi ən çətin, ekstremal situasiyalarda yüksək iradə və

prinsipiallıq nümayiş etdirərək dövlətçiliyə yönəlmiş qəsdləri qətiyyətlə zərərsizləşdirsə də, liberal dəyərlərə, demokratik prinsiplərə, insan hüquq və azadlıqlarına sadıqlığını hər zaman qoruyub saxlamışdır.

Ümumilikdə, respublikamızın son 18 ildə siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni-humanitar sahələrdə əldə etdiyi yüksək nəticələrin möhkəm təməl üzərində formalaşmış ictimai-siyasi sabitlik amili ilə şərtləndiyini, həmrəyliyə və vətəndaş sülhünə əsaslandığını xüsusi vurğulamağa ehtiyac yoxdur. Bu gün respublikamızda mövcud olan daxili sabitlik, əmin-amanlıq, milli barışq mühiti demokratik inkişafın, qanunçuluğa və hüquq qaydalarına, ədalət meyarlarına ciddi şəkildə riayət olunmasının, habelə sürətli iqtisadi tərəqqinin başlıca təminatlarından biridir.

Dövlət başçısı İlham Əliyevin ötən illərdə ölkədə siyasi barışığın, vətəndaş həmrəyliyi və sülhünün təmin olunması, əks-qütblü qüvvələr arasında etimad mühitinin formalaşdırılması istiqamətində atdığı addımlar onun ədalətli rəhbər obrazını şərtləndirən amillər sırasında xüsusi vurğulana bilər. Ölkədə kadr siyasəti və dövlət idarəçiliyi məsələlərində Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının iştirakının təmin edilməsi, müxalifətin sağlam, konstruktiv dialoqa dəvət olunması, əldə edilən iqtisadi nailiyyətlərdən hamının öz bacarıq, zəhmət və əqli imkanlarına görə bəhrələnməsi Prezident İlham Əliyevin milli birliyin möhkəmləndirilməsi istiqamətində atdığı addımlardandır. Buna əyani misal kimi, cənab İlham Əliyevin ötən 18 ildə 36 əfv fərmanı imzalamasını və 7000-dən məhkumu əfv etməsini göstərmək olar. Bu fərmanların hətta ağır dövləti cinayətlərdə iştirak etmiş bir sıra məhkumlara şamil edilməsi Azərbaycanda kifayət qədər oturuşmuş və demokratik siyasi sistemin

mövcudluğunu təsdiqləyir. Bu məqam cənab İlham Əliyevin idarəçilik fəlsəfəsində humanizm və insanpərvərlik ideyalarının parlaq bir xətt təşkil etdiyini göstərir.

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin son 18 ildə apardığı kadr dəyişiklikləri, məmurlara, dövlət rəsmilərinə fəaliyyətlərini məhz vətəndaşların mənafələrinin müdafiəsi, onların problemlərinin həlli istiqamətində qurumları barədə qəti tapşırıqlar verməsi ictimai fikirdə demokratik inkişafa xidmət edən islahatların uğurla gedəcəyinə böyük inam yaratmışdır. Dövlət başçısı idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi prosesini daim diqqət mərkəzində saxlamaqla, cəmiyyətin inkişaf qanunauyğunluqlarından irəli gələrək yeni, çevik və işlək strukturların, dövlət komitələrinin, nazirliklərin yaradılmasını vacib sayır. Nazirlər Kabinetinin son 3 ildə yenilənmiş tərkibi və əsaslı kadr əvəzlənmələri fonunda bunu bir daha əminliklə söyləmək mümkündür. Cənab İlham Əliyev, ilk növbədə, vətəndaşların mənafeyini düşünərək dövlət idarəetməsi ilə bağlı bu və digər qərarları qəbul etmiş, gəncləri dövlət idarəetməsinə irəli çəkmişdir. İdarəçilik sistemində özünü göstərən cüzi qüsurların belə aradan qaldırılması üçün ardıcıl kadr və struktur islahatları həyata keçirmiş, xalqa layiqli xidmət məramını vəzifədə irəli çəkdiyi kadrlar qarşısında ümdə vəzifə kimi aktuallaşdırmışdır.

Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, torpaq həsrətinə son qoyaraq 2020-ci ilin sentyabr-noyabr aylarında işğal faktını aradan qaldıran Azərbaycan xalqı möhtəşəm tarixi zəfərindən qürur və fəxarət hissi keçirir. 30 il müddətində davam edən münaqişəyə cəmi 44 gün müddətində son qoymağı bacaran, müzəffər Ordumuzun qazandığı strateji əhəmiyyətli hərbi qələbələrlə təcavüzkar Ermənistanı diz çökdürən, təslimçiliyə məhkum

edən Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş komandan cənab İlham Əliyev ən yeni tariximizə Zəfər sərkerdəsi kimi möhürünü vurmuşdur.

Azərbaycan 30 illik barışmaz mübarizə mərhələsinin məntiqi yekunu olaraq beynəlxalq hüquq normalarını, BMT qətnamələrinin icrasını məhz döyüş meydanında - "dəmir yumruğu" sayəsində bərpa etmişdir. 2003-cü ildən bu yolu uğurla davam etdirən, Ulu Öndərin siyasətinə sadiq qalan Prezident İlham Əliyev Azərbaycan xalqını illərdir həsrətində olduğu Qələbə sevincinə qovuşdurmuşdur.

Dövlət başçısı İkinci Qarabağ müharibəsinin başlanmasına qədər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danışıqlarda respublikamızın qətiyyətli mövqeyini təmin etmişdir. Rəsmi Bakının 30 ilə yaxın müddətdə nəticəsiz qalmış danışıqlar prosesində iştirakını şərtləndirən mühüm amillərdən biri də məhz respublikamızın haqlı mövqeyini beynəlxalq miqyasda, əsasən də mötəbər təşkilatlar çərçivəsində sübuta yetirmək üçün vaxt qazanmaq məramı olmuşdur. Başqa sözlə, Ermənistanın destruktiv davranışları səbəbindən danışıqlar prosesinin heç bir real nəticə vermədiyini diqqətə çəkən rəsmi Bakı hər bə yolunun qaçılmazlığını beynəlxalq səviyyədə əsaslandırmışdır.

Hərbi əməliyyatları şərtləndirən əsas səbəblərdən biri də Ermənistanın təxribatçı əməllərinin miqyasının 2021-ci ilin iyul-sentyabr aylarında daha da genişləndirməsi, İrəvanın güc yolu ilə ölkəmizin digər ərazilərini ələ keçirmək niyyətini açıq şəkildə bəyan etməsi olmuşdur. Nəhayət, Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin əmri əsasında Azərbaycan Ordusu düşmənin təxribatlarına, ümumilikdə işğalına son qoymaq üçün sent-

yabrın 27-dən etibarən “dəmir yumruq” əməliyyatı adı altında genişmiqyaslı əks-həmlə əməliyyatlarına başlamışdır.

Hərbi əməliyyatların davam etdiyi günlərdə informasiya savaşının da önündə dayanan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev yüksək diplomatik məharətlə münaqişənin tarixi, danışıqlar mərhələsinin nəticəsiz qalmasının əsas səbəbləri, Ermənistanın qeyri-konstruktiv davranışlarının, ərəzi ilhaqı siyasətinin, ağır müharibə cinayətlərinin region üçün təhdidləri, beynəlxalq təşkilatların qətiyyətsiz davranışları, habelə Azərbaycanın hərbi əməliyyatların dayandırılması ilə bağlı beynəlxalq hüquqa əsaslanan şərtlərini bəyan etmişdir. Hərbi əməliyyatlar dövründə sosial şəbəkələr Azərbaycanda görünməmiş populyarlıq qazanmış, insanlarımız dövlət rəhbərinin rəsmi “Tviter” səhifəsini diqqətdə saxlamış, Azərbaycan Televiziyası ilə yeni qələbə müjdələrini bir-biri ilə paylaşmışlar.

Miskin və çarəsiz vəziyyətə düşən düşmən mülki şəxsləri hədəfə almaqla döyüş meydanındakı uğursuzluqlarını ört-basdır etməyə çalışmışdır. Ermənistanın məqsədi Azərbaycanın dinc əhalisini qorxutmaq olsa da, bunun tamamilə əksi baş vermiş, xalqımız Ali Baş Komandan və ordu ətrafında daha sıx birləşmişdir. “Hərbi hədəfli obyektlərin vurulması” adı ilə döyüş bölgəsindən xeyli uzaq, mülki əhalinin sıx yaşadığı ərəzilərin ağır artilleriyadan, uzaqmənzilli raketlərdən atəşə tutularaq dinc insanlara qarşı müharibə cinayətlərinin törədilməsinə görə Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi birbaşa məsuliyyət daşıyır.

Ermənistanın yol verdiyi digər müharibə cinayəti dinc əhaliyə qarşı qadağan olunmuş fosforlu bombalardan, kaset tipli silah-sursatlardan istifadə etməsi olmuşdur. Fosforlu

bombadan istifadə olunmasının qadağan edilməsi ilə bağlı müxtəlif beynəlxalq sənədlər mövcuddur. 1968-ci il tarixli Sankt-Peterburq Deklarasiyası, müharibə qurbanlarının qorunması haqqında 1949-cu il Cenevrə Konvensiyaları və əlavə protokollar, “Adi silahların konkret növləri haqqında konvensiyaya” üçüncü protokol, 1980-ci il tarixli “Həddən artıq ziyan vuran hesab edilə bilən və ya qeyri-seçim hərəkətinə malik adi silahların konkret növlərinin tətbiqinin qadağan edilməsi və ya məhdudiyət qoyulması barədə” Konvensiya, 2008-ci il tarixli “Kaset tipli silah-sursatlar haqqında” Konvensiya buna konkret misallardır. Lakin ermənilər bu sənədlərin tələblərini kobud surətdə pozmuş, bundan əlavə, 1949-cu il 12 avqust tarixli “Müharibə zamanı mülki şəxslərin müdafiəsinə dair” IV Cenevrə Konvensiyası və 1977-ci il beynəlxalq silahlı münaqişə qurbanlarının müdafiəsinə dair Cenevrə konvensiyalarına birinci əlavə protokolun, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq paktın, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq paktın, “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və ona görə cəzalandırılma haqqında” konvensiyanın, “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiyanın normalarına əməl etməmişdir.

44 günlük Vətən müharibəsi dövründə 300-dən çox yaşayış məntəqəsinin, strateji yüksəkliklərin, Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı şəhərlərinin, şəhər tipli Suqovuşan, Hadrut qəsəbələrinin, Xocavənd rayonunun bir hissəsinin, Murovdağ dağ silsiləsinin, Laçın və Kəlbəcər rayonlarının bir hissəsinin, nəhayət, noyanın 8-də qədim Şuşa şəhərinin işğaldan azad olunması Ermənistanın hərbi-siyasi kapitulyasiyasını qaçılmaz prosesə çevirmişdir. Əks-həmlə əməliyyatlarının za-

man keçdikcə daha uğurlu nəticələrlə müşayiət olunması, Silahlı Qüvvələrimizin Şuşa şəhərindən cəmi bir gün sonra 70-dən çox yaşayış məntəqəsini işğaldan azad etməsi Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyini ağır ruhi sarsıntı və məğlubiyyətə məhkum etmişdir.

Azərbaycan hərbi meydanında layiqli zəfər qazanmaqla düşmənə öz şərtlərini diktə etməyə nail olmuş, Rusiyanın vasitəçiliyi ilə əldə olunmuş üçtərəfli 10 noyabr razılaşması ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpası, təcavüzkar tərəfin “ikinci erməni dövləti qurmaq” iddialarının iflası ilə nəticələnmişdir. Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanın əks-həmlə əməliyyatları münaqişə regionundakı “status-kvo” və təmas xətti anlayışlarını aradan qaldırmışdır.

44 günlük Vətən müharibəsi eyni zamanda Azərbaycan xalqının nə qədər vətənpərvər, böyük xalq olduğunu, milli birliyini, həmrəyliyini bütün dünyaya sübuta yetirmişdir. Həmin günlərdə bir daha məlum oldu ki, 30 ilin torpaq həsrəti, əzabları xalqımızı sındırmamış, onun iradəsinə mənfi təsir göstərməmişdir. Ermənilərin təxribatlarına, vandalizminə baxmayaraq, Azərbaycanın Tərtər, Beyləqan, Yevlax, Bərdə, Goranboy, Ağdam, Naftalan və digər rayonlarının, habelə Gəncə şəhərinin sakinləri sonadək yüksək vətənpərvərlik, iradə və əzm nümayiş etdirmişdir.

Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin son bir ildə bütün açıqlama və çıxışlarında, müsahibələrində Ermənistanın 30 ilə yaxın müddətdə işğal altında saxladığı Azərbaycan ərazilərində törətdiyi müharibə cinayətlərinə, vandalizm aktlarına geniş yer verməsi ölkəmizin informasiya cəbhəsində üstünlüyünü təmin etmiş, aşkar təcavüzkarlıq siyasəti yürütmüş bədxah qonşumuzun beynəlxalq arenada ifşası prosesini sürətləndirmişdir. Diplo-

matik nümayəndələrin, əcnəbi jurnalistlərin, rəsmi şəxslərin işğaldan azad edilmiş ərazilərə müntəzəm səfərinin təşkili Ermənistanın ağır müharibə cinayətlərinin dünyaya nümayişi, eləcə də İrəvanın beynəlxalq məhkəməyə verilməsinə hüquqi zəmin yaradılması baxımından əhəmiyyətli olmuşdur.

Onu da xüsusi olaraq vurğulamaq istərdik ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 8 Noyabr - Zəfər Günü münasibətilə amnistiya elan edilməsi təşəbbüsü ölkədə hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun mühüm tərkib hissəsidir. Azərbaycanda məhkumların cəzasının çəkilməmiş hissəsindən azad edilməsi - bağışlanması müsbət əhəməyə, dövlətin vətəndaşlarına mərhəmətli və humanist yanaşmasının əyani təzahürünə çevrilmişdir.

Bütün bunlar göstərir ki, Azərbaycanda əsas Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, ictimai həyatın bütün sahələrini əhatə edən demokratikləşmə prosesi uğurla davam etdirilir, qanunun aliliyinin təmini, humanist, bəşəri dəyərlərin bərqərar olması üçün böyük işlər görülür. Azərbaycanın Vətən müharibəsindən sonrakı inkişafı, ölkəmizin yüksək dinamizmlə artan sosial-iqtisadi resursları deməyə əsas verir ki, ölkəmiz demokratik tranzit mərhələsini də tezliklə başa vuraraq dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri ilə eyni sırada dayanmaq imkanı əldə edəcəkdir.

İsaxan VƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri, professor.

e-mail: veliev.i@inbox.az

ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ТЕРРОРИЗМ КАК СТЕПЕНЬ ПОРОЖДАЮЩЕЙ ПРЕСТУПНОЕ ЯВЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Гулиев Ариф Джамиль оглу,
доктор юридических наук, профессор
кафедры конституционного и между-
народного права и публично-пра-
вовых дисциплин Киевский инсти-
тут интеллектуальной собственности
и права Национальной Университет
«Одесская юридическая академия»,
Заслуженный работник образования
Украины,
е-почта: arifgulyev@ukr.net;

Калюк Алексей Николаевич,
кандидат юридический наук, про-
фессор кафедры конституционного
и международного права и публич-
но-правовых дисциплин Киевский
институт интеллектуальной собст-
венности и права Национальной
Университет «Одесская юридическая
академия».

*Исследуется, наряду с общепризнан-
ными положительными тенденциями глоба-
лизации, что, ко всему прочему, ещё является
средой существования, а в какой-то степени
причиной порождающей сложное социальное
преступное явление как терроризм в совре-
менном мире.*

Ключевые слова: глобализация, тер-
роризм, культуры, внутривластный
терроризм, уголовный терроризм, бизнес,
нравственность, глобальная угроза жизни.

Человечество вступило в XXI век -
век глобализации, которая вносит
все более ощутимые перемены не только
в систему международных отношений,
но и в жизнь каждой страны и даже каж-
дого человека.

Глобализация ведет к углублению
взаимозависимости государств, к упроче-
нию единства международного сообще-
ства. На первый план выдвигается задача
обеспечения общих интересов государств,
интересов международного сообщества
в целом. Сегодня даже крупная держава
не в состоянии в одиночку обеспечить
свою безопасность, безопасность своих
граждан. Выжить человечество способно,
лишь объединив свои усилия.

Термин «глобализация» впервые был
использован в 1983 г. в статье американ-
ского ученого Т. Левитт, который охарак-
теризовал его как «феномен слияния рын-
ков отдельных продуктов, произво-
димых крупными многонациональ-
ными корпорациями». Он происхо-
дит (от лат. Globus - шар, и от
франц. - Global - всеобъемлемый,
всеобщий). Его можно поставить
в один ряд с такими понятиями,
как «единое», «всеобщее», «все-
единое». На современном этапе
мировое сообщество переживает
период интенсивного нарастания
своей целостности, формирования об-
щемировых экономических, политических,
культурных систем, далеко выходящих
за рамки отдельных государств.

Глобализация рассматривается, с одной стороны, в качестве важного источника новых возможностей, с другой - в глобализации усматривается причина многих бед и конфликтов как внутри отдельных государств, так и в масштабе всего мира.

Современное мироустройство характеризуется множеством объективных процессов, одним из которых является глобализация. Она затрагивает различные сферы общественной жизни постиндустриального общества и является доминирующей тенденцией в развитии современного мира. В связи с тем, что технический прогресс значительно опередил уровень социального развития, обострился целый комплекс глобальных проблем, одной из которых является терроризм.

Понятие «терроризм» происходит (от лат. *terror*- страх, ужас) и в общих чертах представляет собой деятельность по созданию в обществе специфической атмосферы ужаса и страха, является крайней формой экстремизма, которая выражается в антиобщественном поведении и деятельности, проявляется в различных сферах жизни общества, включая пограничную.

Понятие террора ввел Аристотель для обозначения особого типа ужаса, который овладевал зрителями трагедии в греческом театре. Это был ужас перед небытием, представленным в форме боли, хаоса, разрушения. Считается, что осмысление террора посредством театра породило ритуал суда как разновидности театра, побеждающего террор через закон. Доктрина превращения страха в орудие власти при-

надлежит якобинцам и подробно, изложена в сочинениях Марата.

На современном этапе много говорят и пишут о терроризме как о глобальной проблеме современности и необходимости противодействия ему. Отметим, что наряду с общепризнанными положительными тенденциями глобализации она, ко всему прочему, ещё является средой существования, а в какой-то степени причиной порождающей терроризм в современном мире. Поэтому необходимо понимать сущность процесса глобализации, знать его истоки, положительные и отрицательные тенденции развития для создания системы противодействия терроризму. Рассмотрим понятие «глобализация» и раскроем его взаимосвязь с таким антиобщественным явлением как «терроризм».

С этой позиции глобализация - процесс, развивающийся на основе либеральных ценностей, подразумевающий создание однополюсного мира, отождествление интересов одного государства с интересами всего мирового сообщества, другими словами - формирование политического и экономического «глобализма» под флагом США. Такая тенденция возникла после окончания «холодной войны» в связи с разрушением системы двухполюсного мира.

Существует несколько подходов к осмыслению понятия «глобализация». Первый подход: глобализация принципиально новый феномен общественной жизни, характеризующийся вступлением мирового сообщества в эпоху иных экономических, политических и культурных

отношений, изменением вектора его развития. Второй подход: глобализация естественный результат приспособления человечества к жизнедеятельности в условиях замкнутого, ограниченного пространства и ресурсов.

Специалисты различных областей науки, рассматривая проблему глобализации, используют этот термин в своём понимании. С точки зрения экономической науки под глобализацией понимается становление глобальных межнациональных корпораций, глобализация региональной экономики, финансовая глобализация, интенсификация мировой торговли. По мнению социологов, в результате глобализации происходит сближении образа жизни разных стран и регионов под влиянием универсализации культуры. Наиболее важным в процессе глобализации является формирование национальных границ. Специалисты в области истории считают, что глобализация это один из многих этапов капитализма. В философии процессы глобализации связаны с универсализацией человеческих ценностей. Финансисты видят в глобализации, прежде всего, образование мировой экономики и мирового финансового рынка, демографов волнуют проблемы роста общей численности населения планеты, экологи озабочены возможностями преодоления экологического кризиса.

Глобализация открывает широкие возможности для развития человеческой цивилизации и вместе с тем порождает немало проблем, от решения которых зависит судьба этой цивилизации. Происходящие перемены настолько существенны, что,

как было ранее отмечено, определяют необходимость утверждения нового мирового порядка. Его основы коллективно определены государствами и закреплены в Декларации тысячелетия, принятой на саммите ООН в 2000 году. В ней, в частности, говорится: "...Только путем широких и постоянных усилий по созданию общего будущего, основанного на нашем общем человечестве во всем его многообразии, глобализация может быть сделана всеохватывающей и справедливой". Однако глобализация не отмечает обязанности государств в своих взаимоотношениях придерживаться основных норм и положений международного права.

С различных подходов глобализация определяется и как процесс, и как состояние, и как явление. По мнению А. Л. Копыленко принципиальное отличие в определении статуса глобализации, как феномена заключается в том, что если говорится о ней как о явлении, то подразумевается понятие «глобализм», когда анализируется состояние, то это «глобальность», а если говорится о процессе это «глобализация».

Мы считаем, что огромное значение на развитие глобализации оказывает научно-технический прогресс, сопровождающий человечество на протяжении всего его исторического развития. Основы этого процесса закладывались постепенно, в результате открытий в различных областях науки, совершенствовании уже имеющихся достижений.

Мнения о процессе глобализации делятся на два лагеря: поддерживающих положительные тенденции развития ми-

рового сообщества, прогресса и всеобщего благополучия и резко осуждающих, просматривая в глобализации угрозу жизненным интересам и стабильности в мире.

Положительное в процессе глобализации заключается в том, что она позволяет углублять международное разделение труда, более эффективно распределять средства, способствует повышению среднего уровня жизни и расширению жизненных перспектив населения (при более низких для него затратах).

Глобализация означает растущую взаимозависимость стран в результате увеличения масштабов международной торговли и расширения её сферы, охватывающей не только обмен товарами, но и услугами и капиталом. Она выражается в устранении таможенных и иных преград для торговых, финансовых и других экономических связей в масштабе всего земного шара и образование всемирного рынка финансов, товаров и услуг (мировой экономики), выход бизнеса за национальные рамки посредством формирования транснациональных корпораций. Посредством глобализации в мире распространяются современные системы образования, научные знания, технологии. Она характеризуется бурным развитием информационных технологий и формированием единого глобального информационного пространства. В политической и правовой сферах общественной жизни проявлениями глобализации становятся наднациональные политические (международные), организации, совершенствуется система международного права, активно действуют международные суды.

Процесс глобализации только набирает скорость, обретает силу, а главное ещё далеко не завершил свою экспансию по отношению ко всем без исключения государствам и народам, т. е. не стал в полном смысле глобальным.

Отрицательные тенденции глобализации заключаются в том, что она протекает в условиях сильно поляризованной мировой системы. Такой расклад является потенциальным источником для зарождения проблем политического, экономического и социального характера и проявления конфликтных ситуаций, в том числе и террористической направленности.

Глобализация хотя и даёт странам «третьего мира» некоторые возможности развития собственного производства, на практике оборачивается для них существенным ужесточением отношения со стороны международного финансового капитала. Следствием этого становится их дальнейшее разорение, начало нового периода обнищания в условиях расширения диктатуры стран «глобализаторов» во главе с США .

Проблема глобализации является весьма противоречивой. Это выражается, прежде всего, в различии толкований её сущности, времени появления, форм и тенденций развития. Одни авторы начало глобализации связывают со временем великих географических открытий, другие - с возникновением книгопечатания, третьи - с появлением христианства, четвёртые - с зарождением человеческого общества и др.

В нашем понимании процессы глобализации представляют собой вступление человечества в качественно новое состояние, выражающееся в высоком уровне взаимосвязей, взаимодействий и взаимозависимостей, что свидетельствует о становлении мирового сообщества как целостной системы. Основы процесса глобализации заложены в XX веке и её основные события будут разворачиваться в нашем столетии, исходя из вышесказанного, имея и положительную, и отрицательную на-правленность.

В новой истории впервые практика массового терроризма была применена в конце XVIII века во времена Великой французской революции. Термин «террорист» впервые использовал Гракх Бабеф в книге «Глас народа» (1793), в 1797 г. он был казнен. Массовый террор эпохи Французской революции оказался предтечей насилия, страха и геноцида, сопровождавших все последующие революции.

Единого определения этого явления в международных документах не существует. Однако практически все исследователи отмечают, что терроризм можно охарактеризовать как стремление к достижению политических или иных публичных целей с помощью насильственных методов: убийств, захватов заложников, похищений людей, диверсионных актов и т.д.

... «Нагорный» Карабах есть костром этого отрицательного явления. Вспомните, потом были события в Абхазии, Приднестровье, Чечни, Косови, Македонии... и США - страна, которая имеет такую политическую и экономическую мощь, тоже оказалась впечатлительной для тер-

роризма. Поэтому, чтобы покончить с терроризмом, надлежит, прежде всего, ликвидировать костры сепаратизма. Он, как явление, имеет пойти с жизни человечества. Содержит рядом такие сепаратистские костры, как Нагорно Карабах, мы хорошо почувствовали, что такой терроризм. Поэтому наша страна после 11 сентября одной из первых поддержала борьбу против международного терроризма и сегодня активно участвует в этой борьбе.

Азербайджан в Совете Европы документально доказала, что территория Нагорного Карабаха есть неконтролируемой. Она стала одно из основных дорог распространения наркотических веществ. Там створено и о кладбище ядерных отходов. Уничтожены все азербайджанские памятники, ценности, школы, мечети...

Исключительно сложным оказался политический фон конфликта. Армяно-азербайджанский конфликт напрямую затрагивает интересы многих государств, в том числе США, России, Франции, Ирана, пребывающих в состоянии соперничества за влияние в регионе и контроль над источниками и маршрутами транспортировки каспийской нефти. Индивидуальные и коллективные усилия по политическому урегуливанию конфликта, в том числе со стороны международных организаций (ООН, ОБСЕ, СНГ) оказались неэффективными. Четыре резолюции Совета Безопасности ООН по армяно-азербайджанскому конфликту остаются невыполненными. В результате Азербайджан вынужден вести борьбу в крайне сложных условиях, без союзников и достаточной внеш-

ней поддержки. Таковым видится положение дел на начальном этапе конфликта. Очевидно, что армянская сторона с того времени и - до сих пор, продолжает приводить множество доводов — национального, экономического, политического характера, которые должны оправдать экспансию Армении. Этот круг доводов практически перестал расширяться качественно, но нарастает количественно, обнаруживая поразительную монотонность: право наций на самоопределение (при том, что армянский народ уже однажды самоопределился, создав собственное государство), безопасность населения (при постоянном отказе от любых международных миротворческих сил кроме российских), постоянное перевод все новых азербайджанских омонимов на армянское звучание.

Говоря о терроризме в условиях глобализации, согласимся с точкой зрения В.Ф.Антипенко, которая считает, что: «Современный терроризм выступает в трёх условных формах, имеющих тенденцию смыкаться: международного терроризма (террористические акты, приобретающие международный масштаб); внутривнутриполитического терроризма (террористические действия, направленные против правительства, каких-либо политических группировок внутри стран, либо имеющие цель дестабилизации внутренней обстановки); уголовного терроризма, преследующего чисто корыстные цели» .

Сегодня многие учёные и политические деятели отмечают, что современная цивилизация переживает кризисное состояние . Вступление мира в эпоху техногенной

цивилизации, информационного общества не только не разрешило многих социальных проблем, но и породило новые. Очевидно то, что резервы цивилизованного развития во многом исчерпаны на путях научно-технического прогресса. В нерешённости ряда социально-политических проблем с высот технического прогресса состоит одно из основных противоречий современной цивилизации.

Однако наряду с позитивными результатами такого развития появляются и негативные, которые бросают вызов всему современному обществу – техногенные и демографические угрозы, а также насилие, к которому относится прежде всего терроризм.

Действием агрессора обозначающихся слова «Терроризм» не было должным образом оценено, что это угроза не только для Украины и Азербайджана но и всего международного сообщества. Это тоже несправедливо, что «Единого определения этого явления в международных документах не существует. Однако практически все исследователи отмечают, что терроризм можно охарактеризовать как стремление к достижению политических или иных публичных целей с помощью насильственных методов: убийств, захватов заложников, похищений людей, диверсионных актов и т.д.

Это подтверждают слова Б. Нетаньяху: «Я абсолютно уверен, что если мы, граждане свободного мира, во главе с президентом Бушем (2002 г. – прим. авт.) введем в бой огромные резервы сил, имеющиеся в нашем распоряжении, используем в качестве источника энергии стальную ре-

шимость свободного народа и мобилизуем коллективную волю, то мы искореним это зло, сметем его с лица земли» .

Важно отметить, что в борьбе с терроризмом особая роль принадлежит Президенту – главе государства – как гаранту Конституции, прав и свобод человека и гражданина. Именно Президент несет персональную ответственность за эффективную работу механизма защиты Конституции и прав человека. Он обязан принимать все необходимые меры по охране суверенитета государства, его независимости и государственной целостности, обеспечивать согласованное функционирование и взаимодействие всех государственных органов власти.

Процессы глобализации серьёзным образом изменяют характер современного мироустройства. Появляются новые системы связи и информации, более изощрённые и доступные способы вооружённой борьбы снижают значимость государственных границ и иных традиционных средств защиты от терроризма. Возрастает и многообразие террористической деятельности, которая непосредственно увязывается с межнациональными и межконфессиональными конфликтами, сепаратистскими и экстремистскими движениями, с деятельностью различных подпольных организаций, действующих в наркоторговле, нелегальном бизнесе оружия, пиратстве на мировых торговых путях, торговле людьми и в других сферах. Наблюдается эскалация террористической активности, расширяется её география, усложняется характер, формы проявления, возрастают численность и изощрённость

террористических актов, объекты и цели террористических атак становятся всё менее предсказуемыми. Терроризм приобретает по существу глобальный характер.

В связи с формированием единого экономического пространства, информационно-коммуникационного поля глобальных масштабов происходит изменение роли террористических угроз, как в международном масштабе, так и для Украины в частности. Терроризм активно использует условия, которые создаёт глобализация. Он существует в виде нелегальной сетевой структуры, активно используя возможности глобализации. Терроризм, действуя вне законного поля, становится неуязвимым и живучим. Из-за непредсказуемости террористические силы в условиях глобализации имеют преимущества перед легитимными правительствами, законопослушными гражданами, ориентированными на легальные процессы и нормы права.

На сегодняшний день борьба с терроризмом в условиях глобализации важнейшая задача современности. Если в середине прошлого столетия террористами в основном были одиночки-фанаты, психически нездоровые люди, то в настоящее время широкомасштабную деятельность осуществляют организации международного характера. Терроризм в условиях глобализации тесно взаимосвязан с криминальной средой, преступные группы насчитывают тысячи человек. Ещё недавно для совершения актов терроризма использовались самодельные взрывные устройства, самодельное стрелковое ору-

жие. В настоящее время террористы обладают самым современным оружием иностранного и отечественного производства. Существует реальная угроза использования технологий ядерного оружия террористами в своей деятельности, так как в современном глобальном мире доступ к любой информации может быть осуществлён профессионально подготовленными специалистами, каковых немало среди террористов, а также существует риск утечки информации, шпионства или предательства. В аспекте данного вопроса необходимо отметить, что опасность применения этого смертоносного оружия исходит не от официально признанных мировым сообществом ядерных держав, а от тех, кто имеет возможность создать и применить его в террористических целях.

Процесс глобализации приводит к таким негативным последствиям, как резкое разделение государств на очень бедных и богатых, к широкомасштабным потокам миграции, увеличению социального расслоения в мировом сообществе.

Процесс всеобщей глобализации в мире необратим. Одной из черт глобализации является интеграция экономических, политических, культурологических, информационных, правовых и военно-политических процессов. Одной из возможных причин, стимулирующих терроризм, является то, что глобализация обусловила дифференциацию современного мира, выраженную в секторальном разделении на 1-ый, 2-ой, 3-ий мир. Экономическая, политическая, силовая, информационная дифференциация ведёт к эскалации дея-

тельности тех, кто не попадает в тот или иной мир, но имеет желание там быть.

Причиной, стимулирующей террористическую деятельность, служит такая черта всеобщей глобализации как вытеснение политических интересов государства интересами всемирного экономического сообщества. Это может привести к развитию теневой экономики, а не контролируемые финансовые потоки будут спонсировать террористические организации.

Современный терроризм имеет существенные отличия от терроризма предшествующих эпох. Если в прошлом индивидуальный или групповой (организованный) терроризм был географически локализован, то в настоящее время это явление стало повсеместным, произошла своего рода глобализация терроризма. Теперь в террористические группы стали объединяться люди разных национальностей и из разных стран, эти группы действуют как на территории государства пребывания, так и далеко за его пределами. Терроризм в условиях глобализации отличается высокой организованностью, существование единого управляющего центра. Он использует все последние научные достижения, от спутниковых телефонов до систем глобальной ориентации, стремится создавать и использовать бактериологическое, химическое и ядерное оружие. Террористами широко используются средства массовой информации и Интернет, как для привлечения к себе внимания (и даже симпатий), так и для запугивания людей, для поддержания состояния страха. Современный терроризм требует значительного финансирования.

Для многих его организаторов он превратился в доходный бизнес. Торговля наркотиками и оружием обеспечивает финансирование многих террористических акций. В финансировании современного терроризма участвуют также заинтересованные политики и нередко крупный бизнес. Последнее осуществляется через легальные фонды часто с формально благородными целями. Современный терроризм всё больше смыкается с криминальными структурами и криминальным бизнесом, который прикрывает свою криминальную деятельность решением каких-то социальных или национальных проблем. Серьёзным и очень опасным явлением в современном терроризме стал быстрый рост числа людей, привлекаемых идеологами терроризма и руководителями террористических групп, готовых жертвовать жизнью при совершении террористического акта. Так называемый летальный или суицидальный терроризм растёт, моджахеды-смертники стали практически массовым явлением. Современный терроризм полностью отбросил все моральные и нравственные нормы. Террористы теперь не выбирают жертву, они выбирают место, где может быть максимальное число жертв (причём жертвы могут не иметь никакого отношения к политике или к власти), и самый варварский метод действий, при котором такой результат достигается. Задача террористов нанести максимальный урон, создать в обществе обстановку страха и паники. Ещё одна и не последняя особенность современного терроризма: если в прошлом террористы были недостаточно техноло-

гически подготовлены к актам террора, то современные террористы зачастую проходили подготовку в разведслужбах и на полигонах специального назначения. Сейчас эти знания и навыки они передают новым поколениям террористов.

Остановить процесс глобализации трудно, но повлиять на его развитие вполне возможно. Необходимо направлять его в нужное русло и использовать в мирных целях. Важно извлекать положительное из глобализации, использовать её для улучшения условий существования человечества, но активно и реально искоренять причины и условия существования терроризма.

В основе психологии террориста всегда лежит затаенная или откровенная обида на общество, политический гнет, своё материальное неблагополучие, на отдельного человека или человечество в целом. Поговорка: «На обиженных воду возят» — как раз и является психологической основой вербовки в террористическую организацию. Обида иногда доводит до психоза, и тогда считают, что террористический акт совершен психически ненормальным человеком. Терроризм из корыстных соображений — следствие обиды на отсутствие денег. Но чаще всего, террор совершается отдельным лицом, группой, организацией или государством для достижения цели, хотя бы отчасти являющейся политической.

В этом, на наш взгляд, терроризм в условиях глобализации является методом достижения политических целей с помощью создания обстановки напряжённости в мире.

В XXI веке, в эпоху глобализации, человечество перешло на новый этап своего развития. Нынешние условия жизни кардинально отличаются от тех, которые были несколько десятков лет назад.

По этому поводу на первом этапе после избрания президентом слова Ильхама Алиева «...у меня были надежды, связанные с урегулированием конфликта. Потому что переговоры в определенной степени шли. Был достигнут пусть и небольшой, но прогресс, предприняты определенные шаги на основе базовых принципов. Вопрос возвращения оккупированных земель нас устраивал. Но нас не устраивало приравнение принципа самоопределения народов принципу территориальной целостности... За минувшие 17 лет мы накопили силы, сокрушили врага стальным кулаком».

В связи с этим, изучение особенностей механизмов правового регулирования борьбы с терроризмом представляет сегодня большой научный интерес и является актуальным для современной юридической науки.

Ознакомление с мировым научным и практическим опытом правового регулирования в сфере борьбы с терроризмом, реализованных 44-дневная Отечественная война особенностями деятельности Президента Азербайджанской Республики в этом направлении может помочь и Украине в поиске эффективных путей развития ее системы национальной безопасности, в совершенствовании стратегии внешней политики в решении данной проблемы.

Если взглянуть на многочисленные

конфликты и войны в мире, можно увидеть, что последнюю точку всегда ставит сильная сторона. Самым свежим примером этому является 44-дневная Отечественная война азербайджанского народа за Карабах. Конец тридцатилетней оккупации, несправедливости был положен за 44 дня. Азербайджанские силу увидел не только враг. Ее увидел весь мир. Безусловно, победитель – Азербайджан будет усиливаться с каждым днем, с каждым годом. Мудрый Президент, Победоносный Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев уверенно поведет народ от победы к победе.

В солидарностям Азербайджане Народ, Армия, Президент, Международного права возникла новая реальность Азербайджанские поучительные уроки — международного сообщества. Высоко профессиональная разработка планов боевых операций, применение высоких технологий, эффективная координация действий различных видов войск, абсолютное превосходство в воздухе, маневренность и другие тактико-стратегические преимущества Азербайджанский армии существенно снизили потери в личном составе.

Эту реальность создал новый Азербайджан, который изгнали врага – агрессора с наших оккупированных 20 % земель, выполнили 4 резолюции Совета Безопасности ООН, которые на протяжении 27 лет эти резолюции для многих являлись просто клочком бумаги - не только для Армении, но и для других. Азербайджан говорила, что международное право на нашей стороне, что резолюции Совета

Безопасности ООН требуют вывода оккупационных сил с наших земель. Однако это не имело результата. Азербайджан сами создали новую реальность в международно-правовой практике и в регионе.

Если говорить искренне, сожалению, что высокопоставленные официальные лица стран Минский группы, которые должны быть нейтральными, действовать на основании предоставленного им ОБСЕ мандата. Они использовали своими полномочиями не нашедшими свое подтверждение «информациями» и слухами. А работали как «туристы», не как дипломаты...

Декларация принципов международного права, касающихся дружеских отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН еще раз подтверждает, что определения «территориальная целостность» и «нерушимость границ» являются основными принципами международного права, регулирующего всю систему международных отношений.

В этой Декларации так же, как и в Международной Конвенции о борьбе с бомбовым терроризмом и Международной Конвенции о борьбе с финансированием терроризма, в самых первых параграфах закреплено положение о том, что члены ООН осуждают террор во всех его проявлениях, включая те, которые создают угрозу дружественным отношениям между государствами и народами, а также территориальной целостности и безопасности государств.

Преступление коммунистического режима против азербайджанского народа

квалифицируется юридическим правом как геноцид и государственный терроризм. Руководством Советского Союза были нарушены основные положения Пакта о правах человека 1966 года, Хельсинкского заключительного акта 1975 года, Гаагских конференций 1899 и 1907 годов, Женевской конвенции 1949 года и, наконец, Конвенции 1948 года о запрещении геноцида и наказании за него, которые предусматривают запреты на использование вооруженных сил против мирных жителей с применением карательных мер.

Если взглянуть на многочисленные конфликты и войны в мире, можно увидеть, что последнюю точку всегда ставит сильная сторона. Самым свежим примером этому является 44-дневная Отечественная война азербайджанского народа за Карабах. За минувшие 17 лет мы накопили силы, сокрушили врага стальным кулаком. Конец тридцатилетней оккупации, несправедливости был положен за 44 дня. Нашу силу увидел не только враг. Ее увидел весь мир. Безусловно, победитель – Азербайджан будет усиливаться с каждым днем, с каждым годом. Мудрый Президент, Победоносный Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев уверенно поведет наш народ от победы к победе.

Азербайджан одержали Победу на поле боя, на политической арене, и эта Победа открывает новую эру для Азербайджана, как полный территориальный - суверенный государство. Это будет эра развития, безопасности и прогресса.

Будучи союзником и ближайшим другом Азербайджана, Турция, Пакистан и Украина выступает за восстановление

справедливого мира на Южном Кавказе путем устранения последствий агрессии Армении, в первую очередь прекращения незаконной оккупации азербайджанских земель. На фоне продолжающихся попыток Армении привлечь на свою сторону и заручиться поддержкой внешних игроков, таких как ОДКБ.

И с самого первого часа как мировая общественность узнала о том, что Армения напала на Азербайджан, Турция на уровне главы государства и других руководителей высказалась однозначно в поддержку Азербайджана, в поддержку международного права.

Братские страны: Турция, Пакистан и Украина оказывают солидарность и моральную поддержку Азербайджану. Позиция Турции и ее солидарность с Азербайджаном следует рассматривать как стабилизирующий и уравнивающий фактор в контексте региональной безопасности. И все слухи о том, что Турция участвует как сторона конфликта, которые распространяются с армянской стороны, носят провокационный характер. Нет ни одного необходимости и свидетельства участия в конфликте Турции и других дружественных стран. Азербайджанская армия достаточно подготовлена для того, чтобы обеспечить защиту своего народа и своей территории.

Основываясь на упомянутом выше и подводя итог исследованию необходимо отметить, следующую характеристику международного терроризма с учётом фактора глобализации. По нашему мнению:

1) международный терроризм во многом есть обратная сторона политики глобализации США и других стран. Современная глобализация - это ограбление более слабых стран. А глобализация по-американски - ещё и навязывание всему миру своей массовой культуры, способов жизни и мировоззрения.... Тогда терроризм может развиваться как уродливый ответ на этот процесс;

2) совершенно ясно, что терроризм - одна из глобальных проблем человечества, управляемости государственного аппарата, это нарушение нравственности и глобальная угроза жизни, и не только?!;

3) терроризм - это ещё и большой бизнес, он выгоден в мире, где всё продаётся и покупается, даже совесть, и не только?! ...;

4) терроризм - это зло, так как он пытается напугать людей вместо того, чтобы убедить их в чем-то. Образно говоря, вместо избирательной урны, убеждение, компромисс, он предлагает пулю, то есть силовой вариант.

В качестве вывода необходимо отметить, что среди угроз национальной, пограничной, региональной безопасности в условиях глобализации терроризм занимает особое место. Противодействие ему качественно и эффективно - важнейшая задача современности.

В последние десятилетия о терроризме можно с полной уверенностью говорить как о глобальной угрозе мировому сообществу в целом. С наступлением новой эпохи некоторые ныне действующие международные правила и нормы уже не со-

ответствуют возникающим потребностям мирового сообщества в борьбе с международным терроризмом. Необходимо новое осмысление и пересмотр некоторых правовых ограничений, которые препятствуют эффективному ответу на агрессивные вызовы и угрозы. По этому поводу можно согласиться с Бенямином Нетаньяхой: «Я абсолютно уверен, что если мы, граждане свободного мира, во главе с президентом Бушем (США - А.Г., А.К.) введем в бой огромные резервы сил, имеющиеся в нашем распоряжении, используем в качестве источника энергии стальную решимость свободного народа и мобилизуем коллективную волю, то мы искореним это зло, сметем его с лица земли».

Глобализация, выражающая главное направление развития мира и главное противоречие XXI века, привела к ломке устоявшихся взаимоотношений в мире, существовавшей определённой стабильности противостояния двух мировых систем. Процесс формирования под эгидой США в мировом масштабе единого финансово-информационного пространства на основе новых, преимущественно компьютерных технологий, и его последствия вызывают яростное, в том числе и насильственное сопротивление со стороны различных государств, групп и слоев населения планеты.

Список источников

1. Зигмунт Б. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. – К., 2008. – 109 с.
2. Довженко М. В. Специфика урегулирования современных конфликтов в меняющемся мире / М. В. Довженко // Мировая политика и международные отношения на пороге нового тысячелетия; под ред. М. М. Лебедевой. – М. : ООО «Издательский центр научных и учебных программ», 2000.
3. Еремеев С.Г. Вызовы глобализации: этнический и религиозный экстремизм в современном мире // [http://anthropology.ru/ru/texts/eremeev/terror.html].
4. Гулиев А.Д. Правовое разрешение проблем борьбы с терроризмом: опыт Азербайджанской Республики/ А.Д. Гулиев. Часопис. Київського університету права (наук. журнал), –№4, –2010. С.324-328.
5. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. / С.Г. Кара-Мурза— М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. — С.170.
6. Гулиев А.Д. Международно-правовой контекст внешних сношений в условиях глобализации / А.Д. Гулиев Монография: – К.: Изд-во Нац. авиац. ун-та «НАУ-друк», 2011. – 464 с.
7. Брутенц К.Н. Закат американской гегемонии / К.Н. Брутенц. – М.: Международные отношения, 2009. – 512 с.
8. Алексеєнко І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу (політичні і правові аспекти): монографія. – К.; Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 360 с.; см: Бассам А. Глобализация, интеграция и пути преодоления конфликтности / А. Бассам. – К.: Знання, 2000. – 56 с.; Делягин М.Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации / М.Г. Делягин. – М.: Институт проблем глобализации, 2003.
9. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 г.: Материалы Национального разведывательного совета США; пер. с англ. М.А. Леоновича. – М.: У-Фактория, 2002.
10. Копиленко О.Л. Правові системи сучасності: Глобалізація. Демократизм. Розвиток / О.Л. Копиленко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 294 с.
11. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство./ З. Бжезинский. – М., 2005. – С. 65-66.

12. Барский Л.А. Корни и лики террора: Историко – публицистический детектив. / Л.А.Барский - М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 336 с.
13. Гулиев А.Д. Восстанавливая историческую правду./ А.Д.Гулиев. Киевский Телеграф. – К.: –2010. –№13 (515), С. 11., см: Гулиев А.Д. Исторична справедливість та правда./ А.Д.Гулиев. Гілея.: зб. наук.праць. –К.: вид-во УАН, - вип. 31. С.164-169.
14. Гулиев А.Д. Terrorizmə son qoymaq üçün separatizm mənbələrini ləğv etmək lazımdır. / А.Д.Гулиев. Международный право и проблемы интеграции: - Баку.: 2010. ид-во БГУ. - №1(21). С.80-85.
15. Гулиев А.Д. Правовое разрешение проблем борьбы с терроризмом: опыт Азербайджанской Республики. /А.Д.Гулиев. Часопис. Київського університету права (наук. журнал), –№4, –2010. С.324-328.
16. Гулиев А.Д. Международный орган - Организация Объединенных Нации – в борьбе с терроризмом. / А.Д. Гулиев. Права і суспільство: –Д.: – 2009. №6, С.159-164.
17. Антипенко В.Ф. Інституціоналізм і тероризм. Спрямованість міжнародно-правових заходів з урахуванням культурологічних аспектів зростання конфліктності / В.Ф.Антипенко // Право і безпека. -2002. -№ 2, С. 148-154.
18. Кубальский В.Н. Криминогенность глобализационных процессов как предпосылка для выделения международной криминологии / В.Н. Кубальский. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 116 – 121.; Гушер А.И. Проблема терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества / А.И. Гушер // Евразийский вестник. – 2000. – №3. – С. 13–48.; Канцір В.С. Філософія міжнародного тероризму: правовий вимір : дис. на здоб. наук. ступеня д-ра юридичних наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / В.С.Канцір. Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л., 2011. - 453 с.; Салимов К.Н. Уголовно-правовая ответственность за терроризм по законодательству Азербайджанской Республики. Вестник Бакинского Университета. № 1-2, Баку, 1999, С. 92.; Информационно-психологическая безопасность в эпоху глобализации. – К., 2008. – С.42.; см: Нетаньяху Беньямин. Война терроризмом: Как демократии могут нанести поражение сети международного терроризма. / Беньямин Нетаньяху. /Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2002. – 207 с.
19. Гулиев А.Д. Восстанавливая историческую правду./ А.Д.Гулиев. Киевский Телеграф. – К.: –2010. –№13 (515), ? С. 11., см: Гулиев А.Д. Исторична справедливість та правда./ А.Д.Гулиев. Гілея.: зб. наук.праць. –К.: вид-во УАН, - вип. 31. С.164-169.
20. Беньямин Нетаньяху. Война с терроризмом: Как демократии могут нанести поражение сети международного терроризма; пер с англ. / Б. Нетаньяху. — М.: Альпина Паблишер, 2002. — С. 14.
21. Гулиев А.Д. О новых вызовах и угрозах национальной безопасности государства / А.Д. Гулиев. Часопис. Київського університету права (наук. журнал), – №3, – 2010, С.275-280
22. Дудчак А.В. Маначинский А.Я. «Демократическая» война, как механизм ненасильственного передела мировых ресурсов./ А.В. Дудчак, А.Я. Маначинский. – К.: ЧП «золотые Ворота», 2011. – 293 с.
23. Ильхам Алиев. Президент Азербайджана обратился к народу. 01.12. 2020. <https://azertag.az/ru/?page=27209>
24. А. Д. Гулиев. Международный орган – Организация Объединенных Нации – в борьбе с терроризмом // Права і суспільство. – 2009. – № 6. – С. 159-164.
25. Тетекин В. Волны террора зарождаются в ЦРУ./ В. Тетекин // Советская Россия, 01.06.2004.
26. Нетаньяху Беньямин. Война терроризмом: Как демократии могут нанести поражение сети международного терроризма. / Беньямин Нетаньяху. /Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2002. – С.14.

**QLOBALLAŞMA VƏ TERRORİZM MÜASİR DÜNYADA CİNAYƏT
FENOMENİNİ YARATMA DƏRƏCƏSİ KİMİ**

Quliyev Arif Cəmil oğlu,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor;
Kalyuk Aleksey Nikolayeviç,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, professor.

Məqalədə müəlliflər tərəfindən qloballaşmanın ümumqəbuledilmiş müsbət meyilləri ilə yanaşı, onun hələ də mövcudluq mühiti və müəyyən dərəcədə müasir dünyada terrorizm kimi mürəkkəb sosial cinayət hadisələrinin törədilməsi səbəbi kontekstində təsiri araşdırılır.

Açar sözlər: *qloballaşma, terrorizm, mədəniyyətlər, daxili siyasi terrorizm, cinayət terrorizmi, biznes, mənəviyyat, həyat üçün global təhlükə.*

**GLOBALIZATION AND TERRORISM AS A DEGREE OF GENERATING
CRIMINAL PHENOMENON IN THE MODERN WORLD**

Guliyev Arif Jamil oğlu,
Doctor of Law, Professor;
Kalyuk Aleksey Nikolaevich,
candidate of legal sciences, professor.

In addition to the generally accepted positive trends of globalization, the authors examine the impact of globalization in the context of its still existence and, to some extent, the causes of complex social crimes such as terrorism in the modern world.

Key words: *globalization, terrorism, cultures, internal political terrorism, criminal terrorism, business, morality, global threat to life.*

**MODERN DÜNYADA CEZA FENOMENİ ÜRETEBİR DERECE
OLARAK KÜRESELLEŞME VE TERÖRİZM**

Guliyev Arif Cemil oğlu,
Hukuk Doktoru, Profesör;
Kalyuk Aleksey Nikolaevich,
hukuk bilimleri adayı, profesör.

Küreselleşmenin genel olarak kabul edilen olumlu eğilimlerine ek olarak, yazarlar, küreselleşmenin etkisini hala var olması bağlamında ve bir dereceye kadar modern dünyada terörizm gibi karmaşık sosyal suçların nedenlerini inceliyorlar.

Anahtar kelimeler: *küreselleşme, terörizm, kültürler, iç siyasi terörizm, suç terörü, iş dünyası, ahlak, hayata küresel tehdit.*

MÜASİR DÖVRDƏ BEYNƏLXALQ İDMAN HÜQUQUNUN SUBYEKTLƏRİ: ANLAYIŞI VƏ XARAKTERİSTİKASI

Əliyev Etibar Əli oğlu,
hüquq üzrə elmlər doktoru, Azərbaycan Hüquq-
şünasları Konfederasiyasının üzvü, Bakı Dövlət
Universiteti Hüquq fakültəsi “İnsan hüquqları
və informasiya hüququ” YUNESCO kafedrasın-
nın professoru,
e-mail: a-etibar@rambler.ru;

Novruzov Qulu Novruz oğlu,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan
Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Aka-
demiyasının rəisi, gömrük xidməti general-mayoru,
e-mail: info@ascca.edu.az;
http://www.ascca.gov.az/az;

Hüseynova Fatimə Etibar qızı,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Dövlət Uni-
versiteti Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi
hüquq və Avropa hüququ” kafedrasının dosenti,
e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com.

*Məqalədə müəlliflər tərəfindən müasir
dövrə beynəlxalq idman hüququnun subyektləri
ilə bağlı məsələlərin işıqlandırılmasına təşəbbüs
göstərilir. Burada beynəlxalq idman hüququnun
subyektlərinə doktrinal anlayış verilir və onların
xarakteristikası və xüsusiyyətləri elmi cəhətdən
şərh edilir.*

*Qeyd olunur ki, müasir dövrdə beynəlxalq
idman hüququnun subyektləri dedikdə beynəlxalq
idman hərəkəti sferasında mövcud idman
münasibətlərinin mümkün iştirakçıları başa
düşülür və bundan ötrü onlar bu sahədə mövafiq
hüquq və vəzifələrə malik ola bilirlər. Beynəlxalq
publik idman hüququnun subyektləri və bey-
nəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri
kimi növlər fərqləndirilir.*

Açar sözlər: idman hərəkəti,
beynəlxalq idman hüququ, idman
subyektləri, publik idman-hüquq
subyektləri, xüsusi idman-hüquq
subyektləri, idman münasibətləri,
idman-hüquq normaları, hüquqi
tənzimləmə.

Müasir dövrdə formalaşmış
hüquqi qurumlardan biri
olan beynəlxalq idman hüququ
(BİH) bir neçə hüquq institutundan
ibarətdir ki, beynəlxalq idman hü-
ququnun subyektləri həmin insti-
tutlardan biridir. Belə ki, beynəl-
xalq idman hüququnun nizama-
salma predmetinə daxil olan və
onunla tənzimlənən dövlətlərarası
beynəlxalq idman münasibətləri
məhz beynəlxalq idman hüququ-
nun subyektləri arasında əmələ gəlir.

Beynəlxalq idman hüququnun
subyektləri dedikdə beynəlxalq idman
hərəkəti sferasında mövcud idman
münasibətlərinin elə mümkün işti-
rakçıları başa düşülür ki, bundan ö-
trü onlar bu sahədə müvafiq hüquq
və vəzifələrə malik ola bilirlər. Bu
kontekstdə beynəlxalq idman hərəkəti
sferasında fəaliyyət göstərən sub-
yektləri aşağıdakı kateqoriyalar üzrə
fərqləndirə bilirik:

- beynəlxalq idman hərəkəti sfe-
rasında dövlətlər;
- idman hərəkəti sahəsində fəa-
liyyət göstərən beynəlxalq təşkilat-
lar;

– idman fəaliyyəti sferasında milli təşkilatlar;

– ayrı-ayrı individlər və mütəxəssislər.

Eyni zamanda, idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar iki növə bölünür: ümumi səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlar; xüsusi səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlar.

Bundan başqa, idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar üzvlük xarakterinə görə aşağıdakı kimi təsnif olunur: dövlətlərarası/hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlar; qeyri-dövlətlərarası/qeyri-hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlar.

Həmçinin idman hərəkəti sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların xüsusi növü dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yaradılan və funksional hüquq subyektiyi qabiliyyətinə malik olan beynəlxalq məhkəmələr və beynəlxalq arbitrajlar sayılır.

İdman hərəkəti sahəsində müxtəlif profil üzrə fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar hüquqi statusuna görə də fərqləndirilir: universal beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi, Beynəlxalq İdman Federasiyaları Assosiasiyası və s.); regional beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, Avropa İttifaqı, Avropa Olimpiya Komitəsi, Avropa Milli Olimpiya Komitələri Assosiasiyası və b.).

Beynəlxalq idman hərəkəti sferasında fəaliyyət göstərən zaman hakimiyyət səlahiyyətinə malik olub-olmaması baxımından, BİH-in subyektlərini, praktiki olaraq, iki qrupa bölmək mümkündür:

– beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri;

– beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri.

Beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri rolunda yalnız dövlətlər və höku-

mətlərarası/dövlətlərarası beynəlxalq təşkilatlar çıxış edə bilər. Ona görə ki, beynəlxalq publik idman hüququ ilə hakimiyyət xarakterli beynəlxalq idman münasibətləri tənzimlənir. Bu münasibətlərdə subyekt qismində iştirak etmək üçün iştirakçının hakimiyyət səlahiyyətinə (funksiyasına) malik olması tələb edilir. Dövlətlərin belə səlahiyyəti vardır. O ki qaldı hökumətlərarası/dövlətlərarası beynəlxalq idman təşkilatlarına, qeyd etməliyə ki, onların üzvləri ayrı-ayrı dövlətlərdən ibarətdir. Dövlətlər üzv olmaqla öz hakimiyyət səlahiyyətini qismən, məhdud şəkildə həmin təşkilatlara vermiş olur. Nəticədə hökumətlərarası/dövlətlərarası beynəlxalq təşkilatlar məhdud hakimiyyət səlahiyyətinə (funksiyasına) malik olaraq, funksional (məhdud) beynəlxalq hüquq subyektiyi 1 əldə etməklə hakimiyyət xarakterli beynəlxalq münasibətlərində, o cümlədən beynəlxalq idman münasibətlərində subyekt qismində iştirak edirlər.

Hər hansı qurumun (dövlətin, beynəlxalq təşkilatın və s.) beynəlxalq idman hüququnun subyekti kimi tanınması üçün əsas və başlıca şərt bundan ibarətdir ki, belə qurum beynəlxalq idman hüququ ilə bilavasitə tənzimlənən münasibətlərdə iştirak etmək qabiliyyətinə və imkanına malik olmalıdır.

Bu və ya digər qurumun beynəlxalq idman hüququnun subyekti kimi tanınması üçün onun beynəlxalq hüquq subyektiyinə malik olması tələb edilir. Hüquq subyektiyi (o cümlədən beynəlxalq hüquq subyektiyi) şəxslərin özündən ayrılmaz olub, onların ictimai-hüquqi xüsusiyyətidir.²

Beynəlxalq hüquq subyektiyi dedikdə subyektlərin beynəlxalq hüquq normaları ilə tənzimlənən münasibətlərdə, yəni dövlətlərarası beynəlxalq hüquq münasibətlərində, o cümlədən beynəlxalq idman-hüquq münasibətlərində iştirak etmək qabiliyyətinə və imkanına malik olmalıdır.

sibətlərində iştirak etmək qabiliyyəti (imkanı) başa düşülür. Başqa sözlə, beynəlxalq hüquq subyektliliyi beynəlxalq hüququn subyekti olmaq imkanı, beynəlxalq hüquq və vəzifələr daşımaq, onları həyata keçirmək qabiliyyəti deməkdir.

Beynəlxalq hüquq subyektliliyi ümumiləşdirilmiş anlayışdır. Bu o deməkdir ki, onun strukturu ayrı-ayrı elementlərdən ibarətdir. Belə ki, beynəlxalq hüquq subyektliliyi özündə üç əsas struktur elementi birləşdirir. Həmin elementlərə aşağıdakılar aiddir: beynəlxalq hüquq qabiliyyəti, beynəlxalq fəaliyyət qabiliyyəti, beynəlxalq delikt qabiliyyəti.

Beynəlxalq hüquq elmində, ənənəvi olaraq, beynəlxalq hüququn subyekti kimi dövlətlər və hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlar tanınır. Buna uyğun olaraq, həmin subyektlər də məhz beynəlxalq idman hüququnun subyekti hesab edilir. Odur ki, beynəlxalq publik idman hüququnun subyektləri dövlət və beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlardan ibarətdir.

Beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri dedikdə isə beynəlxalq idman fəaliyyəti prosesində, yəni xarici elementli idman münasibətlərində (idman öhdəliklərində) iştirak edən şəxslər başa düşülür. Buna görə də beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyektləri aşağıdakılardan idarətdir: idmançı, məşqçi, idman hakimi, həkim, idman klubları, milli idman federasiyaları, milli olimpiya komitələri, idman sahəsində təhsil kurs və məktəbləri, bədən tərbiyəsi və idman sektorunda çalışan digər mütəxəssislər və s.

BİH-in subyektləri ayrı-ayrı meyarlar baxımından müxtəlif növlərə bölünür. Daimi olmaq kimi meyar üzrə onlar iki növə bölünür: daimi subyektlər, müvəqqəti subyektlər.

Həmişəlik fəaliyyət göstərmək üçün yaradılan qurumlara beynəlxalq idman hüququ-

nun daimi subyektləri deyilir. Dövlət BİH-in daimi subyekti sayılır; yarandığı andan dövlət beynəlxalq hüquq qabiliyyətli olur və BİH-in subyekti kimi tanınır.

Fəaliyyəti daimi olmayan subyektlər isə beynəlxalq idman hüququnun müvəqqəti subyektləri adlanır; onlar, adətən, müəyyən məqsədə çatmaq üçün yaradılır. Qarşıya qoyulan məqsədə nail olunduqda, bu növ subyektin fəaliyyətinə xitam verilir. Məsələn, futbol üzrə XVI Avropa çempionatının bəzi oyunlarının 2021-ci ilin yayında Bakı şəhərində keçirilməsi zamanı müvəqqəti yaradılmış orqanlar yarışlar başa çatdıqdan sonra ləğv olundu.

Öz hüquqi təbiətindən və mənşəyindən asılı olaraq, beynəlxalq idman hüquq subyektlərinin iki növü fərqləndirilir: ilkin subyektlər; törəmə subyektlər.

Əsas subyekt olması baxımından, BİH-in subyektləri iki növə bölünür: əsas subyektlər; ikinci dərəcəli subyektlər.

Dünyada beynəlxalq idman sisteminin yaranmasına və inkişafına böyük təsir göstərən subyektlərdən biri də dövlətlərdir. Müasir dövrdə dövlətlər arasında həyata keçirilən əməkdaşlıq sayəsində müəyyən idman münasibətləri yaranmışdır. Bunun da nəticəsində müxtəlif ölkələrin idman təşkilatları və idmançıları, habelə beynəlxalq idman fəaliyyəti subyektləri arasında onların qarşılıqlı fəaliyyət göstərilməsinə dair müvafiq daxili hüquqi rejim formalaşmışdır. Dövlətlər belə hüquq münasibətləri çərçivəsində daxili qanunvericilikdə baş verən bu və ya digər dəyişikliyi bir-birləri ilə birtərəfli, ikitərəfli, çoxtərəfli və ya universal qaydada razılaşıdırırlar və daxili hüquqi rejim qaydalarının uzlaşdırılması prosesi, yəni hansısa hüquqi unifikasiya baş verir. Məsələn, əgər “İdmanda dopinqə qarşı mübarizə haqqında” Beynəlxalq Konvensiya

(2005-ci il) iştirakçısı olan dövlətlər qadağan olunmuş preparatların vahid siyahısını müəyyən edirlərsə, bu o deməkdir ki, beynəlxalq idmanın ən ciddi problemlərindən birinin həllinə yanaşmada dövlətlər hüquqi unifikasiya sərgiləməklə eyni cür hüquqi rejim təsbit edirlər. Burada BİH öxünəməxsus “çərçivə hüquq” rolunu oynayır, müxtəlif ölkələrin milli hüquq sistemlərinin uzlaşdırılmış fəaliyyət göstərmələri üçün münbit şərait yaradır, milli idman sistemlərinin effektiv və optimal iş rejimini təmin edir.

BİH-in subyekt kimi dövlətin hüquqi vəziyyəti belə bir xüsusiyyətlə xarakterizə olunur ki, o, universal beynəlxalq hüquq subyektliyinə malikdir. Buna görə də o, dövlətlərarası beynəlxalq idman münasibətlərinin istənilən sahəsində subyekt qismində iştirak edə bilər. BİH-in subyekt kimi dövlətin çıxış etdiyi münasibətlərin dairəsi kifayət qədər geniş və müxtəlifdir. Qeyd etmək lazımdır ki, sosial-iqtisadi inteqrasiya proseslərinin qloballaşması və idman həyatının beynəlmilləşməsi şəraitində beynəlxalq idman münasibətlərində dövlətin iştirak etmə formaları da artır. Müasir dövrdə dövlətlər futbol, voleybol, boks, güləş, “Formula-1”, beynəlxalq ordu yarışları və digər beynəlxalq idman tədbirlərində fəal surətdə iştirak edirlər. Bu zaman onlar istənilən beynəlxalq hüquq əldə edə və onları həyata keçirə, habelə özləri üçün istənilən beynəlxalq vəzifələr yarada və bu vəzifələri icra edə bilərlər; beynəlxalq hüquq subyektliyinin universallığı həm də məhz bunda ifadə olunur. Təsadüfi deyil ki, BİH normaları yaratmaq dövlətin beynəlxalq hüquq subyektliyinin xarakterik əlamətlərindən biri sayılır; həmin normalar isə beynəlxalq müqavilələr (sazişlər) bağlamaq yolu yaradılır.³

Dövlətlərin beynəlxalq dövlətlərarası idman münasibətlərində iştirakı təkcə bununla, yəni beynəlxalq idman müqavilələri (sazişlər) bağlamaqla bitmir; onlar həm də beynəlxalq hökumətlərarası idman təşkilatlarında iştirak edə bilərlər. İdman fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı ayrı-ayrı dövlətlərin həm universal (məsələn, BMT, YUNESCO, ÜƏMT və s.), həm də regional (məsələn, Avropa İttifaqı, Afrika İttifaqı, MDB və s.) dövlətlərarası/hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatlarda iştirak etməsi mümkündür.

Öz məzmununa görə kifayət dərəcədə müxtəlif olan beynəlxalq dövlətlərarası idman münasibətlərində dövlətlər müstəqil surətdə iştirak etmək hüququna malikdirlər.

Müasir dövrdə BİH-in subyektləri sırasında beynəlxalq təşkilatlar vacib yer tutur və onların sayı günbəgün artır. Bu cür təşkilatlar beynəlxalq münasibətlərin, o cümlədən beynəlxalq idman münasibətlərinin institusional (təşkilati) əsası kimi əhəmiyyətli rol oynayır. Onlar idman fəaliyyəti sferasında, başlıca olaraq, dövlətlərarası beynəlxalq əməkdaşlığın universal səviyyədə koordinasiya funksiyasını - əlaqələndirici funksiyanı yerinə yetirirlər.

Beynəlxalq idman əməkdaşlığının həyata keçirilməsində Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) və onun ixtisaslaşdırılmış təsisatları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. BMT 1945-ci ildə yaradılmışdır, bu gün dünyanın 192 ölkəsi (o cümlədən 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası) onun üzvüdür. 4 BMT hal-hazırda idman sahəsində dövlətlərin beynəlxalq əməkdaşlığının müxtəlif formalarını bir yerdə cəmləşdirən mərkəz rolunu oynayır. BMT müəyyən ixtisaslaşmış təsisatlar sistemində malikdir, onun strukturunda o cümlədən aidiyyəti üzrə beynəlxalq bədən tərbiyəsi

və idman fəaliyyətinin inkişafı ilə məşğul olan orqanlar – Təhsil, Elm və Mədəniyyət üzrə Təşkilat, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı və s. mövcuddur. İxtisaslaşmış təsisatlarla BMT arasında əlaqə onun əsas məqsəd və prinsiplərinə uyğun həyata keçirilir.

Avropa Şurası (AŞ) regional dövlətlərarası beynəlxalq təşkilatlar sırasına daxildir. O, ən vacib Avropa təşkilatlarından biri sayılır. İdman sahəsində AŞ xətti ilə əməkdaşlıq 1977-ci ildə yaradılmış İdmanın İnkişafı üzrə Komitə (İİK – CDDS) çərçivəsində hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə tərəfdaşlıq fonunda həyata keçirilir. İİK bütövlükdə Avropa Mədəniyyət Konvensiyasında iştirak edən 48 üzv-dövlət arasında idman sferasında beynəlxalq müqavilələrin tətbiqini əlaqələndirir, idmanın inkişafı sahəsində Ümumavropa proqramı üzrə işləri formalaşdırır və koordinasiya edir, eləcə də Avropa rəhbərləri və idman işləri üzrə nazirlərin birgə konfranslarının hazırlanması işləri ilə məşğul olur. AŞ çərçivəsində 1983-cü ildən hökumət və ictimai idman təşkilatlarının rəhbər xadimləri arasında dialoq üçün forum olan Avropa İdman Konfransı (AİK) fəaliyyət göstərir. Bu Konfrans Avropada idman hərəkətinin aktual məsələləri üzrə iki ildən bir keçirilir. Konfranslarda, bir qayda olaraq, idman sahəsində əməkdaşlığın ümumi siyasi istiqamətləri nəzərdən keçirilir. Məsələn, XI AİK (1993-cü il) “Dəyişən Avropa – dəyişən idman” mövzusunda, XII AİK (1995-ci il) “Yeni Avropada idman vasitəsilə birlik” mövzusunda həsr olunmuşdu; həmçinin XII AİK çərçivəsində dörd işçi qrup fəaliyyət göstərmişdir: “Könüllü idman rəhbərliyi”, “Gənclər Avropa idmanında”, “İdmanda

kommersiyalaşmanın və kütləvi informasiya vasitələrinin təsiri”, “Cəmiyyətdə idman vasitəsilə inteqrasiya”.

1975-ci ildə İdman işləri üzrə nazirlərin Avropa Konfransında “İdman hamı üçün” Avropa Xartiyasının işlənilib hazırlanmasına təşəbbüs göstərilmiş və 1976-cı il 24 sentyabr tarixində rəsmi olaraq qəbul edilmişdir. AŞ-nin idman sahəsində siyasətinin əsas təməl prinsipləri Avropa ölkələrinin idman rəhbərləri və nazirləri tərəfindən qəbul edilmiş Avropa İdman Xartiyası adlı sənəddə müəyyənləşdirilmişdir (15.05.1992-ci il, Rodos ş., Yunanıstan). Avropa regionunda idman münasibətlərinin effektiv şəkildə nizamlanmasında aşağıdakı sənədlər də vacib rol oynayır: “Cavan insanlar və idman” Avropa Manifesti (18.05.1995-ci il, Lissabon); Avropa Şurasının tövsiyələri - “Gənclər və yüksək nailiyyətlər idmanı” (№1292 - 1996-cı il); “İdman, dözümlülük və təmiz oyun” Bəyannaməsi (11.04.1996-cı il, Amsterdam); İdman Etika Məcəlləsi “Ədalətli Oyun – Qələbəyə Yol” (1995-ci il) və s. AŞ həmçinin idmanda neqativ və təhlükəli hadisələrə, xüsusən də dopinq və zorakılığa qarşı mübarizə tədbirlərində fəal iştirak edir və onun tərəfindən bu istiqamətdə beynəlxalq-hüquqi statusa malik olan bir sıra sənədlər qəbul olunmuşdur: “Dopinq tətbiq edilməsinə qarşı “ Avropa Konvensiyası (ETS №135 – 1989-cu il); “İdman tədbirləri, o cümlədən futbol oyunları zamanı zorakılığın və xuliqanlığın qarşısının alınması haqqında” Avropa Konvensiyası (ETS №120 – 1983-cü il); İdman fəaliyyətində, innovasiya və peşə hazırlığında islahatların inkişaf Proqramı – Ümumavropa SPRINT Proqramı (1991-ci il) və b.

Beləliklə, AŞ təşkilatının strukturunda bu gün Avropa regionunda idmanın inkişafına

aktiv təsir göstərən, hətta digər ölkələrə nümunə çəkilmə biləcək hüquqi mexanizm formalaşmışdır və bu, artıq reallıqdır.⁵

İdman fəaliyyəti prosesində yaranan beynəlxalq qarşılıqlı münasibətlərin nizama salınmasında beynəlxalq idman sferası ilə birbaşa əlaqəli olan beynəlxalq idman təşkilatları çıxış edir. Beynəlxalq idman təşkilatları dedikdə bədən tərbiyəsi, fiziki tərbiyə və idman sahəsində fəaliyyət göstərən ümumdünya və regional beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları başa düşülür.⁶ Beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları isə siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi-texniki və insan fəaliyyətinin digər sferalarında beynəlxalq əməkdaşlığa dəstək göstərilməsi məqsədilə müxtəlif dövlətlərdən olan milli ictimai təşkilatlar, ittifaqlar, qrup və ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən yaradılan birlik formasıdır.⁷ İdman birliklərinin qeyri-hökumət təşkilatlarına aid edilməsi üçün əsas BMT Baş Assambleyasının 23.05.1968-ci il tarixli 1296 (XIV) sayılı qətnaməsi sayılır. Sözügedən qətnamədə göstərilir ki, “hökumətlərarası saziş əsasında təsis edilməyən istənilən beynəlxalq təşkilat beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatı kimi tanınır”.⁸

Beynəlxalq idman təşkilatlarının təsnifatı aşağıdakı əsas qruplar üzrə bölünür:

I. Ümumi xarakterli beynəlxalq idman təşkilatları (məsələn, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi; Beynəlxalq Paralimpiya Komitəsi; İdman Elmi, Bədən Tərbiyəsi və İdman üzrə Beynəlxalq Şura; Milli Olimpiya Komitələrinin Baş Assosiasiyası; Bədən Tərbiyəsi üzrə Beynəlxalq Federasiya; Beynəlxalq İdman Federasiyalarının Baş Assosiasiyası; Beynəlxalq Olimpiya Akademiyası və s.);

II. Ayrı-ayrı idman fəaliyyət növləri üzrə beynəlxalq idman təşkilatları (məsələn, Beynəlxalq İdman Federasiyaları; Beynəlxalq

Badminton Federasiyası; Beynəlxalq Voleybol Federasiyası; Beynəlxalq Velosipedçilər İttifaqı; Beynəlxalq Həndbol Federasiyası; Beynəlxalq Həvəskar Basketbol Federasiyası; Beynəlxalq Beysbol Federasiyası; Beynəlxalq Gimnastika Federasiyası; Həvəskar Boks üzrə Beynəlxalq Assosiasiya; Beynəlxalq Həvəskar Güləş Federasiyası; Beynəlxalq Avarçəkmə Federasiyası; Beynəlxalq Atçılıq İdman Federasiyası; Beynəlxalq Konkisürənlər İttifaqı; Beynəlxalq Kriket Federasiyası (kriket – ağacla oynalınan top oyun növüdür); Ümumdünya Yüngül Atletika Assosiasiyası; Beynəlxalq Ağır Atletika Federasiyası; Beynəlxalq Yelkən İdman İttifaqı; Beynəlxalq Həvəskar Üzgüçülük Federasiyası; Beynəlxalq Xizək İdman Federasiyası; Beynəlxalq Stolüstü Tennis Federasiyası; Beynəlxalq Qılıncoynatma Federasiyası; Beynəlxalq Futbol Assosiasiyaları Federasiyası; Beynəlxalq Ot üzərində Xokkey Federasiyası və s. birliklər.⁹ Həmçinin ayrı-ayrı idman növləri üzrə xüsusi qrupu peşəkar idmana dair beynəlxalq idman təşkilatları təşkil edir və bunlara aşağıdakılar aiddir: məsələn, Milli Basketbol Assosiasiyası, Milli Xokkey Liqası, Milli Futbol Liqası, Baş Beysbol Liqası və s.

III. İdman bilik və fəaliyyət sahələri üzrə beynəlxalq idman təşkilatları. Bu qrup təşkilatlar bədən tərbiyəsi və idman sahəsi ilə əlaqəli olan qurumlardır. Söhbət, idman press vasitələri, idman qurğuları, idman təhsili, idman təbabəti, idman psixologiyası və s. məsələlərlə məşğul olan təşkilatlardan gedir: məsələn, Beynəlxalq İdman Press Assosiasiyası; Beynəlxalq İdman Psixologiyası Cəmiyyəti; Beynəlxalq İdman Təbabəti Federasiyası; Beynəlxalq Olimpiya Tibb İşçiləri Assosiasiyası; Avropa İdman və Fiziki Fəaliyyət Psixologiyası Federasiyası; Beynəlxalq

İdman Qurğuları və Asudə Vaxt üçün Yerlər Assosiasiyası; Beynəlxalq Fiziki Təhsil üzrə Ali Məktəblər Assosiasiyası və s.

IV. Mənsubiyyət əlaməti üzrə bəzi beynəlxalq idman təşkilatları. Bu qəbildən olan beynəlxalq idman təşkilatları müəyyən mənsubiyyət əlamətlərinə görə fərqləndirilir: peşə sənəti ilə əlaqədar, dini mənsubiyyətlə bağlı. Məsələn: Beynəlxalq Universitet İdmanı Federasiyası; Beynəlxalq Hərbi İdman Şurası; Dəmiryolçuların Beynəlxalq İdman İttifaqı; Beynəlxalq Əmək İdman Komitəsi; Beynəlxalq Gənc Xristianlar Assosiasiyası Bədən Tərbiyəsi və İdman üzrə Beynəlxalq Katolik İttifaq və s.

Beynəlxalq idman münasibətlərinin subyekt tərkibinə dövlətdaxili (milli) idman təşkilatları da daxildir. Onlara hüquqi şəxs statusunda fəaliyyət göstərən kollektiv subyektlər aiddir: məsələn, milli olimpiya komitələri, milli paralimpiya komitələri, müxtəlif idman növləri üzrə milli federasiyalar, bədən tərbiyəsi-idman ictimai birlikləri, idman cəmiyyətləri, texniki idman klubları, idman mərkəzləri, xüsusi təyinatlı məktəblər, ümumtəhsil idman müəssisələri, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində elmi təşkilatlar və s.¹⁰ Bu cür subyektlərin hüquqi rejimi həm dövlətlərin milli idman qanunvericiliyi, həm də beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilir.

Eyni zamanda qeyd etməliyik ki, hər bir ölkənin idman sferasında mövafiq fəaliyyətlə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslər beynəlxalq xüsusi idman hüququnun subyekt hesab edilir. Bədən tərbiyəsi və idman sahəsində fəaliyyətin həyata keçirilməsində idman hüquq münasibətlərinin subyekt kimi ayrı-ayrı individlər və mütəxəssislər əhəmiyyətli rol oynayırlar. İdman fəaliyyəti sa-

həsində aşağıda göstərilən subyektləri fərqləndirə bilərik: idmançı, məşqçi, idman hakimi, idman həkimi, idman obyektlərinin sahibləri və istifadəçiləri, idman kütləvi informasiya vasitələri, idman azərkeşləri və onların birlikləri, idman agentləri, idman məktəbləri və müəssisələri, yerli icra hakimiyyəti orqanları və bələdiyyələr, ictimai təşkilatlar (fond, birlik, düşərgə və s.), idman arbitrajı, milli antidoping qurumu, həmkarlar ittifaqları təşkilatları, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində çalışan digər mütəxəssislər.¹¹

Sözügedən subyektlərin hüquqi rejimi hər bir ölkənin milli qanunvericilik aktları və müəyyən dərəcədə beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir, eləcə də həmin sənədlərdə idman subyektlərinə dair müvafiq normativ anlayışlar formulə olunur.¹²

Qeyd etdiyimiz kimi, idman fəaliyyəti sahəsində subyektlərdən biri də idman hakimləri sayılır. Onlar idman yarışları üzrə obyektiv nəticələrin reallaşdırılmasında mühüm rol oynayırlar. Belə ki, idman yarışının təşkilatçısı tərəfindən idman növünün qaydalarına və yarışın reqlamentinə riayət olunmasına nəzarət etmək səlahiyyəti verilmiş, xüsusi hazırlıq və attestasiya keçmiş, habelə müvafiq təsnifat dərəcəsi almış fiziki şəxs idman hakimi sayılır. Ayrı-ayrı idman növləri üzrə keçirilən oyun və yarışlara hakimlik etmək üçün xüsusi idman hakimləri hazırlanır. Başqa sözlə, hər hansı müəyyən idman oyun növü üçün konkret idman hakimi hazırlaşdırılır. İdman hakimlərinin hüquqi statusu hər bir ölkənin qanunvericilik aktı, müvafiq idman növü üzrə Beynəlxalq Federasiyanın tərtib etdiyi yarış qaydaları və beynəlxalq idman müqavilələri ilə tənzimlənir, eləcə də onlar üçün müvafiq hüquq və vəzifələr müəyyənləşdirilir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR

1. Azərbaycan Respublikasının, "N" nəşriyyatı, 2015, 52 s.
  2. Heydər Əliyev. Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında. Bakı, XXI əsr – yeni nəşrlər evi, 2001, 55 s.
  3. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1-46 kitab / Buraxılışa məsul: R.Ə. Mehdiyev. Bakı, Azərənşr, 1997-2013.
  4. İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir. 1-113 kitab / Bakı, Azərənşr, 2003-2021.
  5. Elçin Babayev. Bizi məharətli idarəçilik, birlik və həmrəylik xilas edir // Hüquqi müstəvi e.n.t. jurnal. Bakı, 2020, № 4, s. 9-16.
  6. Əliyev Ə. İ. İnsan hüquqları. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşr. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 352 s.
  7. İnformasiya hüququ. Dərslik / Kollektiv müəlliflər: Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 448 s.
  8. Konstitusiya hüququ. Dərs vəsaiti / Əsgərov Z.A. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2002, 632s.
  9. Konstitusiya və hüququn əsasları. Dərslik. 8-ci nəşr / Allahverdiyev S.S. Bakı, "Hüquq Yayın Evi", 2018, 452 s.
  10. Müasir beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə istifadə edilən terminlər. Xarici iqtisadi biliklərə dair azərbaycanca-rusca-İngiliscə lüğət-məlumat kitabı/Müəllif-tərtibçilər: Əfəndiyev O.F., Əliyev E.Ə. Bakı, Hüquq ədəbiyyatı, 2005, 676 s.
- бах: Международное спортивное право. Учебник/С.В.Алексеев. М., ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008, с.297-310.
6. Вах: Энциклопедический словарь юного спортсмена. М., 1979, с.241.
  7. Ətraflı бах: Международное право. Учебник/Отв. ред. Ю.М.Колосов, С.Э.Кривчикова. М., 2005, с.319-320.
  8. URL: <https://translate.academik.ru> (01.03.2022-ci il).
  9. Bu barədə ətraflı бах: Международное спортивное право. Учебник/С.В.Алексеев. М., ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008, с.337-344.
  10. İdman hüquq münasibətlərinin subyekt tərkibi barədə ətraflı бах: Шашкова И.М. Спортивное право. Курс лекций. Витебск, УО «ВГУ им. П.М.Машерова, 2012, с.26-39 (<https://rep.vsu.by> – 02.03.2022-ci il).
  11. Ətraflı бах: Шашкова И.М. Спортивное право. Курс лекций. Витебск, УО «ВГУ им. П.М.Машерова, 2012, с.31-39 (<https://rep.vsu.by> – 04.03.2022-ci il); Spor Hukuku. Prof. Dr. Fehim Üçışık. İstanbul, 2017, 467 s.; Beloff M., Kerr T., Demetriou M. Sport Law.- Oxford:Hard, 1999 və s.
  12. Məsələn, бах: ВОК-ун Olimpiya Xartiyası (14.07.2001-ci il tarixli redaktəsində) / <https://www.olympicuniversity.ru> (05.03.2022-ci il); Международная хартия физического воспитания и спорта (1978 г.) // <https://docs.cntd.ru/document/1900833> (05.03.2022 г.); Спортивная хартия Европы (1992 г.) // <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1542> (05.03.2022 г.); Конституция Всемирной легкоатлетической ассоциации (ред.1 ноября 2019 г.)// www.WorldAthletics.org (05.03.2022 q); Спортивная энциклопедия Беларуси / Ред.кол.Ю.Л.Сиваков и др. Мн., 2005; Энциклопедический словарь юного спортсмена. М., 1979; Толковый словарь спортивных терминов. Около 9500 терминов/Сост.Ф.П.Суслов, Д.А.Тышлер. М., 2001; Юридическая энциклопедия / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М., 2005; Энциклопедия олимпийского спорта: [в 5-ти т.] / под общ. ред. В.Н. Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2002-2004 və s.

İQTİBASLARIN SİYAHISI

1. Веляминов Г.М. Международное экономическое право и процесс. М., 2004, с.63.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. Том 2. М., 1982, с.139.
3. Шумилов В.М. Международное экономическое право. Учебник. Ростов-на-Дону, 2003, с.66.
4. Ətraflı бах: Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslik / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. II cild. Xüsusi hissə. Bakı, 2018, s.115-131.
5. Avropa regionunda idman münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi məsələləri barədə ətraflı

**СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО ПРАВА
В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ: понятие и характеристика**

Алиев Этибар Али оглы,
член Конфедерации юристов Азербайджана, профессор кафедры ЮНЕСКО «Права человека и информационное право» юридического факультета Бакинского государственного университета, доктор юридических наук;
Новрузов Гулу Новруз оглы,
доктор философских наук, доцент, начальник Академии Государственного таможенного комитета Азербайджанской Республики, генерал-майор таможенной службы;
Гусейнова Фатима Этибар кызы,
Бакинский государственный университет, Юридический факультет, Кафедра международного частного права и европейского права, доцент, доктор философии по праву.

В статье ставится задача пролить свет на вопросы, связанные с субъектами международного спортивного права в новейшее время авторами. Дает доктринальное представление о субъектах международного спортивного права и научно объясняет их особенности и особенности.

Отмечается, что в современное время субъекты международного спортивного права являются потенциальными участниками сложившихся спортивных отношений в сфере международного спортивного движения, в связи с чем обладают соответствующими правами и обязанностями в этой сфере. Существуют различные типы субъектов, такие как субъекты международного публичного спортивного права и субъекты международного частного спортивного права.

Ключевые слова: *спортивное движение, международное спортивное право, спортивные субъекты, публичные спортивно-правовые субъекты, частные спортивно-правовые субъекты, спортивные отношения, спортивно-правовые нормы, правовое регулирование.*

**SUBJECTS OF INTERNATIONAL SPORTS LAW IN MODERN TIMES:
concept and characteristics**

Etibar Aliyev,
Member of the Azerbaijan Lawyers Confederation, Professor of the UNESCO Chair "Human Rights and Information Law", Faculty of Law, Baku State University, Doctor of Law;
Novruzov Gulu Novruz oglu,
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor, Chief of the Academy of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan, Major General of the Customs Service;
Fatima Huseynova,
Baku State University, Faculty of Law, Department of International Private Law and European Law, Associate Professor, Doctor of Philosophy in Law.

The article seeks to shed light on the issues related to the subjects of international sports law in modern times by the authors. It gives a doctrinal understanding of the subjects of international sports law and scientifically explains their characteristics and features.

It is noted that in modern times, the subjects of international sports law are potential participants in the existing sports relations in the field of international sports movement, and therefore they have the appropriate rights and responsibilities in this area. There are different types of subjects, such as subjects of international public sports law and subjects of international private sports law.

Key words: *sports movement, international sports law, sports subjects, public sports-law subjects, private sports-law subjects, sports relations, sports-law norms, legal regulation.*

MODERN ZAMANDA ULUSLARARASI SPOR HUKUKU KONULARI: kavram ve özellikler

Etibar Aliyev,

Azərbaycan Avukatlar Konfederasyonu Üyesi, UNESCO "İnsan Hakları ve Bilgi Hukuku" Kürsüsü Profesörü, Hukuk Fakültesi, Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Doktoru;

Novruzov Güli Novruz oğlu,

Hukuk Felsefesi Doktoru, Doçent, Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Akademisi Başkanı, Gümrük Hizmetleri Tümgeneralı,;

Fatima Hüseynova,

Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa Hukuku Anabilim Dalı, doçent, hukuk alanında felsefe doktoru.

Makale, modern zamanlarda uluslararası spor hukuku konularıyla ilgili konulara yazarlar tarafından ışık tutmayı amaçlamaktadır. Uluslararası spor hukuku konularına doktriner bir anlayış kazandırır ve özelliklerini ve özelliklerini bilimsel olarak açıklar.

Modern zamanlarda uluslararası spor hukuku konularının uluslararası spor hareketi alanında mevcut spor ilişkilerinde potansiyel katılımcılar oldukları ve bu nedenle bu alanda uygun hak ve sorumluluklara sahip oldukları belirtilmektedir. Uluslararası kamu spor hukukunun konuları ve uluslararası özel spor hukukunun konuları gibi farklı konu türleri vardır.

Anahtar Kelimeler: *spor hareketi, uluslararası spor hukuku, spor konuları, kamu spor hukuku konuları, özel spor hukuku konuları, spor ilişkileri, spor hukuku normları, yasal düzenleme.*

QANUNLARIN TƏSNİFATI

Qurbanov Habil Surxay oğlu,
AMEA Azad Həmkarlar İttifaqının
sədri, hüquq üzrə elmlər doktoru, pro-
fessor.

professorqurbanov@yandex.com
tel: 055 220 00 20

2) Azərbaycan Respublikasının özündə ümumdövlət əhəmiyyətli müddəaları ehtiva edən qanunları;

3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunları.

Məqalənin əvvəlində hüququn əsas mənbəyi kimi ayrı-ayrı hüquq ailələrinin və sistemlərinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, müxtəlif prinsip və meyarlara görə təsnif edilə biləcəyi irəli sürülür. Xüsusilə, müəllif müasir Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə bağlı fərqli terminoloji məna yükü daşıyan ayrı-ayrı anlayışları ayırmağı təklif edir. Bununla yanaşı, real qanun yaradıcılığı çərçivəsində müasir dövlətlərin qanunlarını aşağıdakı əsas növlərə görə ayırmaq olar: 1) qəbuletmə üsuluna görə; 2) idarəetmə formasına görə; 3) sənaye mənsubiyyətinə görə; 4) hüquqi qüvvəyə görə.

Açar sözlər: dövlət, qanunvericilik fəaliyyəti, tənzimlənmə, əsas növlər, təsnifat, konstitusiyaya müddəaları.

Qanunu hüququn əsas mənbəyi kimi, ayrı-ayrı hüquq ailələri və sistemlərinin spesifikliyi nəzərə alınmaqla, müxtəlif əsaslar və meyarlar üzrə təsnifləşdirmək olar. O cümlədən müasir Azərbaycan Respublikasında qanunlarla bağlı müxtəlif terminoloji məna yükü daşıyan aşağıdakı bir neçə anlayışları fərqləndirmək lazımdır:

1) Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının bütün kütləsini birləşdirən qanunlar;

Konkret dövlətlərə müraciətlər qanunvericilik aktlarının spesifik növlər və qruplarının başqa-başqa nümunələrini verir. Bununla yanaşı, real qanunyaradma çərçivəsində müasir dövlətləri qanunların aşağıdakı əsas növləri üzrə fərqləndirmək mümkündür.

Qanunların təsnifatı – müqayisəli xarakteristika.

Qəbul üsuluna görə:

1. Birbaşa xalqın iradə ifadəsi ilə qəbul edilən qanunlar. Bu, referendum yolu ilə baş verir.

Referendumda əsas prinsip kimi “birbaşa demokratiya” – dövlət həyat və ictimai həyat üçün mühüm məsələlərə dair xalqın qəti qərar qəbul etmək hüququ təcəssüm olunur. Referendumlar qanunvericilik, beynəlxalq hüquqi, inzibati-hüquqi və yerli (lokal) xarakter daşıya bilər. Qanunvericilik referendumunun predmeti qismində qanun layihəsi, yaxud artıq hüquqi qüvvəyə minmiş qanun çıxış edir. Belə referendumlar tarixən aşağıdakılara bölünürlər:

– məcburi (İsveçrə Konstitusiyasının 138-ci və 140-cı maddələrinə əsasən, onlar, o cümlədən qüvvədə olan qanunun maddələrinə edilən düzəlişlər və əlavələr də daxil olmaqla, federal konstitusiyaya istənilən dəyişiklik,

habelə qüvvəsi bir ili aşan təcili qanunların qəbulu zamanı zərurət təşkil edir; bundan əlavə, 100 000 seçici konstitusiyaya tam yenidən baxılmasını təklif edə bilər və onların tələbi İsviçərə xalqının səsverməsinə çıxarılır) və fakültativ (İsviçərə Konstitusiyasının 141-ci maddəsi hökumətin federal konstitusiya çərçivəsində olmayan, lakin ümummilli mənafeələrə toxunan qanun və ya qərarlar qəbul etdiyi halda bunun 50 000 seçicinin tələbi ilə mümkünlüyünü nəzərdə tutur) referendumları;

– təsdiqedicisi (məhiyyət etibarilə, gələcək qanunları ratifikasiya edir) referendumları. Belə ki, Fransa Respublikası Konstitusiyasının 11-ci maddəsinə əsasən “... prezident dövlət hakimiyyətinin təşkilinə aid olan, birlik haqqında hansısa bir sazişin bəyannaməsindən bəhs edən, yaxud Konstitusiyaya zidd olmayan qurumların fəaliyyətinə təsir edə biləcək hansısa müqavilənin ratifikasiya məsələsini həll etməyə yönələn hər hansı qanun layihəsini referendumla çıxara bilər”;

– rəddedicisi (qanunu tam və ya qismən ləğv edir) referendumları. Məsələn, İtaliya Konstitusiyasının 75-ci maddəsi belə bir müddəanı təsbit edir: “Qanun və ya qanunqüvvəli qərarın tam və ya qismən ləğv edilməsini 500 000 seçici, yaxud 5 vilayət şurası tələb edərsə, referendum təyin olunur”;

– məsləhətvericisi referendumları (İspaniya Konstitusiyasının 62-ci maddəsi; Kral tərəfindən “xüsusi əhəmiyyətə” malik siyasi qərarların “Bütün vətəndaşların ümumxalq səsverməsinə” çıxarılması mümkünlüyünü nəzərdə tutur).

2. Parlament tərəfindən qəbul edilən qanunlar: bunlar da, öz növbəsində, aşağıdakılara bölünür:

– birpalatalı parlament tərəfindən qəbul edilən qanunlar (Azərbaycan, Belarus, Ukrayna, Estoniya, Finlandiya);

– ikipalatalı parlamentin aşağı palatası tərəfindən qəbul edilən qanunlar (Almaniya, ABŞ, Rusiya Federasiyası, Böyük Britaniya);

– hər iki palata tərəfindən qəbul edilən qanunlar (o cümlədən konstitusiyaya edilən düzəlişlər haqqında qanunlar, üzvi qanunlar. Öz mətninə düzəlişlər edilməsini nəzərdə tutan Braziliya Konstitusiyasının 60-cı maddəsində qeyd edilir ki, daxil olan “təklif Konqresin hər bir Palatasında iki raundda müzakirə edilir və səsə qoyulur, əgər o, hər iki palatanın müvafiq üzvlərinin 3/5 səsini qazanarsa, müdafiə edilmiş hesab olunur”);

– palataların birgə iclasında qəbul edilən qanunlar (məsələn, belə qayda “Hindistan Konstitusiyasının 107 və 108-ci, Niderland Konstitusiyasının 82.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Niderlandın Baş ştatlarının birgə iclasında qanun layihələrinə baxılması üçün regentlik müəssisəsi və ya kral səlahiyyətlərinin birləşdirilməsini nəzərdə tutan qayda mövcuddur).

3. Səlahiyyətlərin müəyyən edilməsi qaydasında qanun qüvvəsinə malik olan aktlar. Müəyyənləşdirilmiş qanunvericilik hüquqi fikir tarixinə hələ Qədim Roma imperiyası dövründən məlumdur. Birinci konsulların, sonra isə imperatorların da qanunun qüvvəsi ilə öz şəxsi fərmanı kimi konstitusiya qəbul etmə hüququ olmuşdur. Hazırda səla-

hiyyətlərin verilməsinin qanunvericilik yolu təsbit edilməsi praktikası daha da məşurlaşmışdır və bu, müvafiq surətdə “qanun qüvvəsinə malik olan aktlar” anlayışına daxil olmuşdur. Konstitusiyası birbaşa müəyyənləşdirilmiş qanunvericiliyi qadağan edən dövlətlərin (məsələn, Meksikanın) sayı azdır. Meksika Konstitusiyasının 49-cu maddəsi təsbit edir ki, icra hakimiyyətinə heç bir halda qanun qüvvəsinə malik olan aktlar yaratmaq səlahiyyəti verilə bilməz. Bəzi ölkələrdə konstitusiya belə növbəti aktların parlament təsdiqinin məcburiliyini tələb edir (məsələn, Fransanın, Portuqaliyanın Konstitusiyası). İspaniyada isə belə qayda mövcud deyil. Qanunlara bərabər tutulan, lakin parlamentin xüsusi tapşırığı ilə icra hakimiyyəti tərəfindən qəbul edilən aktlar içərisində aşağıdakı növdən olan aktların olması mümkündür:

– dövlət başçısına və ya nazirlər kabinetinə konstitusiya, yaxud parlamentin xüsusi aktları ilə qanunvericilik səlahiyyətlərinin verilməsi qaydasında qəbul edilən aktlar (Türkiyə, Belarus, Qırğızıstan);

– parlamentin xüsusi aktının qəbulu nəticəsində qanunvericilik səlahiyyətlərinin təkrar verilməsi qaydasında qəbul edilən aktlar (Qazaxıstan, Braziliya);

– Fransada bir sıra sahələrdə (təhsil, müdafiə, əmək və peşə hüququnun sosial təminatın ümumi təşkili sferasında) başlıca prinsipləri müəyyən edən “qanunarakəsmələr” adlanan qanunların nümunə olduğu qanunvericilik səlahiyyətlərinin dolayısı ilə verilməsi qaydasında qəbul edilən aktlar.

Dövlət quruluşu formasına görə

1. Unitar dövlətin qanunları.
2. Mürəkkəb unitar və regional dövlətdə, muxtariyyatların qanunları.

3. Federasiyanın qanunları (vahid çox-tərkipli dövlətin yüksək səlahiyyət kimi federal qanunvericilikdən ibarətdir).

4. Öz spesifikliyi və istiqamətinə malik dövlətin ayrı-ayrı hissələrinin müstəqilliyinin nəticəsi olan federasiya subyektlərinin qanunları. Ümumi qaydaya uyğun olaraq federal qanunlarla federasiya subyektlərinin qanunları arasında fikir ayrılığının olduğu hallarda federal qanunlar subyektlərin qanunları üzərində prioritetə malik olur. Məsələn, ABŞ Konstitusiyasının VI maddəsinin (müxtəlif hökmlər) 2-ci abzasında deyilir: “Bu Konstitusiya və onun əsasında qəbul ediləcək Birləşmiş Ştatlar qanunları, Birləşmiş Ştatların bağladığı və ya bağlayacağı bütün müqavilələr ölkənin ali hüquq normaları olur və hər hansı bir ştatın Konstitusiyası və qanunlarına zidd olsalar belə, həmin ştatın hakimləri tərəfindən yerinə yetirilməlidir”.

5. Dövlətlərarası ittifaqların qanunları (suveren dövlətlərin özünün birləşməsi mahiyyəti və istiqamətindən asılı olaraq, hüquqi qüvvəyə və ərazi qüvvəsinə görə fərqlənilir).

Sahəvi mənsubiyyətinə görə

1. Sahələrarası qanunlar (səhiyyə, turizm, təhsil, mədəniyyət, elm və s. haqqında qanunlar).

Qüvvəyəminmə müddətindən asılı olaraq

1. Zamana görə məhdudiyətə malik olmayan daimi qanunlar.

2. Müəyyən xronoloji çərçivələrlə bağlı olan müvəqqəti qanunlar.

3. Təcili qanunlar (İsveçrə Konstitusiyasının 165-ci maddəsinə əsasən, palatalardan hər birinin əksər üzvlərinin qərarı ilə təxirə-salınmaz xarakterə malik federal qanun təcili elan oluna və dərhal qüvvəyə minə bilər. Əgər həmin qanun 1 il ərzində xalq və kantonlar tərəfindən bəyənilməzsə, bir ildən sonra öz hüquqi qüvvəsini itirir).

Şəxslərin dairəsinə görə qanunun qüvvəsindən asılı olaraq

1. Ölkənin bütün əhalisi üçün hesablanmış ümumi qüvvəli qanunlar.

2. Qüvvəsi altına düşə bilən hüquq subyektlərinin müəyyən dairəsinə nəzərdə tutan xüsusi qanunlar.

3. Qüvvəsi altına düşə bilən hüquq subyektlərindən müəyyən istisnalar edən müstəsna qüvvəli qanunlar.

Məkana görə qanunun qüvvəsindən asılı olaraq:

1. Hüquqi qüvvəsini ölkənin bütün ərazisinə şamil edən ümumi qüvvəli qanunlar.

2. Hüquqi qüvvəsini dövlətin müəyyən hissəsinə şamil edən məhdud qüvvəli qanunlar.

3. Eksərazi qüvvəli qanunlar. Belə qanunlarla dövlətlərin eksərazilik hüququ müəyənləşdirilir. Bu qaydaya uyğun olaraq, digər dövlətin ərazisində olan müəssisə və ya hüquqi şəxslərə öz milli ərazisinə gələn qismində baxılır və onlar öz dövlətinin qanununa və yurisdiksiyasına tabedirlər.

Hüquqi qüvvəsinə görə

1. Dövlətin əsas qanunu kimi onun ilkin normalarını, o cümlədən dövlət quruluşunun əsaslarını, dövlətin formalarını, şəxsiyyətin hüquqi statusunu, hakimiyyətin bölgüsünü,

digər mühüm ümumdövlət müddəa və prinsiplərini təsbit edən konstitusiya. Ölkə konstitusiyası dövlətin bütün ərazisində birbaşa qüvvəyə malikdir və ölkənin, istisnasız olaraq, bütün ərazisinə şamil olunur, ona qüvvədə olan hüquq mənbələrinin iyerarxiyasında hüquqi alilik xasdır. Bu prinsipə əməl edilməsinə nəzarət yüksək instansiyalı xüsusi məhkəmə orqanı olan konstitusiya məhkəməsinə həvalə edilmişdir. Konstitusiyaya dəyişikliklər, bir qarda olaraq, xüsusi qanunvericilik aktları vasitəsi ilə xüsusi prosedurların tətbiqi nəticəsində edilir. Konstitusiyanın qəbulu və hüquqi qüvvəyə minməsi dövlət hakimiyyətinin leqallaşdırılması və legitimləşdirilməsi, onun ölkənin əsas qanununun adından “işıqlandırılması” prosesində müəyənləşdirilən hadisədir.

Öz legitimliyinin artım dərəcəsinə, yəni konstitusiya müddəalarının xalq tərəfindən bəyənilməsi dərəcəsinə görə konstitusiyaları hansı qaydada qəbul edildiyinə görə aşağıdakı kimi fərqləndirmək olar:

– əsas qanunun müddəa və prinsiplərinin monarx tərəfindən öz xalqına bəyəndirilməsi yolu ilə;

– dövlətin ali nümayəndəli və qanunvericilik orqanı olan parlament tərəfindən;

– parlament deputatlarının ümumi səsverməsi yolu ilə seçilən təsisəddici (konstitusiya məclisi) məclis tərəfindən;

– bilavasitə ümumxalq səsverməsi (referendum) yolu ilə.

2. Konstitusiya müddəalarının təsbit edilməsi formasına görə konstitusiya aşağıdakı rəsmi akt qismində təzahür edir:

– bir rəsmi sənədlə təqdim edilən vahid rəsmi aktdan ibarətdir;

– məcmu etibarilə dövlətin əsas qanunu hesab olunan konstitusiyaya qanunlarının (üzvi qanunların) bir qrupundan ibarət konstitusiyalaşdırılmış aktdan ibarətdir (o cümlədən, İsraildə 1948-ci ildən 15-dən yuxarı konstitusiyaya qanunu qəbul edilmişdir);

– müxtəlif komponentlərdən (məhkəmə presedentlərindən, konstitusiyaya sazişlərindən, konstitusiyaya əməllərindən, habelə hüquqi doktrinalardan) təşəkkül tapan kombinasiyalaşdırılmış aktdan ibarət ola bilər.

3. Konstitusiyaya dəyişikliklərinin edilməsi mümkünlüyünə görə əsas qanunlar aşağıdakı kimi təsnifləşdirilə bilər:

– müvafiq məsələlər üzrə referendum keçirilməsini və ya konstitusiyaya düzəlişlər edilməsinə dair xüsusi qanunların qəbulunu tələb edən sərt - əsas qanunlar;

– adi qanunların qəbul edilməsi nəticəsində dəyişən çevik - əsas qanunlar.

4. Təcəssümetdirmə dərəcəsinə görə aşağıdakı konstitusiyalar fərqləndirilir:

– hüquqi tənzimləmənin xüsusi obyektinə malik olan və xüsusi prosedur qayda ilə qəbul edilən formal sənədlərdən ibarət hüquqi konstitusiyalar;

– ölkədə dövlət həyatının və ictimai həyatın mövcud əsaslarını, faktiki olaraq, təşəkkül tapmış sosial və siyasi situasiyanı əks etdirən sənədləri özündə ehtiva edən faktiki (maddi sosial) konstitusiyalar.

2. Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklər edən, yaxud onun mətninə yenidən baxılmasını nəzərdə tutan qanunlar. Bunlar müxtəlif ad-

lar daşıyırlar. Konstitusiyaya qanunları (məsələn, Moldova Konstitusiyasının 72-ci maddəsi) və ya konstitusiyaya düzəlişlər edilməsi haqqında qanunlar (məsələn, Rusiya Federasiyası), yaxud konstitusiyaya düzəlişlər edən qanunlar (məsələn, Braziliya Konstitusiyasının 59-60-cı maddələri).

3. Təsdiq edilmiş “siyahı”da (Moldova Konstitusiyasının 72-ci maddəsi) və ya konstitusiyaya normalarında ayrılmış sahələr üzrə (İspaniya Konstitusiyasının 81-ci maddəsi) konstitusiyaya müddələrinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı qəbul edilən üzvi qanunlar. Məsələn, Rusiya Federasiyasında bu funksiyaları federal konstitusiyaya qanunları yerinə yetirirlər.

4. Qanunvericilik aktlarının həcmi əsasında ibarət olan ordinar (adi, cari) qanunlar. Bunların özünəməxsus təsnifatı, bir qayda olaraq, aşağıdakıları nəzərdə tutur:

– məcəllələşdirici aktlar (məcəllələr, qanunvericilik əsasları, nizamnamələr, əsasnamələr, rəqlamentlər);

– hüquqi tənzimləmənin müəyyən sahəsinin təşkilinin ümumi başlanğıclarını (prinsiplərini) müəyyən edən baza qanunları;

– dövlət hakimiyyəti orqanlarını və ya digər təşkilati strukturları yaradan və onların fəaliyyət qaydasını nəzərdə tutan təsisədiçi qanunlar;

– hüquq subyektlərinin ayrı-ayrı kateqoriyalarının hüquqi vəziyyətini (statusunu) nəzərdə tutan statusqanunları;

– hüquqi rəqlamentləşdirməni müəyyən fəaliyyət (müəyyən əraziyə və ya şəxslər dairəsinə) növünə aid edən tematik qanunlar;

– özündə qəbul edilmiş qanunların qüvvəyə minməsi haqqında normaları ehtiva edən prosedur qanunlar;

– beynəlxalq sazişləri və ümumdövlət əhəmiyyətli digər müqavilələri dövlətin ərazisində hüquqi qüvvəyə mindirən ratifikasiya qanunları;

– hüquqi qüvvələrinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün digər qanunvericilik aktlarına əlavə və dəyişikliklər edən qanunlar.

5. Dövlət başçısı və ya hökumətin aktları qismində rəqləməntar qanunlar. Belə ki, qanunyaratma səlahiyyətlərinin həvalə edilməsi nəticəsində qanuna hüquqi qüvvə verilir.

6. Ölkədə və ya onun müəyyən ərazilərində fəvqəladə hallar şəraitində və ya fəvqəladə vəziyyətin elan edildiyi zaman verilmiş dövlət hakimiyyəti aktlarından ibarət olan fəvqəladə qanunlar. Müvəqqəti xarakter daşıyan belə qanunlarla bir sıra konstitusiya və ya digər qanunvericilik müddəalarının qüvvəsi, təşkilat və birliklərin hüquqi vəziyyəti məhdudlaşdırıla bilər. Lakin bir sıra konstitusiyalar belə aktların hüquqi qüvvə çərçivəsini xüsusi olaraq özündə ehtiva edir. Məsələn, İspaniya Konstitusiyasının 86-cı maddəsi fəvqəladə və təcili hallarda hökumət tərəfindən verilən dekret-qanunların müvəqqəti qanunvericilik aktları kimi qəbul edildiyini nəzərdə tutur və bu aktlar dövlətin əsas institutlarının fəaliyyət qaydasına, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarına toxuna bilməzlər.

Fəvqəladə qanunların rəsmiləşdirilməsi müddətləri də bəzi ölkələrdə konstitusiya qaydasında təsbit olunur. Məsələn, Braziliya Konstitusiyasının 59-cu maddəsinə əsasən,

prezident tərəfindən təxirəsalınmaz tədbirlər görülməsi ilə əlaqədar qəbul edilən, eləcə də müvəqqəti xarakter daşıyan qanunlar 30 gün (1 ay) ərzində qanunlar qismində yenidən rəsmiləşdirilməlidir. Deməli, qanunlar müvəqqəti xarakter daşıyalar da, onların rəsmiləşdirilməsi hüquqi cəhətdən bu qanunların möhkəmliyinin qorunub saxlanmasına dəlalət edir.

7. Federasiya subyektlərinin və ya dövlətlərarası ittifaqların üzvü olan ölkələrin qanunvericilik fəaliyyətinin razılaşdırılması üçün qəbul edilən model qanunvericilik aktları (“nəmunəvi və ya tövsiyəedici qanunlar”). Belə qanunlar, əsasən, tövsiyəedici xarakter daşıyırlar və onların hüquqi praktikada tətbiqi tərəfdaş dövlətlərin belə tipik nəmunələri və ya nəmunəvi variantları (həmin variantlardan hər hansı birini) özlərinin bilavasitə qanunvericilik fəaliyyətinə şamil etməyə hazır olmaları və istəmələri dərəcəsiindən asılıdır. Yəni bu o deməkdir ki, müvafiq birliyin tərkibinə daxil olan hər hansı üzv-dövlət həmin nəmunəni və ya nəmunəvi variantlardan hər hansı birini qəbul edə və ya etməyə də bilər. Müvafiq surətdə model qanunvericilik aktlarının realizəsinin aşağıdakı bir neçə variantı mümkündür:

– qanunvericilik aktının tərəfdaş dövlət tərəfindən öz qanunu kimi bəyənilməsi;

– qanunvericilik aktına əlavə və (və ya) dəyişikliklər edilməklə onun qismən bəyənilməsi;

– nəmunəvi aktdan qanunvericilik fəaliyyətində yönümverici akt kimi istifadə edilməsi;

– model hesab olunan nümunəvi qanunvericilik aktının diqqətdənkənar saxlanması.

Təcrübədə aşağıdakı model qanunlar fərqləndirilir:

1) federasiyanın subyektləri üçün təşəbbüs qaydasında (təşəbbüs göstərilməklə) işlənib hazırlanmış qanunvericilik mətnlərinin nümunələrini özündə ehtiva edən federasiyadaxili model qanunlar. Belə qanunlar tövsiyəedici xarakter daşıyır, müəyyən qanun layihəsinin hazırlanması ilə bağlı fəaliyyətin başlanmasına xidmət edir. ABŞ-ın (ayrı-ayrı ştatlar tərəfindən özünün məəllələşdirilmiş aktları qismində tam (bütövlükdə) və ya qismən qəbul edilmiş Model Ticarət Məcəlləsi və Nümunəvi Cinayət Məcəlləsi) və ya Rusiya Federasiyasının praktikası (RF subyektləri üçün seçkilər haqqında model qanunlar; bayraq və gerb, dövlət vəzifələri haqqında model qanunlar; diyarın, yaxud vilayətin model nizamnaməsi) buna misal ola bilər;

2) beynəlxalq model qanunlar – üzv-dövlətlərin normativ yönümü üçün dövlətlərarası ittifaqlar tərəfindən qəbul edilən qanunlar. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) Parlamentlərarası Assambleyasının tövsiyəedici (model) aktları haqqında Əsasnaməsində belə müəyyən edilmişdir ki, model qanun – bu, Parlamentlərarası Assambleya tərəfindən iştirakçı dövlətlərin ümumi mənafeələr sahəsində tövsiyəedici xarakterə malik olan və iştirakçı dövlətlərin qanunvericilik fəaliyyətində istifadə üçün onların parlamentlərinə göndərilən qanunvericilik aktıdır.

Model qanunvericilik aktları müvafiq milli qanun üçün hazır nümunə, dövlətdaxili

qanunun nümunəvi variantı və ya qanunvericilik tənzimlənməsi prinsiplərinin mərkəzləşdirilmiş ifadəsi şəklində hazırlana bilər. Belə qanunvericilik aktlarının konkret növlərinə aşağıdakılar aiddir:

– ümumi prinsiplər (“Qaçqınlarla – keçmiş SSRİ-nin ərazisindəki Birlik dövlətlərinin vətəndaşları ilə bağlı məsələlərin tənzim edilməsinin ümumi prinsipləri haqqında”);

– razılaşdırılmış prinsiplər (“MDB-nin iştirakçısı olan dövlətlərdə vətəndaşlıq məsələlərinin tənzim edilməsinin razılaşdırılmış prinsipləri”);

– nümunəvi qanun (Dəmir Yollarının Nümunəvi Nizamnaməsi; Cəza-İcra Məcəlləsi; “Alternativ hərbi Xidmət haqqında” Nizamnamə, “Fövqəladə vəziyyət haqqında” Əsasnamə və s.);

– əsas müddəalar (“Ali məktəb və ali məktəbdən sonrakı təhsil və MDB iştirakçısı olan dövlətlərdə ali təhsil haqqında diplomların qarşılıqlı tanınması haqqında Əsas Müddəalar”).

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2016.
2. M.F.Məlikova Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi. B.: Maarif, 1988.
3. Нисневич Ю.А.,Плантанов В.М.,Слизовский Д.Е. Законодательная деятельность. М., 2007.
4. Рахманина Т.Н. Кодификация законодательства. М., 2005.
5. Сперанский М.М. Руководство к познанию законов. СПб., 2002.
6. Кони А.Ф. Закон и справедливость: Статьи и речи. М., Эксмо, 2013.
7. Тонков Е.Н. Толкование закона в Англии. СПб., 2013.

KLASSİFİKASYA ZAKONOV

**Курбанов Габил Сурхай оглы,
доктор юридических наук, профессор,
председатель Независимого Профсоюза работников НАНА.**

В начале статьи утверждается, что закон как основной источник права может быть классифицировано по различным принципам и критериям с учетом специфики отдельных правовых семей и систем. В частности, автором предлагается различать отдельные понятия, которые несут разную терминологическую нагрузку, связанную с законами современной Азербайджанской Республики. Наряду с этим в рамках реального законотворчества просматривается возможность выделения законов современных государств по следующим основным видам: 1) по способу принятия; 2) по форме государственного устройства; 3) по отраслевой принадлежности; 4) по юридической силе.

Ключевые слова: *государство, законотворческая деятельность, регулирование, основные виды, классификация, конституционные положения.*

CLASSIFICATION OF LAWS

**Kurbanov Gabil Surkhay oglu,
Doctor of law sciences, professor, The chairman of the Free Trade Union of ANAS.**

In the beginning of the article, it is stated that, taking into account the specifics of individual legal families and systems, the law can be classified according to various principles and criteria. In particular, the author proposes to distinguish individual concepts that defines different terminological meaning relating to the laws of the modern Azerbaijan Republic. Along with this, within the framework of real legislative drafting, there is a possibility of distinguishing the laws of modern states according to the following main types: 1) by the method of adoption; 2) by the form of state structure; 3) by branches; 4) by legal force.

Key words: *state, legislative activity, regulation, main types, classification, constitutional provisions.*

YASALARIN SINIFLANDIRILMASI

**Gurbanov Habil Surkhay oğlu,
AMİA Serbest Sendika Birliđi Bařkanı, Doktora, Profesör .**

Makalenin bařında hukukun ana kaynađının, bireysel hukuk ailelerinin ve sistemlerinin özellikleri dikkate alınarak farklı ilke ve kriterlere göre sınıflandırılabilereceđi tartışılmaktadır. Özellikle yazar, modern Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarıyla ilgili farklı terminolojik anlamlara sahip farklı kavramları ayırt etmeyi önermektedir. Aynı zamanda, gerçek kanun yapma çerçevesinde, modern devletlerin kanunları řu ana türlere ayrılabilir: 1) kabul etme yöntemi ile; 2) yönetim řekline göre; 3) endüstriyel bađlantı ile; 4) yasal güç nedeniyle.

Anahtar Kelimeler: *devlet, yasama faaliyeti, düzenleme, ana türler, sınıflandırma, anayasa hükümleri.*

ДОГОВОРНЫЙ ОПЫТ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В ОБЛАСТИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ: ЮРИДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Гусейнова Фатима Этибар кызы,
Бакинский государственный уни-
верситет, Юридический факультет,
Кафедра международного частного
права и европейского права, доцент,
доктор философии по праву.

э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com
тел. +99450 206 24 42

создания этой правовой базы ложится на многосторонние международные соглашения, которые имеют более обобщающий характер. С другой стороны, эти международные соглашения различаются в зависимости от количества вовлеченных сторон. Таким образом, если более двух государств участвуют в заключении многостороннего международного соглашения, двусторонние соглашения заключаются между двумя сторонами, как видно из названия.

Несмотря на некоторые различия, двусторонние международные соглашения, как и многосторонние соглашения, выступают в качестве формы выражения норм международных договоров. Конечно, использование разных терминов для разграничения международных соглашений, упомянутых в законодательстве или правовой доктрине

Азербайджанской Республики (АР), не должно создавать ложного впечатления о том, что многосторонние и двусторонние международные соглашения имеют разную юридическую силу.

С целью объяснения затронутого вопроса, следует отметить, что фраза «международные договоры, участником которых является Азербайджанская Республика» в статье 148. II Конституции Азербайджанской Республики применяется без различия как к двусторонним, так и к многосторонним международным соглашениям. В соответствии с Законом 1995

В статье со стороны автора рассматривается договорный опыт Азербайджанской Республики в сфере здравоохранения, анализируются юридические аспекты международных соглашений в названной области. Отмечается, что международные соглашения выступают в качестве правовой основы регулирования общественных отношений в секторе здравоохранения Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: общественные отношения в области здравоохранения, нормы международного права, двусторонние международные договоры, правовая система Азербайджанской Республики, законодательство.

Прежде всего необходимо отметить, что международные соглашения в области здравоохранения играют ключевую роль в формировании юридической основы международно-правового регулирования общественных отношений в данной сфере. Основное бремя в процессе

года «О правилах заключения, исполнения и прекращения международных договоров Азербайджанской Республики» [12] (далее - Закон о международных договорах), от имени международного договора Азербайджанской Республики (сторонник - автор) независимо от того, является ли это письменным соглашением Азербайджанской Республики с иностранными государствами и международными организациями в порядке, установленном настоящим Законом (статья 1). Венская конвенция 1969 года о праве международных договоров [13] (АР является стороной с 2017 года) применяется к договорам между государствами, независимо от количества сторон. В этой связи следует отметить, что соглашения (нефтяные контракты – 1994 г.), заключенные Азербайджанской Республикой с иностранными юридическими компаниями (ранее полномочия по заключению таких соглашений были возложены на Государственную нефтяную компанию, а теперь - на Министерство энергетики - автор) не подпадают под действие Венской конвенции 1969 года и Закона о праве международных договоров. Хотя: 1) в этих соглашениях применяется принцип *pacta sunt servanda*, закрепленный в Венской конвенции 1969 года (статья 26) и лежащий в основе выполнения международных соглашений; 2) эти соглашения ратифицированы Милли Меджлисом Азербайджанской Республики (хотя ратифицированы не все международные соглашения - автор). В юридической литературе такие соглашения называют либо квази-международными соглашениями [2, 73], либо диагональными соглашениями [4, 53]. Это не относится к проанализи-

рованным нами двусторонним международным соглашениям. По сути, такие соглашения являются соглашениями иностранного элемента международного характера [1, 242]. Такой их характер также принят в международной судебной практике. Примером может служить решение Постоянной палаты международного правосудия 1933 года о концессионном соглашении между правительством Ирана и англо-иранской нефтяной компанией [8].

Согласно опыту двусторонних соглашений в Азербайджанской Республике, следует отметить, что существует множество двусторонних международных соглашений, которые содержат положения, касающиеся здоровья. По объекту нашего исследования их можно классифицировать по разным критериям. Первый критерий классификации является предметом регулирования. По данному критерию можно выделить следующие виды двусторонних международных договоров:

1) международные соглашения о двустороннем сотрудничестве в области здравоохранения: Соглашение 2008 г. между Министерством здравоохранения Азербайджанской Республики и Министерством здравоохранения Республики Беларусь о сотрудничестве в области здравоохранения и медицинской науки, Меморандум о взаимопонимании между Республикой 2010 г. Азербайджана и Итальянской Республики о сотрудничестве в области здравоохранения и медицинской науки, Соглашение между Министерством здравоохранения Азербайджанской Республики и Министерством здравоохранения Румынии от 2011 г. о сотрудничестве в обла-

сти здравоохранения и медицинской науки, Соглашение 2014 г. между Правительством Азербайджанской Республики и Правительства Республики Таджикистан о сотрудничестве в области здравоохранения, Соглашение о сотрудничестве в области здравоохранения от 2016 г., Меморандум о взаимопонимании между Министерством здравоохранения Азербайджанской Республики и Министерством здравоохранения Республики Таджикистан 2018 г. Республика Сербия о сотрудничестве в области здравоохранения и медицинской науки и др.;

2) двусторонние международные соглашения, содержащие положения об охране здоровья отдельных категорий лиц (военнослужащих, трудовых мигрантов, инвалидов, туристов и т.д.): Между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Республики Молдова, временно работающих в Республике Молдова и временно работающие в Республике Азербайджан Соглашение о трудовой деятельности и социальной защите граждан Республики Молдова и Азербайджана, 2005 г.; Соглашение между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Республики Беларусь о трудовой деятельности и социальной защите граждан Республики Беларусь и граждан Республики Азербайджан, временно работающих в Республике Беларусь и Азербайджана др.;

3) двусторонние международные соглашения о спасении людей в случае стихийных бедствий, техногенных катастроф и чрезвычайных ситуаций, охране здоровья населения: Соглашение 2009 года между Правительством Азербайджанской Рес-

публики и Правительством Румынии о сотрудничестве в устранении, ограничении и сокращении последствия чрезвычайных ситуаций; Соглашение между Правительством Греческой Республики о сотрудничестве и взаимной помощи в предотвращении и ликвидации природных и техногенных катастроф; Соглашение между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Республики Казахстан о сотрудничестве в области гражданской обороны, предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций 2010 года и др.;

4) двусторонние международные соглашения, охватывающие различные области сотрудничества и включающие положения, касающиеся здоровья. Их можно разделить на подгруппы по сферам сотрудничества:

а) двусторонние международные соглашения, регулирующие отношения в области экономического и финансового сотрудничества: Соглашение 1998 года между Правительством Азербайджанской Республики и Федеральным Правительством Австрийской Республики об экономическом, сельскохозяйственном, промышленном, техническом и технологическом сотрудничестве; Соглашение 2000 года о торгово-экономическом и научно-техническом сотрудничестве между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Словацкой Республики; Соглашение о долгосрочном экономическом и торговом сотрудничестве между Правительством Азербайджанской Республики и Правительства Турецкой Республики и др.;

б) двусторонние международные соглашения, содержащие нормы сотрудничества в области науки и образования в целом, а также в различных аспектах этих сфер: Соглашение 2002 года между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Российской Федерации о взаимном признании документов об образовании, ученых степенях и научных званиях; Соглашение 2008 года между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Соединенных Штатов Америки о сотрудничестве в области образования и др.;

в) двусторонние международные соглашения о сотрудничестве в области спорта, такие как Соглашение 2005 года между Правительством Азербайджанской Республики и Правительством Арабской Республики Египет о сотрудничестве в области спорта и т. д.

Таким образом, анализируя опыт двусторонних международных соглашений Азербайджанской Республики, можно сделать вывод, что эти соглашения в основном предусматривают осуществление рационального международного сотрудничества

в различных сферах в области здравоохранения.

Использованные источники

1. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslik / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. I cild. Ümumi hissə. Bakı, 2018, 752 s.
2. Hüseynova F.E. Sağlamlığın qorunmasının beynəlxalq-hüquqi tənzimlənməsi və milli qanunvericilik. Bakı, "Kooperasiya" nəşriyyatı, 2016, 232 s.
3. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс. Учебник. М., Волтерс Клувер, 2004, 496 с.
4. Гусейнов Л.Г. Азербайджан: конституционная основа имплементации международных норм о правах человека // Журнал российского права, 1998, № 10/11, с.177-186.
5. Международное публичное право. Учебник / под ред. К. А. Бекяшева. М., изд-во Проспект, 2003, 640 с.
6. Тункин Г.И. Теория международного права. М., Зерцало, 2000, 416 с.
7. International Court of Justice (ICJ). Reports, 1952 // <http://www/icj-cij.org>
8. Oppenheim. L. International Law. Vol.1. L., 1955, p.492.
9. www.europe.eu.int (01.03.2022 г.).
10. <http://e-qanun.az/framework/21187> (02.03.2022 г.).

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SƏHIYYƏ SAHƏSİNDƏ MÜQAVİLƏ TƏCRÜBƏSİ: HÜQUQİ ASPEKTLƏR

Hüseynova Fatimə Etibar qızı,

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi "Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ kafedrası"nın dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com

telefon: +99450 206 24 42

Müəllif tərəfindən məqalədə Azərbaycan Respublikasının səhiyyə sahəsində müqavilə təcrübəsi araşdırılır, bu sahədə beynəlxalq müqavilələrin hüquqi aspektləri təhlil edilir.

Qeyd olunur ki, beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının səhiyyə sahəsində ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi üçün hüquqi əsas kimi çıxış edir.

Açar sözlər: səhiyyə münasibətləri, beynəlxalq hüquq normaları, ikitərəfli beynəlxalq müqavilələr, Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemi, qanunvericilik.

CONTRACTUAL EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN THE FIELD OF HEALTHCARE: LEGAL ASPECTS

Huseynova Fatima Etibar ,

Baku State University, Faculty of Law Department of International Private Law and European Law, Associate Professor, doctor of philosophy in the field of law.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com

phone: +99450 206 24 42

On the part of the author, the article examines the contractual experience of the Republic of Azerbaijan in the field of healthcare, analyzes the legal aspects of international agreements in this area. It is noted that international agreements act as a legal basis for regulating public relations in the healthcare sector of the Republic of Azerbaijan.

Key words: health relations, international law norms, bilateral international treaties, legal system of Azerbaijan Republic , legislation.

AZƏRBAYCAN CUMHURİYETİ'NİN SAĞLIK ALANINDAKI SÖZLƏŞMƏ TEJRÜBESİ: YASAL YÖNLƏR

Hüseynova Fatima Etibar qızı,

Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa Hukuku Anabilim Dalı,doçent, hukuk alanında felsefe doktoru.

e-posta: lawyer.fatima85@gmail.com

telefon: +99450206 24 42

Yazar adına, makale Azərbaycan Cumhuriyeti'nin sağlıq alanındaki sözleşmə deneyimini incelemekte, bu alandakı uluslararası anlaşmaların yasal yönlerini analiz etməkdir. Azərbaycan Cumhuriyeti'nin sağlıq sektoründe halkla ilişkilerin düzenlenmesi için uluslararası anlaşmaların yasal dayanak oluşturduğu belirtilmektedir.

Anahtar Kelimələr: *sağlık ilişkileri, uluslararası hukuk normları, ikili uluslararası anlaşmalar, Azərbaycan Cumhuriyeti hukuk sistemi, mevzuat.*

ORTA İXTİSAS TƏHSİLİ: MÜASİR ÇAĞIRIŞLAR

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qarşısında duran ən mühüm və həlli zəruri olan vəzifələrdən biri modern milli təhsil sisteminin yaradılmasıdır.

Müasir Azərbaycan Respublikasının memarı və qurucusu ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulan və ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən, beynəlxalq təcrübədən bəhrələnən, milli modelin formalaşmasına əsaslanan, səmərəli, məqsədyönlü islahatlar sistemində dövlətin kadr hazırlığı siyasəti geniş yer tutur. Təhsil sahəsində aparılan islahatlar onun hüquqi təminatlar sisteminin müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsini zəruri edir.

İqtisadi inkişafı şərtləndirən əsas amillərdən biri müasir bilik, bacarıq və vərdislərə malik yeni nəsil mütəxəssislərin hazırlanması və əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr təminatıdır. Bu baxımdan kadr təminatı sistemində orta ixtisas təhsili müəssisələrində subbakalavr hazırlığı mühüm yer tutmalıdır.

Dövlətin sivil normalar çərçivəsində inkişafını şərtləndirən əsas amillərdən biri kimi məhz dünyəvi təhsil üzrə münasibətlər çıxış edir. Bu baxımdan orta ixtisas təhsili üzrə ictimai münasibətləri tənzim edən hüquqi normaların təkmilləşdirilməsi və subbakalavrların əmək bazarının tələblərinə uyğun hazırlığı aktuallığı və zəruri cəhətləri ilə xarakterizə edilir.

Əmək bazarının tələblərinə uyğun ixtisaslı mütəxəssis-kadr hazırlığını özündə ehtiva edən orta ixtisas təhsili pilləsi üzrə müasir çağırışları aşağıdakı istiqamətlər üzrə qruplaşdırmaq olar:

1) Orta ixtisas təhsili müəssisələrinin (kolleclərin) hüquqi vəziyyətinin dəqiqləşdirilməsi

2) Rəqəmsal təhsil münasibətlərinin geniş və dayanıqlı bərqərar edilməsi

3) Pedaqoji heyətin hüquqi statusunun müəyyən edilməsi

4) İşə qəbulun müasir seçim mexanizmlərinin yaradılması və tətbiqi

5) Maddi-texniki bazanın və kadr potensialının gücləndirilməsi

6) Tələbələrin əmək bazarının tələblərinə uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmələri işinin təkmilləşdirilməsi

7) Məzunların əmək bazarında işlə təmin edilməsinə dair problemlərin əsaslı şəkildə həll edilməsi

8) Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və sınaqdan keçmiş müsbət təcrübənin milli xüsusiyyətlər çərçivəsində tətbiqi

9) Qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi

10) Azərbaycanda müasir orta ixtisas təhsili modelinin formalaşdırılması.

Təhsil sahəsində həyata keçirilən dövlət siyasəti elmi-texniki tərəqqinin, rəqəmsallaşmanın, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə müşahidə edilir. Müasir dövrdə sosial, siyasi, ictimai, iqtisadi, mədəni, hüquqi və digər sahələrdə baş verən müsbət dəyişikliklər milli təhsil sisteminin qarşısında bir sıra məqsədyönlü vəzifələr qoyur. Demokratik vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu milli təhsil sisteminin əsaslı şəkildə dəyişdirilməsini, bu sahədə məqsədyönlü islahatların həyata keçirilməsini zəruri edir.

Azərbaycan Respublikasının sürətli inkişafının müasir mərhələsində Konstitusiyada təsbit edilmiş təhsil hüququnun təmin edilməsi məsələsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Hər bir kəsin təhsil hüququ onun əmək hüququnun realizə imkanlarından biri kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 42-ci maddəsi “Təhsil hüququ”, 35-ci maddəsi isə “Əmək hüququ” adlanır. Konstitusiyada təsbit edilmiş normalar orta ixtisas təhsili müəssisələrinin (kolleclərin) məzunlarının (subbakalavrların) təhsil və əmək hüququnu tam mənasını özündə ehtiva edir.

Müstəqillik illərində – son 30 il ərzində tam orta təhsil bazasından 495672 nəfər orta ixtisas təhsili müəssisələrində təhsil almaq üçün müraciət etmiş, onlardan 273989 nəfəri bu imkandan istifadə edə bilmişdir. Əmək bazarı üçün xeyli sayda mütəxəssis-kadr hazırlığı məhz orta ixtisas təhsili müəssisələrində həyata keçirilmişdir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının müasir inkişaf dinamikasına uyğun olaraq, təhsilin şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün prioritet sahə olduğunu nəzərə alaraq, ixtisaslı mütəxəssis-kadr hazırlığı işinin zamanın tələblərinə uyğun təşkil və idarə edilməsini həyata keçirmək, ixtisaslı mütəxəssis-kadrların əmək bazarının tələblərinə cavab verməsini təmin etmək, orta ixtisas təhsili sahəsində dövlət siyasətini və milli maraqları şərtləndirən islahatları gücləndirmək, gənc nəslin müasir bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnməsinə nail olmaq üçün bir sıra mühüm cəhətləri göstərmək olar:

1) Müasir və müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik sisteminin,

o cümlədən şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin inkişafının əsas və əvəzsiz təminat vasitələrindən biri milli təhsildir.

2) Azərbaycan Respublikası milli xüsusiyyətlər daxilində, sınaqdan keçmiş mütərəqqi təcrübələrə əsaslanan, beynəlxalq standartlara uyğun olan təhsilin milli modelini yaratmaq və formalaşdırmaq əzmindədir.

3) Təhsilin milli modelinin ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də orta ixtisas təhsilidir.

4) Dövlət siyasətinin və milli maraqların səmərəli həyata keçirilməsini şərtləndirən əsas amillərdən biri müasir bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnmiş, elmi və dünyagörüşünə malik yeni nəsil ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması və ixtisaslı kadr korpusunun formalaşdırılmasıdır.

5) Cəmiyyətin və əmək bazarının tələbatına uyğun olan ixtisaslı mütəxəssis-kadrların hazırlanması fonunda orta ixtisas təhsili mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Hər tədris ili üzrə tələbə qəbulu başa çatdıqdan sonra ali təhsil müəssisələrinə qəbul olmuş subbakalavrlar haqqında məlumat Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən subbakalavrların məzun olduqları orta ixtisas təhsili müəssisələrinə təqdim edilməli, əmək bazarında tələb və təklif arasında balans yaradılmalı və tələbat olan ixtisaslara daha çox üstünlük verilməlidir.

Əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq orta ixtisas təhsili müəssisələrinə tələbə qəbulu üzrə plan yerləri artırılmalı, orta ixtisas təhsili müəssisələrinə ödənişli əsaslarla tələbə qəbulu 50 %-dən az olmalıdır.

Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi baxımından Azərbaycan Respublikasının Əmək

Məcəlləsinə, Təhsil, Dövlət qulluğu, Gənclər siyasəti, Məşğulluq, Əmək pensiyaları, Sosial sığorta haqqında Azərbaycan Respublikası qanunlarına orta ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunlarının statusuna dair mütərəqqi normaların daxil edilməsi məqsədə müvafiqdir.

Əmək Məcəlləsinə, Təhsil və Məşğulluq haqqında qanunlara aşağıdakı məzmununda müddələrin əlavə edilməsi məqsədə uyğun olardı: “Əmək bazarında yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə (bakalavr və daha yüksək) olan tələbat istisna olmaqla, cəmiyyətin və əmək bazarının tələbatına uyğun olaraq, ümumi orta təhsil və tam orta təhsil bazasında ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üçün müxtəlif ixtisaslar üzrə orta ixtisas təhsilli mütəxəssis heç bir ayrı-seçkiliyə məruz qalmadan əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaq, o cümlədən dövlət qulluğu vəzifəsinə qəbul olmaq hüququna malikdirlər. Əmək bazarında yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə (bakalavr və daha yüksək) olan tələbatı özündə ehtiva edən fəaliyyət sahələrinin təsnifatı məhdud sayda müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir”.

Orta ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunlarının dövlətin idarə edilməsində iştirak hüququnu təmin etmək məqsədilə Dövlət qulluğu haqqında Qanuna aşağıdakı məzmununda yeni maddənin əlavə edilməsi məqsədə uyğundur: “Orta ixtisas təhsilli mütəxəssislər qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla siyasi, inzibati və yardımçı dövlət qulluğu vəzifələrinə seçilmək, qəbul, təyin və ya təsdiq edilmək hüququna malikdirlər. Qanunla müəyyən edilmiş hallar qanunvericiliklə məhdud sayda müəyyən edilir”.

Eyni zamanda, Təhsil haqqında Qanuna aşağıdakı məzmununda yeni maddənin əlavə edilməsi faydalı olardı: “Orta ixtisas təhsili müəssisələrinin subbakalavr statuslu məzunları ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat səviyyəsinə müvafiq ixtisaslar üzrə qəbul olduğu zaman normativ təhsil müddəti iki tədris ilindən çox ola bilməz”.

Ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat səviyyəsinə subbakalavrların qəbulunun ümumi qəbuldan asılılığını aradan qaldırmaq məqsədilə Təhsil haqqında Qanuna aşağıdakı məzmununda müvafiq maddənin əlavə edilməsi məqsədə uyğun olardı: “Ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat səviyyəsinə müvafiq ixtisaslar üzrə subbakalavrların qəbulu üçün plan yeri həmin tədris ili üzrə məzun olacaq subbakalavrların ümumi sayının 50%-dən az olmayaraq müəyyən edilir. Plan yerində buraxılış ili üzrə hər bir ixtisas qrupunun xüsusi çəkisi nəzərə alınır. Plan yeri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilir. Bununla yanaşı, subbakalavrlar abituriyent kimi tələbə qəbulunda iştirak etmək hüququna malikdirlər. Subbakalavrlar eyni zamanda həm subbakalavr, həm də abituriyent kimi tələbə qəbulunda iştirak edə bilirlər. Subbakalavrlar abituriyent qəbulu üçün nəzərdə tutulmuş plan yerlər üzrə də müsabiqədə iştirak edə bilirlər”.

Konstitusiyada təsbit olunmuş təhsil hüququnun təmin edilməsi məqsədilə Təhsil haqqında Qanuna aşağıdakı məzmununda yeni maddənin əlavə edilməsi zəruridir: “Ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat səviyyəsinə (əsas (baza ali) tibb təhsilinə) müvafiq ixtisaslar üzrə subbakalavrların qəbulu zamanı,

normativ təhsil müddətində və təhsillərini davam etdirdikləri zaman ərzində onlar heç bir ayrı-seçkiliyə məruz qalmadan qanunvericiliklə təhsil alan üçün nəzərdə tutulmuş bütün hüquqlara, vəzifələrə, imtiyazlara və güzəştlərə malikdirlər”.

Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il 20 may tarixli 230 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Qaydalarda nəzərdə tutulmuş bəzi normalar subbakalavrların qəbul imkanlarını məhdudlaşdırır. Subbakalavrların imtahansız qəbulu Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən həmin qaydaların bəzi normalarına zidd, lakin, subbakalavrların marağına uyğun olaraq həyata keçirilir. Bu uyğunsuzluğu aradan qaldırmaq və subbakalavrların təhsil hüququnu təmin etmək məqsədilə həmin Qaydalar təkmilləşdirilməlidir.

Bütün bunlarla yanaşı, “Orta ixtisas təhsili haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”, “Azərbaycan Respublikasının orta ixtisas təhsili sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”, “Orta ixtisas təhsili müəssisələrinin nümunəvi inkişaf Strategiyası”, “Ali təhsil müəssisələrinin bakalavriat səviyyəsinə qəbul olunmuş subbakalavrlar üçün tədrisin təşkili Qaydaları” qəbul edilməlidir.

Bu gün 44 günlük Vətən müharibəsinin parlaq qələbəsinin təntənəsi olan Zəfər Günü digər sahələrdə olduğu kimi, təhsil ictimaiyyətinin də qarşısında əsaslı vəzifələr qoyur. Belə ki, ilk olaraq bu öhdəlikləri icra etmək məqsədilə iqtisadi rayonların yeni bölgüsündə yer tutan Qarabağ iqtisadi rayonuna (Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonları) və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonuna

(Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları) daxil olan inzibati ərazi vahidlərinin hər birində onların yerli xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla ali və orta ixtisas təhsili müəssisələri yaradılmalıdır.

Hər bir Azərbaycan vətəndaşının, o cümlədən gənc nəslin üzərinə düşən əsas vəzifələrdən biri də işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası, gələcək və dayanıqlı inkişafının təmin olunması, zəruri infrastrukturun yaradılması sahəsində həyata keçirilən tədbirlərdə yaxından iştirak etməkdir. Bu mənada işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən bərpa-quruculuq işlərinə dəstək olmaq üçün tələbə-inşaat dəstələri yaradılmalıdır. İşğaldan azad edilmiş ərazilərə əhalinin qayıdışı istiqamətində həyata keçiriləcək genişmiqyaslı tədbirlər sistemində bu tip işlərin təşkili gənc nəslin həmin ərazilərdə məskən salması üçün əsaslı şərait yaratmış olacaqdır.

Hər bir müəllimin Azərbaycan xalqı, Azərbaycan dövləti, Müzəffər Ali Baş Komandan, Müzəffər Ordunun Zəfər Şahinləri qarşısında ümdə vəzifələrindən, əsas öhdəliklərindən biri və ən əsası yetişməkdə olan gənc nəslə milli vətənpərvərlik ruhunda böyütmək, vətənə sdaqət ruhunda inkişaf etdirmək, milli adət və ənənələri nəsildən-nəslə ötürməkdir.

Oruc MƏMMƏDOV,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
(UNEC) nəzdində Azərbaycan Maliyyə-İqtisad Kollecinin direktoru, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, qabaqcıl təhsil işçisi.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ СТАТУС СЕМЬИ

Гасанзаде Саида Бахрам кызы,
ведущий научный сотрудник Ин-
ститута права и прав человека
НАНА, доктор юридических наук,
доцент.

saidahasan@gmail.com ;

Исгандаров Турал Ильгар оглы,
студент V курса Юридического фа-
культета Национального авиацион-
ного университета Украины.

Телефон: +994554140027.

менимое место и роль. Она определяет статус основных институтов, имеющих важнейшую и глобальную роль в общественно-политической и правовой жизни, и основывается на законодательной базе. С этой точки зрения, Конституция Азербайджанской Республики, принятая 12 ноября 1995 года путем референдума, в годы независимости, регламентирует самые важные и главные стороны особо существенных общественных отношений и ценностей, имеющих значение для общества, государства и личности, регулирует их основы (1).

Институт «семьи» занимает очень важное место в жизни общества, государства и человека. Не случайно, что институт «семьи», играющий столь важную роль в обществе закреплён как самостоятельная норма в Конституции Азербайджанской Республики. В то же время институт «брака» является правовой основой создания семьи, и соответственно закреплён в Семейном Кодексе. В статье рассмотрены вопросы, касающиеся семьи и брака, их конституционно-правового статуса, анализируются существующие взгляды по данному вопросу. Представлен проект новой редакции Конституции Азербайджанской Республики, где взаимоотношения семьи, ребенка и государства выступают в более совершенной форме.

Ключевые слова: Конституция, семья, конституционно-правовой статус, материнство, брак, женщина, детство.

В современных демократических странах, строящих правовое государство Конституция, имеет своё неза-

в социальной системе, а также создаёт чёткую базу и фундаментальную основу для формирования новых ценностей. А посвящение статьи 17-ой главы II-ой «Основы государства» Конституции АР, именно «семье, детям и государству», может быть оценено как результат высокой оцен-

в социальной системе, а также создаёт чёткую базу и фундаментальную основу для формирования новых ценностей. А посвящение статьи 17-ой главы II-ой «Основы государства» Конституции АР, именно «семье, детям и государству», может быть оценено как результат высокой оцен-

ки, данной государством институту «семьи» (2).

Слово «семья» (аиля), используемое в азербайджанском языке, по своей этимологии происходящее от арабского слова «авл», означает «опору», «единство людей, доверяющих друг другу» (3). Семья является базовой составляющей общества и государства. Государство, по своей сути, охватывая совокупность семейных союзов, объединяет их в себе. В управлении семьей и государством имеются тождественные элементы. Семьи создаются на основе браков, формируются по принципу кровного родства, укрепляются системой традиционных взаимоотношений, таких как взаимная ответственность и обязательство членов семьи друг перед другом, взаимопомощь. Семья – это социальный институт, который обеспечивает развитие общества и государства. Правовой статус семьи на конституционном уровне, впервые нашел свое отражение в Конституции АР принятой в 1978 году, подготовленной и вынесенной на обсуждение Общенациональным Лидером Азербайджана Гейдаром Алиевым. Статьям Конституции 17-ой – «Семья, дети и государство» и 34-ой «Право на брак», было выделено самостоятельное место и обеспечено конституционно-правовое закрепление этих институтов. В Конституциях некоторых стран статус «семьи» как института, объединения, опирающегося на систему фундаментальных ценностей человечества и общества, не предусмотрен, в Конституциях Италии, Германии, России, Турции и других развитых стран, он закреплен в виде самостоятельной нормы. В ст. 38-ой Конституции Российской Федерации указано, что семья, материнство и детство

находятся под защитой государства. Трудоспособные дети, достигшие 18 лет, обязаны содержать нетрудоспособных родителей (4). В ст. 17-ой Конституции АР указано, что семья как основная ячейка общества находится под особой опекой государства (5). Несмотря на то, что международное и европейское право не дало в полной мере конкретную дефиницию понятия «семьи», оно дало высокую оценку семье, как неотъемлемой части человеческой жизни. Это связано с тем, что вне зависимости от заключения или отсутствия официального брака, международное и европейское право принимает создание «семейной жизни» мужчиной и женщиной, как их естественное право (6). Ст. 34-я Конституции АР посвящена именно «праву на брак» (7). Авторы Азербайджанской Энциклопедии указывают, что семья – небольшая группа, основанная на браке, либо же кровном родстве. Члены семьи представляют собой стабильную общественную группу, связанную между собой бытовым единством, моральной ответственностью, взаимопомощью (8). Такое же мнение отражается и в «Философской энциклопедии» (9). Философы, разделяющие мнение авторов Демографической энциклопедии, характеризуют семью как группу лиц, основанную на браке или же кровном родстве и связанных между собой бытовым единством и взаимной ответственностью (10). Профессор Г.Манаев указывал, что семья – есть основанное на браке или родстве, охваченное государственной опекой и являющееся ячейкой общества объединение, союз мужчины и женщины (11). Профессор М.Демирчиева характеризовала семью как связанную браком или родственными

связями, совместно проживающую группу лиц (12). Количество таких дефиниций, данных семье, можно перечислять достаточно долго. Таким образом, принимая во внимание мнения различных авторов, основные положения норм международного и национального законодательства, понятию семьи можно дать следующее определение: Семья – это союз людей – совершеннолетних мужчины и женщины, заключённый по обоюдному согласию и желанию, с целью удовлетворения физиологических и биологических потребностей, основанный на любви, бытовой и хозяйственной совместности, созданный в виде объединения мужчины и женщины, на основе добровольного согласия и равноправия, с целью создания рода, рождения детей, находящийся под особой опекой государства, создающий основу общества и оформляющийся в форме брака, заключаемого в соответствующих органах исполнительной власти, в соответствии с процедурным порядком установленным (13).

Оформление брака в соответствующих органах с целью создания союза на основе добровольного согласия мужчины и женщины, является правовым основанием позволяющим считать семью фактически созданной. Несмотря на то, что для возникновения института семьи заключение брака считается важным правовым аспектом, задолго до того как появились такие явления, как «брак» и «религиозный брак» (кябин), исторически существовало объединение мужчины и женщины, т.е. союз по сути своей схожий с сегодняшним понятием семьи (14). Семья считается для общества, личности и отдельного человека самым надёжным и верным оплотом с

материальной и психологической точки зрения. С этой точки зрения, семья стоит в основе материального, морального, психологического, социологического, экономического, политического развития общества, государства и человечества (15). Понятие «брака», являющееся важнейшим составным элементом дефиниции, характеризующей с правовой точки современную семью, может рассматриваться как комплекс действий по регистрации-оформлению брака в соответствующих государственных органах, завершающихся выдачей официального государственного документа – свидетельства, подтверждающего создание семьи мужчиной и женщиной.

В сфере положительного регулирования современных проблем института «семьи» в нашей стране были подготовлены и приняты некоторые исторически значимые документы. Это такие документы, как Государственная Программа «По улучшению здоровья матери и ребенка на 2014-2020 годы», «Стратегия азербайджанской семьи», «Национальная стратегия по детям», Закон АР «О Государственной помощи многодетным семьям» и др. Правовое регулирование брака и семейных отношений в Азербайджанской Республике проводится со стороны государства и признаётся только брак, заключённый в соответствующем органе исполнительной власти (16).

Вся третья глава II-го раздела Конституции Азербайджанской Республики, посвящена «Основным правам и свободам человека и гражданина», где был закреплён тезис о равных правах и свободах мужчины и женщины. В целом, в Конституции нашло широкое отражение закрепление

прав и свобод семьи. После принятия путём референдума Конституции независимой Азербайджанской Республики, в нашей стране, 28 декабря 1999-го года были приняты новый Семейный Кодекс, Гражданский Кодекс, Гражданско-Процессуальный Кодекс, 19 мая 1998 года Закон АР «О правах ребёнка» и другие многочисленные нормативно-правовые документы (17).

Конституция АР, принятая путем референдума от 12 ноября 1995 года не может считаться догмой. Она, являясь результатом творческого мышления, соразмерно совершенствовала процессы, периодически происходящие в общественно-политической и правовой жизни страны. Так, референдумом, проведенным 24 августа 2002 года, в статьи – 3, 27, 71, 76, 83, 88, 89, 95-96, 101-102, 105, 109, 125, 128, 130-133 было внесено всего 24 изменения и дополнения. Реальное положение в жизни общества, государства и семьи и брачных отношениях, вызвало необходимость проведения более важных изменений в конституционные нормы, что и было произведено референдумом от 18 марта 2009 года. Так, были добавлены следующие слова и словосочетания: в ст. 12-ю Конституции, посвященной высшей цели государства – «достойного уровня жизни гражданам Азербайджанской Республики», в ст. 15-ю, посвященную экономическому развитию и государственным отношениям – «социальной направленности», в название 17-ой статьи – «ребёнок», а также в текст статьи – «Дети, не имеющие родителей или опекунов, лишенные родительской заботы, находятся на попечении государства», «Запрещается привлекать детей к дея-

тельности, могущей представлять угрозу их жизни, здоровью или нравственности», «Дети, не достигшие 15-летнего возраста, не могут быть приняты на работу», «Государство контролирует осуществление прав ребенка», в ст. 32-ю, посвященную праву личной неприкосновенности – «и семейной жизни», «Каждый обладает правом на защиту от незаконного вмешательства в личную и семейную жизнь» и другие изменения, тем самым указанные статьи были более усовершенствованы. Таким образом, этим референдумом в статьи – 12, 15, 17-19, 25, 29, 32, 39, 48, 50, 67, 71-72, 75, 84, 88, 92, 95-96, 101, 108-109, 125, 129-131, 146 и 149 Конституции АР было внесено всего 29 изменений и дополнений. Как усматривается, законодательный орган последними двумя референдумами, в соответствии с важными изменениями произошедшими в жизни страны, и адекватно им, произвел изменения и дополнения, в целом к 53-м статьям Конституции, большая часть из которых может считаться посвященной непосредственно семейным и брачным отношениям, расширению и защите прав семьи и детей (18).

В период, когда в США и западных странах, переживается серьёзный кризис в семейных отношениях, брак, должен основываться на человеческих взаимоотношениях, любви и дружбе, большее внимание должно оказываться имущественным правам и обязанностям мужа и жены, которые определяются заключением брачного договора (19). В свою очередь, современная азербайджанская семья, адекватно отвечая реалиям времени, модернизируется, становится соответствующей времени и еще более укрепляется (20).

В Семейном Кодексе АР регулируются имущественные и личные неимущественные отношения, возникающие между членами семьи, а в случаях, предусмотренных законодательством, между другими родственниками и лицами, определяются правила взятия на воспитание детей, лишённых родительской опеки (21). Однако, возникла необходимость проведения изменений в данном Кодексе в сфере предотвращения беспочвенных разводов, повышения социального благополучия семьи и детей, конкретизации роли отца и матери в управлении семьёй. Законом от 31 мая 2002 года Милли Меджлисом было утверждено «Положение о комиссии по защите прав и делам несовершеннолетних». 24 мая 2005 года был принят Закон «О профилактике беспризорности и правонарушений несовершеннолетних». Также, принятие 30 августа 1999-го года Закона «О социальной защите детей, потерявших родителей и лишённых родительской опеки», имело важное значение для претворения в жизнь конституционных норм, связанных с детьми. Таким образом, проведённые исследования и сравнения указывают на необходимость улучшения соответствующих конституционных норм, в целях надёжной защиты института семьи, её статуса, прав и свобод её членов. Проведение таких изменений исходит из последних требований международного и национального законодательства в сфере семьи и института семьи. Исходя из всего вышеизложенного, предлагаем ст. 17-ю Конституции АР дать в следующей новой редакции:

«Статья 17. Семья, ребёнок и государство

I. Семья, являясь естественной и основной ячейкой общества, находится под особой опекой государства. Семья обладает правом защиты обществом и государством. Семейное насилие запрещается законом и наказуемо. Государство оказывает необходимую помощь в развитии семьи. В семейных отношениях, в том числе в реализации семейных обязанностей, ответственности и управлении семьёй, супруги полностью равноправны. Семья, по мере возможностей, особенно, в ответственный период создания, нахождения на иждивении и воспитании малолетних детей, всесторонне охраняется и защищается государством, обеспечивается необходимыми жизненными условиями. Материнство и младенчество даёт право на особую опеку и помощь. Материнство, отцовство, детство охраняется законом. Государство обеспечивает защиту прав, обязанностей и свобод членов семьи, установленных международным и национальным правом.

II. Каждый человек, не достигший 18-ти лет, т.е. до совершеннолетия, считается ребёнком. Рожденные в браке и внебрачные дети пользуются одинаковой социальной защитой. Каждый ребёнок непосредственно после рождения обладает правом регистрации, получения имени и приобретения гражданства.

Дети и молодёжь обладают всеобщими экономическими и социальными правами. Заботиться о детях, воспитывать их является долгом родителей. Родители должны заботиться об образовании и воспитании детей, готовить их к общественно полезному труду, создавать из них достойных членов общества. Государство

производит надзор за исполнением родительского долга.

Государство путём создания и развития широкой сети воспитательных и образовательных учреждений, организации и совершенствования бытового обслуживания и общественного питания, выплаты после рождения ребёнка единовременного пособия, выделения пособий многодетным семьям с целью улучшения их материального положения, предоставления льгот, а также выплаты семье других необходимых пособий, оказания помощи и улучшения по мере возможности жилищных условий, оказывает поддержку семье. Государство выдает многодетным семьям единовременные и постоянные пособия.

III. Дети, не имеющие родителей и попечителей, лишённые родительской опеки, до достижения 18-ти лет, находятся под опекой государства.

IV. Запрещается привлекать детей к незаконной деятельности, могущей представлять угрозу их жизни, здоровью или нравственности.

V. Дети, не достигшие 15-летнего возраста, не могут быть приняты на работу.

VI. Государство производит надзор за претворением в жизнь, прав и свобод семьи, женщин и детей, предусмотренных международным и национальным законодательством».

Считаем, что принятие нового проекта 17-ой статьи Конституции АР, предложенного с целью дальнейшего совершенствования Конституции Азербайджанской Республики, послужит причиной модернизации как Семейного Кодекса в целом, так и его отдельных норм, а также других соответствующих нормативно-правовых актов. А это, в свою очередь внесёт по-

зитивный вклад в конституционное регулирование прав и свобод института семьи и её членов, находящихся в фундаменте общества и государства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Конституция Азербайджанской Республики, Б., 2014 г, с 3-16
2. Конституция Азербайджанской Республики, Б., 2014 г.
3. <http://az.wikipedia.org/wiki/Ail%Б9%99>
4. Конституция Российской Федерации, М., 1994 г., с 36
5. Конституция Азербайджанской Республики. Б., 2014, с.10
6. Европейский суд по правам человека: комментарий и нормативные акты. Б., 2006 г. с. 341, 349, 374, 391
7. Конституция Азербайджанской Республики, Б., 2014, с.18
8. Азербайджанская Советская Энциклопедия. Б. 1976 г., I том, с.187.
9. Философская энциклопедия., М., 1983 г., с 602
10. Демографическая энциклопедия., М., 1985 г., с.395
11. Манаев Г.И. Советское семейное право. Б. 1989 г., с. 18
12. Дамирчиева М. Семейное право Азербайджанской Республики., Б., 2008 г., с. 6
13. Гасанзаде С.Б. Конституционно-правовой статус института семьи // Научные труды. Журнал Философии и Права НАНА. № 1, 2015. С.219-234
14. Словарь гендерных терминов. Б., 2005 г., с.5
15. Нечаева А.М. Семья, как самостоятельный объект правовой охраны. /Государство и право, № 12, 1996 г., с.99-107
16. Конституционный Акт о Государственной Независимости Азербайджанской Республики. Баку, 1994 г., с 3-10
17. Сборник законодательных актов Азербайджанской Республики, Баку, 2006 г., с. 9-15

18. Журнал «Законность». 2002 г. № 6; Специальный бюллетень Центральной Избирательной Комиссии АР, Б., 2009
19. Алиев Ш. Научно-практический комментарий к Конституции Азербайджанской Республики Б., 2000 г., с. 63
20. Джабраилов Р. Как обезопасить семейную модель от отрицательного влияния глобализации// Газета «Азербайджан», от 16 апреля 2015 г.
21. Семейный Кодекс Азербайджанской Республики Б., 2014 г., с. 5.

AİLƏNİN KONSTITUSİON-HÜQUQİ STATUSU

Həsənzadə Səidə Bəhram qızı,
AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, hüquq üzrə elmlər doktoru, dosent.
saidahasan@gmail.com;

İsgəndərov Tural İlqar oğlu,
Ukrayna Milli Aviasiya Universitetinin Hüquq fakültəsinin V kurs tələbəsi.
Telefon: +994554140027.

“Ailə” institutu cəmiyyətin, dövlətin və fərdin həyatında çox mühüm yer tutur. Təsadüfi deyil ki, cəmiyyətdə belə mühüm rol oynayan “ailə” institutu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında müstəqil norma kimi təsbit olunmuşdur. Eyni zamanda, “nikah” institutu ailənin yaradılmasının hüquqi əsasıdır və müvafiq olaraq Ailə Məcəlləsində ehtiva edilir. Məqalədə ailə və nikahla bağlı məsələlərdən, onların konstitusion-hüquqi statusundan bəhs olunur, bu məsələ ilə bağlı mövcud baxışlar təhlil edilir. Ailə, uşaq və dövlət münasibətlərini daha mükəmməl formada əks etdirən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yeni redaksiyasının layihəsi təhlil edilir.

Açar sözlər: *Konstitusiya, ailə, konstitusiya hüquqi status, analıq, nikah, qadın, uşaqılıq.*

CONSTITUTIONAL AND LEGAL FAMILY STATUS

Hasanzadeh Saida Bahram gizi,
leading researcher of the Institute of Law and Human Rights of ANAS, doctor of legal sciences, associate professor.
saidahasan@gmail.com;

Isgandarov Tural Ilgar oglu,
5th year student of the Faculty of Law of the National Aviation University of Ukraine.
Phone: +994554140027.

The Constitution of every country, establishing a democratic and legal state, has an important role in the life of society, in determining the legal status of its fundamental

values. It stands on the basis of determining the status of the institutions which play an important and key role in the socio-political and legal life of the country, and of the legal framework. In this regard, the Constitution of the Republic of Azerbaijan adopted in the years of independence, on November 12, 1995, by referendum regulates the basic and most important aspects, the core of social relations and values which are important for a society, state and every person. The regulation of the rest relations is implemented by the adoption of normative -legislative acts. There is no more important normative-legislative act in the life of the country than the Constitution.

Key words: *The Constitution, the seed, the constitutional-legal status, motherhood, marriage, woman, childhood.*

ANAYASAL VE HUKUKİ AİLE DURUMU

Gasanzade Saida Bahram kyzy,
ANAS Hukuk ve İnsan Hakları Enstitüsü'nün önde
gelen araştırmacısı, Hukuk Doktoru, Doçent.
sayahasan@gmail.com;

Isgandarov Tural Ilgar oğlu,
Ukrayna Ulusal Havacılık Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
5. sınıf öğrencisi.
Telefon: +994554140027.

“Aile” kurumu toplumun, devletin ve bireyin hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Toplumda bu kadar önemli bir rol oynayan "aile" kurumunun Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasında bağımsız bir norm olarak yer alması tesadüf değildir. Aynı zamanda “evlilik” kurumu, ailenin kurulmasının yasal dayanağıdır ve Aile Kanununda yer almaktadır. Makale, aile ve evlilik ile ilgili konuları, anayasal ve yasal statülerini tartışmakta ve bu konudaki mevcut görüşleri analiz etmektedir. Aile, çocuklar ve devlet ilişkilerini daha mükemmel bir şekilde yansıtan Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın yeni baskısının taslağı inceleniyor.

Anahtar Sözcükler: *Anayasa, aile, anayasal hukuki durum, annelik, evlilik, kadın, çocukluk.*

NİKAHIN POZULMASINA DAİR İŞLƏR ÜZRƏ AİDDİYYƏTİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

**Fərəh Rafiq qızı Miriyeva,
Naxçıvan Dövlət Universiteti,
magistrant.**

e-mail: elizade.memmedov@mail.ru

Məqalədə nikahın pozulması üzrə aidiyyət məsələsi təhlili edilir. Nikahın inzibati qaydada və məhkəmədə pozulmasının xüsusiyyətləri müəyyən edilir. Bu məqsədlə hüquq doktrinasında mövcud olan nəzəriyyələr, eləcə də milli qanunvericiliyin mövqeyi təhlil edilir.

Aşar sözlər: nikahın pozulması, aidiyyət, qanunvericilik, məhkəmə, inzibati qayda.

Nikahın pozulması ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrindən birini təşkil edir. İlk olaraq qanunvericilikdə və hüquq ədəbiyyatında mövcud olan bir terminoloji problemə diqqət etmək lazımdır. Belə ki, qanunvericilikdə, konkret olaraq Azərbaycan Respublikasının (AR) 1999-cu il tarixli Ailə Məcəlləsində (AM) [1] paralel olaraq “nikaha xitam verilməsi” və “nikahın pozulması” terminlərindən istifadə olunur. Əslində qeyd olunan terminlər sinonim anlayışlardır və faktiki olaraq ər və arvad arasında mövcud olan nikah münasibətlərinin davam etməməsini ifadə edir. Ailə hüquq nəzəriyyəsində qeyd olunduğu kimi, nikaha xitam verilməsi (nikahın pozulması) dedikdə, müəyyən hüquqi faktların yaranması ilə əlaqədar olaraq ər-arvadın qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada bağlanmış nikahdan əmələ gələn münasibətlərə xitam verilməsi başa

düşülür [5, s. 165]. Nikahın pozulması özünəməxsus xüsusiyyətlərlə şərtlənir. Hansı ki, bu xüsusiyyətlər nikahın pozulması üzrə aidiyyət məsələsinin həllində də özünü

göstərir. Bu məsələnin həlli ailə və mülki prosessual qanunvericilik əsasında həyata keçirilsə də, konstitusiyaya hüquqi əsaslara söykənir. Belə ki, bir tərəfdən, AR-in Konstitusiyası [2] aidiyyətlə bağlı minimum standartları (prinsipləri) müəyyən edir, digər tərəfdən, konkret mübahisənin aidiyyətinin xüsusiyyətləri sa-

həvi qanunvericiliklə tənzimlənir. AR Konstitusiyasında təsbit olunan ilk prinsipə görə, konkret mübahisənin aidiyyəti fərqli ola və ya konkret mübahisə müxtəlif orqanların səlahiyyətinə aid ola bilər. AR Konstitusiyasının 26.I -ci maddəsinə müvafiq olaraq hər kəs, o cümlədən boşanmaq istəyənlər, qanunla qadağan olunmayan və yol verilən istənilən üsul və vasitələrdən istifadə etməklə hüquq və mənafələrini müdafiə edə bilər. Bu məqsədlə Konstitusiyaya hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmə və inzibati qaydada müdafiə olunmasına təminat verir (m.60). Qeyd olunan prinsipə söykənərək belə bir ilkin nəticəyə gəlmək olar ki, ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrə, o cümlədən nikahın pozulmasına məhkəmədə, inzibati orqanlarda və qeyri-dövlət orqanlarında baxıla bilər. AR-in 1999-cu il tarixli Mülki Prosessual Məcəlləsinin (MPM) [3] məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edən 24.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, pozulmuş və ya mübahisələndirilən hüquq və azadlıqların

müdafiəsi məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilir, o şərtlə ki, həmin hüquq və azadlıqların müdafiəsi məhkəmədən kənar, digər orqanlar tərəfindən həyata keçirilməsin. Bu müddəadan belə bir qənaət hasil olur ki, konkret mübahisədən asılı olaraq sahəvi qanunvericilik aktları vasitəsilə qeyd olunan müddəa konkretləşə bilər. AR-in AM-nin 7-ci maddəsinə müvafiq olaraq, ailə hüquqlarının müdafiəsi bu Məcəllə ilə müəyyən edilən hallarda məhkəmələr, müvafiq icra hakimiyyəti və digər dövlət orqanları, o cümlədən qeyri-dövlət orqanları tərəfindən həyata keçirilir. Belə ki, AM-in 7-1-ci maddəsinə görə, ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr AR-in “Mediasiya haqqında” 2019-cu il Qanunun [4] 26-cı maddəsinə uyğun olaraq mediasiya yolu ilə həll edilə bilər.

Qanunvericilikdən də göründüyü kimi, mübahisələrə müxtəlif orqanlarda baxıla bilməsi imkanının olması, müvafiq olaraq həmin mübahisənin aidiyyətinin müəyyən edilməsi zərurətini doğurur. Bu kontekstdə aidiyyət, hüquq və azadlıqların pozulması və ya mübahisələndirilməsi üzrə işlərin həll edilməsinin hansı orqanın səlahiyyətinə aid olmasının müəyyən edilməsidir. Yəni aidiyyət, mülki işlərə baxmağa hansı orqanın səlahiyyətli olmasını müəyyən etmək vəzifəsini daşıyır [8, s. 103]. Bu baxımdan qanunvericilikdə “AR məhkəmələrinin səlahiyyətləri” (MPM, m.443), “müstəsna səlahiyyət” (MPM, m.444) və s. kimi ifadələrdən istifadə edilməsini normal qəbul etmək lazımdır.

Deməli, nikah pozulmasına dair işlər üzrə aidiyyət, nikahın pozulmasının məhkəmə, inzibati, yoxsa, ictimai orqanların səlahiyyətinə aid edilməsinin müəyyən edilməsidir.

Bu kontekstdə qanunvericilikdə məhz “aidiyyət” anlayışından istifadə edilməsi ilə razılaşaraq aidiyyət, məhkəmə aidiyyəti və ərazi aidiyyətini fərqləndirmək olar. Bunları aidiyyətin növləri və ya daha doğrusu aidiyyətin müəyyən edilməsinin mərhələləri adlandırmaq olar. Bunlardan başqa beynəlxalq aidiyyəti də ayrıca qeyd etmək lazımdır. Əgər aidiyyətin müəyyən edilməsini müvafiq mərhələlərdən ibarət olan bir proses olaraq qəbul etsək, o halda beynəlxalq aidiyyət bu prosesin ilkin mərhələsini təşkil edəcək. Lakin bu mərhələ hər zaman olmaya bilər. Yəni beynəlxalq aidiyyətin müəyyən edilməsi zərurəti, həll edilməli olan mübahisənin xarici ünsürlü olmasından asılıdır. Belə ki, MPM-nin 28-ci maddəsinə müvafiq olaraq, mübahisə tərəfi qismində əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslərin çıxış etməsi halında, əlbəttə, AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, AR məhkəmələri MPM-nin “məhkəmələrin beynəlxalq səlahiyyətləri” adlanan 46-cı fəslinin (m.440-450) müddəalarına əsasən həmin mübahisəyə baxa bilər. Yeri gəlmişkən, MPM-nin qeyd olunan fəslində nikahın pozulması üzrə AR məhkəmələrinin səlahiyyətli olmasının müəyyən edilməsi üçün iki norma təsbit olunur. 443.0.9-cü maddəyə əsasən, nikahın pozulması üçün iddia qaldıran AR-də yaşayış yerinə malik olduğu və ya ərvaddan hər hansı biri AR vətəndaşı olduğu hallarda AR məhkəməsi xarici ünsürlü nikahın pozulması üzrə işə baxa bilər. AM-nin 150.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, AR-dən kənarında yaşayan AR vətəndaşı, AR-dən kənarında yaşayan ərinin (arvadının) vətəndaşlığından asılı olmayaraq və hətta xaricdə bağladığı

nikahını AR məhkəmələrində poza bilər. 444.0.6-cı maddə isə AR məhkəmələrinin nikahın pozulması üzrə işləri həll etməyə müstəsna səlahiyyəti olmasını müəyyən edir. Bunun üçün qanunverici iki şərtin olmasını nəzərdə tutur: 1) pozulmalı olan nikah AR vətəndaşı ilə əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxs arasında bağlanmalıdır; 2) ər-arvadın hər ikisinin AR ərazisində yaşayış yeri olmalıdır. Qeyd edək ki, iki normadan başqa, MPM-nin 446-cı maddəsi də nikah münasibətlərindən irəli gələn işlər üzrə AR məhkəmələrinin səlahiyyətlərini müəyyən edir. V.İbayevin fikrincə, nikahın pozulması bu maddənin də tətbiq sferasına düşür [7, s. 216]. Əlbəttə bu fikri mübahisələndirmək olar. Çünki nikahın pozulması ilə bağlı ümumi müddəa 443.0.9-cu maddədə nəzərdə tutulur. Hesab edirik ki, 446-cı maddənin müddəaları ər-arvad arasındakı əmlak və ya şəxsi qeyri-əmlak münasibətlərindən irəli gələn mübahisələri əhatə edir. Nəzərə alsaq ki, valideynlərlə uşaqlar arasındakı münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrə də ayrıca maddə (m.447) həsr edilmişdir. Qeyd edək ki, beynəlxalq aidiyyət həll edildikdən (AR orqanlarının xarici ünsürlü mübahisəyə baxmağa səlahiyyətli olması müəyyən edildikdən) sonra yuxarıda qeyd olunan aidiyyət mərhələləri yerinə yetirilir. Xarici ünsürün iştirak etmədiyi hallarda isə yuxarıda qeyd olunan aidiyyət mərhələləri ardıcılıqla həyata keçirilir.

Beləliklə, nikah pozulmasına dair işlər üzrə aidiyyət məsələsi həll olunarkən ilkin olaraq nikahın hansı orqanda pozulması müəyyən edilməlidir. AM-nin 7-ci maddəsində təsbit olunan ümumi müddəaya uyğun olaraq,

“Nikaha xitam verilməsi” adlanan 4-cü fəslində nikahın həm məhkəmə qaydasında, həm də inzibati qaydada, yəni AR Ədliyyə Nazirliyinin, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində isə Muxtar Respublikanın Ədliyyə Nazirliyinin rayon (şəhər) qeydiyyat şöbələrində (müvafiq icra orqanında) pozula bilməsi nəzərdə tutulur. Amma 9 iyul 2021-ci il tarixli 360-VQD sayılı Qanunla AM-nə əlavə edilən 7-1-ci maddə, “Mediasiya haqqında” Qanunun ailə münasibətləri ilə bağlı 26-cı maddəsinə istinad etməklə, ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin mediasiya vasitəsi ilə də həll edilə bilməsini təsbit edir. Qanunvericiliyə edilən sonuncu dəyişiklik konkret olaraq nikahın pozulması ilə bağlı bəzi suallar doğurur:

1) 7-1-ci maddədə nəzərdə tutulan “ailə münasibətlərindən irəli gələn” ifadəsi nikahın pozulması ilə bağlı yaranan mübahisələri də ehtiva edirmi? Əslində istinad edilən “Mediasiya haqqında” Qanun (m.3) ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələri mediasiyanın tətbiq sferasına daxil etsə də, Qanunun 26-cı maddəsi konkret olaraq “nikahın pozulmasından yaranan mübahisələr” ifadəsinə təsbit etmir. Bu isə qeyd etdiyimiz haqlı sualı doğurur. 26-cı maddənin məzmunundan çıxış edərək, onda təsbit olunan aşağıdakı iki ifadənin “nikahın pozulmasından yaranan mübahisələri” də ehtiva etməsi bəzə qənaət hasil etmək olar: birincisi, 1.1-ci bəndəki “nikahın davam etdirilməsi şərtləri” ifadəsidir; ikincisi, 1.5-ci bəndəki “ailə münasibətlərindən irəli gələn digər mübahisələr” ifadəsidir. Hesab edirik ki, ilk olaraq birinci ifadə çərçivəsində ailə münasibətlərindən irəli gələn nikahın pozulması ilə bağlı mü-

bahisələr mediasiya çərçivəsində həll edilə bilər.

2) 7-1-ci maddədəki “ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrlə bağlı məhkəməyə müraciət etməmişdən əvvəl” ifadəsindən çıxış etsək, mediasiya mübahisələrin həllinin müstəqil vasitəsi kimi çıxış edə bilərmi? Əslində ilk baxışda mediasiyənin müstəqil deyil, mübahisəyə məhkəmədə baxılmasının zəruri mərhələsi qismində çıxış etməsi kimi qənaət hasil etmək olar. Yeri gəlmişkən bu qənaətə görə, qeyd olunan ifadə mübahisəyə inzibati qaydada baxılmasına deyil, yalnız məhkəmə qaydasında baxılmasına aiddir. Bu baxımdan, bir tərəfdən, mübahisənin həlli vasitəsi olan mediasiya, AM-nin 7-ci maddəsində təsbit olunan “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı” və ya “digər dövlət orqanı” qismində çıxış etmir. Hərçənd mübahisənin mediasiya çərçivəsində həll edilə bilməsi, mübahisə tərəflərinin, yəni nikahın pozulmasını istəyən ər və arvadın qarşılıqlı razılaşması əsasında ola bilər. Hansı ki, bu xüsusiyyətinə görə mübahisənin mediasiya vasitəsi ilə həlli, nikahın inzibati qaydada pozulmasına daha yaxın olur. Amma sonuncudan fərqli olaraq mediasiya haqqında qeyd-şərt nikah müqaviləsinə də daxil edilə bilər. Digər tərəfdən, mübahisənin mediasiya vasitəsilə həllində məhkəməyə müraciət etmədən mübahisəni yekun olaraq həll etmək mümkündür. Bu qərardan məhkəməyə şikayət edilməsi, məhkəmə müdafiəsinin digər bir prinsipindən irəli gəlir və inzibati orqanların qərarlarına da şamil edilir.

Lakin buna baxmayaraq nikahın pozulmasının daha çox inzibati və məhkəmə qay-

dası fərqləndirilir. Nikahın inzibati qaydada pozulmasını həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı qismində AR Ədliyyə Nazirliyinin, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində isə Muxtar Respublikanın Ədliyyə Nazirliyinin rayon (şəhər) qeydiyyat şöbələri çıxış edir. AM-nin 7-ci maddəsində təsbit olunan “digər dövlət orqanları” qismində isə bir qayda olaraq AR-i digər dövlətlərdəki diplomatik nümayəndəlikləri və ya konsulluq idarələri (AM, m.150) çıxış edir. AM-nin 17.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, nikahın müvafiq icra orqanında pozulması, iki zəruri şərtin mövcud olması ilə mümkündür: 1) ər və arvadın hər ikisinin nikahın pozulması ilə bağlı qarşılıqlı razılığının olması; ər-arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqlarının olmaması. Ümumi olmayan yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların (məsələn, ər-arvaddan biri yetkinlik yaşına çatmayan uşağa malikdir, amma digəri onların valideyni və ya övladlığa götürəni deyil) olması, nikahın inzibati qaydada pozulmasına mane olmur [6, s.120-121]. Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıdakı iki şərtin olması ilə nikaha xitam verilməsi, nikahın inzibati qaydada pozulmasının yalnız bir formasını təşkil edir. Ancaq bu yeganə forma deyildir. Bu baxımdan AM-nin 17.1-ci maddəsinin müddəasını imperativ olaraq qəbul etmək lazım deyildir. Çünki qanunverici nikahın inzibati qaydada pozulmasının digər formasını da müəyyən edir. AM-nin 17.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq bu formanın həyata keçirilməsi üçün ər və arvad arasında qarşılıqlı razılığın olması və yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqların olması şərt deyil-

dir. Hərçənd bu formanın tətbiqi də qeyri-məhdud deyildir. Yəni bu formadan yalnız aşağıda göstərilən iki halda istifadə edilə bilər: 1) ər və ya arvad məhkəmə qaydasında itkin düşmüş hesab edildikdə; 2) ər və ya arvad məhkəmə qaydasında fəaliyyət qabiliyyətsiz hesab edildikdə. Yeri gəlmişkən, AR Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun "AR AM-nin 17.2.3-cü maddəsinin və 182-ci maddəsinin bəzi müddəalarının AR Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanması dair" 9 iyul 201-cü il tarixli Qərarı [9] ilə AM-nin 17.2.3-cü maddəsində üçüncü halla bağlı nəzərdə tutulan "ər (arvad) cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olunduqda" müddəası qüvvədən salınmışdır ki, bunu sahəvi qanunvericiliyin Konstitusiyaya uyğunluğunun təmin edilməsi baxımından məqsəduyğun hesab etmək lazımdır.

Nikahın məhkəmə qaydasında pozulması məhkəmə müdafiəsinin realizəsi kimi qəbul etmək lazımdır. Qanunvericilik aşağıdakı hallarda nikahın pozulmasının məhkəmə qaydasında həyata keçirilməsini müəyyən edir:

1) nikahın pozulması ilə bağlı ər və arvad arasında qarşılıqlı razılıq olmadıqda. Bu şərt təcrübədə iki formada təzhür edə bilər: a) ər və ya arvadın biri nikahın pozulmasına razı olmur; b) ümumi razılıq olsa da, ər və ya arvadın biri ərizə verməkdən imtina etməklə, nikahın pozulmasının dövlət qeydiyyatı üçün müvafiq icra orqanına gəlməməklə nikahın pozulmasından yayındıqda;

2) ər və arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqları olduqda;

3) inzibati qaydada mübahisəyə baxılarkən, birgə mülkiyyətinin bölünməsi, ehtiyacı olan və əmək qabiliyyəti olmayan ər (arvadın) saxlanması üçün vəsait ödənilməsi zərurəti yarandıqda, tərəflərdən biri məhkəmədə fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edildikdə və ya ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum edildikdə, habelə tərəflər arasında uşaqlar barədə mübahisələr yarandıqda.

Beləliklə, nikahın pozulması üzrə aidiyyət, fərqli orqanların mövcudluğu şəraitində həmin orqanların səlahiyyətinin bərabər və ədalətli olması tələbinin, məhkəməyə şikayətin verilə bilməsi imkanının olmasının nəzərə alınması ilə müəyyən edilir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi // <http://e-qanun.az/framework/46946>
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası // <http://e-qanun.az/framework/897>
3. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsi // <http://e-qanun.az/framework/46945>
4. Azərbaycan Respublikasının Mediasiya haqqında 2019-cu il Qanunu // <http://e-qanun.az/framework/41828>
5. Dəmirçiyeva M.D. Azərbaycan Respublikasının ailə hüququ. Bakı: Zərdabi Nəşr MMC, 2020, 552 s.
6. Dəmirçiyeva M.D. Mülki məhkəmə icraatı: ayrı-ayrı kateqoriya mülki işlərə baxılmasının prosessual xüsusiyyətləri. Bakı: Qanun, 2008, 216 s.
7. İbayev B.Ə. Beynəlxalq mülki proses. Dərslik. Bakı: Elm, 2005, 548 s.
8. Mövsümov M. Mülki prosessual hüquq. Dərslik. Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2011, 416 s.
9. <http://www.constcourt.gov.az/az/decision/260>

DETERMINING THE RELEVANCE OF DIVORCE CASES

Farah Rafiq Miriyev,
Nakhchivan State University, master.
e-mail: elizade.memmedov@mail.ru

The article analyzes the issue of divorce. The specifics of the administrative and judicial dissolution of marriage are determined. For this purpose, the existing theories in the doctrine of law, as well as the position of national legislation are analyzed.

Key words: *divorce, affiliation, legislation, court, administrative rules.*

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОДВЕДОМСТВЕННОСТИ
ДЕЛ О РАСТОРЖЕНИЕ БРАКА**

Фарах Рафиг кызы Мириева,
Нахчеванский государственный университет, магистрант.
э-почта: elizade.memmedov@mail.ru

В статье анализируется проблема подведомственности расторжение брака. Определена специфика административного и судебного расторжения брака. Для этой цели анализируется теории в правовой доктрине, также национальное законодательство.

Ключевые слова: *расторжение брака, подведомственность, законодательство, суд, административные порядка.*

BOŞANMA DAVALARININ ALAKA DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ

Farah Rafiq gizi Miriyeva,
Naçıvan Devlet Üniversitesi, yüksek lisans.
e-posta: elizade.memmedov@mail.ru

Makale boşanma konusunu analiz ediyor. Evliliğin idari ve adli tasfiyesinin özellikleri belirlenir. Bu amaçla hukuk doktrininde var olan teoriler ile ulusal mevzuatın konumu analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *boşanma, mensubiyet, mevzuat, mahkeme, idari kurallar.*

İKİTƏRƏFLİ ƏMƏKDAŞLIĞIN HƏRBİ TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

Həbib Bəhrüz oğlu Hacıyev,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Dövlət
Universiteti, Hüquq fakültəsi, Əqli
mülkiyyət hüququ kafedrasının müə-
limi.

e-mail: h.hajiyev@hotmail.com

Rusiya Azərbaycanla hərbi-texniki əməkdaşlığa böyük önəm verir, 2003-cü il fevralın 27-də iki ölkə hökumətləri arasında hərbi-texniki əməkdaşlıq haqqında saziş, 2006-cı il dekabrın 4-də isə intellektual potensialın qorunmasına dair hökumətlərarası saziş imzalanmışdır. Hərbi-texniki əməkdaşlıq nəticəsində əldə edilmiş və istifadə edilən bu sənədlər aktualdır.

Acar sözlər: Xəzər, əməkdaşlıq, təhlükəsizlik, beynəlxalq.

Müasir mərhələdə Xəzər regionunda münasibətlər daha çox ikitərəfli müstəvidə, regional və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində inkişaf edir. Regionda dövlətlər arasında hərbi, strateji, iqtisadi sahədə əməkdaşlıq edən dövlətlərin mövcudluğu regionun xarakterik xüsusiyyətləri kimi çıxış edir.

Cənubi Qafqaz respublikalarından Azərbaycanla Gürcüstan arasındakı münasibətləri strateji hesab etmək olar. Etnik separatizmlə üzləşmələri, iqtisadi sahədə, xüsusilə enerji sahəsində əməkdaşlıq, Şərqi-Qərbi dəhlizi üzərində Xəzər və Qara dənizləri birləşdirən əsas həlqə olmaları, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzrum qaz kəmərlərinin

fəaliyyət göstərmələri, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun tikintisinin başa çatdırılması bu respublikaların yaxınlaşmasını qaçılmaz edir. Gürcüstanda gürcülərdən sonra azərbaycanlıların etnik tərkibdə üstünlük təşkil etməsi (7%) iki ölkəni təkcə iqtisadi deyil, mədəni sahədə də yaxınlaşdıran əsas amildir. İki ölkə arasında 1992-ci il 18 noyabrda diplomatik münasibətlər qurulmuşdur. Gürcüstanın ən çətin vaxtlarında, 2008-ci ildə Rusiya ilə münasibətlərin kəskinləşdiyi dövrdə bu ölkəyə elektrik enerjisinin və qazın verilişi dayandırıldıqda Azərbaycan bu ölkəni müvafiq enerji ilə təmin etmişdir.

Rusiya tərəfindən bu addım qıcıqla qarşılanarsa da Azərbaycan bununla Cənubi Qafqazda bir daha müstəqil siyasət yeritdiyini ortaya qoymuşdur. Azərbaycanın Gürcüstanla hərbi-texniki sahədə əməkdaşlığı NATO çərçivəsində həyata keçirilir. Ümumiyyətlə isə Azərbaycan Gürcüstanla daha çox iqtisadi sahədə əməkdaşlıq edir.

Azərbaycanın Rusiya ilə əlaqələri ilk növbədə iki ölkə arasında tarixi, iqtisadi bağlılığa əsaslanır. İki ölkə arasında 1992-ci 4 aprel tarixində diplomatik münasibətlər qurulmuşdur. Müstəqilliyin ilk illərində münasibətlərdə nisbətən soyuqluq müşahidə edilmiş, 1994-cü ilin 19 dekabr tarixində isə Rusiya Azərbaycanı Çeçenistana hərbi yardım göstərməkdə suçlayaraq ölkəmizlə sərhədləri bağlamışdır. 1996-cı ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər

Əliyevin Moskvaya rəsmi səfəri çərçivəsində bu məsələlərin həlli məqsədilə Federal Sərhəd Xidmətinin direktor müavini A.V.Kojevnikovun rəhbərliyi ilə nümayəndə heyəti Rusiya tərəfindən təyin edilmiş və aparılmış araşdırmalar nəticəsində Çeçenistana hərbi yardım məsələsi öz təsdiqini tapmamışdır. Rusiya ilə ikitərəfli münasibətlərin qurulması baxımından əsas normativ-hüquqi baza rolunu oynayan sənəd kimi 1997-ci il 3 iyul tarixində imzalanmış Dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik haqqında razılaşma olmuşdur. Hazırda iki dövlət arasında 80-dən artıq hökumətlərarası, və dövlətlərarası saziş mövcuddur.

Rusiya Azərbaycanla hərbi-texniki sahədə əməkdaşlığa geniş önəm verir. 27 fevral 2003-cü ildə iki hökumət arasında hərbi-texniki əməkdaşlıq sahəsində razılaşma imzalanmış, 2006-cı il 4 dekabr tarixində isə hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq nəticəsində əldə edilmiş və istifadə edilən intellektual fəaliyyətin müdafiəsi məsələləri barədə hökumətlərarası razılaşma əldə edilmişdir.

25 yanvar 2002-ci ildə iki ölkə arasında Qəbələ radiolokasiya stansiyasının statusu, istifadə prinsipləri və şərtləri barədə razılaşma imzalanmışdır. 2007-ci ildə eyni tipli müqavilə ilə razılaşmanın qüvvəsi uzadılmışdır. Qeyd olunan strateji obyektin statusunun müəyyən edilməsi Azərbaycan-Rusiya münasibətlərində, xüsusilə hərbi əməkdaşlıq sahəsində etibarın göstəricilərindən biri kimi diqqətə layiq addım hesab edilə bilər.

Azərbaycan Rusiya ilə münasibətlərində Qafqaz regionunda beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi istiqamətində əməkdaşlıq xüsusi məqamlardan biridir. İki ölkənin daxili işlər orqanları arasında

2000-ci ildə terrorizmlə mübarizə sahəsində qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında memorandum imzalanmışdır.

Rusiya Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində də xüsusi aktivlik nümayiş etdirir. 2008-ci ildə 2 noyabr tarixində Rusiya prezidentinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində sülh yoluna üstünlüyün verilməsinə dair Deklarasiya imzalanmışdır.

Cənubi Qafqaz regionunda Ermənistanın işğalçılıq siyasəti onu bu regionda əsas la-yihələrdən kənar qoymuşdur. Bu ölkənin Gürcüstanla əlaqələri xüsusi maraq kəsb edir. Bu ölkənin Avrasiya İqtisadi İttifaqı və Gömrük İttifaqına daxil olması ilə yeni çətinliklər meydana çıxmışdır. Belə ki, Ermənistan bu ittifaqa üzv olan ölkələrin heç biri ilə sərhəddə malik deyildir və ona görə də Ermənistan Gürcüstan ilə münasibətlərini daim normalda saxlamağa məcburdur desək, yanlışdır. Belə ki, Gürcüstan bu ölkə üçün şimal nəqliyyat dəhlizi rolunu oynayır. Buna baxmayaraq Ermənistan Rusiyanın maraqlarına uyğun olaraq Abxaziya və Cənubi Osetiya münaqişələri ilə bağlı Gürcüstana siyasi dəstək nümayiş etdirmir və bu işğalçı dövlət üçün anlaşılındır. Ermənistan qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikası vasitəsilə Abxaziya və Cənubi Osetiyada seçkilərdə müşahidəçi qisimində iştirak etməklə siyasi dəstək göstərir. Bununla belə Ermənistan Gürcüstanla münasibətində ikili standartlara yol verməkdədir. Ermənistan bir tərəfdən Gürcüstanın ərazi bütövlüyünü tanıyır, digər tərəfdən Cavaxetiyada yaşayan ermənilərin separat tələblərini dəstəkləməkdədir. Gürcüstanı narahat edən Cavaxetiya problemi

hələlik ciddi təhdid ünsürü olmasa da, istənilən an Ermənistan və digər dövlətlər tərəfindən Gürcüstana qarşı istifadə edilə bilər. Bu məsələnin həll edilməsi ilə bağlı tərəflərin baxışları və siyasəti fərqlidir.

Ermənistanın Gürcüstanla münasibətlərində digər problemlə məsələ Abxaziya dəmir yolunun açılmasıdır ki, bu nəqliyyat dəhlizi Rusiya ilə iqtisadi münasibətlərdə vacib yer tutmasına baxmayaraq münaqişə nəticəsində bağlanmışdır. Ermənistanın Gömrük İttifaqında iştirakı isə bu yolun açılmasını zəruri edir. Ermənistanın Rusiya ilə əsas ticarət münasibətləri Gürcüstanın Yuxarı Lars gömrük keçid məntəqəsi üzərindən həyata keçirilir ki, bu məntəqə də qış vaxtları demək olar ki fəaliyyət göstərə bilmir. Ermənistanın Gürcüstan üzərindən Qara dəniz vasitəsilə Rusiya ilə ticarət əlaqəsi isə iqtisadi baxımdan səmərəli deyildir. Abxaziya dəmiryolu xəttinin fəaliyyətsizliyi Rusiya üçün də ziyanlıdır. Belə ki, 19 aprel 2011-ci ildə Gürcüstan 2006-cı ildə Rusiya ilə imzalanmış "Hərbi yüklərin və şəxsi heyətin daşınması haqqında" müqaviləni ləğv etdikdən sonra Ermənistanda yerləşən 102-ci Rus hərbi bazasının təminatında Rusiya ciddi problemlərlə rastlaşmışdır. Rusiya-İran-Ermənistan nəqliyyat xətti üzərindən təminat işlərinin həyata keçirilməsi isə (Rusiya yükləri Xəzər dənizindən İranın Ənzəli limanına, oradan da İrəvana daşıyır) iqtisadi baxımından münasib deyildir. Gürcüstan isə yalnız Abxaziya problemi həll edildikdən sonra bu xəttin açılacağı ilə bağlı müzakirələrin başlanacağını bildirmişdir.

Şimali Qafqaza gəldikdə isə, burada inqrasiyaya nail olmaq, birliklər yaratmaq istiqamətində müəyyən addımlar atılsa da, onlar konkret nəticəyə gətiribxarmamışdır.

Artıq qeyd olunduğu kimi, "Qafqaz evi" mövzusunda "dəyirmi masa" məhz Çeçenistanın paytaxtı Qroznıda keçirilmişdi.

1997-ci il iyulun 25-də Nalçik şəhərində Adıgey, Kabarda-Balkariya və Qaraçay-Çərkəz respublikaları Parlamentlərarası Şura yaratmaq haqqında müqavilə imzaladılar. Şura bu respublikalarda milli hərəkətlərlə bağlı razılaşdırılmış siyasət formalaşdırmalı idi. Parlamentlərarası Şura haqqında müqavilənin imzalanmasında və onun siyasətinin müəyyənəşdirilməsində əsas rol Kabarda-Balkariya respublikasının prezidenti V.Kokova məxsus idi. Nalçik müqaviləsi qaraçaylılar və balkarlar tərəfindən separatçıların Abxaziyadan Osetiyaya qədər "Böyük Çərkəz" yaratmaq istiqamətində atdıqları addım kimi qiymətləndirilmişdi [7, s. 198]. Ümumilikdə bu müqavilə onu imzalamış respublikalarda birmənalı qarşılanmadı, bu səbəbdən də onu həyata keçirmək mümkün olmadı.

Hal-hazırda Şimali Qafqaz Rusiya Federasiyasının Cənub Federal Dairəsinə daxildir. Bu struktur daxilində müəyyən iqtisadi əlaqələrin yaranmasına baxmayaraq, regionda müxtəlif xarakterli münaqişələr hələ də mövcud olmaqda davam edir. Şimali Qafqaz respublikaları arasındakı ziddiyyətlər və münaqişələr ümumilikdə regionun siyasi sabitliyinə təhlükə törədir. Mövcud münaqişələrdən biri Şimali Osetiya-Alaniya ilə İnquşetiya arasındadır və o, Şimali Osetiya-Alaniyadan olan inquş mənşəli məcburi köçkünlərlə bağlıdır. İnquşetiya tərəfi köçkünlərin hamısının əvvəlki yaşayış yerlərinə qaytarılmasını tələb edirsə, qarşı tərəf əksinə, onlar üçün yeni yaşayış yerlərində lazımı şərait yaratmağı təklif edir. Digər bir münaqişə Stavropol diyarı ilə Çeçenistan respublikası arasında

1991-ci ildə meydana gəlmişdir. Stavropol kazakları regionun bu iki subyektinin sərhədində baş verən terror aktlarına, insan və mal-qara oğurluğuna cavab olaraq Çeçenistan ərazisində kazakların yaşadıkları əraziləri Terek vilayətində birləşdirib Stavropol diyarının tərkibinə daxil etməyi, sərhəd zonasında yaşayan kazakların isə hamısını silahlandırmağı tələb edirdilər.

Stavropol diyarı və Qaraçay-Çərkəz respublikası arasında mövcud olan münaqişə isə ekoloji xarakterə malikdir. Belə ki, Qafqaz Mineral Suları rayonu Stavropol diyarında, mineral suların formalaşma mənbələri isə Qaraçay-Çərkəz respublikası ərazisində yerləşir. Son zamanlar bu ərazilərdə meşələrin qırılması, mal-qara otarılması torpaqların çirklənməsinə, mineral suların keyfiyyətinin aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur ki, bu da Stavropol diyarında mənfi qarşılanmışdır [5, s. 133-135].

Şimali Qafqaz subregionuna daxil olan subyektlərlə Cənubi Qafqaz respublikaları arasındakı ikitərəfli əlaqələrə gəldikdə isə, Gürcüstan-Çeçenistan münasibətlərini xüsusi qeyd etmək olar. Bu münasibətləri şərtləndirən bir sıra amillər mövcuddur. Hər şeydən əvvəl, Şərqi Gürcüstanın Pankis dərəsində 5-6 min nəfər çeçenin yaşadığını nəzərə almaq lazımdır. Bundan başqa, məlumdur ki, çeçen könüllüləri gürcü-abxaz silahlı münaqişəsində, gürcülər isə, xüsusilə Gürcüstanın birinci prezidenti Z.Qamsaxurdiyannın vətəni olan Qərbi Gürcüstandan olanlar Çeçenistan-Rusiya müharibəsində iştirak etmişdilər. Çeçenistan və Gürcüstanın müxtəlif səviyyəli nümayəndə heyətlərinin qarşılıqlı səfərləri respublikalar arasındakı əlaqələrin genişlənməsi üçün şərait yaratmışdı. 1997-ci ildə

Tbilisidə səfərdə olmuş Çeçenistan prezidenti A.Məshədov bildirdi ki, “gürcülərlə olan dost və qardaş münasibət çeçenlərə istənilən digər xalqla olduğundan daha çox lazımdır”. Şimali Qafqaz respublikaları, o cümlədən Çeçenistanla münasibətlərin inkişafı Gürcüstan tərəfi üçün də müəyyən maraq kəsb edirdi, yəni Tbilisi gürcü-abxaz münaqişəsi səbəbindən Şimali Qafqazda antigürcü əhvali-ruhiyyəsinin yaranmasının qarşısını almaq üçün bu münasibətlərin inkişaf etdirilməsində maraqlı idi [6, s. 196-213].

Gürcüstanın üsyankar Çeçenistanla münasibətləri Rusiya tərəfindən birmənalı qarşılanmırdı. Gürcüstanla-Rusiya arasındakı Kazbek-Yuxarı Lars keçid məntəqəsi 2006-cı ildə Rusiyanın təşəbbüsü ilə bağlanmış, yalnız 2010-cu ildə açılmışdı. Gürcüstan prezidenti M. Saakaşvilinin 11 oktyabr 2010-cu il tarixli fərmanı ilə Çeçenistan, İnquşetiya, Şimali Osetiya, Kabarda-Balkariya, Qaraçay-Çərkəz və Adıgey respublikalarında qeydiyyatda olan Rusiya vətəndaşları üçün 90 günlük vizasız rejim tətbiq olunmuşdur [4].

Şimali Qafqazdakı respublika, diyar və vilayətlərlə Azərbaycan arasında siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələr dinamik olaraq inkişaf edir. Buna baxmayaraq, Rusiyada, daha çox Dağıstan ərazisində bəzi separatçı qüvvələrin, xüsusilə “Sadval” cəmiyyətinin Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları ilə çıxış etmələri regional təhlükəsizliyə təhdid kimi qiymətləndirilməlidir.

Ümumilikdə separatizmi dünyanın mühüm geosiyasi bölgələrindən olan Xəzər-Qara dəniz regionundakı mövcud problemlərin, silahlı münaqişələrin əsas səbəbi kimi göstərmək olar. Region ölkələri arasında möhkəm sülhə, sabitliyə nail olmaq üçün əsas şərt

separatizmdən imtina etmək və bir-birinin ərazi bütövlüyünü tanımaqdan ibarətdir. Qafqaz birliyi haqqındakı müzakirələri davam etdirmək, iqtisadi əlaqələri genişləndirmək, ümumqafqaz bazarı yaratmaq, demokratik dəyərlərin aliliyini təmin etmək yolu ilə regionun geosiyasi mövqeyini daha da möhkəmləndirmək olar.

- Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan və Rusiya arasında qarşılıqlı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi Xəzər regionunda təhlükəsizliyin təmin olunmasının mühüm faktorlarındanır. Regiondaxili əməkdaşlıq daha çox ikitərəfli formatda həyata keçirilir və daha produktiv sayılır;
- Azərbaycanın Gürcüstan və Rusiya ilə, Ermənistanın Gürcüstan və Rusiya ilə qarşılıqlı əlaqələrində daha çox iqtisadi, siyasi və mədəni sahələr üstünlüktəşkil edir. Hərbi sahədə əməkdaşlıq isə regionda Ermənistan və Rusiya münasibətlərində xüsusilə qabarıq sahədə özünü göstərməkdədir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2007-ci il 23 may tarixli, 2198 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası. Bakı, 2007.
2. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. VII c., Bakı, Elm, 2008, 608 s.
3. Əhmədov E.İ. Azərbaycanın xarici siyasəti: beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlıq institutları ilə münasibətlər. Bakı, "Letterpress", 2013, 452 s.
4. Малышева Д. Проблема безопасности в Кавказе // Центральная Азия и Кавказ. 2001, №1 (13).
5. Торпалов I.O. Перспективы развития сотрудничества Украины у складі ОЧЕС // Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ, Севастополь– Донецк, 2008.
6. Широкоград А.Б. Война и мир Закавказья за последние три тысяч лет. М., 2009.
7. Шихсаидов А. Ислам в Дагестане // Центральная Азия и Кавказ. 1999, № 4 (5), с. 37-45.

ВОПРОСЫ ВОЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДВУСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Габиб Бахруз оглы Гаджиев,
Бакинский Государственный Университет, юридический факультет,
преподаватель кафедры Право интеллектуальной собственности.
 h.hajiyev@hotmail.com

Россия придает большое значение военно-техническому сотрудничеству с Азербайджаном. 27 февраля 2003 г. правительства двух стран подписали соглашение о военно-техническом сотрудничестве, а 4 декабря 2006 г. было достигнуто межправительственное соглашение об охране интеллектуальной собственности, полученной и используемой в результате военно-технического сотрудничества.

Ключевые слова: Каспий, сотрудничество, безопасность, международный.

**MILITARY SECURITY ISSUES AND PERSPECTIVES
OF BILATERAL COOPERATION**

Habib Bahruz oğlu Hajiyev,
Ph.D. Baku State University,
Faculty of Law, Lecturer at the
Department of Intellectual Property
Law. h.hajiyev@hotmail.com

Russia attaches great importance to military-technical cooperation with Azerbaijan. On February 27, 2003, the two governments signed an agreement on military-technical cooperation, and on December 4, 2006, an intergovernmental agreement was reached on the protection of intellectual activity obtained and used as a result of military-technical cooperation.

Key words: *Caspian, cooperation, security, international.*

**ASKERİ GÜVENLİK KONULARI VE İKİLİ İŞBİRLİĞİNİN
PERFORMANSLARI**

Habib Bahruz oğlu Hajiyev,
Doktora, Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Öğretim Üyesi, Fikri
Mülkiyet Hukuku Anabilim Dalı.
e-posta: h.hajiyev@hotmail.com

Rusya, Azerbaycan ile askeri-teknik işbirliğine büyük önem vermektedir. İki ülke hükümetleri arasında 27 Şubat 2003 tarihinde askeri-teknik işbirliği anlaşması, 4 Aralık 2006 tarihinde ise entelektüel potansiyelin korunmasına ilişkin hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Askeri-teknik işbirliği sonucunda elde edilen ve kullanılan bu belgeler konuyla ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: *Hazar, işbirliği, güvenlik, uluslararası.*

QEYRİ-MÜƏYYƏN ŞƏXSLƏRİN HÜQUQLARININ MÜDAFİƏSİ VƏ PROESSUAL İŞTİRAKÇILIQ MƏSƏLƏLƏRİ

**Abiyeva Nərmin Mirhəsən qızı,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq
fakültəsinin dissertantı.
e-mail: mahabbat_d.h.t@mail.ru**

Hüquq nəzəriyyəsində iştirakçılıq dedikdə göz önünə, ilk olaraq, cinayətdə iştirakçılıq gəlir. Cinayətdə iştirakçılıq mövzusu cinayət hüququnun ümumi hissəsinin predmetinə daxildir və hüquq nəzəriyyəsində 200 ildən yuxarı tədqiqat tarixinə malikdir. Cinayətdə iştirakçılıq ictimai təhlükəli əməlin törədilməsi məqsədilə iki və daha çox şəxsin birgə fəaliyyətini nəzərdə tutursa, prosessual iştirakçılıq maddi hüququn predmetinə daxil olmayıb, bir qrup şəxsin real hüquqazidd əməl və ya güman etdikləri hüquqazidd əməlin nəticələrinin aradan qaldırılması və hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı birgə prosessual fəaliyyətini əks etdirir.

Açar sözlər: iştirakçılıq, prosessual iştirakçılıq, qeyri-müəyyən şəxslər, nümayəndə, iddianın predmeti, mülki proses.

Qeyri-müəyyən şəxslərin hüquqlarının məhkəmədə müdafiəsi ideyası müəyyən mənada klassik iştirakçılıq institutuna əsaslanır, çünki hər iki halda bir prosesdə bir neçə şəxsin hüquqları qorunur. Hüquqları pozulmuş və məhkəmə müdafiəsinə ehtiyacı olan şəxslərin sayı onların hamısının birlikdə,

bir məhkəmə prosesinə cəlb edilməsinə imkan vermədikdə, bu şəxslərin birləşib vahid hüquqi mövqedən çıxış etməsinə obyektiv zərurət yaranır. Bu halda həmin şəxslərə məhkəmədə təmsil olunmaları və hüquqlarının müdafiəsini tapşırımları üçün nümayəndə seçmək məsələsi həll olunur. Bununla belə, işin nəticəsinə marağı olan şəxslərin məhkəmə prosesində bilavasitə olmasa da, bilvasitə iştirakı məqsədmüvafiq sayılır. Bu, həm də müvəkillər tərəfindən nümayəndənin öz vəzifəsini vicdanlı surətdə həyata keçirməsinə nəzarət etməyə imkan yaradır. Ədəbiyyatda hüquqi münasibətlərdə bu şəkildə iştirak prosessual çoxluğun forması kimi müəyyən edilir və bu əsas ilə kollektiv iddialara prosessual iştirakçılıq institutundan kənarda baxılması düzgün sayılmır (2, s. 292).

Qeyd edək ki, prosessual iştirakçılıq institutunun formalaşması da uzun tarixi inkişaf yolundan keçmişdir. Azərbaycanın uzun müddət ərzində tərkibində olduğu Rusiya İmperiyası qanunvericiliyində prosessual iştirakçılıq üzrə müddəalar XIX əsrin ikinci yarısından formalaşmağa başlamışdır. Belə ki, Rusiyanın mülki-prosessual qanunvericiliyinin ilk məəllələşdirilmiş aktı sayılan 20 noyabr 1864-cü il tarixli Mülki

mühakimə icraatı Nizamnaməsinin 15-ci maddəsində mahiyyət etibarını ilə prosesual iştirakçılığın mümkünlüyü nəzərdə tutulmuşdur (7).

XIX əsrin sonlarına yaxın dövrdə Rusiyada bu mövzuda bir neçə tədqiqat işi hazırlanmışdır. Miqyasına görə bunların içərisində ən mühümü Y.A.Nefyedovun 1891-ci ildə müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyası olmuşdur. Bilavasitə mülki prosesdə iştirakçılığa həsr olunmuş həmin əsərdə Roma imperiyasından başlayaraq XIX əsrin sonuna qədər olan dövrə kimi bu münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi vəziyyəti nəzərdən keçirilmişdir. Müəllifin mövqeyinə görə, Roma hüququnda mülki proseslərin sayı cavabdehlərə qarşı irəli sürülən iddiaların sayı qədər olmuşdur. Getdikcə bir cavabdehə qarşı bir neçə şəxsin iddia tələblərini irəli sürməsi təcrübəsi formalaşmışdır. Lakin bu halda da hər bir mübahisə ayrıca icraat şəklində həll olunmuşdur. İddianın ümumi predmet və əsas malik olub olmasından asılı olmayaraq, mülki prosesdə iştirakçılığın tətbiqi məhkəmənin mülahizəsindən asılı olmuşdur. Məhkəmə isə bu zaman iddia tələblərinin ümumiliyini deyil, vaxta və əmək məsrəflərinə qənaət etməyi əsas meyar kimi götürmüşdür. Orta əsrlərin məhkəmə icraatında iştirakçılıq məsələsinin həlli tərəflərin ixtiyarına verilmiş, məhkəmə müşahidəçi mövqeyində qalmış, yalnız iştirakçıların sayı məhkəmə baxışına mane olduqda onun həllinə qarışmışdır (4, s. 104).

Bu hüquqi institutun inkişafında, əsasən, fransız və alman istiqamətləri fərqləndirilir. Fransız hüquqşünas alimlərin rəyinə görə,

müəyyən məqsədlərə (məsələn, işlərin sayının və istehsal xərclərinin azaldılması, iş vaxtının qısaldılması, bir-birinə zidd olan qərarların qəbul edilməsinin qarşısının alınması və s.) nail olmaq üçün iştirakçılığa yol verilir. Başqa sözlə, fransız mülki prosesində iştirakçılığın əsasında icraatın bölünməzliyi və bununla müəyyən məqsədə nail olmaq prinsipi dayanır. Hüququn bölünməzliyi və ayrılması prosesin bölünməzliyi və ayrılığına təsir göstərmədiyi kimi, mülki hüququn xarakteri də mülki prosesin xarakterinə təsir etmir. Alman hüquqşünas alimləri isə mübahisə predmeti olan maddi hüquq münasibətlərində şəxslərin çoxluğunu əsas olaraq götürürlər. Alman məhkəmə prosesində iştirakçılıq şəxslərin sadəcə birləşmə faktını deyil, prosesin başlanmasınadək müəyyən əlaqələrə və eyni cinsli münasibətlərə malik olan subyektlərin mənafe birliyini əks etdirir. Başqa sözlə, alman mülki prosesində iştirakçılığın əsasında maddi hüquq normaları dayanır. İştirakçıların bir-birinə münasibətdə üstünlüyü olmadığından, digər iştirakçıları təmsil edən nümayəndə prosesdə bilavasitə iştirak etməyən şəxslərin mənafeyini öz mənafeyi kimi, vicdanla qorumalıdır (1, s. 108).

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 30-cu maddəsinə əsasən, bu Məcəllədə və Mülki Prosesual Məcəllədə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati məhkəmə icraatında prosesual həmişə iştirakçılardan hər biri digər tərəfə qarşı müstəqil şəkildə çıxış edir. Prosesual həmişə iştirakçılardan hər hansı birinin hərəkəti digərinin nə xeyrinə, nə də zərərinə təfsir oluna bilməz. Hər bir prosesual

həmişirəkçi müstəqil şəkildə inzibati prosesdə iştirak etmək hüququna malikdir. Bütün prosesual həmişirəkçilər istisnasız olaraq məhkəmə iclaslarına çağırılmalıdır. İnzibati mübahisəyə dair bir vahid (eyni) qərarın bütün prosesual həmişirəkçilər haqqında qəbul edilməli olduğu hallarda və ya prosesual həmişirəkçiliyin başqa əsaslara görə zəruri olduğu hallarda, prosesual həmişirəkçilərdən hər hansı biri məhkəmə iclasına gəlmədikdə və ya müəyyən olunmuş prosesual müddəti buraxdıqda, məhkəmə iclasında iştirak edən və ya prosesual müddətə əməl edən digər həmişirəkçilər onları təmsil etmiş sayılır.

Ümumiyyətlə, aşağıdakı hallardan birinin mövcudluğu prosesual iştirakçılıqdan danışmağa əsas verir: 1) mübahisə predmeti üzrə bir neçə iddiaçı və ya cavabdehin ümumi hüquq və (və ya) vəzifələri olduqda; 2) bir neçə iddiaçı və ya cavabdehin ümumi hüquq və (və ya) vəzifələrinin eyni əsası mövcud olduqda; 3) mübahisənin predmeti eyni cinsli hüquq və vəzifələr olduqda. Ədəbiyyatda düzgün olaraq qeyd olunduğu kimi, ilk iki hal alman yanaşmasına əsaslanır, belə ki, iştirakçılıq mübahisəli münasibət baxımdan çoxlu şəxsə əsaslanır, bir neçə şəxsin hüquq və öhdəliklərinin birliyinə və onların hamısı üçün ümumi əsasa səbəb olur. Üçüncü hal isə fransız yanaşmasına əsaslanır, çünki konsolidasiya yalnız prosesual qənaət məqsədləri və məhkəmə fəaliyyətinin optimallaşdırılması ilə bağlıdır və ayrı-ayrı şəxslərin bir cavabdehə qarşı mahiyyətə eyni olan bir neçə iddiasının eyni vaxtda həllinə yönəlmişdir (8).

Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 51-ci maddəsinə əsasən,

bir neçə iddiaçı tərəfindən və ya bir neçə cavabdehə qarşı müştərək qaydada iddia qaldırıla bilər. Lakin iddiaçıların və ya cavabdehlərin hər biri digər tərəfə dair prosesdə müstəqil çıxış edir. Bununla belə, birgə iştirakçılar işin aparılmasını həmin iştirakçılardan birinə tapşırıla bilər.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 30-cu maddəsi "Prosesual həmişirəkçilik" adlanır. Həmin maddəyə əsasən, mübahisə predmeti baxımından müştərək hüquqi maraqlara malik olan və yaxud da hüquq və vəzifələri eyni faktiki və hüquqi əsaslara söykənən bir neçə şəxs birgə iddiaçı və ya birgə cavabdeh qismində prosesual həmişirəkçilər kimi çıxış edə bilərlər. Mübahisə predmeti eyni növdən olan, uyğun faktiki və hüquqi əsaslara söykənən tələblərin və vəzifələrin təşkil etdiyi hallarda da, bir neçə şəxs birgə iddiaçı və ya birgə cavabdeh qismində prosesual həmişirəkçilər kimi çıxış edə bilərlər. Maddənin şərhində əsasında prosesual həmişirəkçiliyin aşağıdakı əlamətlərini ayırmaq olar: 1) iddiaçı və ya cavabdeh qismində ən azı iki şəxsin olması; 2) həmin şəxslərin müştərək hüquqi maraqlarının olması; 3) həmin şəxslərin hüquq və vəzifələrinin eyni faktiki və hüquqi əsaslara söykənməsi; 4) eyni növdən olan tələblərin və vəzifələrin mübahisə predmetini təşkil etməsi; 5) uyğun faktiki və hüquqi əsaslara söykənən tələblərin və vəzifələrin mübahisə predmetini təşkil etməsi.

Fikrimizcə, Rusiya Federasiyası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 40-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin eyni cür adlandırılan (İşdə bir ne-

çə iddiaçının və cavabdehin iştirakı) 51-ci maddəsi ilə müqayisədə daha uğurlu məz-munda müəyyən edilmişdir. Rusiya MPM-nin 40-cı maddəsinin məzmunu aşağıdakı kimidir:

“İşdə bir neçə iddiaçının və cavabdehin iştirakı

1. İddia müştərək qaydada bir neçə iddiaçı tərəfindən və ya bir neçə cavabdehə qarşı qaldırılma bilər (prosesual iştirakçılıq).

2. Prosesual iştirakçılığa yol verilir:

1) mübahisənin predmeti bir neçə iddiaçı və ya bir neçə cavabdehin ümumi hüquq və ya vəzifələri sayılır;

2) bir neçə iddiaçı və ya bir neçə cavabdehin hüquq və ya vəzifələri eyni əsasla malik olur;

3) mübahisənin predmeti eyni cinsli hüquq və vəzifələr olur.

3. İddiaçıların və ya cavabdehlərin hər biri digər tərəfə dair prosesdə müstəqil çıxış edir. Birgə iştirakçılar işin aparılmasını həmin iştirakçılardan birinə və ya bir neçəsinə tap-sıra bilirlər.

Mübahisəli hüquq münasibətinin xarakteri ilə əlaqədar iş birgə cavabdehin və ya birgə cavabdehlərin iştirakı olmadan baxılması mümkün olmadıqda məhkəmə öz təşəbbüsü ilə birgə cavabdehi və ya birgə cavabdehləri prosesə cəlb edir. Bu zaman işə hazırlıq və baxılması lap əvvəldən başlanır.”

Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 51-ci maddəsi mahiyyət etibarı ilə prosesual iştirakçılığı nəzərdə tutsa da, məhkəmə icraatında birgə iddiaçı və ya birgə cavabdeh kimi iki və daha çox şəxsin iştirakını lazımı səviyyədə tənzim

etmir. Rusiya MPM-nin 40-cı maddəsi bu baxımdan kifayət qədər uğurludur. Ona görə də biz Rusiya MPM-nin 40-cı maddəsinin yuxarıda əksini tapmış redaksiyasının olduğu kimi Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 51-ci maddəsinə daxil edilməsini təklif edirik.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 30-cu maddəsinin “Prosesual həmişəliklik” kimi adlandırılması ilə razı deyilik. Maddənin məzmunundan da görüldüyü kimi, burada söhbət birgə iddiaçı və ya birgə cavabdeh qismində birgə iştirakçılardan gedir. Digər tərəfdən, üslub və dil baxımından da “həmişəliklik” sözü qüsurludur. Ona görə də Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin 30-cu maddəsinin “Prosesual birgə iştirakçılıq” kimi adlandırılmasına təklif edirik. Müvafiq dəyişikliyin maddənin məzmununda da edilməsini məqsədemüvafiq hesab edirik.

Prosesual iştirakçılığın mövcudluğu, bir tərəfdən, iddiaçının iradəsi ilə, digər tərəfdən, məhkəmənin özünün mülahizəsi ilə bağlıdır. Bununla belə işlərin formal birləşdirilməsi prosesual iştirakçılığın yaranma əsası sayılmır. Y.A.Nefyedov obrazlı çəkildə göstərmişdir ki, prosesual iştirakçılığa iddiaların deyil, proseslərin birliyi uyğundur (4, s. 125).

Formal əlamət əsasında iştirakçılığın aşağıdakı təsnifatı aparılır: aktiv iştirakçılıq (yalnız iddia tərəfində iştirakçılıq); passiv iştirakçılıq (yalnız cavabdeh tərəfində iştirakçılıq); qarışıq iştirakçılıq (həm iddia, həm də cavabdeh tərəfində iştirakçılıq).

Prosessual iştirakçılığın yaranma əsası kimi aşağıdakı hallar çıxış edir:

1) mübahisəli maddi hüquq münasibətində iştirak edən şəxslərin çoxluğunu şərtləndirən müdafiə obyektinin – güman edilən subyektiv mülki hüququn bir neçə subyektə məxsus olması (məsələn, güman edilən bir neçə mülkiyyətçinin güman edilən həmmülkiyyətçilərdən birinə qarşı iddia irəli sürməsi);

2) subyektiv hüquqların yaranmasının maddi-hüquqi əsaslarının ümumiliyi (məsələn, miras qoyanın ölümündən sonra bir neçə varisin vərsəlik hüququnun yaranması);

3) mübahisəli hüquq və ya vəzifənin eyni cinsliyini doğuran hüquqi tərkibin ayrı-ayrı elementlərinin ümumiliyi (məsələn, müəssisədə ştat ixtisarı ilə əlaqədar eyni zamanda bir neçə şəxsin işdən çıxarılması).

Birinci və ikinci situasiyada prosesin predmetini bir çoxsubyektli mübahisəli maddi hüquq münasibəti təşkil edir. Ona görə də güman edilən bütün subyektlərin iştirakı olmadan həmin işin mahiyyət etibarını ilə həlli mümkün deyildir və bu hallarda zəriri iştirakçılığın yaranması labüdləşir. Bu səbəbdən həmin işlər üzrə məhkəmə icraatında cavabdeh tərəfində çıxış etməli olan bütün şəxslərin (cavabdehlərin) prosesə cəlb edilməsi zərurətə çevrilir, əks halda, məhkəmənin qəbul etdiyi qərar qanunsuz sayılıb ləğv edilə bilər.

Üçüncü situasiyada isə hüquq haqqında mübahisənin yaranma əsası eyni olsa da, əmək hüquqlarının yaranma əsası eyni deyildir. Bu əlamət hər bir işçi üçün müstəqil olub, işdən çıxarılmasını qanunsuz hesab edən hər bir işçiyə bu barədə məhkəmədə

müstəqil surətdə iddia qaldırmağa əsas verir. Eyni zamanda, işə götürənlə işçilər arasında yaranmış mübahisəli hüquq münasibəti eyni cinsli olduğundan, işdən çıxarılan bütün işçilərin işəgötürənə qarşı eyni vaxtda, eyni tələb ilə, eyni bir prosesdə iddia qaldırmaq hüququ vardır. Deməli, bu situasiyada prosesual iştirakçılığın mövcudluğu zəruri deyildir, lakin mümkündür.

Bu kimi hallar nəzəriyyədə, eyni zamanda, mütləq (zəruri) və fakültətiv (mümkün) iştirakçılığın fərqləndirilməsinə əsas vermişdir (6, s. 245-246).

Rusiyada 2015-ci ildə hazırlanmış vahid MPM Konsepsiyasının 50-ci fəslində bir qrup şəxsin hüquq və qanuni mənafeələrinin müdafiəsi ilə bağlı işlərə baxılması qaydaları nəzərdə tutulmuşdur. Burada əsas məsələ iddianın vahid hüquqi münasibət anlayışından kənara çıxmağa imkan verən, qrup iddiasına aid olub olmamasının müəyyən edilməsi meyarlarını təyin etmək olmuşdur. Qrup üzvlərinin sayı və ya qeyri-müəyyənliyi, mübahisə predmeti və tələblərin əsaslarının eyni cinsli olması, hüquqi müdafiə üsulunun eyni şəkildə olması, bütün iddiaçılar üçün cavabdehin ümumi olması həmin meyarlar kimi sadalanmışdır (3).

Prosessual iştirakçılıqla bağlı yaranan suallardan biri solidar öhdəliklərdən doğan iddialarda onun mövcud olub olmamasıdır. Bəzilərinə görə, müştərəklik zəruri iştirakçılığın, bəzilərinə görə isə fakültətiv iştirakçılığın əsası sayılır. Solidar öhdəliklərin spesifik cəhəti ondan ibarətdir ki, mübahisəli hüquq münasibəti üzrə güman edilən bütün iştirakçılar bir-birlərinə qarşılıqlı hüquq və

vəzifələr ilə bağlı olur. Kreditor bütün borclulara, yaxud onların birinə və ya bir neçəsinə qarşı tam və ya hissəvi həcmdə iddia tələblərini irəli sürə bilər. Bu, şübhəsiz, dispoziitivlik prinsipinin təzahürüdür. Kreditor tam və ya hissəvi həcmdə borclu şəxslərin birinə qarşı iddia qaldırdıqda prosessual iştirakçılığın yaranması üçün əsas mövcud olmur. Kreditorun borclu olan bütün şəxslərə qarşı iddia qaldırması isə zəruri iştirakçılığın yaranmasını labüd edir. Burada zəruri iştirakçılığı yaradan məqam maraqlı şəxsin maddi-hüquqi iradəsi və solidar öhdəliyin təbiətidir. Fakültativ iştirakçılıq isə həmişə prosessual seçim ilə bağlı olur (6, s. 249-250).

Prosessual iştirakçılıqla bağlı belə bir sual da yarana bilər ki, bir qrup şəxsin hüquq və qanuni mənafeələrinin müdafiəsi həvələ olunmuş təmsilçi mütləq surətdə həmin qrupa daxil olan şəxslərin sırasından müəyyən edilməli, yoxsa təmsilçi həmin qrup ilə hər hansı şəkildə bağlılığı olmayan, kənardan cəlb olunmuş istənilən şəxs ola bilər? Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Rusiya Federasiyasının İnzibati Prosessual Məcəlləsinin məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilməsinin bəzi məsələləri haqqında" 27 sentyabr 2016-cı il tarixli 36 nömrəli Qərarında bu suala cavab verilərək göstərilmişdir ki, nümayəndə (təmsilçi) qrupun üzvü olmaya bilər, lakin bu halda onun hüquqi təhsilə malik olması vacibdir (5).

Prosessual iştirakçılıq və qeyri-müəyyən şəxslərin (bir qrup şəxsin) hüquqlarının müdafiəsində cavab verilməli olan suallardan biri də burada iştirakçıların sayının miqdarı məsələsidir. İştirakçıların sayının çoxluğu

anlayışı müxtəlif cür şərh olunsa da, aydın olan odur ki, prosessual iştirakçılığın mövcud olması üçün iddiaçı və ya cavabdeh qismində çıxış edən şəxslərin sayı ən azı iki nəfər olmalıdır, qeyri-müəyyən şəxslərin say tərkibini isə, adından göründüyü kimi, konkret olmadığından, dəqiq müəyyən edilməsi mümkün olmur.

İstifadə edilmiş mənbələr

1. Абанина А.Ю. Процессуальное соучастие в гражданском судопроизводстве. Диссерт. на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2011, 188 с.
2. Зеленцов А.Б. Судебное административное право : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Зеленцов А.Б., Ястребов О.А. - Москва: Статут, 2017. - 768 с.
3. Концепция единого Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации / вступ. слово / <https://base.garant.ru/70826874/>
4. Нефедьев Е.А. К учению о сущности гражданского процесса. Казань, 1891 // Нефедьев Е.А. Избранные труды по гражданскому процессу. Краснодар, 2005, 784 с.
5. Постановление от 27 сентября 2016 г. «О некоторых вопросах применения судами кодекса административного судопроизводства Российской Федерации / http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_205136/
6. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Статут, 2014, 784 с.
7. Судебные уставы 20 ноября 1864 года. ч. 1. устав гражданского судопроизводства / <https://www.prlib.ru/item/372592>
8. Тимофеев Ю.А. Коллективные иски: перспективы развития / file:///C:/Users/user2/Downloads/kollektivnye-iski-perspektivy-razvitiya%20(2).pdf

**ЗАЩИТА ПРАВ НЕОПРЕДЕЛЕННЫХ ЛИЦ И ВОПРОСЫ
ПРОЦЕССУЛЬНОГО СОУЧАСТИЯ**

Абиева Нармин Миргасан гызы,
диссертант юридического факультета Бакинского
Государственного Университета.

В теории права соучастие – это, прежде всего, соучастие в преступлении. Предмет соучастия в преступлении входит в общую часть уголовного права и имеет более чем 200-летнюю историю исследований в области теории права. Если участие в преступлении предполагает совместную деятельность двух и более лиц в целях совершения общественно опасного деяния, процессуальное участие в предмет материального права не входит. Он отражает совместную процессуальную деятельность группы лиц по устранению последствий реального противоправного деяния или предполагаемого противоправного деяния и защите своих прав.

Ключевые слова: *участие, процессуальное участие, неопределенные лица, представитель, предмет иска, гражданский процесс.*

**PROTECTION OF THE RIGHTS OF INDEFINITE PERSONS AND
ISSUES OF PROCEDURAL COMPLICITY**

Abiyeva Narmin Mirhasan,
dissertation candidate at the Faculty of Law of Baku State University.

In legal theory, complicity is first and foremost complicity in a crime. The subject of complicity in crime is part of the general part of criminal law and has a history of more than 200 years of research in the theory of law. If participation in a crime implies the joint activity of two or more persons for the purpose of committing a socially dangerous act, procedural participation is not included in the subject of substantive law. It reflects the joint procedural activities of a group of persons to eliminate the consequences of a real illegal act or suspected illegal act and to protect their rights.

Keywords: *participation, procedural participation, uncertain persons, representative, subject of the claim, civil proceedings.*

**BİLİNMEYEN KİŞİLERİN HAKLARININ KORUNMASI
VE PROSEDÜREL KATILIM SORUNLARI**

Abiyeva Narmin Mirhasan gızı,
Bakü Devlet Üniversitesi Hukuku fakültenin tezi.

Hukuk teorisinde, suç ortaklığı, her şeyden önce bir suça iştirak anlamına gelir. Suça iştirak konusu, ceza hukukunun genel bir bölümünün konusudur ve hukuk teorisinde 200 yılı aşkın bir araştırma geçmişine sahiptir. Bir suça iştirak, toplumsal olarak tehlikeli bir fiil işlemek amacıyla iki veya daha fazla kişinin müşterek faaliyetini içeriyorsa, usule ilişkin katılım, maddi hukukun bir konusu değildir ve bir grup kişinin bir davanın sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik müşterek usul faaliyetini yansıtır. gerçek yasa dışı eylem veya şüpheli yasal eylem.

Anahtar Kelimeler: *katılım, usule ilişkin katılım, belirsiz kişiler, temsilci, iddianın konusu, hukuk davası.*

BEYNƏLXALQ HÜQUQİ AKTLAR VƏ ALIMENT ÖHDƏLİKLƏRİ

**Quluzadə-Soltanova Səmra Mübariz qızı,
Bakı Dövlət Universiteti “Mülki hüquq”
kafedrasının doktorantı.**

e-mail: mahabbat_d.h.t@mail.ru

Məqalədə beynəlxalq hüquqi aktlarda, o cümlədən beynəlxalq məhkəmələrin təcürbəsində aliment öhdəliklərini tənzimlənməsi və həll olunması məsələləri nəzərdən keçirilir. Azərbaycan Respublikası ilə əksər Avropa dövlətləri arasında məhkəmə qərarlarının tanınması və icrasına dair beynəlxalq müqavilələrin olmamasının həmin dövlətlərin ərazisində milli məhkəmələrimizin alimentin tutulmasına dair qərarlarının icrasını mümkün etdiyi müəyyən edilir və bu sahədə bəzi konvensiyaların respublikamız tərəfindən ratifikasiya olunmasının məqsədəuyğun olduğu qeyd olunur.

Açar sözlər: aliment öhdəliyi, nikah, hüquqi tənzimləmə, beynəlxalq-hüquqi akt, ratifikasiya.

Aliment öhdəliyi bilavasitə insan hüquqlarının, xüsusən, uşaqların, ahıl şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı olduğundan, bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi məqsədəuyğundur. Aydın ki, dövlətlərin ailə qanunvericiliklərinin formalaşması digər hüquq sahələri ilə müqayisədə həmin dövlətlərin ərazisində yaşayan xalqların milli-mədəni, dini xüsusiyyətləri, adət-ənənələrindən daha çox asılıdır. Bununla belə, tarixən hadisə və ya proseslərin inkişaf perspektivinin müəyyən edilməsi yollarından

biri toplanmış təcrübənin nəzərə alınması sayılmışdır. Bu mənada hüquqi problemlərin araşdırılması mövzusunda xarici ölkələrin müvafiq qanunvericiliyi normalarının öyrənilməsinin və müqayisəli təhlilinin aparılmasının əhəmiyyəti danılmazdır. Bu yerdə fransız alim M. Anselin aşağıdakı fikirlərini qeyd etmək yerinə düşər ki, hüquqşünasın beynəlxalq təcrübəni öyrənməsi ona öz ölkəsinin hüququnu daha yaxşı bilməsinə kömək edir, onu yalnız ölkəsinin hüququnu həтта dərinləndirən bilməsi ilə əldə edə bilməyəcəyi ideyalar ilə silahlandırır (2, s. 38). Bu baxımdan, beynəlxalq təcrübədə aliment öhdəlikləri ilə bağlı münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi məsələlərinin öyrənilməsinin həm elmi, həm də praktiki əhəmiyyəti vardır.

Odur ki, beynəlxalq sazişlərdə bu mövzunun tənzimlənməsinə xronoloji ardıcılıq ilə nəzər yetirək. Məlum olduğu kimi, müasir dünyada iki əsas hüquq sistemi vardır: roman-german və anqlo-sakson hüquq sistemləri. Bundan başqa, dini hüquq sistem də mövcuddur. Avropanın, Amerikanın, Afrikanın əksər ölkələrinin qanunvericiliyi roman-german hüquq sisteminə əsaslanır. Bu hüquq sistemində qanun ilə hüququn eyniləşdirilməsi, hüquq normalarının xeyli dərəcədə ümumi xarakterli olması, hüququn müstəqil sahələrə ayrılması, normativ aktlar arasında iyerarxiyanın olması, onların məcəllələşdirilməsi və s. hallar əsas xüsusiyyətlər kimi çıxış edir. Anqlosakson sistemə ümumi hüquq sistemi də deyilir. Dünyanın ingilis

dilli ölkələrinin əksəriyyəti bu hüquq sistemə əsaslanır. Bu hüquq sistemində məhkəmə təcrübəsinin presedentləri əsas mənbə kimi çıxış edir. Hüquqi nöqtəyi-nəzərdən ailə nigah müqaviləsi ilə bir-birinə bağlı olan və ondan törəyən şəxslərin ittifaqıdır. Ailənin fiziki və mənəvi xarakteri qanundan kənar yaransa da, ailə üzvlərinin əmlak münasibətləri sahəsində hüquqi element zəruri və məqsədəuyğundur (10, s. 406, 407). Hegel ailəyə «ruhun bilavasitə maddiliyi» kimi baxırdı (5, s. 208). Lakin son illərdə qərbdə sosioloji tədqiqatların nəticəsi olaraq nikah münasibətlərinə partnyor (partnership) münasibətləri kimi bir baxış formalaşmışdır. Bu konsepsiyada qadınların müstəqil mövqeyi daha aydın şəkildə ifadə olunur. Dünya ölkələrinin bir qisminə (Almaniya, Fransa, İsveçrə, Yaponiya və s.) ər-arvad arasında əmlak münasibətləri zəminində hüquqi nəticələr vətəndaş nikahından, bir qisminə (Böyük Britaniya, İspaniya, Danimarka, Portuqaliya, İtaliya və s.) həm vətəndaş, həm də dini nikahdan, bir qisminə isə (İzrail, İran, Səudiyyə Ərəbistanı və s.) dini nikahdan yarana bilər (4, s. 517).

T.A.Yermolayeva hüququn ayrıca yarımsahəsi kimi beynəlxalq ailə hüququnun fərqləndirilməsini təklif etmək ilə yanaşı, ailə nikah münasibətləri sferasında beynəlxalq əlaqələrin möhkəmləndirilməsi və inkişafı, habelə “axsayan nikahlar”la bağlı problemin aradan qaldırılması məqsədi ilə hesab etmişdir ki, Rusiya dövləti ailə hüququnun ayrı-ayrı məsələlərinin, o cümlədən ər-arvadın əmlak və şəxsi qeyri-əmlak münasibətlərinin eyni cür tənzimlənməsini nəzərdə tutan yeni nəsil universal beynəlxalq konvensiyalarda iştiraka daha çox cəhd göstərməlidir (7, s. 19).

Bu sahədə ilk beynəlxalq aktlar kimi 1924-cü il tarixli Cenevrə Uşaq hüquqları bəyannaməsinin və İnsan Hüquqları Haqqında

Ümumi Bəyannamənin (1948-ci il 10 dekabr) adlarını çəkmək bilərik. Daha sonra 4.XI.1950-ci ildə Roma şəhərində qəbul edilmiş və 3 sentyabr 1953-cü ildə qüvvəyə minmiş “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın adını qeyd edə bilərik. Sonuncu konvensiyanı Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 25 dekabr 2001-ci ildə ratifikasiya etmişdir. Avropa Şurasının Baş Katibinə verilmiş ratifikasiya sənədi depozit edildiyi 15 aprel 2002-ci il tarixdən respublikamız Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyasının təsiri altındadır.

“İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 7 sayılı Protokolunun (Strasburq, 22.XI.1984) “ər və arvadın hüquq bərabərliyi” adlanan 5-ci maddəsinə əsasən, ər və arvad bərabər hüquqlara malikdirlər və uşaqları ilə münasibətlərdə, habelə nikaha daxil olmaq, nikahda olmaq və boşanma ilə bağlı bərabər mülki-hüquqi cavabdehlik daşıyırlar. Uşaqların maraqlarına riayət olunması üçün zəruri tədbirlərin görülməsində bu maddə dövlətlərə mane olmur. Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə görə, valideynlər barəsində tətbiq edilən və uşaq üzərində müvəqqəti qəyyunluğun təyin edilməsini nəzərdə tutan tədbir son məqsədə - uşağın bioloji valideynləri ilə birləşməyinə uyğun olmalıdır (11).

Aliment öhdəliyi ilə bağlı yaranmış mübahisələr üzrə milli məhkəmələrin qərarlarından verilmiş şikayətlər Avropa Məhkəməsinin icraatında olmuşdur. Həmin işlərdən biri üzrə məhkəmənin mövqeyini diqqətə çatdıraraq, K. 5 sentyabr 2003-cü ildə nikahdan kənar uşaq doğmuşdur. 11 noyabr 2003-cü il tarixdə uşağın faktiki atası olan A.-nin atalığının müəyyən edilməsi və ondan aliment tutulması barədə yerli məhkəməyə iddia ərizəsi ilə müraciət etmişdir. Məhkəmə DNK

testinin keçirilməsi barədə qərar qəbul etmişdir. Ekspert rəyinə görə, A.-nın 99,9% həmin uşağın atası olması öz təsdiqini tapmışdır. Cavabdeh A.-nın nümayəndəsi məhkəmə iclasında DNK testinin prosessual pozuntular ilə keçirildiyini deyərək, məhkəmədən iddia ərizəsinin təmin edilməməsini xahiş etmişdir. Məhkəmə iddiaçının gətirdiyi sübutların tam olmadığını əsas götürərək, onun tələbini təmin etməmişdir. İddiaçının yerli məhkəmənin bu qərarından verdiyi şikayət bütün instansiya məhkəmələri tərəfindən rədd edilmişdir. Odur ki, o, özünə qarşı münasibətdə Avropa Konvensiyasının 6-cı (ədalətli məhkəmə araşdırması) və 8-ci (şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququ) maddələrinin pozulduğunu əsas gətirməklə, bu barədə Avropa Məhkəməsinə müraciət etmişdir. Avropa Məhkəməsinin mövqeyinə görə, ərizəçi K.-nin uşağına münasibətdə atalığının müəyyən edilməsi onun “şəxsi həyatı” ilə bağlı olan məsələdir. Uşağın bioloji atasının tanınması maliyyə və emosional məqsəd ilə yanaşı, ərizəçinin sosial statusu, bioloji ana, bioloji ata və uşaq arasında qarşılıqlı hüquq və vəzifələr baxımından mühüm ola bilər. Odur ki, dövlətin ərizəçinin şəxsi həyatına hörmət hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı üzərinə düşən pozitiv öhdəliyini yerinə yetirməməsi onun mənəvi zərərə məruz qalması ilə nəticələnmişdir və bu zərər yalnız ərizəçi. K.-yə münasibətdə Konvensiyanın 8-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin pozulmasının tanınması ilə kompensasiya edilə bilməz. Odur ki, məhkəmə ədalətli əsaslarla mənəvi zərərə görə ərizəçi K.-yə 5000 avro məbləğinin təyin edilməsi və bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləğinin onun üzərinə əlavə olunması barədə qərar qəbul etmişdir (3).

Avropa Məhkəməsinin bu mövqeyi prinsipial əhəmiyyət kəsb edir. Çünki burada təkcə valideyninin saxlamaq üçün aliment

ödəməyə borclu olduğu yetkinlik yaşına çatmamış uşağın hüquq və qanuni mənafelərinin deyil, həmçinin uşaqla birgə yaşayan valideynin şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarının, o cümlədən şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququnun müdafiəsinin zəruriliyi öz əksini tapmışdır.

24 oktyabr 1956-cı il tarixdə “Uşaqlara münasibətdə aliment öhdəliklərinə tətbiq edilən hüquq haqqında Haaqa Konvensiyası” və 15 aprel 1958-ci il tarixdə “Uşaqlara münasibətdə aliment öhdəlikləri ilə bağlı qərarların tanınması və icrasına dair Haaqa Konvensiyası” qəbul edilmişdir. Hər iki konvensiya 1 yanvar 1962-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir. Bundan başqa, BMT Baş Assambleyasının 20 noyabr 1959-cu il tarixli 1386 (XIV) sayılı qətnaməsi ilə “Uşaq hüquqları Bəyannaməsi” qəbul edilmişdir. Bəyannamədə fiziki və əqli cəhətdən yetkin olmadığına görə uşağın istər doğulmazdan əvvəl, istərsə də doğulduqdan sonra xüsusi mühafizəyə və qayğıya, o cümlədən lazımi hüquqi müdafiəyə ehtiyacının olduğu göstərilmişdir.

14 mart 1978-ci il tarixli Haaqa konvensiyasının müddəaları Avropanın bir sıra dövlətləri (Fransa, Lüksemburq, Niderland, Portuqaliya, Avstriya və s.) üçün qüvvədədir. Lakin dünyanın əksər ölkələri, o cümlədən Rusiya və Azərbaycan bu konvensiyanın üzvü deyildir. Konvensiyada, ümumən, ər-arvadın əmlakla bağlı münasibətlərinin tənظیمlənməsi nəzərdə tutulsa da, aşağıdakı məsələlər onun əhatə dairəsinə daxil deyildir:

- 1) ər-arvadın aliment öhdəlikləri;
- 2) ər-arvadın miras hüququ;
- 3) ər-arvadın hüquq qabiliyyətliyi (9, s. 110).

Uşaq hüquqları sahəsində beynəlxalq standartları müəyyən edən əsas mənbə BMT-nin Baş Assambleyasının 20 noyabr 1989-

cu ildə qəbul etdiyi “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyadır. Ədəbiyyatlarda bu konvensiya obrazlı şəkildə “uşaq hüquqlarının ümumdünya konstitusiyası” adlandırılır. Azərbaycan Respublikası 21 iyul 1992-ci il tarixli 236 №-li qanunla həmin Konvensiyasını ratifikasiya etmişdir. Konvensiyada uşaqların iqtisadi, sosial, mədəni və siyasi hüquqlara malik olması təsbit olunmuşdur. 54 maddədən ibarət olan bu konvensiyada uşaqların yaşamaq hüququnun məzmununa lazımı tələbatların təmin edilməsi, adekvat yaşayış standartları, qida və tibbi xidmətlə təmin olunmaq kimi hüquqlar daxil edilmişdir. Konvensiyanın 7-ci maddəsinə görə, uşaq doğulduqdan sonra dərhal qeydə alınır və doğulduğu andan ad və vətəndaşlıq əldə etmək hüququna, habelə, mümkün olduğu dərəcədə, öz valideynlərini tanımaq və onlardan qayğı görmək hüququna malikdir. Konvensiyanın 18-ci maddəsində göstərilir ki, uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün əsas məsuliyyət valideynlərə və ya müvafiq hallarda qanuni qəyyumlara məxsusdur. Uşağın ən yaxşı mənafeyi onların əsas qayğı obyektidir. İştirakçı dövlətlər bütün lazımi tədbirləri görürlər ki, valideynləri işləyən uşaqların onlara baxmaq üçün nəzərdə tutulan xidmətlərdən və müəssisələrdən istifadə etmək hüququna malik olması təmin edilsin (1).

Azərbaycan Respublikası həmçinin 5 may 1993-cü il tarixdə “Uşaqların yaşaması, müdafiəsi və inkişafının təmin edilməsi haqqında” 1990-cı il 30 sentyabr tarixli Ümumdünya Bəyannaməsinə qoşulmuşdur. BMT Baş Assambleyası 1992-ci ildə “Ahılların müdafiəsi ilə bağlı Qətnamə” qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının “Ahıllara sosial xidmət haqqında” 22 iyun 2001-ci il 158-IIQ № li Qanununa əsasən ahıl – yaşı 70-ə çatmış Azərbaycan Respublikası vətəndaşı, habelə Azərbaycan Respublikasında daimi

yaşayan əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxs sayılır.

Fikrimizcə, bəhs etdiyimiz mövzuda mühim beynəlxalq sənədlərdən biri də Avropa Şurası tərəfindən 25 yanvar 1996-cı il tarixdə qəbul edilmiş və 1 iyul 2000-ci ildən qüvvəyə minmiş “Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsi üzrə Avropa konvensiyası” sayıla bilər. Bu konvensiyanı bir sıra dövlətlər (Fransa, Almaniya, Avstriya, Türkiyə, Yunanistan, Polşa, İtaliya, Çexiya, Latviya, Sloveniya, Albaniya, Ukrayna və s.) ratifikasiya etsə də, Rusiya, o cümlədən Azərbaycan ratifikasiya etməmişdir. Digər konvensiyalardan fərqli olaraq, burada təkcə prosessual hüquqlar təqdim edilməmiş, həmçinin onların realizəsinə imkan verən müddəalar təsbit olunmuşdur. Valideynləri ayrı yaşayan uşaqlara yaşayış yerinin müəyyən edilməsi, ayrı yaşayan valideynlər ilə ünsiyyətin qurulması forması üzrə mübahisələrə, valideynlik hüquqlarından məhrum etmə və ya bu hüququn bərpa olunması, valideyn hüquqlarının məhdudlaşdırılması və ya bu məhdudliyin ləğv edilməsi, valideynlərin uşaq hüquqları sahəsində yol verdikləri pozuntulara, uşağın qəyyumluğa və ya himayəçiyə verilməsi, o cümlədən aliment hüquqlarının pozulmasına dair işlər üzrə məhkəmə icraatında iştirak etmək hüququ verilmişdir. Konvensiyada valideyn ilə yanaşı, “valideyn məsuliyyətinin daşıyıcısı” definisiyasından istifadə edilmişdir. Konvensiyanın 2-ci maddəsində verilmiş anlayışa əsasən, valideyn məsuliyyətinin daşıyıcısına valideynlər ilə yanaşı, yetkinlik yaşına çatmayan konkret uşağa görə valideyn məsuliyyətini tam və ya qismən daşıya bilmək hüququna malik olan digər şəxs və ya orqanlar aid edilmişdir (6).

Beynəlxalq səviyyədə aliment öhdəliklərinin tənzimlənməsi məsələləri həmçinin “Uşaq ailələrə sosial müavinətlərin, kompen-

sasiya ödənişlərinin, alimentlərin verilməsi sahəsində vətəndaş hüquqlarının təminatları haqqında Saziş”də (09 sentyabr 1994-cü il), “Uşaqlar üçün alimentin tutulmasının beynəlxalq qaydası və ailənin saxlanılmasının digər formaları haqqında Haaqa konvensiyası”nda (23 noyabr 2007-ci il) nəzərdə tutulmuşdur. Üzv dövlətlər milli qanunvericilik aktlarında konvensiyada nəzərdə tutulmuş qərarların icrası üçün səmərəli tədbirlərin müəyyən edilməsini öz üzrlərinə götürürlər. Bunlara, məsələn, aşağıdakılar aid edilir: 1) əmək haqqının tutulması; 2) bank hesablarına və digər gəlir mənbələrinə həbs qoyulması; 3) girov və əmlakın məcburi qaydada satılması; 4) pensiya ödənişlərinin tutulması və onların üzərinə həbs qoyulması; 5) kredit xidmətlərinə informasiyanın verilməsi; 6) müəyyən lisenziya və hüquqlardan məhrum edilmə (8). Konvensiya Böyük Britaniya, Almaniya, Fransa, Belçika, Avstriya, İrlandiya, Portuqaliya, İspaniya, İtaliya, Çexiya, Albaniya, Yunanıstan, Bolqarıstan, Türkiyə, Ukrayna, Belarus, Qazaxıstan, Latviya, Litva, Estoniya, İsveçrə, Xorvatiya, Rumıniya, Hollandiya, Macarıstan, Polşa, Norveç, ABŞ, Braziliya və s. dövlətlər tərəfindən ratifikasiya edilsə də, Rusiya, o cümlədən Azərbaycan dövləti bu siyahıda deyildir.

Azərbaycan Respublikasının məhkəmə təcrübəsində uşağın yaşayış yerinin müəyyən edilməsi, nikahın pozulmasından sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərin hansı birinin yanında qalması, uşaqların saxlanılması üçün alimentin hansı valideyndən və hansı miqdarda tutulması ilə bağlı işlər üzrə mübahisələrin həllində müəyyən çətinliklərin olduğu rast gəlinir. Digər tərəfdən, Azərbaycan Respublikası ilə əksər Avropa dövlətləri arasında məhkəmə qərarlarının tanınması və icrasına dair beynəlxalq müqavilələrin olmaması həmin dövlətlərin əra-

zisində milli məhkəmələrimizin alimentin tutulmasına dair qərarlarının icrasını mümkün-süz edir. Bu çətinliklərin aradan qaldırılması prosesində “Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsi üzrə Avropa konvensiyası”nda və “Uşaqlar üçün alimentin tutulmasının beynəlxalq qaydası və ailənin saxlanılmasının digər formaları haqqında Haaqa konvensiyası”nda müəyyən edilmiş müddələrin əhəmiyyətli olacağını nəzərə alaraq, respublikamız tərəfindən hər iki konvensiyanın ratifikasiya olunmasını məqsədəuyğun hesab edirik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya / <http://miqrasiya.nakhchivan.az/en/images/stories/konvensiyalar/7.pdf>
2. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // В сб. Очерки сравнительного права. М.: Прогресс, 1991, 256 с.
3. Бюллетень Европейского Суда по правам человека. 2009, № 6.
4. Васильев Е.А., Комаров А.С. Гражданское и торговое право зарубежных государств. Т. 1 Учебник.-4-е изд., перераб. и доп.-М.: Международные отношения, 2008. - 560 с
5. Гегель Г.Ф. Философия права. М., Мысль, 1990, 524 с.
6. Европейская конвенция об осуществлении прав детей / <https://rm.coe.int/168007cddf>
7. Ермолаева Т.А. Правовое регулирование личных и имущественных правоотношений супругов, имеющих различное гражданство. Дис. ... канд.юр.н. Саратов, 2007, 219 с.
8. Конвенция о международном порядке взыскания алиментов на детей и иных форм содержания семьи / https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38577763#pos=0;100
9. Кучуб Н.А. Особенности правоотношений супругов с иностранным элементом. Вестник огу №3 (152) / март 2013. С. 105-110.
10. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. М., 1995.
11. K. and T. v. Finland [GC] - 25702/94 Judgment 12.7.2001 [GC] / <file:///C:/Users/user2/Downloads/002-10324.pdf>

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АКТЫ И АЛИМЕНТНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

Гулузаде-Солтанова Самра Мубариз гызы,
докторант кафедры «Гражданского права» Бакинского
Государственного Университета.

В статье рассматриваются вопросы урегулирования алиментных обязательств в международных конвенциях, а также в практике международных судов. Между Азербайджанской Республикой и большинством европейских стран отсутствие международных договоров о признании и исполнении судебных решений приводит к тому, что решение судов нашей республики по алиментным обязательствам не могут исполняться на территории этих государств. Поэтому считается целесообразным ратифицировать нашей республикой некоторые международные конвенции в этой области.

Ключевые слова: алиментное обязательство, брак, правовое регулирование, международно-правовые акты, ратификация.

SATISFACTION LIABILITIES INTERNATIONAL-LEGAL REGULATION

Guluzade-Soltanova Samra Mubariz,
Doctorate of the department "Civil Law" in the Baku State University.

The article deals with the settlement of alimony obligations in international conventions, as well as in the practice of international courts. The absence of international treaties on the recognition and enforcement of court decisions between the Republic of Azerbaijan and most European countries leads to the fact that the decision of the courts of our republic on alimony obligations cannot be enforced on the territory of these states. Therefore, it is considered advisable to ratify some international conventions in this area by our republic.

Key words: alimony obligation, marriage, legal regulation, international agreement, ratification.

ULUSLARARASI YASAL DÜZENLEMELER VE NAFAKA YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Guluzade-Soltanova Samra Mubariz gizi,
Bakü Devlet Üniversitesi "Sivil hukuk" bölüm doktora öğrencisi.

Makale, uluslararası mahkemelerin uygulamaları da dahil olmak üzere, uluslararası yasal işlemlerde nafaka yükümlülüklerinin düzenlenmesi ve çözülmesi konularını ele almaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti ile çoğu Avrupa ülkesi arasında mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin uluslararası anlaşmaların bulunmamasının, bu ülkelerin topraklarında ulusal mahkemelerimizin nafaka konusundaki kararlarının uygulanmasını imkansız kıldığı tespit edilmiştir ve cumhuriyetimizin bu alandaki bazı sözleşmeleri onaylamasının yerinde olduğu belirtilmektedir.

Anahtar Sözcükler: nafaka yükümlülüğü, evlilik, yasal düzenleme, uluslararası hukuk akdi, tasdik.

YENİ KİTABLAR

“İLHAM ƏLİYEV. İNKİŞAF – MƏQSƏDİMİZDİR” ÇOXCİLDLİYİNİN 115-ci KİTABI ÇAPDAN ÇIXIB

İkinci Qarabağ müharibəsi şanlı tariximizin parlaq səhifəsidir. Azərbaycan xalqı bütün gücünü səfərbər edib bu şanlı missiyanı yerinə yetiribdir. Mən işğal dövründə dəfələrlə deyirdim ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu müqəddəs günü öz işi ilə, öz əməli ilə yaxınlaşdırmalıdır. Mən demişdim ki, heç vaxt Azərbaycan xalqı işğalla barışmayacaq və biz işğala son qoymaq üçün bütün gücümüzü səfərbər edib bir nöqtəyə vuraraq düşməni tarixi torpaqlarımızdan qovduq.

“İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir” çoxcildliyinin çapdan yeni çıxmış 115-ci kitabında yer alan bu fikirlər Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin noyabrın 8-də Şuşada hərbcilər qarşısındakı çıxışından götürülüb.

Çoxcildliyin bu kitabındakı materiallar 2021-ci ilin oktyabr-noyabr aylarını əhatə edir.

Yeni kitab dövlətimizin başçısının işğaldan azad edilmiş Füzuli, Zəngilan, Qubadlı rayonlarına səfərlərinə, həmçinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində Zəfər Günü münasibətilə hərbcilərlə görüşünə dair materiallar daxil olunub.

Prezident İlham Əliyev Füzuliyə səfər çərçivəsində Füzuli-Ağdam avtomobil yolunun, işğal zamanı dağıdılmış Dövlətyarlı kəndində yeni “Ağıllı kənd”in, “Azərişiq” ASC-nin Füzuli şəhərində Rəqəmsal Yarımtansiya İdarəetmə Mərkəzinin, eyni zamanda, Füzuli Memorial Kompleksinin və Füzuli şəhərinin təməlini qoyub, rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşüb. Kitabda bununla bağlı informasiyalarla, həmçinin digər tədbirlər haqqında materiallarla tanış olmaq mümkündür.

Yeni nəşrə Prezident İlham Əliyevin Zəngilan rayonunun Ağalı kəndində həyata keçirilən “Ağıllı kənd” layihəsi çərçivəsində görülən işlər, Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanının tikintisi, Dövlət Sərhəd Xidmətinin Zəngilan rayonunda yerləşən hərbi hissə kompleksində yaradılan şəraitlə tanışlığı, “Azərişiq” ASC-nin Zəngilan Rəqəmsal Yarımtansiyasının təməlqoyma mərasimində və “Azərenerji” ASC-nin 110/35/10 kV-luq “Zəngilan” yarımtansiyasının açılışında iştirakı haqqında materiallar, rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşündəki çıxışının mətni daxil edilib.

Oxucular dövlətimizin başçısının Xudafərin-Qubadlı-Laçın avtomobil yolunun 10-cu kilometrliyindən Qubadlı şəhər mərkəzinə gedən Xanlıq-Qubadlı yolunun təməlqoyma mərasimində, “Azərenerji” ASC-nin sistem əhəmiyyətli 110/35/10 kV-luq “Qubadlı” yarımtansiyasının, Dövlət Sərhəd Xidmətinin yeni hərbi hissə kompleksinin açılışlarında iştirakı, Qubadlı rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşü barədə materiallarla da yeni kitabda tanış ola bilərsiniz.

Yeni nəşrdə Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayib Ərdoğanın Azərbaycana rəsmi səfəri, dövlət başçılarının iştirakı ilə Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının açılışı, o cümlədən Zəngəzur dəhlizinin Horadiz-Cəbrayıl-Ağbənd avtomobil yolunun təməlqoyma mərasimi barədə materiallar da yer alıb.

“Azərnəşr” tərəfindən buraxılan çoxcildliyin 115-ci kitabının hazırlanmasında Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyinin (AZƏRTAC) materiallarından istifadə olunub.

RƏSMİ SƏNƏDLƏR

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA 2022-ci İLİN
“ŞUŞA İLİ” ELAN EDİLMƏSİ HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

Qarabağın tacı olan Şuşa xalqımız üçün müqəddəs və əziz məkandır. Şuşa sevgisi hər bir azərbaycanlının mənəvi varlığının ayrılmaz parçasıdır.

Təmali 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulan və bu il 270 illiyi qeyd olunacaq Şuşa şəhəri zəngin inkişaf yolu keçmiş, Azərbaycanın və bütün Cənubi Qafqazın mədəni və ictimai-siyasi həyatında müstəsna rol oynamışdır.

Bənzərsiz tarixi görkəmini və formalaşdırdığı özünəməxsus mühiti həmişə qoruyub saxlayan bu şəhər yetirdiyi böyük şəxsiyyətləri ilə ədəbi, mədəni, elmi və ictimai fikir salnaməmizə əlamətdar səhifələr yazmışdır.

Şuşa şəhərinin ötən əsrin 70-ci illərində sürətli inkişafı Ümummillî Liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Şəhərin inkişafına dair xüsusi qərarlar məhz Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə qəbul edilmişdir. Həmin vaxtdan Şuşada quruculuq işləri geniş vüsət almış, mədəniyyət xadimlərimizin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Strateji mövqeyi ilə seçilən Şuşa Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzə başlamış Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən 1992-ci il mayın 8-də işğala məruz qalmışdır. İşğal dövründə şəhərdəki yüzlərlə tarix və mədəniyyət yadigarı vandalizm aktları nəticəsində dağıdılmışdır.

Haqq işi naminə apardığımız 44 günlük Vətən müharibəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu Şuşa şəhərini 2020-ci il noyabrın 8-də işğaldan azad etdi. Ermənistanın kapitulyasiyasına yol açan Şuşa qalibiyyəti xalqımızın qəhrəmanlıq ruhunun təntənəsinə çevrilərək, tariximizə Zəfər Günü kimi həkk olundu.

Şuşa zəfərindən dərhal sonra şəhərdə infrastrukturun qurulması ilə yanaşı, tarix və mə-

dəniyyət abidələrinin bərpasına başlanılmış, quruculuq işlərinin təşkilində çevikliyin, səmərəliliyin təmin olunması üçün burada dövlət idarəetməsinə böyük diqqət yetirilmiş, Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu İdarəsi yaradılmışdır.

Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilən Şuşada bu gün şəhərin əsl tarixi simasının bərpası yönündə nəhəng layihələr gerçəkləşdirilir. Qısa müddətdə Şuşanın Baş planının hazırlanması, qüdrətli şair Molla Pənah Vəqifin büstünün və muzey-məqbərə kompleksinin öz ilkin görkəminə qaytarılması, Bülbülün ev-muzeyinin və Üzeyir Hacıbəylinin heykəlinin açılışları, habelə buradakı tarixi, dini və memarlıq abidələrinin bərpası prosesi ölkəmizin mədəniyyət paytaxtındakı kompleks işlərin tərkib hissəsidir.

Cıdır düzündə “Xarıbülbul” musiqi festivalının və Vəqifin möhtəşəm məqbərəsi önündə Vəqif Poeziya Günlərinin təşkili ənənəsinin bərpası da göstərir ki, Şuşa sürətlə dirçələrək əvvəlki dolğun mədəni həyatına qovuşmaq yolundadır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq və Şuşanın Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətini, yüksək mədəni-mənəvi dəyərini nəzərə alaraq **qərara alıram**:

1. 2022-ci il Azərbaycan Respublikasında “Şuşa ili” elan edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti “Şuşa ili” ilə bağlı tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 yanvar 2022-ci il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ RUSİYA FEDERASIYASI ARASINDA MÜTTƏFİQLİK QARŞILIQLI FƏALİYYƏTİ HAQQINDA BƏYANNAMƏ

Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev,

Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin vəziyyəti və inkişaf perspektivlərini hərtərəfli nəzərdən keçirərək,

Rusiya və Azərbaycan və iki ölkənin xalqları arasında dostluq və mehriban qonşuluq tarixi ənənələrinə, dərin mədəni və humanitar əlaqələrə arxalanaraq,

Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası arasında dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik haqqında 3 iyul 1997-ci il tarixli Müqaviləyə, Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və strateji tərəfdaşlıq haqqında 3 iyul 2008-ci il tarixli Bəyannaməyə və Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.V.Putin və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.H.Əliyevin 1 sentyabr 2018-ci il tarixli Birgə Bəyanatına əsaslanaraq,

ikiterəfli münasibətləri Rusiya Federasiyasının və Azərbaycan Respublikasının xalqlarının maraqlarına tam şəkildə cavab verəcək, regional və beynəlxalq təhlükəsizliyin və sabitliyin təmin edilməsinə və möhkəmləndirilməsinə töhfə verəcək keyfiyyətə yeni, müttəfiqlik səviyyəsinə qaldırmağa çalışaraq,

iki ölkənin siyasi, iqtisadi, müdafiə, mədəni, humanitar, təhsil, sosial sahələrdə, eləcə də səhiyyə, gənclər arasında əməkdaşlıq və idman sahəsində yaxınlaşmasının vacibliyini dərk edərək,

iki ölkənin qarşılıqlı hörmət və etimad prinsiplərinə əsaslanan hərtərəfli və bərabərhüquqlu əməkdaşlığının genişləndirilməsinə dönməz sadıqlıqlarını ifadə edərək,

Rusiya Federasiyasının və Azərbaycan Respublikasının üzv olduqları beynəlxalq və regional təşkilatlarda qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər üzrə qarşılıqlı fəaliyyətin inkişaf etdirilməsi niyyətindən çıxış edərək,

Tərəflərin Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) məkanında integrasiya proseslərinin inkişaf etdirilməsində maraqlı olduqlarını və müvafiq səylərdə Rusiya Federasiyasının əsas rolunu nəzərə alaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Nizamnaməsinin, Helsinki Yekun Aktının və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) konsensusla qəbul edilən digər sənədlərinin məqsəd və prinsiplərinə, beynəlxalq hüququn ümumtənzim prinsipi və normalarına riayət edərək,

beynəlxalq hüquq əsasında çoxqütblü dünyanın formalaşdırılmasının və beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanması BMT-nin mərkəzi rolunun vacibliyini qeyd edərək,

aşağıdakıları bəyan edirlər:

1. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası öz münasibətlərini müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyəti, iki ölkənin müstəqilliyinə, dövlət suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və dövlət sərhədlərinin toxunulmazlığına qarşılıqlı hörmət, eləcə də bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq, hüquq bərabərliyi və qarşılıqlı fayda, mübahisələrin dinc yolla həlli və güc tətbiq etməmək və ya güclə hədələməmək prinsiplərinə sadıqlıq əsasında qururlar.

2. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası öz milli maraqlarının müdafiəsinə yönəlmiş müstəqil xarici siyasət yürüdürlər.

3. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası həm qlobal, həm də regional miqyasda sülhün möhkəmləndirilməsi, sabitliyin və təhlükəsizliyin artırılması məqsədilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər. Tərəflər münaqişələrin qarşısının alınması və nizamlanmasında və regional və qlobal təhlükəsizlik və sabitlik problemlərinin həllində BMT-nin və BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının mərkəzi rolunun daha da gücləndirilməsinə, ATƏT-in konsensusla qəbul edilmiş sənədlərində təsbit edilmiş məqsəd və prinsiplərin reallaşdırılmasına xüsusi önəm verirlər.

4. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası aktual beynəlxalq problemlər üzrə eyni və ya yaxın mövqelər tutmaqla o cümlədən ikitərəfli səviyyədə də daxil olmaqla konstruktiv əməkdaşlığı dərinləşdirirlər, eləcə də qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlər üzrə BMT, ATƏT, MDB, digər beynəlxalq təşkilat və forumlar çərçivəsində qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

5. Tərəflər Qafqaz və Xəzər regionlarında sabitlik və təhlükəsizliyin təmin edilməsi məqsədilə xarici siyasət fəaliyyəti sahəsində qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

6. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası Tərəflərdən birinin fikrincə sülhə təhlükə yarada bilən, sülhü pozan və ya Tərəflərdən birinin təhlükəsizlik maraqlarına təsir edən vəziyyət yarandığı, eləcə də bu cür vəziyyətin yaranması təhdidi olduğu təqdirdə onun nizamlanması məqsədilə təxirəsalınmaz məsləhətləşmələrin aparılmasına hazırlıqlarını ifadə edirlər.

7. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası Tərəflərdən birinin fikrincə iki dövlətin strateji tərəfdaşlığına və müttəfiqlik münasibətlərinə xələl gətirən hər hansı hərəkətlərdən çəkinirlər. Bu məqsədlə onlar iki ölkənin xarici işlər nazirlikləri xətti ilə daimi fəaliyyət göstərən məsləhətləşmələr

mexanizmini yaradırlar.

8. Azərbaycan tərəfi 2020-ci ilin noyabr ayında regionda atəşin və bütün hərbi əməliyyatların tam dayandırılmasında Rusiya Federasiyasının vasitəçilik rolunu yüksək qiymətləndirir.

9. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası regionda sabitlik və təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi, bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası və Azərbaycan Respublikası ilə Ermənistan Respublikası arasında münasibətlərin normalaşdırılması üçün əsas kimi çıxış etmiş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının Baş naziri və Rusiya Federasiyasının Prezidentinin 9/10 noyabr 2020-ci il tarixli, 11 yanvar 2021-ci il tarixli və 26 noyabr 2021-ci il tarixli bəyanatlarının müddəalarının həyata keçirilməsi üzrə söylərdən bundan sonra da hər cür dəstək verəcəklər.

10. Tərəflər yuxarıda qeyd olunan bəyanatların müddəalarından irəli gələn məsələlərin həllində qarşılıqlı fəaliyyət göstərəcək və region dövlətləri arasında uzunmüddətli sülhün yaradılması üzrə regional və beynəlxalq səviyyələrdə sıx əməkdaşlıq edəcəklər.

11. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası öz ərazilərində təşkilatların və şəxslərin digər Tərəfin dövlət suverenliyinə, müstəqilliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı yönəlmiş fəaliyyətinin qarşısını qətiyyətli surətdə alırlar.

12. Tərəflər milli maraqlara cavab verən və üçüncü ölkələrə qarşı yönəlməyən ikitərəfli hərbi-siyasi əməkdaşlığı inkişaf etdirirlər.

13. Tərəflər Rusiya Federasiyasının və Azərbaycan Respublikasının silahlı qüvvələri arasında əməliyyat və döyüş hazırlığı üzrə birgə tədbirlərin keçirilməsi də daxil olmaqla qarşılıqlı əməkdaşlığı dərinləşdirəcək, eləcə də ikitərəfli hərbi əməkdaşlığın digər istiqamətlərini inkişaf etdirəcəklər.

14. Tərəflər hərbi-texniki əməkdaşlığın yüksək səviyyəsini nəzərə almaqla müasir silah və hərbi texnika ilə təchiz olunma məsələləri, eləcə də bu sahədə qarşılıqlı maraq doğuran digər istiqamətlər üzrə qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

15. Tərəflər silahlar və hərbi texnika üçün texniki xidmət, təmir, müasirləşdirmə üzrə xidmət mərkəzlərinin yaradılması, eləcə də hərbi təyinatlı məhsulların müxtəlif növlərinin birgə istehsalının təşkili üzrə söylərini fəallaşdırırlar.

16. Təhlükəsizliyin təmin edilməsi, sülhün və sabitliyin qorunub-saxlanması məqsədilə Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası bir-birinə BMT Nizamnaməsi, ayrı-ayrı beynəlxalq müqavilələr əsasında və Tərəflərdən hər birinin beynəlxalq-hüquqi öhdəliklərini nəzərə almaqla hərbi yardım göstərilməsi imkanını nəzərdən keçirə bilirlər.

17. Tərəflər üçüncü dövlətlər vasitəsilə həyata keçirilənlər də daxil olmaqla bir-birinə qarşı yönəlmiş hər hansı hərəkətlərdən çəkinirlər.

18. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası beynəlxalq terrorçuluq, ekstremizm və separatçılıq təhdidlərinə, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa, silahların, narkotik vasitələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə, insan alveri və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsində cinayətlərə, eləcə də digər yeni təhlükəsizlik çağırışlarına qarşı mübarizədə və onların neytrallaşdırılmasında söylərini birləşdirirlər. Bu kontekstdə Tərəflər məlumat mübadilə edir və qeyd edilən hüquqazidd fəaliyyətlərin maliyyələşdirilməsi mənbələrinin müəyyən edilməsi və qarşısının alınmasında sıx qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

19. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası 12 avqust 2018-ci il tarixli Xəzər dənizinin hüquqi statusu haqqında

Konvensiyanı razılaşdırılmış etimad tədbirlərinin, mehriban qonşuluq və qarşılıqlı anlaşma mühitinin irəli aparılması da daxil olmaqla Xəzər regionunda təhlükəsizliyin və sabitliyin qorunub-saxlanması və möhkəmləndirilməsi, bütün Xəzəryanı dövlətlərin maraqlarına hörmət edilməsi üçün etibarlı hüquqi əsas kimi nəzərdən keçirirlər.

20. Tərəflər Xəzər regionunda əməkdaşlığın inkişafı, Xəzər dənizində sahiləni dövlətlərin suverenliyinin, suveren və müstəsna hüquqlarının realizəsi, eləcə də onların yurisdiksiyalarının həyata keçirilməsi üçün Xəzər dənizinin hüquqi statusu haqqında Konvensiyada nəzərdə tutulmuş bütün fəaliyyət prinsiplərinin vacibliyini təsdiq edirlər.

21. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası beynəlxalq öhdəliklərinə və milli qanunvericiliklərinə uyğun olaraq bir Tərəfin fiziki və hüquqi şəxslərinin qanuni haqq və maraqlarının digər Tərəfin ərazisində təmin edilməsi üzrə səmərəli tədbirlər həyata keçirirlər.

22. Tərəflər iki ölkənin ticarət-iqtisadi əlaqələrinin davamlı artımının təmin edilməsi üçün vacib əhəmiyyəti olan Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası arasında iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərarası Komissiyanın işinə hərtərəfli yardım etməyə davam edəcəklər.

23. Tərəflər davamlı inkişafa və hər iki dövlətin iqtisadi potensialından səmərəli istifadəyə böyük əhəmiyyət verərək iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində qarşılıqlı fəaliyyət göstərəcək, iki ölkə arasında iqtisadi qarşılıqlı fəaliyyətin dərinləşdirilməsi məqsədilə 1 sentyabr 2018-ci il də imzalanmış Rusiya-Azərbaycan əməkdaşlığının başlıca istiqamətlərinin inkişafı üzrə Fəaliyyət Planının realizə edilməsinə, ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərinə uyğun olaraq əmtəə və xidmətlərin

sərbəst hərəkəti üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına, eləcə də regional iqtisadi əməkdaşlığın irəlilədilməsinə yardım göstərəcəklər.

24. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası qarşılıqlı faydalı ticarət-iqtisadi, sərmayə və elmi-texniki əməkdaşlığı dərinləşdirmək, istehsal və elmi əməkdaşlığı, hər növ mülkiyyət formalı təsərrüfat subyektləri arasında birbaşa əlaqələri keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldırmaq niyyətindədirlər.

25. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası digər Tərəfin maraqlarına birbaşa və ya dolaylı zərər vuran hər hansı iqtisadi fəaliyyətlərin həyata keçirilməsindən çəkinəcəklər.

26. Tərəflər milli qanunvericilikləri çərçivəsində metallurgiya, neft-qaz və ağır maşınqayırma, aviasiya, avtomobil, kimya, əzəçilik və yüngül sənaye, kənd təsərrüfatı, yol-tikinti və qida maşınqayırması müəssisələri arasında iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə imkan yaradacaqlar.

27. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası milli qanunvericilikləri və kredit-pul siyasətləri çərçivəsində kredit-bank təşkilatlarının fəaliyyətinə, maliyyə institutlarının əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsinə, maliyyə-sənaye qrupları, istehsal və digər təşkilati-təsərrüfat strukturları da daxil olmaqla birgə müəssisələrin yaradılmasına yardım göstərməyə hazırlıqlarını ifadə edirlər.

28. Tərəflər qarşılıqlı hesablaşmalarda milli valyutalardan istifadəyə, bank kartlarına birgə xidmət daxil olmaqla ödəniş sistemlərinin qarşılıqlı uyğunluğuna, eləcə də iki ölkənin bankları arasında birbaşa müxbir münasibətlərin inkişaf etdirilməsinə imkan yaradacaqlar.

29. Tərəflər intellektual nəqliyyat sistemləri texnologiyalarından istifadə etməklə tranzit-nəqliyyat qarşılıqlı fəaliyyətinin potensialının ardıcıl inkişafını, "Şimal-Cənub"

beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin davamlı və tammiqyaslı fəaliyyəti üçün texniki və iqtisadi şəraitin təmin edilməsini hədəfə almışlar.

30. Tərəflər onların ərazilərindən keçən beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin təhlükəsizliyinin və fasiləsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi məsələlərinin həllində bir-birinin söylərini dəstəkləyəcək və bir-birinə milli qanunvericilik və ikitərəfli razılaşmalar çərçivəsində tranzit daşımaları üçün əlverişli şərait yaradacaqlar.

31. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası bərabərhüquqlu və qarşılıqlı faydalı əsasda beynəlxalq enerji əməkdaşlığının stimullaşdırılması və global enerji təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi məqsədilə sıx qarşılıqlı fəaliyyət həyata keçirərək yanacaq-energetika sahəsində, o cümlədən səmərəli infrastruktur layihələrinin cəlb edilməsi də daxil olmaqla neft-qaz yataqlarının kəşfiyyatı və emalı, enerji resurslarının nəqli sahəsində, eləcə də alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri və enerji səmərəliliyi sahəsində əməkdaşlığı dərinləşdirmək niyyətindədirlər.

32. Tərəflər atom enerjisindən dinc məqsədlərlə istifadə sahəsində qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi imkanlarını nəzərdən keçirəcəklər.

33. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsində birgə layihələrin inkişafını, yüksək keyfiyyətli səs trafikinin mübadiləsi üçün səmərəli şəraitin yaradılması da daxil olmaqla Rusiya və Azərbaycanın telekommunikasiya operatorları arasında birbaşa əlaqə kanallarının təşkilini təşviq edəcəklər.

34. Tərəflər beynəlxalq informasiya təhlükəsizliyi, kütləvi kommunikasiya vasitələri, publik və ictimai diplomatiya ilə əlaqədar məsələlərin geniş dairəsi üzrə iki ölkənin müvafiq strukturları və təşkilatları arasında

sahəvi məsləhətləşmələrin keçirilməsi vasitəsilə də daxil olmaqla əməkdaşlığın qurulmasına yardım edəcəklər.

35. Tərəflər aqrar-sənaye kompleksi sahəsində, o cümlədən kənd təsərrüfatı məhsulları ilə təchiz etmə, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının, emalının və saxlanması üçün aparıcı texnologiyalarından istifadə məsələləri, eləcə də fitosanitar normalara əməl etmə üzrə əlaqələrin inkişafına və təcrübə mübadiləsinə yardım edəcəklər.

36. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası müxtəlif beynəlxalq iqtisadi, maliyyə və digər təşkilat və institutlar çərçivəsində bir-birinə onlarda iştirakda və ya bir Tərəfin marağı olduğu təqdirdə onun digər Tərəfin üzvü olduğu beynəlxalq təşkilatlara üzv olmasında dəstək verməklə qarşılıqlı fəaliyyət göstərirlər.

37. Tərəflər səhiyyə sahəsində, infeksiya xəstəliklərinə qarşı mübarizə də daxil olmaqla əhalinin sanitar-epidemioloji rifahının təmin edilməsi sahəsində birgə layihələrin həyata keçirilməsində əməkdaşlığı inkişaf etdirəcəklər, həmçinin bioloji təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın qurulması imkanlarını öyrənəcəklər.

38. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası parlamentlərarası əməkdaşlığı möhkəmləndirmək niyyətindədirlər.

39. Tərəflər səmərəli qarşılıqlı fəaliyyət, ticarət, təsərrüfat, mədəni və humanitar əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmaq məqsədilə Rusiya Federasiyasının regionları və Azərbaycan Respublikası arasında əməkdaşlığın inkişafına yardım edəcəklər.

40. Tərəflər, milli qanunvericiliklərinə uyğun olaraq iki ölkənin xalqlarının mənəvi və mədəni yaxınlığının saxlanmasına

hərtərəfli yardım etmək, Tərəflərin ərazilərində yaşayan milli azlıqların tarixi, mədəni və dini irsinin, eləcə də etnik, dil və mədəni özünəməxsusluqlarının qorunması, saxlanması və inkişafını təmin etmək, onların nümayəndələrinin ictimai-siyasi, mədəni və sosial-iqtisadi həyatda fəal iştirakına şərait yaratmaq niyyətindədirlər. Bununla əlaqədar olaraq, Tərəflər milli qanunvericilik çərçivəsində Rusiya Federasiyasının və Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, mədəni və humanitar əlaqələrin genişlənməsinə töhfə verəcək diaspor təşkilatlarının fəaliyyətlərinin təşviqi üçün addımlar atacaqlar.

41. Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası mədəniyyət və incəsənət, təhsil, elm, turizm və idman sahələrində qarşılıqlı əlaqələri dərinləşdirməyə, ictimai və gənclər təşkilatları, tədris təşkilatları və təhsil müəssisələri, innovasiya mərkəzləri, kütləvi informasiya vasitələri arasında həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli formatlarda əlaqələrin qurulmasına yardım etməyə davam edəcəklər.

42. Tərəflərdən hər biri öz ərazisində digər Tərəfin humanitar, elmi-texniki, mədəni və informasiya əlaqələrinin inkişafına yönəlmiş, o cümlədən də ikitərəfli sazişlər əsasında və milli qanunvericilik çərçivəsində informasiya-mədəniyyət mərkəzləri vasitəsilə fəaliyyətini dəstəkləyəcəkdir.

43. Tərəflər konsert-qastrol fəaliyyəti, kitabxana və muzey işi, kinematoqrafiya və mədəniyyət üzrə təhsil sahəsində əməkdaşlığın dərinləşdirilməsini, eləcə də irimiyaşlı mədəni maarifləndirmə tədbirlərinin keçirilməsini təşviq edəcəklər.

Bu Bəyannamə Moskva şəhərində 22 fevral 2022-ci ildə hər biri rus və azərbaycan dillərində olmaqla iki əsl nüsxədə imzalanmışdır, hər iki mətn bərabər autentikdir.

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev
Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin**

MEDIA HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Bu Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 1-ci, 10-cu və 13-cü bəndlərinə uyğun olaraq, media sahəsində fəaliyyətin təşkilatı, hüquqi və iqtisadi əsaslarını, həmçinin kütləvi informasiyanın əldə edilməsi, hazırlanması, ötürülməsi, istehsalı və yayımının ümumi qaydalarını müəyyən edir.

1-ci fəsil Ümumi müddəalar

Maddə 1. Əsas anlayışlar

1.1. Bu Qanunun məqsədləri üçün aşağıdakı əsas anlayışlardan istifadə edilir:

1.1.1. kütləvi informasiya – əldə olunması, ötürülməsi, istehsalı və yayımı Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə məhdudlaşdırılmayan, qeyri-məhdud sayda şəxslərə çatdırmaq məqsədilə media subyektləri tərəfindən dərc olunan və (və ya) yayımlanan məlumatlar;

1.1.2. media – kütləvi informasiyanın dövrü və ya müntəzəm olaraq dərc olunmasını və (və ya) yayımlanmasını həyata keçirmək üçün istifadə olunan alət və vasitələr, habelə onlar vasitəsilə formalaşan informasiya mühiti;

1.1.3. media subyektı – əsas fəaliyyət növü kütləvi informasiyanın dərc olunması və (və ya) yayımlanması olan fiziki (jurnalistlər istisna olmaqla) və ya hüquqi şəxs;

1.1.4. jurnalist – əmək müqaviləsi ilə media subyektində və ya fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında mülki hüquq müqaviləsi ilə fəaliyyət göstərən, əsas fəaliyyət növü davamlı şəkildə məlumat toplamaq, hazırlamaq, redaktə və istehsal etmək, ötürmək, habelə həmin məlumatlara dair fikir bildirmək (şərh vermək) olan və bu fəaliyyəti gəlir əldə etmək məqsədilə yerinə yetirən şəxs;

1.1.5. audiovizual media – televiziya və radio yayımının, o cümlədən sifarişli yayım xidmətinin müxtəlif texniki üsul və vasitələrlə audio və (və ya) vizual formada istifadəçiyə təqdim edilməsini həyata keçirən media;

1.1.6. çap mediası – il ərzində müəyyən döv-

riliklə planlaşdırılmış vaxtda və ya müvafiq materiallar toplandıqda mətn və ya vizual formada olan kütləvi informasiyanı vahid tərtibata malik kağız və (və ya) elektron daşıyıcıda yayımlayan media;

1.1.7. onlayn media – audiovizual media və çap mediası istisna olmaqla, mətn, audio, vizual və ya digər elektron (rəqəmsal) formada olan kütləvi informasiyanı veb-saytda yayımlayan media;

1.1.8. informasiya agentliyi – kütləvi informasiyanın əldə olunmasını, ötürülməsini, istehsalını və yayımını həyata keçirən, habelə digər media subyektləri ilə informasiya verilməsi (əldə edilməsi) haqqında müqavilələr bağlayan, əldə etdiyi informasiyanın müntəzəm olaraq həmin müqavilələr üzrə çatdırılmasını təmin edən media;

1.1.9. redaksiya – veb-saytlar, qəzetlər və digər dövrü-nəşrlərin, habelə televiziya və radio kanallarının, sifarişli yayım xidmətinin və informasiya agentliklərinin yaradıcı heyətindən ibarət bölmə;

1.1.10. məsul redaktor – televiziya və radio yayımında proqram cədvəli, sifarişli yayım xidmətində isə proqram kataloqu çərçivəsində yer alan proqramın, habelə çap mediasında və onlayn mediada yayımlanan materialın məzmunu və seçimi üzrə qərar vermə funksiyasını həyata keçirən şəxs;

1.1.11. istifadəçi – kommersiya məqsədi olmadan informasiya ehtiyaclarını qarşılamaq üçün mediadan istifadə edən fiziki və ya hüquqi şəxs;

1.1.12. media savadlılığı – kütləvi informasiyanın məzmunu, onun ötürülməsi və istehlakı üzrə biliyə sahib olma, tənqidi dəyərləndirmə, müxtəlif kontekstlərdə istifadə etmə və təhlil aparma qabiliyyəti;

1.1.13. loqotip (emblem) – media subyektinin redaksiyasını (redaksiyalarını) fərqləndirməyə imkan verən hər hansı simvollar kombinasiyası (sözlər, hərflər, rəqəmlər, qrafik elementlər və s.);

1.1.14. audiovizual yayımçı – televiziya və radio yayımında, o cümlədən sifarişli yayım xidmətində proqramların məzmunu üzərində cavabdehlik daşıyan və bu xidmətin yayımlanma üsulu-na qərar verən fiziki və ya hüquqi şəxs;

1.1.15. yerüstü yayımçı – televiziya və radio proqramlarının məzmunu üzərində cavabdehlik daşıyan və həmin proqramları yerüstü yayım üsulu ilə yayımlayan fiziki və ya hüquqi şəxs;

1.1.16. ümumölkə yayımçısı – proqramları Azərbaycan Respublikasının ərazisi hüdudlarında əhalinin minimum 70 faizini əhatə edən yerüstü yayımçı;

1.1.17. regional yayımçı – proqramları Azərbaycan Respublikasının azı 2 (iki) inzibati ərazi vahidinin əhalisinin minimum 70 faizini əhatə edən yerüstü yayımçı;

1.1.18. platforma yayımçısı – audiovizual proqramların məzmunu üzərində cavabdehlik daşıyan və həmin proqramları platforma və (və ya) multipleks operatoru və (və ya) müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) vasitəsilə, yaxud birbaşa internet üzərindən yayımlayan fiziki və ya hüquqi şəxs;

1.1.19. infrastruktur operatoru – sahib olduğu baza yerüstü yayım şəbəkələri vasitəsilə radiotezlik resurslarından istifadə etməklə çox sayda audiovizual rəqəmli yayım siqnalının bir və ya bir neçə siqnal halında birləşdirilməsi yolu ilə, habelə ayrıca radiotezlikdə audiovizual proqramların retranslyasiyasını təmin edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum);

1.1.20. multipleks operatoru – birdən çox televiziya və ya radio kanalının radiotezlik resurslarından istifadə etməklə retranslyasiyasını həyata keçirən hüquqi şəxs;

1.1.21. platforma operatoru – proqramların, o cümlədən sifarişli yayım xidmətlərinin kabel, İPTV, OTT, mobil TV və peyklə kodlanmış yayım siqnalı vasitəsilə retranslyasiyasını həyata keçirən fiziki və ya hüquqi şəxs;

1.1.22. sifarişli yayım xidməti provayderi – tərtib olunmuş proqram kataloquna uyğun olaraq proqramların istifadəçinin seçdiyi vaxtda və onun fərdi istəyinə əsasən izlənilməsinə və (və ya) dinlənilməsinə təmin edən və həmin proqram kataloqunun məzmunu üzərində cavabdehlik daşıyan fiziki və ya hüquqi şəxs;

1.1.23. retranslyasiya – hər hansı texnologiyadan istifadə etməklə televiziya və ya radio kanallarının, habelə proqramların və ya onların hissələrinin məzmununa dəyişiklik edilmədən yayımlandığı anda qəbulu və ötürülməsi;

1.1.24. tematik yayım – proqram cədvəlinin və ya kataloqunun azı 75 (yetmiş beş) faizi müəyyən sahəyə (xəbər, film, sənədli film, idman, musiqi, uşaq əyləncə, teleicərat və s.) həsr olunan proqramlardan ibarət yayım;

1.1.25. proqram – istifadəçiləri məlumatlandırmaq, maarifləndirmək və (və ya) əyləndirmək üçün nəzərdə tutulan, bu Qanunla müəyyənləşdirilmiş tələblər əsasında hazırlanan, proqram cədvəli və ya proqram kataloqunda yer alan, canlı, yaxud elektron yaddaş qurğuları vasitəsi ilə qeydə alınaraq yayımlanan məlumatların məcmusu;

1.1.26. proqram cədvəli – proqramların vaxtının və ardıcılığının əks olunduğu cədvəl;

1.1.27. proqram kataloqu – sifarişli yayım xidmətində istifadəçinin seçiminə təqdim olunan proqramların toplusu;

1.1.28. peyk yayımı – peyk yayım infrastruktur vasitəsi ilə ötürülməsi və istifadəçilər tərəfindən birbaşa qəbulu təmin olunan audiovizual yayım;

1.1.29. kabel yayımı – müxtəlif növ kabel və (və ya) hibrid infrastruktur (efir-kabel, peyk-kabel və s.) vasitəsilə ötürülməsi və istifadəçilər tərəfindən qəbulu təmin olunan audiovizual yayım;

1.1.30. İPTV yayımı – internet provayderin audiovizual proqramların ötürülməsini və istifadəçilər tərəfindən qəbul edilməsini öz internet protokolundan (İP) istifadə etməklə təmin etdiyi yayım;

1.1.31. OTT yayımı – audiovizual proqramların internet vasitəsilə istifadəçinin qəbul edilməsinə ötürülməsini təmin edən yayım (IPTV yayımı istisna olmaqla);

1.1.32. mobil TV yayımı – audiovizual proqramların mobil telekommunikasiya şəbəkələri vasitəsi ilə ötürülməsi və istifadəçilər tərəfindən qəbulu təmin olunan yayım;

1.1.33. praym-taym – audiovizual proqramların Azərbaycan Respublikası Audiovizual Şurasının (bundan sonra – Şura) qərarı ilə müəyyən edilən

sutka ərzində ən çox izlənən və ya dinlənən vaxtı;

1.1.34. reyting ölçən təşkilat – audiovizual medianın auditoriyasının həcmi ölçən şəxs;

1.1.35. əhəmiyyətli tədbir – cəmiyyət üçün maraq kəsb edən və ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən media subyektləri tərəfindən dərc olunması və (və ya) yayımlanması nəzərdə tutulan ictimai, siyasi, sosial və iqtisadi məzmunlu hadisə.

1.2. Bu Qanunda istifadə olunan digər anlayışlar Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları ilə müəyyən olunmuş mənaları ifadə edir.

Maddə 2. Media haqqında qanunvericilik

Media haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, bu Qanundan, “Məlumat azadlığı haqqında”, “Fərdi məlumatlar haqqında”, “İnformasiya əldə etmək haqqında”, “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarından, media sahəsini tənzimləyən Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquqi aktlarından, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən ibarətdir.

Maddə 3. Bu Qanunun tətbiq dairəsi

3.1. Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının ərazisində təsis olunmuş media subyektlərinə, redaksiyalara, onların məhsullarına, həmçinin Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarada olan və fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının ərazisinə və əhalisinə istiqamətlənmiş bütün media subyektlərinə, Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarada yaradılan media məhsullarının yalnız Azərbaycan Respublikasının ərazisində yayılan hissəsinə, habelə jurnalistlərə şamil edilir.

3.2. Bu Qanunun müddəaları aşağıdakılara şamil edilmir:

3.2.1. media subyektini hesab edilməyən şəxslər (jurnalistlər istisna olmaqla) tərəfindən yayımlanan informasiyaya;

3.2.2. kütləvi informasiyanın yayılması istisna olmaqla, informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə istifadəçilərin bir-birinə göndərdiyi yazışmalara (korrespondensiyaya).

3.3. Media subyektlərinin seçkiqabağı və referendumqabağı təşviqatla bağlı fəaliyyətinin xüsusiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Maddə 4. Media sahəsində dövlətin vəzifələri

4.1. Media sahəsində dövlətin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

4.1.1. media sahəsində fikir müxtəlifliyi və fəaliyyət azadlığını təmin etmək;

4.1.2. Azərbaycan Respublikasında hər kəsin informasiya ilə təmin olunması üçün şərait yaratmaq;

4.1.3. istifadəçiləri, xüsusilə də uşaqları zərərli informasiyanın təsirlərindən qorumaq;

4.1.4. medianın inkişafını təşviq etmək və stimullaşdırıcı tədbirlər həyata keçirmək;

4.1.5. media subyektlərinin və jurnalistlərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq;

4.1.6. media sahəsində rəqabət mühitini təmin etmək, media subyektlərinin və jurnalistlərin fəaliyyəti üçün bərabər imkanlar yaratmaq;

4.1.7. Azərbaycan Respublikasının media məkanının təhlükəsizliyini təmin etmək;

4.1.8. ictimai yayımın təmin olunması üçün şərait yaratmaq.

Maddə 5. Media azadlığı

5.1. Azərbaycan Respublikasında media azaddır.

5.2. Media sahəsində dövlət senzurası, habelə bu məqsədlə dövlət orqanlarının (qurumlarının) və ya vəzifələrin yaradılması və maliyyələşdirilməsi qadağandır.

5.3. Media sahəsində fəaliyyətin azadlığı hər kəsin qanuni yolla informasiya axtarmaq, əldə etmək, hazırlamaq, ötürmək, istehsal etmək və yaymaq hüququna dövlət tərəfindən təminat verilməsinə əsaslanır.

5.4. Media sahəsində fəaliyyət yaradıcılıq və redaksiya müstəqilliyi əsasında həyata keçirilir.

5.5. Media sahəsində fəaliyyət azadlığı yalnız bu Qanun və media sahəsini tənzimləyən Azərbaycan Respublikasının digər qanunları ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada məhdudlaşdırıla bilər.

5.6. Azərbaycan Respublikasından kənarada yerləşən media subyektlərinin fəaliyyətində bu

Qanunun tələblərinin pozulması halları aşkar edildikdə, Şura və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə və bu Qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirir.

Maddə 6. Jurnalist fəaliyyətinin təminatı

6.1. Jurnalistlər müstəqillik, öz mənafelərini təmsil edən təşkilatlarda birləşmək, peşə borclarını yerinə yetirərkən şəxsi toxunulmazlıq, şərəf və ləyaqətlərini müdafiə etmək hüquqlarına malikdirlər.

6.2. Jurnalistlərin peşəkar fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə etmək yolverilməzdir.

6.3. Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə məhdudlaşdırılmayan, ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulmuş məlumatların toplanması, hazırlanması, redaktə və istehsalı, ötürülməsi, habelə həmin məlumatlara dair fikir bildirilməsi (şərh verilməsi) ilə bağlı jurnalistlərin təqib edilməsi və onlara təzyiq göstərilməsi yolverilməzdir.

Maddə 7. Hərbi və fəvqəladə vəziyyət dövründə media subyektlərinin və jurnalistlərin fəaliyyəti

Hərbi və fəvqəladə vəziyyət dövründə media sahəsində çalışan işçilərin fəaliyyəti müvafiq olaraq "Hərbi vəziyyət haqqında" və "Fəvqəladə vəziyyət haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə tənzimlənir.

Maddə 8. Dini ekstremizm əleyhinə xüsusi əməliyyatlar barədə ictimaiyyətə məlumatın verilməsi

8.1. Dini ekstremizm əleyhinə xüsusi əməliyyatın aparılması zonasında media sahəsində çalışan işçilərin fəaliyyəti əməliyyat aparən orqan tərəfindən müəyyən edilir.

8.2. Dini ekstremizm əleyhinə aparılan xüsusi əməliyyat barədə ictimaiyyətə məlumatlar əməliyyat aparən orqanın müəyyən etdiyi formada və həcmdə verilir.

8.3. "Dini ekstremizmə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumatların yayılmasına yol verilmir.

Maddə 9. Terror əleyhinə aparılan əməliyyat zonasında media subyektlərinin və jurnalistlərin fəaliyyəti

Terror əleyhinə aparılan əməliyyat zonasında media sahəsində çalışan işçilərin fəaliyyəti "Terrorçuluğa qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

Maddə 10. Media savadlılığı

10.1. Media savadlılığının artırılması məqsədilə dövlət tədbirləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən həyata keçirilir.

10.2. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) media savadlılığının artırılması sahəsində beynəlxalq təcrübənin tətbiqi imkanlarının araşdırılması məqsədilə beynəlxalq təşkilatlarla, xarici dövlətlərin müvafiq qurumları ilə əməkdaşlıq edir və təcrübə mübadiləsi aparır.

10.3. Bu Qanunun 10.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan tədbirlər dövlət büdcəsinin vəsaiti və qanunla qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

Maddə 11. Xarici media nümayəndələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyəti

11.1. Azərbaycan Respublikasında akkreditasiya olunmuş xarici jurnalistlərin və digər xarici media nümayəndələrinin hüquqi statusu və peşə fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir.

11.2. Azərbaycan Respublikasında xarici media subyektlərinin filial və nümayəndəlikləri Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda açılır.

11.3. Xarici jurnalistlərin Azərbaycan Respublikasında akkreditasiyası müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən həyata keçirilir.

11.4. Media Reyestrinə daxil edilmiş jurnalistlərin peşə fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə digər dövlətlər tərəfindən xüsusi məhdudiyətlər qoyulduqda həmin məhdudiyətləri tətbiq etmiş

dövlətin jurnalistlərinə Azərbaycan Respublikasında da eyni məhdudiyətlər qoyula bilər.

Maddə 12. Loqotip (emblem)

12.1. Media subyekti redaksiyasının loqotipi (emblem) olmalıdır. Media subyektinin redaksiyası yalnız bir loqotipdən (emblemədən) istifadə edə bilər.

12.2. Loqotip (emblem) müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən aparılan Media Reyestrinə daxil edilir.

12.3. Media subyektinin redaksiyasının loqotipində (emblemində) irqi, dini, mənşə, cinsi, etnik və digər ayrı-seçkiliyi, terrorçuluq, zorakılıq və qəddarlığı təbliğ edən, əxlaqa zidd olan simvollar və (və ya) onların kombinasiyasından (sözlər, hərflər, rəqəmlər, qrafik elementlər və s.), habelə digər media subyektinin redaksiyasının loqotipi (emblem) ilə eyni və ya ona oxşar loqotipdən (emblemədən) istifadə olunması qadağandır.

12.4. Media subyektinin redaksiyası fəaliyyət müddəti ərzində loqotipinə (embleminə) dəyişiklik etmək hüququna malikdir. Bu halda o, həmin loqotipdən (emblemədən) bu barədə dəyişiklik Media Reyestrinə daxil edildikdən sonra istifadə edə bilər.

12.5. Audiovizual media subyektinin redaksiyasının loqotipinin (emblemnin) dəyişdirilməsinə bu Qanunun 12.3-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş tələblər nəzərə alınmaqla Şuranın razılığı ilə yol verilir. Şura edilmiş dəyişiklik barədə məlumatı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edir.

12.6. Media Reyestrinə daxil edilmiş çap mediasının və onlayn medianın redaksiyasının loqotipinin (emblemnin) dəyişdirilməsinə bu Qanunun 12.3-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş tələblər nəzərə alınmaqla müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) razılığı ilə yol verilir.

12.7. Televiziya yayımında audiovizual media subyektinin redaksiyasının loqotipi (emblem) reklamların yayımlandığı vaxtlar istisna olmaqla, ekranda fasiləsiz şəkildə nümayiş olunmalıdır.

12.8. Media subyektinin redaksiyasının loqotipi (emblem) ilə bağlı mübahisələr “Ömtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında” və “Müəllif

hüquqları və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə tənzimlənir.

Maddə 13. İnformasiyadan istifadə edilməsi

13.1. Media subyekti digər media subyektinin informasiyasını və proqramlarını istinad etməklə abunəlik və ya müqavilə əsasında istifadə edə bilər.

13.2. Abunəlik və ya müqavilə olmadıqda media subyekti digər media subyektinin hər bir informasiyasının yalnız üçdə birindən çox olmayan hissəsini istinad etməklə istifadə edə bilər.

13.3. Bu Qanunun 13.1-ci və 13.2-ci maddələri (istinadla bağlı tələb istisna olmaqla) dövlət orqanları (qurumları) tərəfindən yayılan rəsmi məlumatlara (press-relizlərə) və informasiya agentliklərinin informasiyasından istifadə hallarına şamil edilmir.

13.4. Bu Qanunun 77.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda media subyektləri məlumat və informasiyaların həqiqətə uyğun olub-olmamasına görə məsuliyyət daşıyır.

13.5. Audiovizual proqramlardan istifadə bu Qanunun 38-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada tənzimlənir.

13.6. Bu Qanunun 38.2-ci və 38.3-cü maddələrinin tələbləri pozulduqda proqrama müstəsna yayım hüququ əldə etmiş audiovizual yayımçı Şuraya müraciət edə bilər.

Maddə 14. Mediada dərc olunan və (və ya) yayımlanan informasiyaya dair tələblər

14.1. Mediada dərc olunan və (və ya) yayımlanan informasiya aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

14.1.1. Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə, ərazi bütövlüyünün parçalanmasına, hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsinə və ya saxlanmasına, kütləvi iğtişaslara açıq çağırışlar edilməməlidir;

14.1.2. Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzlərinə hörmətsizliyə yol verilməməlidir;

14.1.3. dövlət dili normalarına riayət edilməlidir;

14.1.4. irqi, dini, mənşə, cinsi, etnik və digər ayrı-seçkilik təbliğ olunmamalıdır, habelə etnik,

irqi və ya dini düşmənçiliyin salınmasına açıq çağırışlar edilməməlidir;

14.1.5. terrorçuluq, dini ekstremizm, zorakılıq və qəddarlıq təbliğ olunmamalı, habelə terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə, terrorçuluq məqsədilə təlimlərin təşkil edilməsinə və ya keçirilməsinə yönələn məlumatlar yayılmamalıdır, terrorçuluğa açıq çağırışlar edilməməlidir;

14.1.6. əxlaqdan kənar leksik (söyüş) məzmunlu söz və ifadələrdən, jestlərdən istifadəyə yol verilməməlidir;

14.1.7. şərafət və ləyaqətin alçaldılmasına, işgüzar nüfuzun ləkələnməsinə yol verilməməlidir;

14.1.8. şəxsin ailə və şəxsi həyatına aid sirt olan məlumatların yayılmasına yol verilməməlidir;

14.1.9. böhtana, təhqirə və nifrət çıxışlarına yol verilməməlidir;

14.1.10. sağlamlığın və ətraf mühitin qorunmasına zidd olan hərəkətlər təbliğ olunmamalıdır;

14.1.11. faktlar və hadisələr qərəzsiz və obyektiv təqdim olunmalı, birtərəfliliyə yol verilməməlidir;

14.1.12. parapsixologiya (ekstrasens, medium və s.), mövhumatçılıq və ya digər xürafələrin təbliğinə yol verilməməlidir;

14.1.13. pornoqrafiya məzmunlu materialların dərc edilməsinə (yayımlanmasına) yol verilməməlidir;

14.1.14. qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olmadan şəxsin təqsirli olması barədə məlumatların dərc edilməsinə (yayımlanmasına) yol verilməməlidir;

14.1.15. "Uşaqların zərərli informasiyadan qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl edilməlidir;

14.1.16. "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 13-2.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş digər informasiyanın yayımlanmasına yol verilməməlidir.

14.2. Yerüstü yayımcı proqramlarında bu Qanunun 14.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələblərlə yanaşı dövlət dilindən istifadəni də təmin etməlidir.

14.3. Yerüstü yayımcı proqramlarında yalnız Şuranın razılığı ilə digər dillərdən istifadə edə bilər.

Maddə 15. İnformasiyanın yayılmasına, informasiya mənbəyinin açığalınmasına yol verilməyən hallar

15.1. Media subyekti və jurnalist tərəfindən aşağıdakılara yol verilmir:

15.1.1. şəxsin gizli saxlanmaq şərti ilə verdiyi informasiyanın proqram və materiallarda yayılmasına;

15.1.2. məlumat vermiş şəxsin razılığı olmadan onun şəxsiyyətinin açıqlanmasına;

15.1.3. təhqiqatçının, müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin icazəsi olmadan ibtidai araşdırma məlumatlarının yayılmasına;

15.1.4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada tərtib edilən və "İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq sənədləşdirilmiş informasiya hesab edilən cinayət təqibi üzrə icraat materiallarının surətlərinin olduğu kimi yayılmasına;

15.1.5. yetkinlik yaşına çatmayan şübhəli, təqsirləndirilən və ya zərər çəkmiş şəxslərin şəxsiyyəti barədə hər hansı məlumatların həmin şəxslərin və onların qanuni nümayəndələrinin razılığı olmadan yayılmasına;

15.1.6. "Dini ekstremizmə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumatların yayılmasına;

15.1.7. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 388-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş sui-istifadə hallarına.

15.2. Məsul redaktor və (və ya) jurnalist istintaqı aparılan, yaxud məhkəmə icraatında olan işlə əlaqədar bu Qanunun 15.3-cü maddəsi ilə müəyyən edilmiş hallardan başqa informasiya mənbəyini açıqlamağa məcbur edilə bilməz.

15.3. Məsul redaktor və ya jurnalist aşağıdakı hallarda məhkəmənin qərarı ilə öz informasiya mənbəyini açıqlamalıdır:

15.3.1. insan həyatının müdafiəsi üçün;

15.3.2. ağır və xüsusilə ağır cinayətlərin qarşısını almaq üçün;

15.3.3. ağır və xüsusilə ağır cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsi üçün.

15.4. Bu Qanunun 15.1.3-cü maddəsinin tə-

ləbləri jurnalistin müstəqil araşdırma aparmaq hüququnu məhdudlaşdırmır.

Maddə 16. Xarici mənbələrdən alınan informasiyanın yayılması

16.1. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxslərinin xarici mənbələrdən, o cümlədən xarici media subyektlərindən birbaşa məlumat əldə etmək hüququ vardır.

16.2. Azərbaycan Respublikasında yerüstü yayım üçün nəzərdə tutulmuş radiotezliklərdən istifadə olunmaqla xarici televiziya və radio proqramlarının yayımlanmasına Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda yol verilir.

16.3. Redaksiyasının daimi yeri Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarında olan xarici çap mediası məhsulunun Azərbaycan Respublikasının ərazisində yayılmasına Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda yol verilir. Bu müqavilələrdə xarici çap mediası məhsulunun yayılması qaydası nəzərdə tutulmadıqda, bu məsələlər müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən olunur.

Maddə 17. Məlumat almaq hüququ

17.1. Media subyektləri və jurnalistlər cəmiyyətdəki ictimai, siyasi, sosial və iqtisadi vəziyyət haqqında, dövlət orqanlarının (qurumlarının), bələdiyyələrin, müəssisə və təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının, siyasi partiyaların, vəzifəli şəxslərin fəaliyyəti barədə düzgün informasiya almaq hüququna malikdirlər. Bu hüquq qanunla müəyyənləşdirilmiş hallardan başqa məhdudlaşdırıla bilməz.

17.2. Dövlət orqanları (qurumları), bələdiyyələr, müəssisə və təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları, siyasi partiyalar, vəzifəli şəxslər öz fəaliyyətləri haqqında informasiyanı media subyektlərinin və jurnalistlərin yazılı və şifahi sorğusu əsasında, habelə mətbuat konfransları və ya brifinqlər keçirmək yolu ilə yaxud başqa formalarda verirlər.

17.3. İnformasiya əldə edilməsi barədə yazılı sorğuya “İnformasiya əldə etmək haqqında”

Azərbaycan Respublikasının Qanununda müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə baxılır. Həmin Qanunda göstərilən müddətdə həmin informasiya öz operativliyini itirərsə, sorğuya dərhal, bu mümkün olmadıqda isə 24 (iyirmi dörd) saatdan gec olmayaraq cavab verilməlidir.

17.4. Media subyektləri və jurnalistlər məlumatı verməkdən imtina edən dövlət orqanlarından (qurumlarından), bələdiyyələrdən, müəssisə və təşkilatlardan, qeyri-hökumət təşkilatlarından, siyasi partiyalardan və ya vəzifəli şəxslərdən qanunla müəyyən edilmiş qaydada şikayət etmək hüququna malikdir.

17.5. Şura və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) əhəmiyyətli tədbirlərlə bağlı siyahını hər il növbəti il üçün elan etməlidir və bu siyahını özlərinin rəsmi internet saytlarında yerləşdirməli və onun müntəzəm olaraq yenilənməsini təmin etməlidirlər.

Maddə 18. Təzkib, düzəliş və cavab vermək hüququ

18.1. Media subyektini tərəfindən fiziki şəxsin şərəf və ləyaqətini, fiziki və hüquqi şəxsin işgüzar nüfuzunu ləkələyən, böhtan və təhqir xarakterli məlumatlar yayıldıqda, fikirlər təhrif olunduqda fiziki şəxsin özünün və ya nümayəndəsinin, hüquqi şəxsin rəhbərinin, yaxud səlahiyyətli nümayəndəsinin həmin media subyektində 1 (bir) ay müddətində cavab vermək, habelə media subyektindən həqiqətə uyğun olmayan məlumatın təzkib olunmasını, düzəliş verilməsini, üzr istənilməsini tələb etmək, yaxud birbaşa məhkəməyə müraciət etmək hüququ vardır.

18.2. Bu Qanunun 18.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblə müraciət edilən zaman, yaxud məhkəmə qərar çıxaran zaman media subyektinin fəaliyyəti (yayımı) müvəqqəti dayandırılmışsa və ya o yenidən təşkil olunmuşsa təzkib, cavab və ya düzəliş həmin media subyektinin və ya onun hüquqi varisinin vəsaiti hesabına iddiaçının istədiyi media subyektlərinin birində dərc oluna (yayımlana) bilər.

18.3. Media subyektini tərəfindən cinayət işləri üzrə icraatın mahiyyəti və nəticələri barədə həqiqətə uyğun olmayan və ya təhrif edilmiş məlumatlar verildikdə cinayət prosesini aparan orqan məlumatın təzkib olunması və ya düzəliş

verilməsi tələbi ilə həmin media subyektinə müraciət etmək hüququna malikdir.

Maddə 19. Təzkib, cavab və düzəliş verilməsi qaydası

19.1. Təzkibdə hansı məlumatın həqiqətə uyğun olmadığı, həmin çap mediası subyektində nə vaxt və necə dərc olunduğu göstərilir. Çap mediası subyektində təzkib məlumatın və ya materialın verildiyi səhifədə həmin şriftlə yığılır və “Təzkib” başlığı altında dərc olunur. Gündəlik, günaşırı, həftəlik və aylıq yayımlanan qəzetlər təzkib, cavab və ya düzəliş haqqında tələbin daxil olduğu gündən sonrakı nömrədə, digər dövrinəşrlər isə hazırlanan və ya yaxın günlər üçün planlaşdırılan buraxılışda təzkibi, cavabı və ya düzəlişi dərc etməlidirlər.

19.2. Təzkib, cavab və ya düzəliş audiovizual yayımcı tərəfindən tələbin alındığı gündən sonrakı müvafiq proqramda yayımlanır. Bunu tələb edən fiziki şəxsin və ya onun nümayəndəsinin, hüquqi şəxsin rəhbərinin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin proqramda cavabla çıxış etmək hüququ təmin edilməlidir.

19.3. Təzkib və ya cavab mətnində heç bir dəyişiklik edilmədən verilir. Təzkib və ya cavabın mətni bu Qanunun 14.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələbləri pozmamalıdır.

19.4. Təzkib və ya cavabın mətni təzkib edilən və ya cavab verilən məlumatın həcmindən iki dəfədən çox olmamalıdır.

19.5. Cavab dərc olunan (yayımlanan) nömrədə (proqramda) həmin cavabı şərh etməyə və ya təzkib etməyə yol verilmir. Cavaba cavab sonrakı nömrədə (proqramda) yerləşdirilə bilər.

19.6. Təzkib, cavab və ya düzəliş rədd edildikdə, bu barədə tələb etmiş şəxsə 3 (üç) gün müddətində əsaslandırılmış məlumat verilməlidir.

19.7. Aşağıdakılar təzkib və ya cavab mətnini dərc etməkdən (yayımlamaqdan) imtina üçün əsasdır:

19.7.1. təzkibi tələb olunan məlumat məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə təsdiq edilmişdirsə;

19.7.2. təzkibi tələb olunan məlumat və ya materialla bağlı media subyekti tərəfindən şikayətinin müraciəti əsasında artıq təzkib verilmişdirsə;

19.7.3. təzkib və ya cavabın mətni bu Qanunun 14.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələbləri pozursa;

19.7.4. təzkib və ya cavabın mətni təzkib edilən və ya cavab verilən məlumatın həcmindən iki dəfədən çoxdursa;

19.7.5. məlumatın və ya materialın media subyekti tərəfindən dərc edilməsindən (yayımlanmasından) bir ay müddətində üzrsüz səbəbdən müraciət edilməmişdirsə.

19.8. Təzkib, cavab və ya düzəlişin verilməsinə görə ödəniş tələb edilmir.

19.9. Haqsız, qeyri-dəqiq və gizli reklam “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələbləri nəzərə alınmaqla təzkib olunur.

19.10. Onlayn mediada təzkib və ya cavabın mətni təzkib və ya cavab vermək hüququnun yaranmasına səbəb olmuş materialın yayımı üsuluna uyğun şəkildə yayımlanmalıdır (eyni həcmdə, eyni vaxtda, həmin veb-saytda, veb-səhifədə və ya veb-saytın həmin bölməsində və s.). Bu zaman hansı məlumatın həqiqətə uyğun olmadığı, həmin onlayn media subyektində nə vaxt və necə yayımlandığı göstərilməlidir.

19.11. Təzkib və ya cavab mətnini orijinal nəşrdə olduğu kimi həmin veb-səhifədə və ya veb-saytın həmin bölməsində yerləşdirmək mümkün olmadıqda, onlayn media subyekti müvafiq materiallar (paylaşım) arasında hiperlinklərin yaradılmasını təmin etməli və orijinal mətnin yanında bu materialda (paylaşım) olan məlumatın təzkib edildiyinə və ya cavab verildiyinə dair bildiriş yerləşdirməlidir.

Maddə 20. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlarının obyektlərindən və oxucu məktublarından istifadə edilməsi

20.1. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqların obyektlərindən mediada istifadəyə “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə əməl edilməklə yol verilir.

20.2. Oxucu (dinləyici, tamaşaçı) məktubları dərc edilərkən (yayımlanarkən) onların məzmununu təhrif etməyən ixtisara və redaktəyə yol verilir. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azər-

baycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş hallardan başqa redaksiya oxucu (dinləyici, tamaşaçı) məktublarına cavab verməyə məcbur deyildir.

20.3. Bu Qanunla müəyyən edilmiş hallardan başqa media subyekti dərc etməkdən (yayımlamaqdan) imtina etdiyi materialı dərc etməyə (yayımlamağa) məcbur edilə bilməz.

Maddə 21. Gizli audio və (və ya) vizual məlumatlar

21.1. Gizli audio və video yazılardan, foto çəkilişlərindən istifadə etməyə və ya onları yaymağa yalnız aşağıdakı hallarda yol verilir:

21.1.1. barəsində gizli audio və ya video yazısı, foto çəkilişi aparılmış şəxsin bu materiallardan istifadəyə və ya onların yayılmasına yazılı razılığı varsa, habelə digər şəxsin (şəxslərin) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri tədbirlər görülmüşdürsə;

21.1.2. məhkəmənin qərarı ilə nümayiş etdirilsə.

21.2. Bu Qanunun 21.1-ci maddəsinin tələblərini pozaraq gizli audio-video yazılardan, film və foto çəkilişlərindən istifadə olunması və onların yayılması qadağandır.

Maddə 22. Media subyektləri tərəfindən yayılanmış materialların saxlanması

22.1. Audiovizual yayımçılar öz proqramlarını 3 (üç) ay müddətində saxlamalıdır.

22.2. Seçkiqabağı və referendumqabağı təşviqata aid audiovizual proqramların audio və (və ya) videoyazısı aparılır, həmin yazılar yayımlandığı gündən 12 (on iki) ay müddətində müvafiq audiovizual yayımçı tərəfindən saxlanılır. Audiovizual yayımçı ödənişli və ödənişsiz efir vaxtının ayrılmasına dair hesabat sənədlərini səsvermə günündən başlayaraq 5 (beş) il müddətində saxlamalıdır.

Maddə 23. Reklamın yayılması

Mediada reklam "Reklam haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq hazırlanır və yayılır.

Maddə 24. Beynəlxalq əməkdaşlıq

24.1. Media sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr əsasında həyata keçirilir.

24.2. Azərbaycan Respublikasının media subyektləri, peşəkar jurnalist təşkilatları öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslərlə, habelə xarici təşkilatlarla beynəlxalq əməkdaşlıqda iştirak edə və bu məqsədlə müqavilələr bağlaya bilərlər.

2-ci fəsil Media subyektləri

Maddə 25. Media subyektləri

25.1. Media subyektləri aşağıdakılardır:

- 25.1.1. audiovizual media subyektləri;
- 25.1.2. çap mediası subyektləri;
- 25.1.3. onlayn media subyektləri;
- 25.1.4. informasiya agentlikləri.

Maddə 26. Media subyektinə dair tələblər

26.1. Media subyektinə dair tələblər aşağıdakılardır:

26.1.1. təsisçi fiziki şəxs olduqda, Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmalıdır;

26.1.2. təsisçi hüquqi şəxs olduqda, onun nişanmə kapitalında üstün iştirak payı (75 faiz) Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşına (vətəndaşlarına) və (və ya) Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxsə (hüquqi şəxslərə) məxsus olmalıdır;

26.1.3. media subyekti fiziki şəxs olduqda, Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmalı, bu Qanunun 26.3-cü maddəsinin tələblərinə cavab verməlidir.

26.2. Bu Qanunun 26.1.1-ci və 26.1.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş tələblər media subyektinin təsisçisi olan hüquqi şəxsin birbaşa və dolayısı ilə iştirakçısı olan şəxslərin iştirakçılarına da şamil edilir.

26.3. Aşağıdakı şəxslər media subyektinin təsisçisi (iştirakçısı) ola bilməzlər:

26.3.1. ağır və ya xüsusilə ağır cinayətlərə, habelə ictimai mənəviyyət əleyhinə olan cinayətlərə görə əvvəllər məhkum edilmiş şəxslər;

26.3.2. məhkumluğu ödənilməmiş və ya götürülməmiş şəxslər;

26.3.3. məhkəmə tərəfindən fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyəti hesab edilən şəxslər.

26.4. Siyasi partiyalar və dini qurumlar yalnız çap mediasının təsisçisi (iştirakçısı) ola bilərlər.

26.5. Media subyektinin onun təsisçisi (iştirakçısı) olmayan xarici ölkələrin fiziki və ya hüquqi şəxsləri, onların filial və nümayəndəlikləri, həmin şəxslərin Azərbaycan Respublikasında təsis etdikləri hüquqi şəxslər, habelə xarici ölkələrin dövlət qurumları tərəfindən maliyyələşdirilməsinə yol verilmir.

26.6. Audiovizual media subyektinin iştirakçılarının tərkibində hər hansı bir dəyişiklik edilməzdən 1 (bir) ay əvvəl Şuraya məlumat verilməlidir. Şura dəyişikliyin bu Qanunun tələblərinə uyğun olması barədə 1 (bir) ay müddətində əsaslandırılmış rəy verir. Verilmiş müsbət rəy əsasında audiovizual media subyektinin iştirakçılarının tərkibində edilmiş dəyişikliyi təsdiq edən sənədlər 1 (bir) ay müddətində Şuraya təqdim olunmalıdır.

26.7. Audiovizual media subyekti Şuraya, digər media subyektləri isə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təsisçiləri və iştirakçıları, habelə idarəetmə orqanının rəhbəri barədə məlumatı hər il dekabr ayının 30-dək təqdim etməlidir.

26.8. Media subyektinin idarəetmə orqanının rəhbəri ali təhsilli olmalı, habelə bu Qanunun 26.1.1-ci və 26.3-cü maddələrinin tələblərinə cavab verməlidir.

3-cü fəsil Audiovizual media

Maddə 27. Audiovizual media subyektləri

27.1. Audiovizual media subyektləri aşağıdakılardır:

27.1.1. yerüstü yayımçı;

27.1.1.1. ümumölkə yerüstü televiziya yayımçısı;

27.1.1.2. regional yerüstü televiziya yayımçısı;

27.1.1.3. ümumölkə yerüstü radio yayımçısı;

27.1.1.4. regional yerüstü radio yayımçısı;

27.1.2. platforma yayımçısı;

27.1.2.1. peyk yayımı həyata keçirən platforma yayımçısı;

27.1.2.2. peyk yayımı həyata keçirməyən platforma yayımçısı;

27.1.3. platforma operatoru;

27.1.3.1. sadə platforma operatoru;

27.1.3.2. universal platforma operatoru;

27.1.4. multipleks operatoru;

27.1.5. infrastruktur operatoru;

27.1.6. sifarişli yayım xidməti provayderi.

Maddə 28. Audiovizual media subyektlərinin fəaliyyətinin əsasları

28.1. Yerüstü yayımçı infrastruktur və multipleks operatoru, infrastruktur və multipleks operatoru isə yerüstü yayımçı kimi fəaliyyət göstərə bilməz.

28.2. Platforma operatoru və multipleks operatoru platforma yayımçısı kimi fəaliyyət göstərmək üçün bu fəaliyyət növü üzrə də lisenziya almalıdır.

Maddə 29. Yerüstü yayımçı

29.1. İctimai yayımçı istisna olmaqla, yerüstü yayımçıya lisenziya müsabiqə əsasında verilir.

29.2. Yerüstü ümumölkə yayımçısının proqramları ölkə üzrə, yerüstü regional yayımçının proqramları isə həmin region üzrə infrastruktur və platforma operatorları tərəfindən retranslyasiya olunur.

29.3. Yerüstü yayımçı öz proqramlarını infrastruktur və platforma operatorlarına retranslyasiya üçün təqdim etməlidir. Yerüstü yayımçı bunun müqabilində platforma operatorlarından ödəniş tələb edə bilməz.

29.4. Yerüstü ümumölkə yayımçısı ölkə üzrə, yerüstü regional yayımçı isə müvafiq region üzrə yerüstü yayımın təmin olunması üçün infrastruktur operatoru ilə müqavilə bağlayır və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi məbləğdə infrastruktur operatoruna xidmət haqqı ödəyir.

29.5. Yerüstü ümumölkə yayımçısının peyk yayımı həyata keçirməsi üçün lisenziya tələb olunmur. Yerüstü ümumölkə yayımçısı peyk operatorları ilə müqavilə bağlayaraq peyk yayımı da həyata keçirə bilər.

29.6. Yerüstü yayımçı proqramlarını onların məzmununa dəyişiklik etmədən öz internet informasiya ehtiyatında (vəb-saytında) və digər video paylaşım platformalarında yayımlaya bilər.

Maddə 30. Platforma yayımçısı

30.1. Siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi orqanlar (qurumlar) istisna olmaqla, dövlət orqanları (qurumları) və dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslər tərəfindən maliyyələşən, həmin orqanın (qurumun) fəaliyyət sahəsini əks etdirən, ictimai yayım funksiyası daşıyan audiovizual yayımçı yalnız platforma yayımçısı kimi fəaliyyət göstərə bilər.

30.2. Platforma yayımçısı (bu Qanunun 30.8-ci maddəsi istisna olmaqla) lisenziya əsasında fəaliyyət göstərir.

30.3. Peyk yayımı həyata keçirən platforma yayımçısı üçün lisenziya müsabiqə əsasında yalnız hüquqi şəxslərə verilir.

30.4. Platforma yayımçısı praym-taymda yayımlanan proqramlarında dövlət dilindən istifadəni tam təmin etdikdə, reklam fəaliyyəti həyata keçirə bilər.

30.5. Platforma yayımçısı proqramlarını onların məzmununa dəyişiklik etmədən öz veb-saytında və digər video paylaşım platformalarında yayımlaya bilər.

30.6. Platforma yayımçısının redaksiyası Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyət göstərməlidir və gündə minimum 6 saat yayım həyata keçirməlidir.

30.7. Birbaşa internet üzərindən yayımlanan platforma yayımçısı bu Qanunun 30.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblərlə yanaşı, veb-sayta və müəyyən proqram cədvəlinə malik olmalı, habelə yayımı özünün veb-saytından həyata keçirməlidir.

30.8. Birbaşa internet üzərindən audiovizual proqramlar yayımlayan şəxslər yalnız öz müraciətləri əsasında platforma yayımçısı lisenziyası ala bilərlər. Bu halda qeyd olunan şəxslər bu Qanunun 30.2–30.7-ci maddələrinin tələblərinə cavab verməlidir.

Maddə 31. Sifarişli yayım xidməti provayderi

31.1. Sifarişli yayım xidməti provayderi lisenziya əsasında fəaliyyət göstərir.

31.2. Sifarişli yayım xidməti provayderi proqram kataloqunu platforma operatorunun yayım

üsulları və ya birbaşa internet vasitəsilə, o cümlədən mobil tətbiqlər vasitəsilə təqdim edir.

31.3. Sifarişli yayım xidməti provayderi proqram kataloquna daxil etdiyi bütün proqramlar barədə məlumatı və həmin proqramların yayımı üçün əldə etdiyi yayım hüquqlarına dair müqavilələri Şuraya təqdim etməlidir.

31.4. Sifarişli yayım xidmətinin proqram kataloquna daxil edilmiş bütün proqramlar “Uşaqların zərərli informasiyadan qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq yaş kateqoriyaları üzrə təsnifatlandırılmışdır.

Maddə 32. Platforma operatoru

32.1. Platforma operatoru lisenziya əsasında fəaliyyət göstərir.

32.2. Sadə platforma operatoru yalnız bir üsulla, universal platforma operatoru isə eyni zamanda 2 (iki) və daha çox üsulla retranslyasiya həyata keçirə bilər.

32.3. Platforma operatoru müqavilə əsasında istifadəçiyə audiovizual proqramların satışını həyata keçirir.

32.4. Platforma operatoru onunla xarici audiovizual yayımçı və ya onun adından müqavilə bağlamaq səlahiyyəti olan şəxs arasında xarici audiovizual yayımçıların proqramlarının retranslyasiyasına dair bağlanmış müqavilənin sürətini Şuraya təqdim etməlidir.

32.5. Platforma operatoru yerüstü ümumölkə yayımçısının proqramlarını ölkə üzrə, yerüstü regional yayımçının proqramlarını isə region üzrə retranslyasiya etmək üçün öz yayım paketlərinə daxil etməlidir. Platforma operatoru bunun müqabilində yerüstü yayımçıdan ödəniş tələb edə bilməz.

32.6. Platforma operatoru müqavilə əsasında platforma yayımçısının proqramlarının retranslyasiyasını həyata keçirə bilər.

32.7. Platforma operatorunun fəaliyyətində Şura tərəfindən monitorinqin həyata keçirilməsi məqsədilə həmin operator tərəfindən Şuranın ödənişsiz istifadə hüququ təmin edilməlidir.

32.8. Platforma operatoru retranslyasiya etdiyi audiovizual yayımçıların siyahısını hər növbəti ayın birinci həftəsində Şuraya təqdim etməlidir.

Maddə 33. İnfrastruktur operatoru

33.1. İnfrastruktur operatoru Şuranın qərarı ilə ayrılmış radiotezlikdən (radiotezliklərdən) istifadə edir.

33.2. İnfrastruktur operatoru yerüstü yayımının proqramlarının retranslyasiyasını təmin etməlidir.

33.3. İnfrastruktur operatoru yerüstü ümumölkə yayımçısının ölkə üzrə, yerüstü regional yayımçısının isə müvafiq region üzrə yerüstü yayımının təmin olunması üçün yerüstü yayımçı ilə müqavilə bağlayır və bu Qanunun 29.4-cü maddəsində göstərilən məbləğdə xidmət haqqı alır.

33.4. İnfrastruktur operatoru istifadəçilərə ödənişli retranslyasiya xidməti göstərə bilməz.

33.5. İnfrastruktur operatoru multipleks və platforma operatorlarına, həmçinin peyk operatoruna siqnalın ötürülməsini müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi məbləğdə xidmət haqqı almaqla həyata keçirir.

Maddə 34. Multipleks operatoru

34.1. Multipleks operatoru üçün radiotezlik (radiotezliklər) onun istifadəsinə Şura tərəfindən bu Qanunun 5-ci fəslinə müvafiq olaraq keçirilən müsabiqə əsasında verilir. Müsabiqənin qalibi eyni zamanda multipleks operatoru üçün müvafiq lisenziya əldə etmiş sayılır.

34.2. Növbəti radiotezlik (radiotezliklər) əldə etmək istəyən multipleks operatoru radiotezliyin (radiotezliklərin) verilməsinə dair müsabiqədə iştirak etməlidir. Bu müsabiqənin nəticəsində qalib olmuş multipleks operatoruna yenidən lisenziya verilmir.

34.3. Multipleks operatoru müqavilə əsasında istifadəçiyə audiovizual proqramların satışını həyata keçirir.

34.4. Multipleks operatoru müqavilə əsasında platforma yayımçısının proqramlarının retranslyasiyasını həyata keçirə bilər.

34.5. Multipleks operatoru onunla xarici audiovizual yayımçı və ya onun adından müqavilə bağlamaq səlahiyyəti olan şəxs arasında xarici audiovizual yayımçıların proqramlarının retranslyasiyasına dair bağlanmış müqavilənin surətini Şuraya təqdim etməlidir.

34.6. Multipleks operatorunun fəaliyyətində Şura tərəfindən monitorinqin həyata keçirilməsi məqsədilə həmin operator tərəfindən Şuranın ödənişsiz istifadə hüququ təmin edilməlidir.

34.7. Multipleks operatoru retranslyasiya etdiyi audiovizual yayımçıların siyahısını hər növbəti ayın birinci həftəsində Şuraya təqdim etməlidir.

Maddə 35. Yerüstü yayımın radiotezlik planlaşdırılması

35.1. Yerüstü yayım üçün radiotezlik siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən tərtib olunur və yerüstü yayım üçün istifadəyə yararlı radiotezliklər haqqında məlumatlar hər yarımildə 1 (bir) dəfə Şuraya təqdim edilir. Bu məlumatlar Şuranın sorğusu əsasında da təqdim olunur.

35.2. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) və infrastruktur operatoru hər yarımildə 1 (bir) dəfə yayım imkanları barədə Şuraya məlumat verir. Bu məlumatlar Şuranın sorğusu əsasında da təqdim olunur.

35.3. Şura ümumölkə və regional yerüstü yayım üçün istifadəyə yararlı radiotezliklərin və yayım imkanlarının istifadəsini təşkil edir.

Maddə 36. Audiovizual yayım avadanlıqlarının sertifikatlaşdırılması

Audiovizual proqramların ötürülməsi və yayımlanmasını təmin edən yerüstü yayım radiovericiləri, peyk yerüstü radiovericiləri, yerüstü radio-rele aralıq və son stansiyaları, habelə kabel yayımı stansiyaları və paylayıcı şəbəkə avadanlıqları "Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq akkreditasiya edilmiş uyğunluğu qiymətləndirən qurumlar tərəfindən sertifikatlaşdırılır.

Maddə 37. Dövlət orqanlarında (qurumlarında), hüquqi və fiziki şəxslərə məxsus obyektlərdə və onların ərazi hüddurlarında audiovizual yayım

Dövlət orqanlarında (qurumlarında), hüquqi və fiziki şəxslərə məxsus obyektlərdə və onların

ərazi hüddularında onlar tərəfindən həyata keçirilən və həmin qurumların fəaliyyətini əks etdirən informasiya xarakterli audiovizual proqramlardan ibarət yayım, habelə həmin qurumlar tərəfindən yalnız yerüstü yayımçıların proqramlarının retranslyasiyası üzrə fəaliyyət lisenziyalaşdırılır.

Maddə 38. Yayım hüququ

38.1. Proqramın müəllifi həmin proqramın yayımlanması hüququnu yayım üsulunun və şərtlərinin göstəriləyi müqavilə əsasında bir neçə və ya müstəsna olaraq bir audiovizual yayımçıya verə bilər. Həmin müqavilələrin surəti audiovizual yayımçı tərəfindən Şuraya təqdim edilməlidir.

38.2. Proqrama müstəsna yayım hüququ əldə etmiş audiovizual yayımçıdan başqa digər audiovizual yayımçıların həmin proqramı yayımlaması qadağandır.

38.3. Müstəsna yayım hüququ ilə yayımlanan əhəmiyyətli tədbir digər audiovizual yayımçılar tərəfindən 60 (altmış) saniyədən artıq olmamaq və mənbəyini bildirmək şərti ilə ödənişsiz yayımlana bilər.

38.4. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) xarici audiovizual yayımçının proqramlarının yayımlanmasına razılıq verilməsi üçün Şuraya müraciət etməlidir.

Maddə 39. Audiovizual yayımçının vəzifələri və audiovizual yayıma dair tələblər

39.1. Audiovizual yayımçının vəzifələri aşağıdakılardır:

39.1.1. sifarişli yayım xidməti istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnini hər gün səhər yayımın əvvəlində "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnindən istifadə qaydaları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 6.2-ci maddəsinə uyğun olaraq səsəndirmək;

39.1.2. tütün istifadəsi prosesinin nümayiş etdirildiyi proqramlarda tütündən istifadənin sağlamlığa və ətraf mühitə zərərli təsiri barədə xüsusi xəbərdarədicə məlumatların verilməsini təmin etmək;

39.1.3. bu Qanunun 14.1-ci və 14.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş tələblərə riayət etmək;

39.1.4. reklam və sponsorluq fəaliyyətini "Reklam haqqında" Azərbaycan Respublikası

Qanununun tələblərinə əsasən həyata keçirmək;

39.1.5. Şuranın qərarlarını icra etmək;

39.1.6. bu Qanunla müəyyənləşdirilmiş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

39.2. Audiovizual yayımın səs və təsvirinə dair keyfiyyət göstəriciləri ilə bağlı tələblər Şura tərəfindən müəyyən edilir.

39.3. Ümumxalq hüzn, Anım və matəm günlərində audiovizual yayım aşağıdakı qaydada həyata keçirilməlidir:

39.3.1. komediya və erotik filmlər, televiziya və radio viktorinaları, yumoristik, əyləncəli və ümumxalq hüzn, Anım və matəm günlərinin mahiyyətinə uyğun olmayan digər proqramlar yayımlanmamalıdır;

39.3.2. reklam yayımlanmamalıdır (Anım Günü istisna olmaqla);

39.3.3. azı hər iki saatda bir dəfə ümumxalq hüzn, Anım və matəm günü ilə bağlı məlumat yayımlanmalıdır;

39.3.4. saat 12.00-da bir dəqiqəlik sükut elan edilməlidir.

Maddə 40. Tematik yayım

Bu Qanunun 50.1-ci və 50.2-ci maddələrində göstərilən audiovizual media subyektləri tərəfindən yayımın lisenziyada qeyd olunan janrda həyata keçirilməsi məcburidir.

Maddə 41. Yayımın dayandırılması

41.1. Aşağıdakı hallarda yayım Şuranın qərarı ilə 24 (iyirmi dörd) saat müddətində müvəqqəti dayandırılır:

41.1.1. bu Qanunun 14.1.4-cü (irqi, dini, mənşə, cinsi, etnik və digər ayrı-seçkiləyin təbliği ilə bağlı), 14.1.5-ci (zərkılıq və qəddarlıqla bağlı), 14.1.6-cı, 14.1.12-ci, 14.1.13-cü, 38-ci, 39.1.1-ci, 39.1.2-ci, 39.1.4-cü və 39.3-cü maddələrinin tələbləri pozulduqda;

41.1.2. yayımla bağlı lisenziyada göstərilən ərazi kateqoriyasına riayət edilmədikdə.

41.2. Aşağıdakı hallarda yayım Şuranın qərarı ilə 1 (bir) gündən 1 (bir) ayadək müddətə müvəqqəti dayandırılır:

41.2.1. bu Qanunun 7-ci, 8-ci, 9-cu, 14.1.2-ci və 14.1.5-ci (terrorçuluğun və dini ekstremizmin təbliği ilə bağlı) maddələrinin tələbləri pozulduqda;

41.2.2. Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə, ərazi bütövlüyünün parçalanmasına, hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsinə və ya saxlanmasına, kütləvi iğtişaslara, etnik, irqi və ya dini nifrət və düşmənçiliyin salınmasına, terrorçuluğa açıq çağırışlar, habelə terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə, terrorçuluq məqsədilə təlimlərin təşkil edilməsinə və ya keçirilməsinə yönələn məlumatlar yayımladığıda.

41.3. Şura bu Qanunun 41.2.2-ci maddəsində göstərilən halda yayımın dərhal dayandırılması barədə qərar qəbul edir və bu Qanunun 58.4-cü maddəsi nəzərə alınmaqla yayımçının lisenziyasının ləğv edilməsi barədə iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edir. Məhkəmə iddia ərizəsinə Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin 128-ci maddəsinə uyğun olaraq baxır.

41.4. Şura tərəfindən yayımın dayandırılması barədə qərarın surəti dərhal məlumat üçün audiovizual yayımçıya, icra üçün infrastruktur operatoruna, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) və platforma operatorlarına göndərilməlidir.

41.5. Bu Qanunun tələblərini pozmuş audiovizual yayımçı bu Qanunun 41.1-ci və 41.2-ci maddələri ilə ona tətbiq edilmiş müvafiq tədbirin məzmunu barədə məlumatı yayımın dayandırıldığı müddət ərzində özünün televiziya və (və ya) radio kanalında yayımlamalıdır.

41.6. Barəsində yayımın dayandırılması və ya digər inzibati tənbeh tətbiq etmə haqqında qərar çıxarılmış yayımçı buna səbəb olmuş audiovizual proqramı özünün veb-saytından və həmin proqramın yayımlandığı video paylaşım platformalarından çıxarmalıdır.

Maddə 42. Audiovizual proqramların auditoriya həcminin araşdırılması

42.1. Audiovizual yayımın dayanıqlı inkişafını təmin etmək, həmin sahəyə investisiya qoyuluşunu və reklamı təşviq etmək məqsədilə xüsusi qurularla audiovizual yayımçıların və onlar tərəfindən yayımlanan proqramların auditoriya həcminin araşdırılması Şuranın tələblərinə cavab verən reyting ölçən təşkilat tərəfindən audiovizual yayımçılarla bağlanmış müqavilə əsasında hə-

yata keçirilir. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi halda bu maddənin məqsədləri üçün maliyyələşmə dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına həyata keçirilə bilər.

42.2. Dövlət büdcəsindən maliyyələşən audiovizual yayımçılar (sifarişli yayım xidməti istisna olmaqla) auditoriya həcminin Şuranın tələblərinə cavab verən reyting ölçən təşkilat vasitəsilə müəyyənləşdirilməsini təmin etməlidirlər.

42.3. Audiovizual media subyektlərinin və reklam agentliklərinin reyting ölçən təşkilatın təsisçisi (iştirakçısı) olmasına yol verilmir.

42.4. Reyting ölçən təşkilat audiovizual proqramların auditoriya həcminin araşdırılmasını aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirir:

42.4.1. aparılan araşdırmaların tam və mütəmadi olması;

42.4.2. aparılan araşdırmalar nəticəsində əldə edilən məlumatların toplanması, işlənməsi, saxlanılması və yayımlanmasının beynəlxalq standartlara uyğunluğunun təmin edilməsi;

42.4.3. aparılan araşdırmaların obyektivliyinin təmin olunması;

42.4.4. aparılan araşdırma zamanı əldə olunan məlumatların toplanma mənbələrinin konfidensiallığının qorunması;

42.4.5. "Fərdi məlumatlar haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə əməl edilməsi.

42.5. Yayımçılar reyting ölçən təşkilat tərəfindən aparılan araşdırmaların nəticələri barədə hesabatları Şuranın sorğusu əsasında Şuraya təqdim etməlidirlər.

4-cü fəsil

Audiovizual media sahəsini tənzimləyən orqan

Maddə 43. Audiovizual media sahəsini tənzimləyən orqanın statusu

43.1. Azərbaycan Respublikasında audiovizual media sahəsində tənzimləməni Şura həyata keçirir.

43.2. Şuranın fəaliyyəti dövlət büdcəsi və qanunla qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

43.3. Şura müstəqil balansla, "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gerbindən istifadə qay-

daları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gerbinin təsviri və öz adı əks olunmuş möhürə, müvafiq ştamlara, blanklara və bank hesablarına malikdir.

Maddə 44. Şuranın fəaliyyət prinsipləri

Şuranın fəaliyyəti qanunçuluq, müstəqillik, kollegiallıq, qərəzsizlik, obyektivlik və peşəkarlıq prinsiplərinə əsaslanır.

Maddə 45. Şuranın müstəqilliyi

45.1. Şura təşkilati və funksional müstəqilliyə malikdir və onun fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə etmək yolverilməzdir.

45.2. Şuranın strukturunu və işçilərinin say həddini müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) müəyyən edir.

Maddə 46. Şuranın fəaliyyət istiqamətləri

46.1. Şuranın fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

46.1.1. audiovizual media sahəsində tənzimləməni və qüvvədə olan normativ hüquqi aktlara əməl edilməsinə nəzarəti həyata keçirmək;

46.1.2. audiovizual media sahəsində dövlət siyasətinin formalaşmasında iştirak etmək və bu siyasətin həyata keçirilməsini təmin etmək;

46.1.3. bu Qanunla müəyyən edilən digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərmək.

Maddə 47. Şuranın vəzifə və hüquqları

47.1. Şuranın vəzifələri aşağıdakılardır:

47.1.1. audiovizual media sahəsində normativ hüquqi aktların, inkişaf konsepsiyalarının və məqsədli proqramların hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

47.1.2. audiovizual media sahəsində normativ xarakterli aktlar qəbul etmək;

47.1.3. audiovizual yayımın səs və təsvirinə dair keyfiyyət göstəricilərini müəyyən etmək;

47.1.4. audiovizual media subyektləri üçün lisenziyalar vermək;

47.1.5. audiovizual media sahəsində bu Qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək məqsədilə “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında” Azərbaycan

Respublikasının Qanununa uyğun olaraq yoxlamalar həyata keçirmək;

47.1.6. bu Qanunla müəyyən edilmiş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq audiovizual media subyektləri üçün icrası məcburi olan qərarlar qəbul etmək;

47.1.7. “İctimai televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 17.2-ci maddəsində göstərilən təşkilatlardan Yayım şurasının üzvlüyünə namizədlərin irəli sürülməsi işini təşkil etmək;

47.1.8. yerüstü yayımın radiotezlik planlaşdırılmasını müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanla (qurumla) birgə həyata keçirmək;

47.1.9. xarici audiovizual yayımçının proqramlarının müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurumun) xidmətlərindən istifadə etməklə yayımlanmasına razılıq vermək;

47.1.10. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr ilə tənzimlənən və Şuranın səlahiyyətinə aid olan məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikasının götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin etmək;

47.1.11. audiovizual media sahəsində inzibati xəta əlamətləri aşkar etdikdə, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq tədbirlər görmək, cinayət əlamətləri olduqda isə aidiyyəti üzrə məlumat vermək;

47.1.12. Şuraya ayrılan büdcə vəsaitindən, kredit, qrant və digər maliyyə vəsaitindən təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunmasını təmin etmək;

47.1.13. dövlət və kommertiya sirtinin, habelə məxfilik rejiminin qorunması üçün tədbirlər görmək;

47.1.14. öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını, veb-saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daim yenilənməsini təmin etmək;

47.1.15. Şuranın strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görmək;

47.1.16. Şuranın fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan müraciətlərə “Vətəndaşların müraciətləri

haqqında”, “İnzibati icraat haqqında” və “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq baxmaq və qanunla müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

47.1.17. bu Qanundan irəli gələn digər vəzifələri yerinə yetirmək.

47.2. Öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün Şüaranın aşağıdakı hüquqları vardır:

47.2.1. audiovizual media sahəsində normayaratma fəaliyyətindən irəli gələn hüquqları həyata keçirmək;

47.2.2. audiovizual media sahəsi üzrə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrə tərəfdar çıxması barədə təşəbbüslə çıxış etmək;

47.2.3. audiovizual media sahəsi üzrə dövlət orqanlarına (qurumlarına), yerli özünüidarəetmə orqanlarına, fiziki və hüquqi şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə sorğu vermək və onlardan belə məlumatları (sənədləri) almaq;

47.2.4. Azərbaycan Respublikasının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, xarici dövlətlərin aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə, beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları ilə, digər hüquqi və fiziki şəxslərlə əməkdaşlıq etmək, xarici dövlətlərin müvafiq təcrübəsini öyrənmək;

47.2.5. fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun rəy vermək, təhlillər və ümumiləşdirmələr aparmaq, analitik materiallar hazırlamaq, müvafiq sahə üzrə tədqiqatlar aparmaq, təkliflər vermək;

47.2.6. müstəqil ekspertləri və mütəxəssisləri öz fəaliyyətinə cəlb etmək;

47.2.7. bu Qanundan irəli gələn digər hüquqları həyata keçirmək.

Maddə 48. Şüaranın fəaliyyətinin idarə olunması

48.1. Şura sədr də daxil olmaqla 7 (yeddi) üzvdən ibarət tərkibdə fəaliyyət göstərir.

48.2. Şüaranın üzvləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edirlər.

48.3. Üzvlərin səlahiyyət müddəti 5 (beş) ildir. Eyni şəxs ardıcıl olaraq iki dəfədən artıq Şüaranın üzvü ola bilməz.

48.4. Aşağıdakı şəxslər Şüaranın üzvü ola bilməzlər:

48.4.1. ali təhsili olmayanlar;

48.4.2. ikili vətəndaşlığı və ya başqa dövlətlər qarşısında öhdəliyi olanlar;

48.4.3. dövlət orqanlarında (qurumlarında) ödənişli, seçkili və ya təyinatlı vəzifə tutanlar, elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyəti istisna olmaqla, başqa ödənişli fəaliyyətlə məşğul olanlar;

48.4.5. din xadimləri;

48.4.6. fəaliyyət qabiliyyətsizliyi və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətliliyi məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə təsdiq edilmiş şəxslər;

48.4.7. ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə məhkumluğu üzərindən götürülməmiş, yaxud məhkumluğu ödənilməmiş şəxslər;

48.4.8. media subyektləri və onların təsisçisi (iştirakçısı) olan şəxslər.

48.5. Şüaranın üzvləri səlahiyyət müddəti qurtaranadək yalnız aşağıdakı hallarda öz vəzifələrindən azad edirlər:

48.5.1. öz arzusu ilə müvafiq ərizə təqdim etdikdə;

48.5.2. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına xitam verildikdə və ya başqa dövlətin vətəndaşlığını qəbul etdikdə;

48.5.3. dövlət orqanlarında (qurumlarında) ödənişli, seçkili və ya təyinatlı vəzifə tutduqda, elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyəti istisna olmaqla, başqa ödənişli fəaliyyətlə məşğul olduqda;

48.5.4. din xadimi olduqda;

48.5.5. fəaliyyət qabiliyyətsizliyi və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətliliyi məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə təsdiq edildikdə;

48.5.6. ağır və xüsusilə ağır cinayət törətdikdə və məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü və ya tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair qanuni qüvvəyə minmiş qərarı olduqda;

48.5.7. media subyektinə və onun təsisçisi (iştirakçısı) olduqda.

48.6. Şüaranın üzvləri öz aralarından sadə səs çoxluğu ilə Şüaranın sədrini seçirlər.

48.7. Şura xərclər smetası daxilində Şura aparatının strukturunu təsdiq edir.

48.8. Şüaranın sədri:

48.8.1. Şüaranın işini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;

48.8.2. Şura aparatının struktur bölmələrinin əsasnamələrini təsdiq edir;

48.8.3. Şura aparatının işçilərini vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir;

48.8.4. öz səlahiyyəti çərçivəsində icrası məcburi olan daxili əmrlər, sərəncamlar və göstərişlər verir;

48.8.5. bu Qanundan irəli gələn digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

Maddə 49. Şura üzvlərinin təminatı

49.1. Şura sədrinin aylıq vəzifə maaşı mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının rəhbərinin aylıq vəzifə maaşına, Şuranın digər üzvlərinin aylıq vəzifə maaşı isə mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının rəhbərinin müavininin aylıq vəzifə maaşına bərabər tutulur.

49.2. Şuranın üzvlərinə səlahiyyətlərinin icrası ilə bağlı təmsilçilik xərclərinin ödənilməsi üçün vəzifə maaşlarının 25 faizi məbləğində aylıq əlavə pul təminatı verilir.

5-ci fəsil

Audiovizual media sahəsində lisenziyalaşdırma

Maddə 50. Audiovizual media subyektləri üçün verilən lisenziyalar

50.1. Yerüstü yayımçılara aşağıdakı lisenziyalar verilir:

50.1.1. ümumölkə yerüstü televiziya yayımçısı lisenziyası;

50.1.2. regional yerüstü televiziya yayımçısı lisenziyası;

50.1.3. ümumölkə yerüstü radio yayımçısı lisenziyası;

50.1.4. regional yerüstü radio yayımçısı lisenziyası.

50.2. Platforma yayımçılarna aşağıdakı lisenziyalar verilir:

50.2.1. peyk yayımı həyata keçirən platforma yayımçısı lisenziyası;

50.2.2. peyk yayımı həyata keçirməyən platforma yayımçısı lisenziyası.

50.3. Sifarişli yayım xidməti provayderinə sifarişli yayım xidməti provayderi lisenziyası verilir.

50.4. Platforma operatorlarına aşağıdakı lisenziyalar verilir:

50.4.1. sadə platforma operatoru lisenziyası;

50.4.2. universal platforma operatoru lisenziyası.

50.5. Multipleks operatoruna multipleks operatoru lisenziyası verilir.

Maddə 51. Müsabiqə əsasında lisenziyaların verilməsi

51.1. Bu Qanunun 50.1.1–50.1.4-cü, 50.2.1-ci və 50.5-ci maddələrində göstərilən lisenziyaların verilməsi üçün bu Qanunun 35.1-ci və ya 35.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş məlumatlar əsasında Şuranın qərarı ilə müsabiqə elan edilir və bu elan onun veb-saytında və azı 2 (iki) rəsmi qəzetdə yayımlanır.

51.2. Elanda aşağıdakı məlumatlar olmalıdır:

51.2.1. bu Qanunun 50.1.1–50.1.4-cü və 50.2.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş lisenziyalar üçün yayımın növü (televiziya və (və ya) radio);

51.2.2. bu Qanunun 50.1.1–50.1.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş lisenziyalar üçün yayımın ərazi kateqoriyası və yayımın janrı;

51.2.3. bu Qanunun 50.2.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş lisenziya üçün yayımın janrı;

51.2.4. bu Qanunun 50.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş lisenziya üçün yayımın ərazi kateqoriyası;

51.2.5. müsabiqədə iştirak haqqının məbləği, onun ödənilməsi müddəti və qaydası;

51.2.6. bu Qanunun 52.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan sənədlərin siyahısı və həmin sənədlərin təqdim edilmə ünvanı və qaydası.

51.3. İştirak haqqı müvafiq lisenziya üçün nəzərdə tutulmuş dövlət rüsumunun 2 (iki) faizi məbləğində müəyyən olunur. Müsabiqədə qalib olmayan şəxslərin iştirak haqqı geri ödənilmir.

Maddə 52. Müsabiqə üzrə sənəd qəbulu

52.1. Sənəd qəbulu müsabiqənin keçirilməsi üçün elanın dərc edildiyi gündən 30 (otuz) iş günü müddətində həyata keçirilir.

52.2. Müsabiqədə iştirak etmək üçün aşağıdakı sənədlər kağız və ya elektron formada təqdim edilməlidir:

52.2.1. müsabiqədə iştirak barədə forması və məzmunu Şura tərəfindən müəyyən olunmuş və fiziki şəxs və ya hüquqi şəxsin səlahiyyətli nümayəndəsi tərəfindən imzalanmış ərizə;

52.2.2. fiziki şəxsin şəxsiyyət vəsiqəsinin və səlahiyyətli nümayəndənin səlahiyyətini təsdiq edən sənədin surəti;

52.2.3. hüquqi şəxslərin dövlət reyestrindən çıxarışın və nizamnamənin notarial qaydada təsdiq olunmuş surəti;

52.2.4. vergi ödəyicisinin uçota alınması haqqında şəhadətnamənin surəti;

52.2.5. təsisçi (iştirakçı) fiziki şəxs olduqda – onun (onların), habelə direktorun adı, soyadı, atasının adı, yaşadığı yer, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi və verilmə tarixi; təsisçi (iştirakçı) hüquqi şəxs olduqda – onun (onların) adı, hüquqi ünvanı;

52.2.6. təsisçi (iştirakçı) fiziki şəxs olduqda – onun məhkumluğunun olub-olmaması barədə arayış;

52.2.7. yayımı həyata keçirmək üçün texniki imkanları haqqında Şura tərəfindən müəyyən edilmiş formada məlumat;

52.2.8. yayımçının və ya operatorun adı ilə bağlı məlumat;

52.2.9. media subyektinin redaksiyasının loqotipi (emblemi) ilə bağlı məlumat;

52.2.10. iqtisadi əsaslandırma.

52.3. Şura bu Qanunun 52.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş sənədləri, o cümlədən elektron sənədləri əldə etmək üçün dövlət orqanlarının (qurumlarının) elektron informasiya ehtiyatlarından (məlumat bazaları, məlumat-axtarış sistemləri, reyestrlər və digər informasiya resursları) müəyyən olunmuş hədlərdə istifadə edir. Bunun mümkün olmadığı hallarda həmin sənədlərin təqdim edilməsi ərizəçinin razılığı ilə sorğu əsasında aidiyyəti orqandan (qurumdan) tələb olunur və ya ərizəçi tərəfindən təmin olunur.

52.4. Təqdim olunmuş sənədlərə sənədlərin qəbulunun başa çatdığı vaxtdan 10 (on) iş günü müddətində baxılır.

52.5. Təqdim edilmiş sənədlərdə aradan qaldırılması mümkün olan və lisenziyanın verilməsindən imtinaya səbəb olmayan çatışmazlıqlar barədə məsələlərə “Lisenziyalar və icazələr haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 19.1–19.4-cü maddələrinə uyğun olaraq baxılır.

Maddə 53. Müsabiqənin keçirilməsi

53.1. Aşağıdakı hallarda Şura tərəfindən əri-

zəçinin müsabiqəyə buraxılmasından imtina barədə əsaslandırılmış qərar qəbul edilir və bu qərar 3 (üç) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir:

53.1.1. ərizə buna hüququ olmayan şəxs tərəfindən verilmişdirsə;

53.1.2. eyni ad altında başqa media subyekti fəaliyyət göstərirsə;

53.1.3. təqdim olunmuş sənədlərdə düzgün olmayan və ya təhrif olunmuş məlumatlar aşkar olunarsa (bu Qanunun 52.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istisna olmaqla);

53.1.4. ərizəçinin əvvəllər aldığı lisenziyanın bu Qanunun 58.1.2-ci, 58.1.4-cü, 58.1.6-cı, 58.1.9–58.1.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əsaslarla ləğv edilməsindən 3 (üç) ildən az müddət keçibsə;

53.1.5. təsisçisi və ya təsisçilərindən biri əvvəllər lisenziyası bu Qanunun 58.1.2-ci, 58.1.4-cü, 58.1.6-cı, 58.1.9–58.1.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əsaslarla ləğv edilən fiziki və ya hüquqi şəxs olduqda, lisenziyanın ləğv edilməsindən 3 (üç) ildən az müddət keçibsə;

53.1.6. ərizəçi bu Qanunun 26.1–26.5-ci, 26.8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş tələblərə cavab vermirsə.

53.2. Təqdim olunmuş sənədlərdə imtina üçün əsaslar olmadıqda, bu Qanunun 52.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətdə Şura tərəfindən ərizəçilərin müsabiqəyə buraxılması barədə qərar qəbul edilir və bu qərar ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

53.3. Müsabiqə bu Qanunun 53.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətin bitdiyi tarixdən 30 (otuz) iş günü müddətində keçirilməli və müsabiqənin nəticəsi bu müddət ərzində açıqlanmalıdır.

53.4. Aşağıdakı hallarda müsabiqə baş tutmamış hesab edilir:

53.4.1. müsabiqəyə ikidən az ərizəçi müraciət etdikdə;

53.4.2. müsabiqənin iştirakçısı olmadıqda;

53.4.3. müsabiqənin qalibi müsabiqənin nəticəsində lisenziya almaqdan imtina etdikdə.

53.5. Müsabiqə baş tutmamış hesab edildikdə, Şura tərəfindən bu barədə qərar qəbul edilir və

bu qərar onun veb-saytında və azı 2 (iki) rəsmi qəzetdə yayımlanır. Təkrar müsabiqə bu Qanunun 51–53-cü maddələrinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

53.6. Bu Qanunun 53.4.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hala görə müsabiqə baş tutmadıqda baş tutmamış müsabiqəyə müraciət etmiş ərizəçi elan olunmuş təkrar müsabiqədə yeganə ərizəçi olduqda həmin müsabiqənin qalibi hesab edilir.

53.7. Baş tutmamış müsabiqəyə müraciət etmiş ərizəçi təkrar müsabiqədə iştirak üçün müraciət etdikdə yenidən iştirak haqqını ödəməkdən azaddır.

Maddə 54. Müsabiqə üzrə müraciətlərin qiymətləndirilməsi və müsabiqənin nəticələri

54.1. Müsabiqə üzrə müraciətlər qiymətləndirilərkən aşağıdakılar nəzərə alınır:

54.1.1. ərizəçinin texniki imkanları və iqtisadi əsaslandırması;

54.1.2. mövcud media subyektlərinə lisenziya verilmədən ərizəçinin müsabiqə nəticəsində əldə edəcəyi lisenziya üzrə fəaliyyətinin “Antiinhisar fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn tələblərə uyğunluğu.

54.2. Şura tərəfindən müsabiqənin qalibinə lisenziyanın verilməsi barədə qərar qəbul edilir və bu qərar ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir. Müsabiqənin qalibinə Şura tərəfindən lisenziyanın verilməsi üçün dövlət rüsumu ödəmək vəzifəsi barədə sifahi və ya məktub vasitəsilə məlumat verilir. Ərizəçi bu məlumatı aldığı tarixdən 5 (beş) iş günü müddətində dövlət rüsumunu ödəməlidir.

54.3. Dövlət rüsumunun ödənilməsi faktını təsdiq edən sənəd Şuraya ərizəçi tərəfindən təqdim edildikdən sonra lisenziya 2 (iki) iş günündən gec olmayaraq ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir. Dövlət rüsumunun ödənilməsi faktını təsdiq edən sənəd Şuraya təqdim edilmədikdə, lisenziyanın verilməsi haqqında qərar Şura tərəfindən ləğv edilir və bu barədə məlumat 2 (iki) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

54.4. Müsabiqənin nəticələrinə görə qalib elan edilən yerüstü yayımçı infrastruktur operatoru

ilə müqavilə bağlayır. İnfrastruktur operatoru bu müqaviləni bağlamaqdan imtina edə bilməz.

54.5. Müsabiqənin nəticələrinə görə qalib elan edilən peyk yayımı həyata keçirən platforma yayımçısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) ilə müqavilə bağlayır. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) bu müqaviləni bağlamaqdan imtina edə bilməz.

54.6. Müsabiqənin nəticələrinə görə qalib elan edilən multipleks operatoru müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) ilə müqavilə bağlayır. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) bu müqaviləni bağlamaqdan imtina edə bilməz.

54.7. Şura lisenziyanın verildiyi tarixdən 3 (üç) iş günü müddətində həmin audiovizual media subyekti barədə məlumatları Media Reyestrinə daxil edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edir.

Maddə 55. Peyk yayımı həyata keçirməyə platforma yayımçısı, platforma operatoru və sifarişli yayım xidməti provayderi üçün lisenziyanın verilməsi qaydaları

55.1. Bu Qanunun 50.2.2-ci, 50.3-cü və 50.4-cü maddələrində göstərilən lisenziyaların alınması üçün bu Qanunun 52.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş sənədlər kağız və ya elektron formada Şuraya təqdim edilir.

55.2. Təqdim edilmiş sənədlərə qeydiyyat alındığı gündən 10 (on) iş günü müddətində Şura tərəfindən baxılır və lisenziyanın verilməsi və ya verilməsindən imtina edilməsi haqqında qərar qəbul olunur və bu qərar ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

55.3. Təqdim edilmiş sənədlərdə aradan qaldırılması mümkün olan və lisenziyanın verilməsindən imtinaya səbəb olmayan çatışmazlıqlar barədə məsələlərə bu Qanunun 52.5-ci maddəsinə uyğun olaraq baxılır.

55.4. Bu Qanunun 53.1-ci və 54.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əsaslar olduqda, Şura tərəfindən lisenziyanın verilməsindən imtina barədə əsaslandırılmış qərar qəbul edilir və bu qə-

rar 3 (üç) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

55.5. Lisenziyanın verilməsindən imtina üçün əsaslar olmadıqda Şura tərəfindən lisenziyanın verilməsi barədə qərar qəbul edilir və bu qərar 3 (üç) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

55.6. Ərizəçiyə lisenziyanın verilməsi üçün dövlət rüsumu ödəmək vəzifəsi barədə şifahi və ya məktub vasitəsilə məlumat verilir. Ərizəçi bu məlumatı aldığı tarixdən 5 (beş) iş günü müddətində dövlət rüsumunu ödəməlidir.

55.7. Dövlət rüsumunun ödənilməsi faktını təsdiq edən sənəd Şuraya ərizəçi tərəfindən təqdim edildikdən sonra lisenziya 2 (iki) iş günündən gec olmayaraq ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir. Dövlət rüsumunun ödənilməsi faktını təsdiq edən sənəd Şuraya təqdim edilmədikdə, lisenziyanın verilməsi haqqında qərar Şura tərəfindən ləğv edilir və bu barədə məlumat 2 (iki) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

55.8. Şura lisenziyanın verildiyi tarixdən 3 (üç) iş günü müddətində həmin audiovizual media subyekti barədə məlumatları Media Reyestrinə daxil edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edir.

Maddə 56. Lisenziyanın məzmunu

56.1. Lisenziyada aşağıdakılar göstərilir:

56.1.1. lisenziyanın verilmə tarixi və qeydiyyat nömrəsi;

56.1.2. lisenziya verən orqanın adı və ünvanı;

56.1.3. lisenziyanın sahibi barədə məlumatlar (hüquqi şəxsin adı və hüquqi ünvanı, fərdi sahibkarın soyadı, adı, atasının adı və fəaliyyət ünvanı, VÖEN-i);

56.1.4. lisenziya verilən fəaliyyət növü (yayım üsulu, ərazi kateqoriyası);

56.1.5. redaksiyanın adı (olduğu halda);

56.1.6. janrı (olduğu halda).

Maddə 57. Lisenziyanın dayandırılması

57.1. Lisenziya aşağıdakı hallarda dayandırılır:

57.1.1. lisenziya sahibi tərəfindən müvafiq ərizə təqdim edildikdə;

57.1.2. lisenziya sahibi bu Qanunun və Şuranın qərarlarının pozulması hallarının aradan qaldırılmasına dair Şuranın göstərişlərini yerinə yetirmədikdə;

57.1.3. bu Qanunun 29.4-cü maddəsində göstərilən xidmət haqqının 6 (altı) ay ərzində ödənilməsi barədə infrastruktur operatorunun Şuraya müraciəti olduqda.

57.2. Lisenziya Şuranın qərarı ilə dayandırılır. Həmin qərarla lisenziyanın dayandırılmasına əsas verən hallar və lisenziyanın dayandırıldığı müddət göstərməlidir. Bu Qanunun 57.1.2-ci maddəsində göstərilən əsas üzrə lisenziyanın dayandırılması haqqında qərarla, həmçinin dayandırılmaya əsas verən halların aradan qaldırılması üçün görülməli olan tədbirlər və lisenziyanın dayandırıldığı müddətdə həmin halların aradan qaldırılmamasının nəticəsi göstərməlidir.

57.3. Lisenziya sahibi lisenziyanın dayandırıldığı müddət bitənədək bu Qanunun 57.1.2-ci və 57.1.3-cü maddələrində göstərilən halı aradan qaldırmalı və nəticəsi barədə 3 (üç) iş günü müddətində Şuraya yazılı məlumat verməlidir.

57.4. Bu Qanunun 57.1.1-ci maddəsində göstərilən əsas üzrə dayandırılmış lisenziya lisenziya sahibinin müvafiq ərizəsinə, bu Qanunun 57.1.2-ci və 57.1.3-cü maddələrində göstərilən hallarda dayandırılmış lisenziya isə həmin halın aradan qaldırılması barədə lisenziya sahibinin təqdim etdiyi yazılı məlumata əsasən Şuranın qərarı ilə bərpa olunur.

57.5. Lisenziyanın dayandırılması və bərpa olunması haqqında qərar qəbul olunduğu tarixdən 2 (iki) iş günü müddətində lisenziya sahibinə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

57.6. Şura lisenziyanın dayandırılması və bərpa olunması barədə qərar qəbul edildiyi gündən 3 (üç) iş günü müddətində həmin qərar barədə məlumatı Media Reyestrinə daxil edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edir.

57.7. Radiotezlik istifadəçisi olan audiovizual media subyektinin lisenziyasının dayandırılması və bərpa olunması barədə qərarın surəti qərarın qəbul edildiyi gündən 3 (üç) iş günü müddətində Şura tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanına (qurumuna) və infrastruktur operatoruna göndərilir.

Maddə 58. Lisenziyanın ləğvi, yenidən rəsmiləşdirilməsi və dublikatının verilməsi

58.1. Lisenziya aşağıdakı hallarda ləğv edilir:

58.1.1. lisenziya sahibi tərəfindən müvafiq ərizə təqdim edildikdə;

58.1.2. bu Qanunun 26-cı maddəsinin tələbləri pozulduqda;

58.1.3. lisenziyanın sahibi olan fiziki şəxsin fərdi sahibkar kimi fəaliyyətinə xitam verildikdə, hüquqi şəxs ləğv edildikdə;

58.1.4. məhkəmənin müvafiq qərarı olduqda;

58.1.5. lisenziya sahibi olan şəxsin müflisləşməsinin məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə təsdiq olunduğu halda;

58.1.6. lisenziyanın alınması üçün təqdim edilmiş sənədlərdə sonradan düzgün olmayan məlumatlar aşkar edildikdə;

58.1.7. bu Qanunun 57.1.2-ci və 57.1.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallar bu Qanunun 57.3-cü maddəsinə uyğun olaraq aradan qaldırılmadıqda;

58.1.8. lisenziyada göstərilmiş fəaliyyət növü lisenziya tələb olunan fəaliyyət növlərinin siyahısından çıxarıldıqda;

58.1.9. yayım lisenziya alındıqdan sonra altı ay müddətində həyata keçirilmədikdə;

58.1.10. lisenziya verilmiş fəaliyyət növü üzrə ərazi kateqoriyasına riayət edilmədikdə;

58.1.11. bu Qanunun 41.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda yayımın Şuranın qərarı ilə dayandırıldığı hallar istisna olmaqla, yayım ardıcıl olaraq 30 (otuz) gün və ya bir il ərzində 60 (altmış) gün həyata keçirilmədikdə;

58.1.12. lisenziya sahibi bir il müddətində azı beş dəfə audiovizual yayım sahəsində inzibati məsuliyyətə cəlb edildikdə.

58.2. Lisenziya bu Qanunun 58.1-ci maddəsində göstərilən hallara (bu Qanunun 58.1.4-cü maddəsi istisna olmaqla) istinad edilməklə, Şuranın qərarı ilə ləğv edilir. Həmin qərar qəbul olunduğu tarixdən 2 (iki) iş günü müddətində lisenziya sahibinə təqdim edilir və ya sifarişli poçt göndərişi vasitəsilə göndərilir.

58.3. Şura lisenziyanın ləğvi barədə qərar qəbul edildiyi gündən 3 (üç) iş günü müddətində həmin qərar barədə məlumatı Media Reyestrinə

daxil edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edir.

58.4. Azərbaycan Respublikasının konstitusiyaya quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə, ərazi böhtövlüyünün parçalanmasına, hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsinə və ya saxlanmasına, kütləvi iğtişaşlara, etnik, irqi və ya dini nifrət və düşmənçiliyin salınmasına, terrorçuluğa açıq çağırışlar, habelə terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə, terrorçuluq məqsədilə təlimlərin təşkil edilməsinə və ya keçirilməsinə yönələn məlumatların yayılması lisenziya sahibi olan yayımçı tərəfindən müdafiə olunduqda və ya bu çağırışları səsləndirməyə bilərəkdən şərait yaradıldıqda, lisenziya Şuranın iddia ərizəsi əsasında məhkəmənin qərarı ilə ləğv edilir.

58.5. Lisenziyanın yenidən rəsmiləşdirilməsi və dublikatının verilməsi "Lisenziyalar və icazələr haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 23-cü və 24-cü maddələrinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

58.6. Radiotezlik istifadəçisi olan audiovizual media subyektinə lisenziya verildikdə, yenidən rəsmiləşdirildikdə, ləğv edildikdə və lisenziyanın dublikatının verilməsi halında Şura bu barədə qərarın qəbul edildiyi gündən 3 (üç) iş günü müddətində müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanı (qurumu) və infrastruktur operatorunu məlumatlandırır.

6-cı fəsil

Çap mediası, onlayn media və informasiya agentlikləri

Maddə 59. Çap mediası subyekti

59.1. Çap mediası subyektləri fiziki və ya hüquqi şəxslər ola bilər.

59.2. Siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilən orqanlar (qurumlar), Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi və Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi istisna olmaqla, digər dövlət orqanları (qurumları) çap mediası subyektinin təsisçisi ola bilməzlər.

59.3. Ayda azı 1 (bir) dəfə davamlı olaraq yayımlanan, birdəfəlik tirajı 100 (yüz) nüsxədən

çox olan, ildə azı 12 (on iki) dəfə çap olunan qəzetlər və ildə azı 2 (iki) dəfə çap olunan jurnal, toplu, bülleten və başqa nəşrlər dövrü nəşrdir.

59.4. Qəzetlər aşağıdakı dövriyyə ilə çap olunur:

59.4.1. həftəlik qəzet – həftədə azı 1 (bir) dəfə;

59.4.2. günaşırı qəzet – həftədə azı 3 (üç) dəfə;

59.4.3. gündəlik qəzet – həftədə azı 5 (beş) dəfə.

59.5. Məzmununa görə qəzetlər aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

59.5.1. ictimai-siyasi qəzet – məzmununun azı 75 (yetmiş beş) faizi ümumilikdə xəbərlərdən, ictimai, siyasi, sosial və iqtisadi mövzuların işıqlandırılmasından, şərh və təhlilindən ibarət olan qəzet;

59.5.2. tematik qəzet – məzmununun azı 75 (yetmiş beş) faizi yalnız bir sahənin işıqlandırılmasından, şərh və təhlilindən ibarət olan qəzet.

59.6. Ərazi kateqoriyasına görə qəzetlər aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

59.6.1. ümumölkə – bir media subyekti tərəfindən eyni adla çap edilən və Azərbaycan Respublikası ərazisinin azı 70 faizinə yayımlanan qəzet;

59.6.2. regional – 1 (bir) media subyekti tərəfindən eyni adla çap edilən və azı 1 (bir) inzibati ərazi vahidinin ərazisinin azı 70 (yetmiş) faizində yayımlanan qəzet.

59.7. Aşağıdakı qəzetlər davamlı yayımlanan nəşr hesab olunur:

59.7.1. 1 (bir) il ərzində 12 (on iki) nömrəyə qədər fasilə vermək hüququ ilə nəşr olunan gündəlik qəzetlər;

59.7.2. 1 (bir) il ərzində 9 (doqquz) nömrəyə qədər fasilə vermək hüququ ilə nəşr olunan günaşırı qəzetlər;

59.7.3. 1 (bir) il ərzində 6 (altı) nömrəyə qədər fasilə vermək hüququ ilə nəşr olunan həftəlik qəzetlər;

9.8. İldə azı 2 (iki) dəfə çap olunan jurnal, toplu, bülleten və başqa nəşrlər davamlı yayımlanan dövrü nəşr hesab olunur.

Maddə 60. Onlayn media subyekti

60.1. Onlayn medianın subyektləri fiziki və ya hüquqi şəxslər ola bilər.

60.2. Onlayn media subyekti özünün veb-saytında aşağıdakı məlumatları göstərməlidir:

60.2.1. adı;

60.2.2. VÖEN-i;

60.2.3. domen adının sahibi;

60.2.4. məsul redaktorun soyadı, adı və atasının adı;

60.2.5. onlayn media subyektinin fəaliyyət göstərdiyi ünvan və əlaqə vasitələri.

60.3. Bu Qanunun 60.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumatlar onlayn mediada “əlaqə” başlığı altında və istifadəçilərin ana səhifədən birbaşa daxil ola biləcəkləri şəkildə göstərilməlidir.

60.4. Onlayn mediada materialın ilk dəfə yayımlandığı tarix qeyd olunmalı və həmin tarixə dəyişiklik edilməməlidir.

60.5. Onlayn media subyekti (redaksiyaları) hər ay 20 (iyirmi) gün ərzində bu Qanunun 13.1-ci və 13.2-ci maddələrinin tələblərinə əməl etməklə və bu Qanunun 13.3-cü maddəsində göstərilən informasiya istisna olmaqla, gündəlik azı 20 (iyirmi) kütləvi informasiya dərc etdikdə onun fəaliyyəti davamlı hesab olunur.

Maddə 61. İnformasiya agentliyi

Bu Qanunun digər media subyektlərinin fəaliyyətinə dair müddəaları informasiya agentliklərinə onlar tərəfindən kütləvi informasiyanın dərc olunma və (və ya) yayımlanma üsuluna uyğun olaraq şamil edilir.

Maddə 62. Çap mediası və onlayn media subyektinin təsis edilməsi

62.1. Çap mediası və onlayn media subyektinin təsis edilməsi üçün dövlət orqanlarından (qurumlarından) icazə tələb olunmur.

62.2. Çap mediası və onlayn media subyekti kimi fəaliyyət göstərmək üçün hüquqi və ya fiziki şəxs müvafiq olaraq çap mediası məhsulunun istehsalından və materialın yayımlanmasından 7 (yeddi) gün əvvəl müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) rəsmi müraciət etməlidir.

62.3. Bu Qanunun 62.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müraciət bu Qanunun 73.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydaya uyğun edilir.

62.4. Dini məzmunlu çap mediası və onlayn media subyektinin təsis edilməsi ilə bağlı müraciətə

müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) rəyi əlavə olunur.

62.5. Çap mediası və onlayn media subyektlərinin adında Azərbaycan Respublikası dövlət orqanlarının (qurumlarının), beynəlxalq təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının, yerli özünüidarəetmə orqanlarının adlarından (özlərinin təsis etdikləri media subyektləri istisna olmaqla), habelə Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin adlarından (onların yaxın qohumlarının və ya vərəsələrinin icazəsi olmadan) istifadəyə yol verilmir.

Maddə 63. Çap mediası məhsulunda göstərilməli olan məlumatlar

63.1. Çap mediası məhsulunun hər buraxılışında aşağıdakı məlumatlar göstərilməlidir:

63.1.1. adı;

63.1.2. VÖEN-i;

63.1.3. məsul redaktorun soyadı, adı və atasının adı;

63.1.4. sıra sayı və çapdan çıxdığı tarix, çapa imzalanma vaxtı (qrafiklə təyin olunmuş və faktiki vaxt);

63.1.5. poçt indeksi;

63.1.6. tirajı;

63.1.7. qiyməti, “Sərbəst qiymət” və ya “Pulsuz” qeydləri;

63.1.8. çap mediası subyektinin və çap mediası məhsulunun istehsal edildiyi mətbəxinin adı, ünvanı və əlaqə vasitələri.

63.2. Bu Qanunun 63.1-ci maddəsində qeyd olunan məlumatların göstərilmədiyi çap mediası məhsullarının istehsalı və yayımı, habelə həmin məlumatların qəsdən yanlış göstərilməsi qadağandır.

Maddə 64. Çap mediası məhsulu və onun yayımı

64.1. Çap mediası məhsulunun yayımı bilavasitə redaksiya, müqavilə əsasında naşir və rabitə müəssisələri, habelə digər hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən həyata keçirilə bilər.

64.2. Çap mediası məhsulunun istehsalı və onun yayımı kommersiya və qeyri-kommersiya məqsədilə həyata keçirilə bilər. Qeyri-kommersiya məqsədilə həyata keçirilən yayım üçün nəzərdə tutulmuş məhsulun üzərində “Pulsuz” qeydi olur.

64.3. Çap mediası məhsulunun yayımının dayandırılmasına, onun tirajının, yaxud tirajının bir hissəsinin müsadirə edilməsinə yalnız məhkəmə qərarı ilə yol verilir.

Maddə 65. Çap mediası və onlayn media subyektlərinin fəaliyyətinin və media məhsullarının yayımlanmasının dayandırılması, habelə həmin subyektlərin fəaliyyətinə xitam verilməsi

65.1. Çap mediası və onlayn media subyektinin fəaliyyəti və media məhsullarının yayımlanması məhkəmənin qərarı ilə bu Qanunun 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda müvəqqəti dayandırılır, bu Qanunun 65.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda isə onların fəaliyyətinə xitam verilir.

65.2. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) aşağıdakı hallarda çap mediası və onlayn media subyektlərinin fəaliyyətinin 2 (iki) ay müddətində dayandırılması barədə məhkəmə qarşısında iddia qaldırır:

65.2.1. əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxs, habelə ali təhsili olmayan şəxs idarəetmə orqanının rəhbəri vəzifəsinə təyin edildikdə;

65.2.2. media sahəsində fəaliyyət azadlığından və jurnalist hüququndan sui-istifadə etməyə görə inzibati tənbeh almış şəxs eyni xətanı inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törətdikdə;

65.2.3. çap mediası və onlayn media subyektləri bu Qanunun 13.1-ci, 13.2-ci, çap mediası subyektləri isə həmçinin bu Qanunun 14.1-ci maddəsinin tələblərinin pozulmasına görə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən il ərzində 3 (üç) dəfə xəbərdarlıq edildikdən sonra həmin pozuntuları təkrar törətdikdə;

65.2.4. çap mediası və onlayn media subyektinin fəaliyyətinin onun təsisçisi (iştirakçısı) olmayan xarici ölkələrin fiziki və ya hüquqi şəxsləri, onların filial və nümayəndəlikləri, həmin şəxslərin Azərbaycan Respublikasında təsis etdikləri hüquqi şəxslər, habelə xarici ölkələrin dövlət qurumları tərəfindən maliyyələşdirilməsi (bu Qanunun 69.2-ci maddəsi nəzərə alınmaqla) aşkar edildikdə;

65.2.5. bu Qanunun 63.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan pozuntular aşkar edildikdə.

65.3. Bu Qanunun 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslara görə onlayn media subyektinin fəaliyyəti və media məhsullarının yayımlanması dayandırıldıqda, bu barədə həmin media subyektinin veb-saytında məlumat yerləşdirilməlidir.

65.4. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) aşağıdakı hallarda çap mediası və onlayn media subyektlərinin fəaliyyətinə xitam verilməsi barədə məhkəmə qarşısında iddia qaldırır:

65.4.1. bu Qanunun 65.2.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntunu aradan qaldırmadıqda;

65.4.2. bu Qanunun 65.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslara görə fəaliyyəti dayandırılmış media subyektləri bu Qanunun 65.2.2–65.2.5-ci maddələrinin tələblərini 2 (iki) il ərzində yenidən pozduqda;

65.4.3. bu Qanunun 26.1–26.4-cü maddələrinin tələblərini pozduqda;

65.4.4. bu Qanunun 62.2-ci maddəsinə uyğun olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) rəsmi müraciət edilmədikdə və ya həmin müraciətdə göstərilən məlumatların doğru olmadığı aşkarlandıqda;

65.4.5. media subyektləri Media Reyestrindən bu Qanunun 75.1.7-ci maddəsinin tələblərinin pozulmasına görə çıxarıldığı tarixdən 1 (bir) ay ərzində, bu Qanunun 75.1.6-cı maddəsinin tələblərinin pozulmasına görə çıxarıldığı tarixdən isə 2 (iki) ay ərzində qeyd olunan pozuntuları aradan qaldırmadıqda.

65.5. Onlayn media subyekti tərəfindən bu Qanunun 14.1-ci maddəsinin tələbləri pozulduqda “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq tədbirlər görülür.

Maddə 66. Xarici çap mediası məhsullarının gətirilməsinə və yayımına qadağa qoyulması

66.1. Bu Qanunun 14.1.1-ci, 14.1.2-ci, 14.1.4-cü, 14.1.5-ci, 14.1.7-ci, 14.1.9-cu, 14.1.10-cu, 14.1.13-cü və 14.1.14-cü maddələrinin tələblərinə cavab verməyən informasiyalar dərc edilən xarici çap mediası məhsullarının Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilməsinə və yayımına məhkəmənin qərarı ilə qadağa qoyula bilər.

66.2. Məhkəmə bu Qanunun 66.1-ci maddəsinin tələblərinə zidd olaraq xarici çap mediasının artıq paylanmış məhsulunu satırdan yığışdırmaq barədə qərar qəbul edə bilər.

Maddə 67. Redaksiya materiallarının saxlanması

67.1. Çap mediası və onlayn media subyekti tərəfindən redaksiya materialları (əlyazmaları, məktublar, lent yazıları və s.) 1 (bir) il müddətində saxlanılır.

67.2. Materialların saxlanma qaydası çap mediası və onlayn media subyekti tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Maddə 68. Məcburi nüsxələr

Çap mediası məhsullarının pulsuz məcburi nüsxələri tirajın ilk buraxılışı hazırlanan kimi nəşriyyat tərəfindən təsisçiyə, dövlət arxivinə, həmçinin “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada müvafiq kitabxanalara göndərilir.

Maddə 69. Çap mediası və onlayn media-da sponsorluq

69.1. Çap mediası və onlayn media subyektlərinin fəaliyyəti və media məhsullarının yayımlanması Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxslərinin sponsorluğu ilə maliyyələşdirilə bilər. “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə reklamı qadağan edilmiş malların istehsalı və (və ya) satışı ilə məşğul olan şəxslər sponsor ola bilməzlər.

69.2. Xarici ölkələrin hüquqi və fiziki şəxsləri çap mediası və onlayn media subyektlərinin hər bir məhsulunun yalnız 25 (iyirmi beş) faizədək olan hissəsinə sponsorluq edə bilərlər.

69.3. Çap mediası və onlayn media subyektlərinə sponsorluq jurnalistin müstəqilliyinə təsir edə bilməz.

69.4. Sponsorun maliyyə yardımı ilə hazırlanmış dövrü mətbu nəşrlərdə bu barədə məlumat çap olunmalıdır.

69.5. Sponsor reklamı “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq yayımlanır.

7-ci fəsil Jurnalistlərin fəaliyyəti

Maddə 70. Jurnalist vəsiqəsi

70.1. Media Reyestrinə daxil edilmiş jurnalistlərə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən jurnalist vəsiqəsi verilir. Jurnalist vəsiqəsinin forması, onun verilməsinə və ya dəyişdirilməsinə görə ödənişin məbləği və həmin vəsaitdən istifadə qaydası müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilir.

70.2. Bu Qanunun 70.1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyət göstərən xarici jurnalistlərə şamil edilmir. Xarici jurnalistlər Azərbaycan Respublikasının ərazisində fəaliyyət göstərmək üçün əvvəlcədən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) müraciət etməlidirlər. Onlar müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən razılıq verildikdən sonra fəaliyyət göstərə bilərlər.

70.3. Jurnalist vəsiqəsinin etibarlılıq müddəti 3 (üç) ildir. Jurnalist vəsiqənin etibarlılıq müddəti bitdiyi gündən ən gec 3 (üç) iş günü müddətində həmin vəsiqəni müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təhvil verməklə yenidən jurnalist vəsiqəsinin alınması üçün müraciət etmək hüququna malikdir.

70.4. Jurnalist vəsiqəsindəki məlumatlar dəyişdikdə və ya jurnalist vəsiqəsi yararsız vəziyyətə düşdükdə, yaxud vəsiqədəki məlumatların səhv olduğu aşkar edildikdə jurnalist vəsiqəsinin dəyişdirilməsi üçün müraciət etməlidir.

70.5. Əmək müqaviləsinə xitam verilmiş jurnalist sonuncu iş günündə öz vəsiqəsini işəgötürənə (media subyektinə) təhvil verməli, media subyektinə isə həmin vəsiqəni təhvil aldığı gündən ən gec 3 (üç) iş günü müddətində müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) məhv edilməsi üçün təqdim etməlidir.

70.6. Fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında fəaliyyət göstərən jurnalistlər Media Reyestrindən çıxarıldığı gündən ən gec 3 (üç) iş günü müddətində jurnalist vəsiqəsini müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) məhv edilməsi üçün təqdim etməlidir.

Maddə 71. Jurnalist vəsiqəsi verilmiş şəxslərin imtiyazları

71.1. Jurnalist vəsiqəsi verilmiş şəxslərin aşağıdakı imtiyazları vardır:

71.1.1. jurnalist fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı dövlət və bələdiyyə mülkiyyətində olan muzeylərə, qalereyalara, habelə mədəni-ictimai tədbirlərin həyata keçirildiyi obyektlərə ödənişsiz daxil olmaq;

71.1.2. dövlət orqanları (qurumları), müəssisə və təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən akkreditasiya olunmaq;

71.1.3. əhəmiyyətli tədbirlərə dair kütləvi informasiyanın axtarılması, əldə olunması, ötürülməsi, istehsalı və yayımı məqsədilə həmin tədbirlərin keçirildiyi məkanlara bu Qanunun 72-ci maddəsinə uyğun olaraq akkreditasiya olunduğu halda daxil olmaq;

71.1.4. bu Qanunun 76.1.2–76.1.5-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş güzəşt və imtiyazlardan yararlanmaq.

Maddə 72. Jurnalistlərin akkreditasiyası

72.1. Media subyektləri Media Reyestrinə daxil edilmiş jurnalistlərini dövlət orqanlarının (qurumlarının), müəssisə və təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının razılığı ilə və onların müəyyən etdiyi akkreditasiya qaydalarına əməl etməklə həmin qurumlarda akkreditasiyadan keçirə bilərlər.

72.2. Fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında fəaliyyət göstərən və Media Reyestrinə daxil edilmiş jurnalistlər dövlət orqanlarının (qurumlarının), müəssisə və təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının razılığı ilə və onların müəyyən etdiyi akkreditasiya qaydalarına əməl etməklə həmin qurumlarda akkreditasiyadan keçə bilərlər.

72.3. Dövlət orqanlarının (qurumlarının), müəssisə və təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının razılığı ilə və onların müəyyən etdiyi akkreditasiya qaydalarına əməl etməklə həmin qurumlarda akkreditasiya olunmuş jurnalistə, qapalı tədbirlər istisna olmaqla, iclas, müşavirə və başqa tədbirlər barədə qabaqcadan məlumat verilir, onun stenogramlarla, protokollarla və başqa sənədlərlə tanış olması üçün şərait yaradılır.

72.4. Media subyektinə və jurnalist tərəfindən akkreditasiyadan keçdiyi qurumun işgüzar nüfu-

zunu ləkələyən, yaxud təhrif olunmuş və ya həqiqətə uyğun olmayan məlumatlar yayılmışdırsa və bu məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ilə təsdiq olunmuşdursa, yaxud onlar tərəfindən akkreditasiya qaydaları pozulmuşdursa, həmin qurum jurnalisti akkreditasiyadan məhrum edə bilər.

72.5. Media subyektinin jurnalist olmayan işçilərinin akkreditasiyası dövlət orqanlarının (qurumlarının), müəssisə və təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının müəyyən etdiyi akkreditasiya qaydalarına uyğun olaraq həmin qurumlar tərəfindən həyata keçirilir.

72.6. Hərbi və fəvqəladə vəziyyət tətbiq edildiyi ərazidə (ərazilərdə), dini ekstremizm əleyhinə xüsusi əməliyyatın aparılması zonasında və terror əleyhinə aparılan əməliyyat zonasında kütləvi informasiyanın axtarılması, əldə olunması, ötürülməsi, istehsalı və yayımı yalnız Media Reyestrinə daxil edilmiş media subyektləri və jurnalistlər, habelə fəaliyyətinə bu Qanunun 70.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada razılıq verilmiş xarici jurnalistlər tərəfindən həyata keçirilə bilər.

8-ci fəsil Media Reyestri

Maddə 73. Media Reyestri

73.1. Azərbaycan Respublikasında media subyektlərinə, o cümlədən onların redaksiyalarına, habelə jurnalistlərə dair məlumatların sistemləşdirilməsi məqsədilə Media Reyestri yaradılır.

73.2. Media Reyestri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən idarə olunan elektron informasiya ehtiyatıdır və saxlanması Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına həyata keçirilir.

73.3. Media Reyestri aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir:

- 73.3.1. audiovizual media subyektləri;
- 73.3.2. çap mediası subyektləri;
- 73.3.3. onlayn media subyektləri;
- 73.3.4. informasiya agentlikləri;
- 73.3.5. jurnalistlər.

73.4. Şura bu Qanunun 54.7-ci, 55.8-ci, 57.6-cı və 58.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda audiovizual media subyekti barədə mə-

lumatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edir.

73.5. Çap mediası və ya onlayn media subyektləri, informasiya agentlikləri, həmçinin jurnalistlər Media Reyestrinə daxil edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) müraciət edirlər.

73.6. Media Reyestrinin aparılması qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilir.

73.7. Media Reyestrinə aşağıdakı məlumatlar daxil edilir:

73.7.1. media subyektinin və (və ya) onun redaksiyasının (redaksiyalarının) adı, loqotipi (emblem), hüquqi və faktiki ünvanı;

73.7.2. fiziki şəxs olan media subyekti, hüquqi şəxs olan media subyektinin təsisçisi (iştirakçısı), habelə media subyektinin təsisçisi olan hüquqi şəxsin birbaşa və dolayısı ilə iştirakçısı olan şəxslər haqqında bu Qanunla nəzərdə tutulmuş məlumatlar;

73.7.3. media subyektinin VÖEN-i;

73.7.4. media subyektinin idarəetmə orqanının rəhbərinin adı, soyadı, atasının adı, yaşadığı yer, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi və verilmə tarixi, əlaqə məlumatları;

73.7.5. məsul redaktorun adı, soyadı, atasının adı, yaşadığı yer, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi və verilmə tarixi, əlaqə məlumatları;

73.7.6. media subyektində işləyən jurnalistlərin siyahısı (adı, soyadı, atasının adı, yaşadığı yer, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi və verilmə tarixi, əlaqə məlumatları);

73.7.7. çap mediası subyektinin dövriyyəsi və birdəfəlik tirajı, məzmunu haqqında məlumat;

73.7.8. onlayn media subyektinin domen adının sahibi haqqında məlumat;

73.7.9. media subyektinin və (və ya) onun redaksiyasının (redaksiyalarının) ərazi kateqoriyası;

73.7.10. audiovizual media subyektlərinin və (və ya) onların redaksiyasının (redaksiyalarının) janrı, yayım üsulu və növü;

73.7.11. audiovizual media subyektlərinin lisenziyası haqqında məlumatlar;

73.7.12. informasiya agentliklərinin digər media subyektləri ilə informasiya verilməsi (əldə edilməsi) haqqında bağladığı müqavilələr barədə məlumatlar;

73.7.13. jurnalistin adı, soyadı, atasının adı, yaşadığı yer, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi və verilmə tarixi, əlaqə məlumatları;

73.7.14. verilmiş (o cümlədən olduğu halda əvvəllər verilmiş) jurnalist vəsiqəsi haqqında məlumat;

73.7.15. jurnalistin əmək və ya mülki hüquq müqaviləsi, əmək fəaliyyəti haqqında ümumi məlumat;

73.7.16. fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında mülki hüquq müqaviləsi ilə işləyən jurnalistin VÖEN-i;

73.7.17. media subyektinin idarəetmə orqanının rəhbərinin, jurnalistin ali təhsili haqqında məlumat;

73.7.18. təsisçi (iştirakçı) fiziki şəxs olduqda, onun (onların), media subyektinin idarəetmə orqanının rəhbərinin və jurnalistin məhkumluğunun olub-olmaması haqqında məlumat.

73.8. Media Reyestrinə daxil edilmiş media subyektinə forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiqlənmiş Media Reyestri şəhadətnaməsi verilir.

73.9. Media subyektlərinin və jurnalistlərin siyahısı istisna olmaqla, Media Reyestrinə daxil edilmiş digər məlumatlar ictimaiyyət üçün açıq deyildir.

Maddə 74. Media Reyestrinə daxil edilmək üçün tələblər

74.1. Media Reyestrinə media subyekti kimi daxil edilmək üçün müraciət edən şəxslər aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

74.1.1. bu Qanunun 26.1–26.5-ci, 26.8-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş tələblərə (bu Qanunun 69.2-ci maddəsi nəzərə alınmaqla) uyğun olmalıdır;

74.1.2. fəaliyyəti davamlı olmalıdır (müraciət tarixinə qədər media sahəsində fəaliyyət göstərmiş media subyektləri istisna olmaqla);

74.1.3. fəaliyyəti bu Qanunun 13.1-ci və 13.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olmalıdır;

74.1.4. hüquqi şəxs olduqda, hüquqi şəxslərin dövlət reyestrində qeydiyyatda alınmış olmalıdır;

74.1.5. fiziki şəxs olduqda, fərdi sahibkar kimi vergi uçotuna alınmış olmalıdır;

74.1.6. Media Reyestrində olan digər media subyektlərinin redaksiyalarının loqotipləri (emblemləri) ilə eyni və ya oxşar olmamalıdır.

74.2. Media Reyestrinə daxil edilmək üçün müraciət etmiş jurnalistlər aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

74.2.1. ali təhsili olmalıdır;

74.2.2. fəaliyyət qabiliyyətli olmalıdır;

74.2.3. ağır və ya xüsusilə ağır cinayətlərə, habelə ictimai mənəviyyət əleyhinə olan cinayətlərə görə əvvəllər məhkum edilməmiş olmalıdır;

74.2.4. məhkumluğu ödənilmiş və ya götürülmüş olmalıdır;

74.2.5. media subyekti ilə əmək müqaviləsi olmalıdır (fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında işləyən jurnalistlərin azı bir media subyekti ilə mülki hüquqi müqaviləsi olmalıdır);

74.2.6. işlədiyi media subyekti Media Reyestrinə daxil edilmiş olmalıdır;

74.2.7. işlədiyi media subyekti davamlı fəaliyyət göstərməlidir (müraciət tarixinə qədər fəaliyyət göstərmiş media subyektləri istisna olmaqla);

74.2.8. jurnalistlərin fəaliyyəti bu Qanunun 13.1-ci və 13.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olmalıdır;

74.2.9. işlədiyi çap mediası subyektinin fəaliyyətində yaranmış fasilə bu Qanunun 59.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətdən artıq olmamalıdır;

74.2.10. jurnalistika sahəsi üzrə 3 (üç) ildən az olmayaraq iş stajı olmalı və ya elmi və pedaqoji təhsil müəssisələrində jurnalistika sahəsində 3 (üç) ildən az olmayan müddətdə fəaliyyət göstərməlidir;

74.2.11. jurnalist kimi fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində peşə etikası (etik davranış) qaydalarına riayət etməlidir;

74.2.12. fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında mülki hüquq müqaviləsi ilə işləyən jurnalist fərdi sahibkar kimi vergi uçotuna alınmış olmalıdır.

74.3. Media Reyestrinə daxil edilmək üçün müraciət etmiş şəxslər bu Qanunun 74.1-ci maddəsinin, jurnalistlər isə bu Qanunun 74.2-ci maddəsinin tələblərinə cavab vermədikdə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən onların Media Reyestrinə daxil edilməsindən imtina edilir.

74.4. Bu Qanunun 54.7-ci və 55.8-ci maddələrinə uyğun olaraq təqdim olunmuş məlumatlar əsasında audiovizual media subyektləri birbaşa Media Reyestrinə daxil edilirlər.

Maddə 75. Media Reyestrindən çıxarılma

75.1. Media Reyestrinə daxil edilmiş media subyektləri aşağıdakı hallarda Media Reyestrindən çıxarılır:

75.1.1. media subyektinin ərizəsi olduqda;

75.1.2. hüquqi şəxs olan media subyektini ləğv edildikdə;

75.1.3. məhkəmənin qərarı ilə media subyektinin fəaliyyətinə xitam verildikdə;

75.1.4. fiziki şəxs olan media subyektini öldürdükə və ya qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı ilə ölmüş və ya itkin düşmüş elan edildikdə;

75.1.5. bu Qanunun 26.1–26.5-ci (bu Qanunun 69.2-ci maddəsi nəzərə alınmaqla) və 74.1.5-ci maddələrinin tələblərinə cavab vermədiyi aşkar edildikdə;

75.1.6. çap mediası subyektini tərəfindən bu Qanunun 59.7-ci maddəsinin, onlayn media subyektini (redaksiyaları) tərəfindən isə bu Qanunun 60.5-ci maddəsinin tələbləri pozulduqda;

75.1.7. Media Reyestrinə daxil edilmiş çap mediası və ya onlayn media subyektinin reyestr məlumatlarında dəyişiklik edildikdə, dəyişiklik baş verdiyi tarixdən 14 (on dörd) iş günü ərzində bu məlumatlar müvafiq təsdiqedicini sənədlərlə birlikdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) təqdim edilmədikdə;

75.1.8. audiovizual media subyektinin lisenziyası ləğv edildikdə.

75.2. Media subyektini Media Reyestrindən çıxarıldıqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) veb-saytında bu barədə məlumat yerləşdirilir.

75.3. Media Reyestrinə daxil edilmiş jurnalistlər aşağıdakı hallarda Media Reyestrindən çıxarılır:

75.3.1. jurnalistin ərizəsi olduqda;

75.3.2. bu Qanunun 74.2-ci maddəsinin tələblərinə cavab vermədiyi aşkar edildikdə;

75.3.3. ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə məsuliyyətə cəlb edildikdə;

75.3.4. öldürdükə və ya qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı ilə ölmüş və ya itkin düşmüş elan edildikdə;

75.3.5. yayımladığı informasiyanın bu Qanunun 14-cü maddəsinin tələblərinə cavab verməməsi halları ilə ərzində 3 (üç) dəfə aşkar edildikdə;

75.3.6. işlədiyi media subyektini, yaxud fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında işlədiyi yeganə media subyektini Media Reyestrindən çıxarıldıqda;

75.3.7. fərdi olaraq müəllif hüquqları əsasında mülki hüquq müqaviləsi ilə işləyən jurnalist verə uçotundan çıxarıldıqda və ya sahibkarlıq fəaliyyəti dayandırıldıqda.

75.4. Jurnalist Media Reyestrindən çıxarıldıqda onun jurnalist vəsiqəsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən ləğv edilir və bu barədə onun veb-saytında məlumat yerləşdirilir.

75.5. Bu Qanunun 58.3-cü maddəsinə uyğun olaraq təqdim olunmuş məlumatlar əsasında audiovizual media subyektləri birbaşa Media Reyestrindən çıxarılır.

Maddə 76. Media sahəsində fəaliyyət göstərən şəxslər üçün güzəştlər və imtiyazlar

76.1. Media Reyestrinə daxil edilmiş şəxslər üçün aşağıdakı güzəşt və imtiyazlar müəyyən edilmişdir:

76.1.1. media subyektlərinə dövlət orqanları (qurumları) tərəfindən rəsmi elan və sosial reklamların sifarişi;

76.1.2. media subyektlərinin işçilərinin və jurnalistlərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təşkil edilən təlimlərdə ödənişsiz və ya güzəştli əsaslarla iştirakı;

76.1.3. müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təşkil edilən dövlət və cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən məsələlər üzrə layihələrdə iştirakı;

76.1.4. maliyyə xarakterli güzəşt və imtiyazlardan (güzəştli kreditlərdən yararlanmaq daxil olmaqla) istifadə;

76.1.5. sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və maddi təminatının yaxşılaşdırılması ilə bağlı güzəştlərdən yararlanma.

9-cu fəsil**Yekun müddəalar****Maddə 77. Bu Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət**

77.1. Bu Qanunun tələblərinin pozulmasında təqsirli olan şəxslər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, İnzibati Xətalar Məcəlləsi və Cinayət Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş hallarda məsuliyyət daşıyırlar.

77.2. Mediada yayılmış həqiqətə uyğun olmayan məlumata görə redaksiya, eləcə də jurnalist aşağıdakı hallarda məsuliyyət daşımır:

77.2.1. həmin məlumat dövlət orqanlarının (qurumlarının) vəzifəli şəxsləri və ya onların mətbuat xidmətləri tərəfindən rəsmi yayılmışdırsa;

77.2.2. həmin məlumat informasiya agentliklərindən və ya idarə, müəssisə, təşkilat, siyasi partiya və qeyri-hökumət təşkilatlarının mətbuat xidmətləri tərəfindən yayılmışdırsa;

77.2.3. həmin məlumat Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarının, dövlət orqanlarının (qurumlarının), bələdiyyələrin, idarə, müəssisə, təşkilat və qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələrinin, habelə vəzifəli şəxslərin rəsmi çıxışlarında olduğu kimi təkrar edilmişdirsə;

77.2.4. həmin məlumat canlı yayımla efiirə gedən çıxışlarda səsləndirilmişdirsə.

Maddə 78. Keçid müddəalar

78.1. Bu Qanun qüvvəyə mindiyi tarixdən 6 (altı) ay ərzində bu Qanunun 52.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş sənədlər kağız və ya elektron formada təqdim edildikdən sonra Şura tərəfindən bu Qanun qüvvəyə minənədək fəaliyyət göstərən teleradio yayımı sahəsində lisenziya sahiblərinə aşağıdakı lisenziyalar ödənişsiz əsaslarla verilir:

78.1.1. ümumölkə televiziya və radio yayımçılarının – ümumölkə yerüstü televiziya yayımçısı və ümumölkə yerüstü radio yayımçısı lisenziyası;

78.1.2. regional televiziya və radio yayımçılarının – regional yerüstü televiziya yayımçısı və regional yerüstü radio yayımçısı lisenziyası;

78.1.3. kabel yayımçılarının istifadə etdikləri yayım üsullarından (kabel, İPTV, OTT, mobil TV və peyklə kodlanmış yayım siqnalları) asılı olaraq – sadə platforma operatoru lisenziyası və universal platforma operatoru lisenziyası;

78.1.4. radiotezliklərdən istifadə etməklə fəaliyyət göstərən kabel yayımçılarının – multipleks operatoru lisenziyası;

78.1.5. peyk yayımçılarının – peyk yayımı həyata keçirən platforma yayımçısı lisenziyası.

78.2. Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal radio yayımına tam keçid təmin olunanədək fəaliyyət göstərən ümumölkə və regional radio yayımçıları infrastruktur və ya multipleks operato-

runun retranslyasiya funksiyasını həyata keçirə bilirlər.

78.3. Bu Qanun qüvvəyə minənədək fəaliyyət göstərən çap mediası və onlayn media subyektləri bu Qanunda nəzərdə tutulmuş Media Reyestri formalaşdığı tarixdən 6 (altı) ay müddətində bu Qanunun 73.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) müraciət etməlidir.

78.4. Bu Qanunun 48.3-cü maddəsi Şuranın bu Qanun qüvvəyə mindikdən sonra təyin edilmiş üzvlərinə şamil olunur.

78.5. Bu Qanunun 26.3.1-ci və 74.2.3-cü maddələri bu Qanun qüvvəyə mindikdən sonra yaranan hallara şamil olunur.

78.6. Bu Qanun qüvvəyə mindiyi gündən “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000, № 2, maddə 82; 2001, № 12, maddə 736; 2002, № 3, maddə 116, № 5, maddə 245; 2004, № 2, maddələr 57, 58; 2005, № 4, maddə 278; 2007, № 8, maddə 752, № 11, maddə 1079; 2009, № 4, maddə 212, № 8, maddə 611; 2010, № 3, maddə 172; 2015, № 2, maddə 82, № 11, maddələr 1258, 1292; 2016, № 1, maddə 40, № 5, maddə 837, № 12, maddə 1986; 2017, № 12 (I kitab), maddə 2254; 2018, № 1, maddə 16, № 5, maddə 891, № 6, maddə 1166; 2019, № 3, maddə 376, № 12, maddə 1882; 2020, № 6, maddə 671) və “Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002, № 10, maddə 583; 2004, № 1, maddə 10; 2005, № 4, maddə 278, № 6, maddə 469; 2006, № 11, maddə 932, № 12, maddə 1005; 2007, № 6, maddə 560, № 8, maddə 749, № 11, maddə 1053; 2009, № 6, maddə 394; 2010, № 7, maddə 600; 2011, № 2, maddə 70; 2015, № 4, maddə 354; 2016, № 12, maddə 1987; 2018, № 2, maddə 153, № 6, maddə 1167, № 12 (I kitab), maddə 2477; 2019, № 12, maddə 1882; 2020, № 6, maddələr 671, 673) ləğv edilir.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 dekabr 2021-ci il

№ 471-VIQ

Azərbaycan Respublikasında rəqəmsallaşma, innovasiya, yüksək texnologiyalar və rabitə sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, rəqəmsallaşdırılmanın və innovasiyaların tətbiqinin genişləndirilməsinin, radiospektr idarəçiliyinin, rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafının, tənzimləmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinin və sağlam rəqəbat mühitinin formalaşdırılmasının, beləliklə də qeyd olunan sahələrdə keyfiyyətin artırılmasının, innovativliyin, investisiya cəlbediciliyinin və istehlakçıların maraqlarının qorunmasının təmin edilməsi məqsədilə **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi adlandırılın.

2. Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin (bundan sonra – Nazirlik) tabeliyində aşağıdakı publik hüquqi şəxslər yaradılsın:

2.1. İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları Agentliyi;

2.2. Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyindəki “Milli Nüvə Tədqiqatları Mərkəzi” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin, Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyindəki İnnovasiyalar Agentliyi publik hüquqi şəxsin və Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin nəzdindəki Yüksək Texnologiyalar üzrə Tədqiqat Mərkəzinin birləşmə formasında yenidən təşkili yolu ilə İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi.

3. Müəyyən edilsin ki:

3.1. İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları Agentliyi informasiya kommunikasiya texnologiyaları və rabitə sahəsində sertifikatlaşdırmanı, uçotu, tənzimləməni və nəzarəti (keyfiyyətə nəzarət daxil olmaqla), o cümlədən telekommunikasiya operatorları arasında qarşılıqlı arabağlantı münasibətlərinin tənzimlənməsini və radiospektr idarəçiliyini həyata keçirən publik hüquqi şəxsdir;

3.2. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi rəqəmsal transformasiya sahəsində fəaliyyətin təşkilini, əlaqələndirilməsini, həyata keçirilməsini (o cümlədən nəzarət və tənzimləməni) təmin edən, yüksək texnologiyalar, nüvə elmləri, nüvə texnologiyaları və nüvə energetikası sahəsində kompleks tədbirləri, elmi, elmi-texniki, innovasiya fəaliyyətini və müvafiq sınaq təcrübələrini həyata keçirən, fiziki və hüquqi şəxslərə müasir texnologiyaların və texnoloji həllərin əldə olunmasında yardım göstərən, innovasiya yönümlü elmi tədqiqatları və innovativ layihələri (o cümlədən startapları) təşviq edən, onlara maliyyə dəstəyi verən və innovasiya təşəbbüskarlığını təbliğ edən publik hüquqi şəxsdir;

3.3. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi bu Fərmanın 2.2-ci bəndində göstərilən qurumların hüquqi varisidir, həmin qurumların hüquq və öhdəlikləri, habelə əmlakı Agentliyə keçir;

3.4. bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə yaradılan publik hüquqi şəxslərin fəaliyyətinə ümumi rəhbərliyi və nəzarəti həyata keçirmək üçün 3 (üç) üzvdən – sədr və onun 2 (iki) müavinindən ibarət İdarə Heyəti yaradılsın;

3.5. bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə yaradılan publik hüquqi şəxslərin İdarə Heyətinin sədrini və müavinlərini Azərbaycan Respublikasının rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edir;

3.6. bu Fərmanın 5.7-ci bəndi nəzərə alınmaqla, İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları Agentliyinin saxlanması və fəaliyyətinin təmin edilməsi dövlət büdcəsinin vəsaiti, habelə fəaliyyətindən əldə edilən gəlir və qanunla qadağan edilməyən digər mənbələr hesabına həyata keçirilir;

3.7. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyinin saxlanması və fəaliyyətinin təmin edilməsi dövlət büdcəsinin vəsaiti, habelə fəaliyyətindən əldə edilən gəlir və qanunla qadağan

edilməyən digər mənbələr hesabına həyata keçirilir.

4. Bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə yaradılan publik hüquqi şəxslərin təsisçisinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi aşağıdakılara həvalə edilsin:

4.1. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə:

4.1.1. nizamnaməsinin təsdiqi və nizamnamə fondunun miqdarının müəyyən edilməsi, onlarda dəyişiklik edilməsi;

4.1.2. idarəetmə orqanlarının yaradılması;

4.1.3. yenidən təşkili və ləğvi;

4.2. Nazirliyə:

4.2.1. bu Fərmanın 4.1-ci bəndində qeyd edilənlər istisna olmaqla, "Publik hüquqi şəxslər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.2-ci maddəsində publik hüquqi şəxsin təsisçisinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər məsələlərin həlli.

5. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

5.1. bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə yaradılan publik hüquqi şəxslərin nizamnamələrinin layihəsini və nizamnamə fondunun miqdarı barədə təkliflərini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.2. bu Fərmanın 2-ci hissəsində nəzərdə tutulan publik hüquqi şəxslərin yaradılması, habelə rəqəmsallaşma, innovasiyalar, yüksək texnologiyalar və rabitə sahələrinin inkişafı ilə əlaqədar normativ hüquqi aktların layihələrini üç ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.3. "Dövlət informasiya ehtiyatlarının və sistemlərinin Nümunəvi Əsasnaməsi"nin layihəsini üç ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.4. dövlət informasiya ehtiyatlarının və sistemlərinin bu Fərmanın 5.3-cü bəndində nəzərdə tutulan Nümunəvi Əsasnaməyə uyğunlaşdırılması məqsədilə altı ay müddətində zəruri tədbirlər görsün;

5.5. Nazirliyin təklifləri nəzərə alınmaqla, sabit genişzolaqlı şəbəkədən istifadə sahəsində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinin iş-tirakının Azərbaycan Respublikasının regionları

üzrə genişləndirilməsi və istehlakçıların genişzolaqlı internetlə təmin olunması istiqamətində zəruri tədbirlər görsün;

5.6. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi dövlət qeydiyyatına alındığı gündən bir ay müddətində bu Fərmanın 2.2-ci bəndində göstərilən qurumların balansında olan əmlakın Agentliyin balansına verilməsi üçün tədbirlər görsün;

5.7. İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları Agentliyinin 2021-ci ildə saxlanılması xərclərinin dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər görsün;

5.8. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyinin 2021-ci ildə saxlanılması xərclərinin bu Fərmanın 2.2-ci bəndində göstərilən qurumlar üçün cari ildə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş vəsait çərçivəsində maliyyələşdirilməsi, növbəti illərdə isə dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş xərclərində ayrıca sətirlə nəzərdə tutulması ilə bağlı tədbirlər görsün;

5.9. dövlət qeydiyyatına alındığı gündən bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə yaradılan publik hüquqi şəxslərin maddi-texniki təminat məsələlərini bir ay müddətində həll etsin;

5.10. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

6. Nazirlik:

6.1. bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə yaradılan publik hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatına alınması üçün onların nizamnamələri təsdiq edildikdən sonra 3 (üç) gün müddətində "Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görsün;

6.2. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

7. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi "Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatına alındığı gündən, bu Fərmanın 2.2-ci bəndində göstərilən qurumlar öz fəaliyyətini davam etdirsinlər.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 11 oktyabr 2021-ci il

Dəniz nəqliyyatı sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, dəniz nəqliyyatı sahəsində idarəetmə, tənzimləmə, nəzarət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, bu sahədə, habelə Azərbaycan Respublikasının dəniz limanlarında fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi istiqamətində həyata keçirilən işin optimallaşdırılması və rəqabətədavamlı dəniz nəqliyyatı sahəsinin formalaşdırılması məqsədilə **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Dəniz Agentliyinin, habelə Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Dəniz Agentliyinin tabeliyində Dəniz Üzgüçülüynün Təhlükəsizliyi Mərkəzi, eləcə də Nəqliyyat və Texniki-Təminat İdarəsi publik hüquqi şəxslərin əsasında Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin (bundan sonra – Nazirlik) tabeliyində “Dövlət Dəniz və Liman Agentliyi” publik hüquqi şəxs yaradılsın.

2. “Dövlət Dəniz və Liman Agentliyinin Nizamnaməsi” təsdiq edilsin (əlavə olunur).

3. Müəyyən edilsin ki:

3.1. Dövlət Dəniz və Liman Agentliyi (bundan sonra – Agentlik) Azərbaycan Respublikasının ərazisində dəniz nəqliyyatı sahəsində dövlət siyasətinin formalaşmasında, həyata keçirilməsində və inkişafında iştirak edən, bu sahədə tənzimləməni və nəzarəti həyata keçirən, dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi, dənizdə insan həyatının və sağlamlığının qorunması, dəniz ətraf mühitinin mühafizəsi, habelə dənizçilərin hazırlanması sahəsində tədbirlər görən, dəniz limanlarında fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsində iştirak edən və dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi ilə bağlı xidmətlər (navi-

qasiya və mayak, bələdçi, kanal, lövbər və gəmi yığımı) göstərən publik hüquqi şəxsdir;

3.2. Agentlik bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən qurumların hüquqi varisidir, onların hüquq və öhdəlikləri, habelə əmlakı Agentliyə keçir;

3.3. Agentliyin fəaliyyətinin təşkili və təmin edilməsi xərcləri dövlət büdcəsinin vəsaiti, fəaliyyətindən əldə olunan vəsait və qanunla qadağan edilməyən digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir;

3.4. Agentliyin fəaliyyətinə ümumi rəhbərliyi və nəzarəti həyata keçirmək üçün 4 (dörd) üzvdən – sədr və onun 3 (üç) müavinindən ibarət İdarə Heyəti yaradılır.

4. Agentliyin təsisçisinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi aşağıdakılara həvalə edilsin:

4.1. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə:

4.1.1. Agentliyin nizamnaməsinin təsdiq olunması və nizamnamə fondunun miqdarının müəyyən edilməsi, onların dəyişdirilməsi;

4.1.2. Agentliyin idarəetmə orqanlarının yaradılması;

4.1.3. Agentliyin İdarə Heyəti sədrinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi;

4.1.4. Agentliyin yenidən təşkili və ləğvi;

4.2. Nazirliyə:

4.2.1. bu Fərmanın 4.1-ci bəndində qeyd edilənlər istisna olmaqla, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.2-ci maddəsində publik hüquqi şəxsin təsisçisinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər məsələlərin həlli.

5. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

5.1. Agentliyin yaradılması, habelə dəniz nəqliyyatı sahəsində normativ hüquqi aktların

təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar təkliflərini üç ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.2. Agentlik dövlət qeydiyyatına alındığı gündən bir ay müddətində bu Fərmanın 1-ci hissəsində nəzərdə tutulan qurumların balansdakı əmlakın Agentliyin balansına verilməsini təmin etsin;

5.3. Agentliyin 2021-ci ildə saxlanılması xərclərinin bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən qurumlar üçün cari ildə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş vəsait çərçivəsində maliyyələşdirilməsi, növbəti illərdə isə dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş xərclərində ayrıca sətirlə nəzərdə tutulması ilə bağlı tədbirlər görsün;

5.4. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

6. Nazirlik:

6.1. Agentliyin dövlət qeydiyyatına alınması üçün bu Fərman qüvvəyə mindiyi tarixdən 3 (üç) gün müddətində “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq tədbirlər görsün;

6.2. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 oktyabr 2021-ci il

№1462

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 11 oktyabr nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir

DÖVLƏT DƏNİZ VƏ LİMAN AGENTLIYININ NİZAMNAMƏSİ

1. Ümumi müddəalar

1.1. Dövlət Dəniz və Liman Agentliyi (bundan sonra – Agentlik) Azərbaycan Respublikasının ərazisində dəniz nəqliyyatı sahəsində dövlət siyasətinin formalaşmasında, həyata keçirilməsində və inkişafında iştirak edilməsi, bu sahədə tənzimləmənin və nəzarətin həyata keçirilməsi, dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi, dənizdə insan həyatının və sağlamlığının qorunması, dəniz ətraf mühitinin mühafizəsi, habelə dənizçilərin hazırlanması sahəsində tədbirlərin görülməsi, dəniz limanlarında fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsində iştirak edilməsi və dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi ilə bağlı xidmətlər (naviqasiya və mayak, bələdçi, kanal, lövbər və gəmi yığımı) göstərilməsi sahəsində (bundan sonra

– müvafiq sahə) fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxsdir.

1.2. Agentlik Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin (bundan sonra – Nazirlik) tabeliyində fəaliyyət göstərir.

1.3. Agentlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, bu Nizamnaməni, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin digər fərmanlarını, həmçinin sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, Nazirliyin hüquqi aktlarını və digər normativ hüquqi aktları rəhbər tutur.

1.4. Agentlik öz vəzifələrini yerinə yetirərəkən və hüquqlarını həyata keçirərəkən döv-

lət və yerli özünüidarəetmə orqanları, beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları, digər hüquqi və fiziki şəxslərlə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

1.5. Agentlik ümumdövlət və ictimai əhəmiyyət daşıyan fəaliyyətlə məşğul olur. Agentlik bu Nizamnamədə qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul ola bilər.

1.6. Agentliyin müstəqil balansı, əmlakı, xəzinə və bank hesabları, üzərində Azərbaycan Respublikası Dövlət Gerbinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhürü, müvafiq ştapları və blankları, loqotipi (emblem) və xüsusi bayrağı vardır.

1.7. Agentliyin əqdlər bağlamaq, öz adından əmlak və qeyri-əmlak hüquqları əldə etmək və həyata keçirmək hüququ, həmçinin vəzifələri vardır. Agentlik məhkəmədə iddiaçı və ya cavabdeh qismində çıxış edə bilər.

1.8. Agentliyin işçiləri xüsusi xidməti geyim formasına malikdirlər.

1.9. Agentlik Bakı şəhərində yerləşir.

2. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri

2.1. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

2.1.1. müvafiq sahədə dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

2.1.2. müvafiq sahənin inkişafını təmin etmək;

2.1.3. müvafiq sahədə aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlıq etmək, təkliflərin işlənilib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

2.1.4. müvafiq sahədə Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarına və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı

beynəlxalq müqavilələrə riayət olunmasına nəzarətin həyata keçirilməsi məqsədilə zəruri tədbirlər görmək;

2.1.5. Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında, həmçinin liman akvatoriyasında dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizlik sistemini təşkil etmək və onun fəaliyyətini təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görmək;

2.1.6. Azərbaycan Respublikasının ərazisində liman nəzarətinin və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı altında üzən gəmilərə münasibətdə bayraq nəzarətinin həyata keçirilməsi məqsədilə tədbirlər görmək;

2.1.7. Azərbaycan Respublikasının dəniz limanlarında dövlət nəzarətini həyata keçirmək və limanda nizam-intizamın təmin edilməsi məqsədilə tədbirlər görmək;

2.1.8. Azərbaycan Respublikasının dəniz limanlarının rəqabətqabiliyyətli fəaliyyətinin stimullaşdırılması və onların fəaliyyətinin optimallaşdırılması istiqamətində tədbirlər görmək;

2.1.9. dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi, dənizdə insan həyatının və sağlamlığının qorunması, dəniz ətraf mühitinin mühafizəsi ilə bağlı tədbirlər görmək;

2.1.10. Azərbaycan Respublikasının ərazisində dəniz naviqasiya avadanlıqlarının və qurğularının quraşdırılması, habelə onlara texniki xidmət göstərilməsi üçün tədbirlər görmək;

2.1.11. "Dəniz limanları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi ilə bağlı xidmətlər (naviqasiya və mayak, bələdçi, kanal, lövbər və gəmi yığıcı) göstərmək;

2.1.12. müvafiq sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, habelə göstərilən xidmətlərin

keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə müvafiq tədbirlər görmək, innovativ ideya və layihələri dəstəkləmək;

2.1.13. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərmək.

3. Agentliyin vəzifələri və hüquqları

3.1. Bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq Agentliyin vəzifələri aşağıdakılardır:

3.1.1. müvafiq sahədə normativ hüquqi aktların, inkişaf konsepsiyalarının və məqsədlı proqramların hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

3.1.2. müvafiq sahədə dövlət nəzarətini həyata keçirmək;

3.1.3. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri ilə tənzimlənən və Agentliyin səlahiyyətinə aid olan məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikasının götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin etmək;

3.1.4. “Lisenzialar və icazələr haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa 3 nömrəli əlavə – “Sahibkarlıq fəaliyyətinə verilən icazələrin siyahısı”nın 5 – 7-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş icazələri, habelə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi hallarda ixrac nəzarətinə düşən mallara (işlərə, xidmətlərə, əqli fəaliyyətin nəticələrinə) ixracına, təkrar ixracına, idxalına, təkrar idxalına və tranzitinə icazə vermək, onların dublikatlarını və əlavələrini vermək, həmin icazələri yenidən rəsmiləşdirmək, dayandırmaq, bərpa və ya ləğv etmək, icazə şərtlərinə riayət olunmasına nəzarəti həyata keçirmək;

3.1.5. müvafiq sahədə inzibati xəta əlamətləri aşkar etdikdə, Azərbaycan Respub-

likasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq tədbirlər görmək, cinayət əlamətləri olduqda isə aidiyyəti üzrə məlumat vermək;

3.1.6. Azərbaycan Respublikasının ərazisində liman nəzarətini və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı altında üzən gəmilərə münasibətdə bayraq nəzarətini təmin etmək;

3.1.7. Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında, həmçinin liman akvatoriyasında dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyini təmin etmək (kiçikhəcmli gəmilər istisna olmaqla), o cümlədən dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizlik sistemini təşkil etmək və Azərbaycan Respublikasının ərazisində dəniz üzgüçülüynü qaydalarına nəzarəti təmin etmək;

3.1.8. Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında və açıq dənizdə gəmilərin uzaq məsafədən tanınmasını və izlənməsini Beynəlxalq Dəniz Təşkilatının tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirmək;

3.1.9. Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında, həmçinin liman akvatoriyasında üzən gəmilərin (kiçikhəcmli gəmilər istisna olmaqla) hərəkətini “Dənizdə gəmilərin toqquşmasının qarşısının alınmasına dair 1972-ci il tarixli Beynəlxalq Qaydalar”a uyğun olaraq Hərəkətin Bölünmə Sistemindən istifadə etməklə tənzimləmək;

3.1.10. Azərbaycan Respublikasının ərazisində gəmilərin üzmə rejimini təşkil etmək və həmin rejimə riayət edilməsinə nəzarəti həyata keçirmək, gəmilərin hərəkətini tənzimləmək məqsədilə gəmi sürücülərinə icrası məcburi olan göstərişlər vermək;

3.1.11. gəmilərin hərəkətinin daimi müşahidəsini və gəmilərin təhlükəsiz keçidini təmin etmək, gəmiləri radar vasitəsilə müşayiət etmək;

3.1.12. dəniz yollarında, kanallarda, fəvaterlərdə, lövbər dayanacaqlarında və dəniz üzgüçülüüyü məqsədləri üçün istifadə edilən digər dəniz ərazilərində naviqasiya təminatını həyata keçirmək, Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında Gəmilərin Hərəkətini İdarəetmə Sisteminin (GHİS) və gəmilərin hərəkətini idarəetmə xidmətinin fəaliyyətini təşkil etmək;

3.1.13. gəmilərin hərəkətinin idarə olunmasını, habelə gəmilərin müəyyən etdiyi marşruta, sürətə və ara məsafəsinə riayət olunmasını təmin etmək;

3.1.14. lövbər dayanacaqlarında yerləşdirilməsi üçün gəmilərin mövqeyini müəyyən etmək və onların müşahidəsini təşkil etmək;

3.1.15. gəmilər və limanlar tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında üzmə qaydalarının tələblərinə riayət olunmasını təmin etmək;

3.1.16. Azərbaycan Respublikasının ərazi sularına daxil olan gəmiləri aşkar etmək, onlarla rabitə əlaqəsini yaratmaq, hər bir gəmi haqqında məlumatları toplamaq;

3.1.17. gəmilərin hərəkətinin müasir idarəetmə sistemlərini və rabitə xidmətlərini təşkil etmək, onlara naviqasiya, meteoroloji, əməliyyat və digər məlumatların ötürülməsini təmin etmək;

3.1.18. gəmilərə dənizdə yaranmış təhlükəli vəziyyətlərdən çıxılması üçün məsləhət və tövsiyələr vermək;

3.1.19. texniki nasazlıq səbəbindən və ya pis hava şəraiti ilə əlaqədar dənizdə köməksiz vəziyyətdə olan gəmilərə yedəklə və ya digər yardımçı gəmilərlə kömək göstərilməsini təşkil etmək;

3.1.20. bələdçi xidmətinin fəaliyyətini təşkil etmək, Azərbaycan Respublikasının

ərazi sularında, həmçinin liman akvatoriyasında bələdçi xidməti göstərmək və onun həyata keçirilməsinə nəzarət etmək;

3.1.21. Azərbaycan Respublikasında təsnifat cəmiyyətlərinin fəaliyyət göstərməsinə razılıq vermək və onların fəaliyyətinə nəzarət etmək;

3.1.22. dəniz üzgüçülüüyünün təhlükəsizliyi ilə bağlı xidmətlər (naviqasiya və mayak, bələdçi, kanal, lövbər və gəmi yığıımı) göstərmək və bununla əlaqədar müəyyən olunmuş tariflərə əsasən yığımları toplamaq;

3.1.23. dənizdə batmış üzmə vasitələrinin (əmlakı ilə birlikdə) çıxarılmasını təşkil etmək və onların mühafizə olunması üçün tədbirlər görmək;

3.1.24. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı altında üzən gəmilərin (kiçik-həcmli gəmilər istisna olmaqla) dövlət qeydiyyatını və gəmi reyestrlərini aparmaq, habelə gəmilərdə texniki müayinə aparmaq, gəmilərdən tonnaj yığıımını təmin etmək və gəmi sənədlərini vermək;

3.1.25. gəmilərə və ya inşa edilməkdə olan gəmilərə mülkiyyət hüququnu, gəmilərin və ya inşa edilməkdə olan gəmilərin və onlar üzərində hüquqların ipotekasını dövlət qeydiyyatına almaq və müvafiq sənədlər vermək;

3.1.26. Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən limanlarda və dəniz nəqliyyatı obyektlərində liman kapitanlarının və gəmilərin nəzarət yoxlamasını həyata keçirən müfəttişlərin işini təşkil etmək;

3.1.27. gəmilərin nəzarət yoxlaması və digər yoxlamaların nəticələrinə dair məlumatların mərkəzləşdirilmiş qaydada qeydiyyatının aparılması məqsədilə tədbirlər görmək;

3.1.28. gəmilərin nəzarət yoxlaması zamanı aşkar olunan nöqsanları təhlil etmək və həmin nöqsanların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görmək;

3.1.29. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq konvensiyaların tələblərinə uyğun olaraq gəmi sənədlərini, ixtisas şəhadətnamələrini (diplomları), xüsusi hazırlıq şəhadətnamələrini, habelə onların təsdiqnamələrini, dənizçinin şəxsiyyət sənədlərini və dənizçinin qeyd kitabçalarını vermək və onları yoxlamaq;

3.1.30. dəniz nəqliyyatı sahəsində Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq gəmi jurnallarını, gəmi və liman planlarını yoxlamaq, habelə onları təsdiq etmək;

3.1.31. gəmilərə çağırış siqnallarının, gəmi radiostansiyasının fərdi çağırış nömrələrinin və gəmi peyk rabitə stansiyasının identifikasiya nömrələri də daxil olmaqla müvafiq sənədlərin verilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.1.32. Agentlik tərəfindən verilən sənədlər itirildikdə, zədələndikdə və ya yararsız hala düşdükdə onların dublikatını vermək;

3.1.33. müvafiq sahəyə aid obyektlərdə (limanlar, yükəşirə terminalları, yanalma körpüləri, dəniz əməliyyatları bazaları, hidrotexniki qurğular da daxil olmaqla) qəza hallarını araşdırmaq və onların qeydiyyatını aparmaq;

3.1.34. dəniz yollarının naviqasiya-hidroqrafik təminatını həyata keçirmək;

3.1.35. gəmilərin konstruksiyasında dəyişikliklərlə, gəmidə aparılan modifikasiya, layihələndirmə və təmir işləri ilə bağlı layihələrə razılıq vermək;

3.1.36. gəmilərin təsnifat sənədlərinin və tərsənə təmiri müddətini artırmaq, habelə

dəniz nəqliyyatı sahəsində Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin tələblərindən istisnanın verilməsi məqsədilə tədbirlər görmək;

3.1.37. dəniz yollarını, habelə naviqasiya avadanlıqlarının və qurğularının quraşdırılması yerlərini müəyyən etmək, onların quraşdırılmasını və istismara hazır vəziyyətə gətirilməsini, habelə onlara texniki xidmət göstərilməsini təmin etmək;

3.1.38. dəniz yollarında, kanallarda, fərvatlərdə, lövbər dayanacaqlarında və dəniz üzgüçülüüyü məqsədləri üçün istifadə edilən digər dəniz ərazilərində dərinliyin yoxlanılması və dib dərinləşdirmə işlərinin icrası məqsədilə tədbirlər görmək;

3.1.39. dəniz nəqliyyatı sahəsinə aid olan obyektləri, gəmiləri, texniki gəmi avadanlıqlarını və digər qurğuları Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları ilə müəyyən edilmiş tikinti, istismar, təmir və təchizat tələblərinə və dəniz nəqliyyatı sahəsində beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq qiymətləndirmək;

3.1.40. müvafiq sahəyə aid olan obyektlərin (limanlar, yükəşirə terminalları, yanalma körpüləri, dəniz əməliyyatları bazaları, hidrotexniki qurğular da daxil olmaqla) inşasının, yenidən qurulmasının və texniki baxımdan müasirləşdirilməsinin texniki göstəricilərini yoxlamaq və rəy vermək, habelə Nazirliklə razılaşdırmaqla limanda inşaat işlərinin, hidrotexniki və digər işlərin görülməsinə razılıq vermək;

3.1.41. dəniz üzgüçülüüyünün təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və gəmilərin dayanması üçün nəzərdə tutulmuş mühəndis-texniki qurğuları yoxlamaq və onların uçotunu aparmaq;

3.1.42. limanların dövlət reyestrinin aparılmasını təmin etmək;

3.1.43. limanların fəaliyyətə başlamağa hazırlıq səviyyəsini yoxlamaq;

3.1.44. limanların müvəqqəti bağlı elan edilməsinə dair qərar qəbul etmək;

3.1.45. limanların bağlı elan edilməsinə dair Nazirliyə vəsatət vermək;

3.1.46. limanlarda və yanalma körpülərində dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi, dənizdə insan həyatının və sağlamlığının qorunması, dəniz ətraf mühitinin mühafizəsi ilə bağlı tədbirlər görmək, icrası məcburi olan göstərişlər vermək;

3.1.47. gəmilərdə və limanlarda “Gəmi və Liman Vasitələrinin Mühafizəsi haqqında Beynəlxalq Məcəllə”yə uyğun olaraq yoxlamalar aparmaq və həmin Məcəllədə nəzərdə tutulmuş sənədlərin verilməsini təmin etmək;

3.1.48. gəmilərdə və dənizçilik şirkətlərində “Əmniyyətli İdarəetmə haqqında Beynəlxalq Məcəllə”yə uyğun olaraq yoxlamalar aparmaq və həmin Məcəllədə nəzərdə tutulmuş sənədlərin verilməsini təmin etmək;

3.1.49. limanlarda asayişin qorunması, qanunsuz müdaxilə aktlarının aşkara çıxarılması və onların qarşısının alınması, habelə liman hidrotexniki qurğularının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər görmək;

3.1.50. limanlarda və dəniz nəqliyyatı obyektlərində gəmi tullantılarının qəbulu qurğularının adekvatlığını qiymətləndirmək;

3.1.51. liman akvatoriyasında radiorabitə vasitələri ilə danışıqlar aparılmasını təşkil etmək;

3.1.52. Agentliyin balansında olan dəniz nəqliyyatı vasitələri üçün yanacaq və ehtiyat hissələrinin alınmasını təşkil etmək, habelə

onları yanacaq və ehtiyat hissələri ilə təmin etmək;

3.1.53. mülkiyyət növündən və milli mənsubiyyətindən (Dövlət bayrağından) asılı olmayaraq, gəmilərdən və obyektlərdən neft və neft məhsullarının, eləcə də digər zərərli maddələrin dənizə axıdılmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər görmək, habelə onların dağılmasının nəticələrinin aradan qaldırılmasında iştirak etmək;

3.1.54. Xəzər dənizinin Azərbaycan Respublikasına məxsus sektorunda qəzaya uğramış insanların axtarışı və xilas edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının, eləcə də xarici dövlətlərin axtarış və xilasətmə işlərinə məsul olan dəniz və aviasiya qəza-xilasətmə xidmətlərinin həyata keçirdiyi zəruri tədbirlərdə iştirak etmək;

3.1.55. qəza-xilasətmə, dib dərinləşdirmə, yedək əməliyyatları zamanı koordinasiyanı təşkil etmək;

3.1.56. gəmilərin bələdçi ilə keçirilməsinin məcburi rayonlarını müəyyən etmək;

3.1.57. gəmi və dəniz nəqliyyatının digər obyektləri ilə kriptografik rabitənin təşkilində iştirak etmək;

3.1.58. ixrac neft və boru kəmərlərinin və onların infrastruktur obyektlərinin, sualtı kabellərin təhlükəsizliyinin təmin olunmasında iştirak etmək;

3.1.59. “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada malları satın almaq, habelə xidmətlər göstərilməsi üzrə sifarişləri həyata keçirmək;

3.1.60. su nəqliyyatı vasitələri sərnişinlərinin fərdi qəza sığortası ilə bağlı “İcbari sığortalar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq icbari qaydada sığortalanmasına nəzarət etmək;

3.1.61. dövlət orqanlarının (qurumlarının), yerli özünüidarəetmə orqanlarının, hüquqi və fiziki şəxslərin müvafiq sahə üzrə fəaliyyətini əlaqələndirmək;

3.1.62. fəaliyyət istiqamətləri üzrə elektron xidmətləri “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi və elektron hökumətlə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 12 sentyabr tarixli 263 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq təşkil etmək;

3.1.63. Agentliyin fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan müraciətlərə “Vətəndaşların müraciətləri haqqında”, “İnzibati icraat haqqında” və “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq baxmaq və qanunla müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.1.64. kargüzarlığı və vətəndaşların qəbulunu müvafiq normativ hüquqi aktların tələblərinə uyğun təşkil etmək, Agentliyin əməkdaşlarının əlavə təhsili və peşəkarlığının yüksəldilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.1.65. öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daim yenilənməsini təmin etmək;

3.1.66. Agentliyə ayrılan büdcə vəsaitindən, kredit, qrant və digər maliyyə vəsaitindən təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunmasını təmin etmək;

3.1.67. dövlət və kommərsiya sirtinin, habelə məxfilik rejiminin qorunması üçün tədbirlər görmək;

3.1.68. Agentliyin informasiya təminatını təşkil etmək və onun təhlükəsizliyini təmin etmək;

3.1.69. Agentliyin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

3.1.70. qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni nəzərə almaqla, müvafiq sahədə elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqini təmin etmək;

3.1.71. müvafiq sahədə peşəkar mütəxəssislərin hazırlanması və tədris proqramlarının tərtibi ilə bağlı təkliflər vermək və onların həyata keçirilməsində iştirak etmək;

3.1.72. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

3.2. Öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün Agentliyin aşağıdakı hüquqları vardır:

3.2.1. müvafiq sahədə normativ hüquqi aktın layihəsinin qəbul olunması, aktda dəyişikliklər edilməsi, aktın şərh edilməsi, qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi haqqında Nazirliyə təkliflər vermək;

3.2.2. müvafiq sahədə beynəlxalq müqavilələrə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxması barədə Nazirliyə təkliflər vermək;

3.2.3. beynəlxalq təcrübənin tətbiqi imkanlarının araşdırılması məqsədilə beynəlxalq təşkilatlarla, xarici dövlətlərin aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlıq etmək, xarici dövlətlərin müvafiq təcrübəsini öyrənmək;

3.2.4. müvafiq sahədə yoxlamalar aparmaq, icrası məcburi olan göstərişlər vermək və bundan irəli gələn digər tədbirlər görmək;

3.2.5. dənizçilik sahəsində xidmətlərə və ya hüquqi hərəkətlərə görə “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada və məbləğdə dövlət rüsumu tutmaq;

3.2.6. dənizçilik sahəsində xidmətlərə və ya hüquqi hərəkətlərə görə tutulan dövlət rüsumunun “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilən hissəsini əldə etmək;

3.2.7. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının ərazisində mülkiyyət növündən və milli mənsubiyyətindən (Dövlət bayrağından) asılı olmayaraq bütün dəniz gəmilərinə, liman və digər dəniz nəqliyyatı obyektlərinə maneəsiz daxil olmaq;

3.2.8. gəmi heyəti üzvlərinə verilmiş şəhadətnamələri (diplomları) və onların təsdiqnamələrini ləğv etmək və ya onların qüvvədə olmasını dayandırmaq;

3.2.9. xarici dövlətin bayrağı altında üzən gəmilər vasitəsilə kabotaja icazə verilməsi məsələlərini həll etmək;

3.2.10. sahil zonasının çirkləndirilməsinə dair tələblərin pozulması ilə bağlı tədbirlər görmək;

3.2.11. dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında hərəkət edən gəmini dayandırmaq və yaxud onu təyin olunmuş yerə istiqamətləndirmək;

3.2.12. müvafiq sahədə müqavilə əsasında ödənişli əsaslarla hazırlıq kursları, gəmi agenti kursları, təlimlər təşkil etmək;

3.2.13. dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi, dənizdə insan həyatının və sağlamlığının qorunması, dəniz ətraf mühitinin mühafizəsi ilə əlaqədar gəminin limana daxil olmasını və ya limandan çıxmasını qadağan etmək;

3.2.14. dəniz və digər nəqliyyat növləri arasında nəqliyyat qovşaqlarında yük sahibləri ilə, operatorlarla, ekspeditorlarla, digər hüquqi

şəxslərlə qarşılıqlı münasibətlərin təkmilləşdirilməsinə dair aidiyyəti üzrə təkliflər vermək;

3.2.15. fəaliyyət istiqamətləri ilə bağlı hüquqi və fiziki şəxslərlə müqavilələr bağlamaq, onların yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək;

3.2.16. Azərbaycan Respublikasının ərazisində mövcud dəniz naviqasiya avadanlıqlarının və qurğularının yenilənməsi ilə bağlı layihələr hazırlamaq və Nazirliyə təqdim etmək;

3.2.17. Agentliyin maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirlər görmək, habelə bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrin icrasının təmin olunması məqsədilə zəruri dəniz nəqliyyatı vasitələrinin alınmasına dair təklifləri Nazirliyə təqdim etmək;

3.2.18. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlərlə bağlı araşdırmalar aparmaq, işçi qruplar və komissiyalar yaratmaq;

3.2.19. dövlət orqanlarına (qurumlarına), yerli özünüidarəetmə orqanlarına, hüquqi və fiziki şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə sorğu vermək və onlardan belə məlumatları (sənədləri) almaq;

3.2.20. fəaliyyət istiqamətləri üzrə rəy və təkliflər vermək, təhlillər və ümumiləşdirmələr aparmaq, analitik materiallar hazırlamaq;

3.2.21. müstəqil ekspertləri və mütəxəssisləri öz fəaliyyətinə cəlb etmək;

3.2.22. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlərlə bağlı konfranslar, müşavirələr, seminarlar keçirmək və digər tədbirlər təşkil etmək;

3.2.23. Agentliyin əməkdaşlarını dövlət təltiflərinə və digər mükafatlara təqdim et-

mək, onların həvəsləndirilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.2.24. Nazirliyin razılığı ilə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq, təsərrüfat cəmiyyətləri yaratmaq və ya onlarda iştirak etmək;

3.2.25. xüsusi bülletenlər, gəmi jurnalları və digər nəşrlər buraxmaq;

3.2.26. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər hüquqları həyata keçirmək.

4. Agentliyin idarə olunması

4.1. Agentlik öz fəaliyyətində və idarə etmədə mütərəqqi korporativ idarəetmə standartlarını tətbiq edir.

4.2. Agentliyin idarəetmə orqanı onun İdarə Heyətidir.

4.3. Agentliyə ümumi rəhbərliyi və nəzarəti İdarə Heyəti həyata keçirir. İdarə Heyətinin sədrini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edir. İdarə Heyəti sədrinin Azərbaycan Respublikasının rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat nazirinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi 3 (üç) müavini vardır.

4.4. İdarə Heyətinin sədri müvəqqəti olmadıqda, onun səlahiyyətlərini İdarə Heyəti sədrinin müəyyən etdiyi onun müavinlərindən biri icra edir.

4.5. İdarə Heyətinin vəzifələri aşağıdakılardır:

4.5.1. təsisçinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi üçün Nazirliyə təkliflər vermək və sənədlər (o cümlədən Agentliyin maliyyə hesabatını və fəaliyyətinə dair illik hesabatı) təqdim etmək;

4.5.2. Agentliyin inkişaf istiqamətləri ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək, strateji məqsəd və planlarını müəyyən etmək;

4.5.3. Agentliyin fəaliyyətini təşkil etmək və ona nəzarət etmək;

4.5.4. Agentliyin strukturunun, əməyin ödənişi fondunun, işçilərin say həddinin və onların əməkhaqlarının (vəzifə maaşının, vəzifə maaşına əlavələrin, mükafatların və digər ödənişlərin) məbləğinin təsdiq edilməsi, o cümlədən Agentliyin əldə etdiyi vəsait (dövlət büdcəsindən və dövlətə məxsus digər fondlardan ayrılan vəsait istisna olmaqla) hesabına işçilərə əlavə ödənilən həvəsləndirmə sisteminin müəyyənəndirilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.5.5. Nazirliyin razılığı ilə Agentliyin təsərrüfat cəmiyyətlərinin yaradılması və ya onlarda iştirak barədə, həmçinin idarə, filial və nümayəndəliklərinin yaradılması barədə qərar qəbul etmək;

4.5.6. Agentliyin maliyyə planlaşdırmasını və büdcəsini Nazirliklə razılaşdırmaqla təsdiq etmək;

4.5.7. Agentliyin fəaliyyətinə dair daxili qaydaları (o cümlədən maraqlar münafişəsinin istisna olunması qaydasını), habelə idarə, filial və nümayəndəliklərinin əsasnamələrini, təsərrüfat cəmiyyətlərinin nizamnamələrini Nazirliklə razılaşdırmaqla təsdiq etmək;

4.5.8. Agentliyin fəaliyyətinə dair illik hesabatı dınləmək;

4.5.9. Agentliyin kənar auditorunu təyin etmək və audit hesabatını qəbul etmək;

4.5.10. kənar auditorun yoxlamalarının, habelə digər yoxlamaların nəticələrinə dair tədbirlər görmək;

4.5.11. Agentlikdə daxili audit bölməsinin fəaliyyətinə nəzarət etmək və fəaliyyətinə dair hesabatlar almaq, habelə onun üzvlərini vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etmək;

4.5.12. Agentliyin xalis aktivlərinin dəyərinin 25 (iyirmi beş) faizindən artıq məbləğdə olan əqdin (xüsusi əhəmiyyətli əqdin) və aidiyyəti şəxslə dəyəri Agentliyin aktivlərinin 5 (beş) faizini və daha çox hissəsini təşkil edən əqdin bağlanması dair Nazirliyə təkliflər vermək;

4.5.13. aidiyyəti şəxslə dəyəri Agentliyin aktivlərinin 5 (beş) faizədək hissəsini təşkil edən əqdin bağlanması haqqında qərar qəbul etmək;

4.5.14. Agentliyin strateji məqsəd və planlarının, habelə büdcəsinin icrasına nəzarət etmək;

4.5.15. bu Nizamnamənin 3.1.66-cı yarımbəndində nəzərdə tutulan vəsaitdən təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunmasını təmin etmək;

4.5.16. İdarə Heyəti üzvlərinin müraciətlərinə baxmaq və qərar qəbul etmək;

4.5.17. bu Nizamnamənin 3.1.1-ci və 3.2.1-ci yarımbəndlərində nəzərdə tutulmuş məsələlərin həlli üçün tədbirlər görmək;

4.5.18. İdarə Heyəti sədrinin səlahiyyətlərinə aid edilməyən bütün digər məsələlər barədə qərar vermək.

4.6. İdarə Heyətinin sədri ayda azı bir dəfə İdarə Heyətinin iclaslarını çağırır və icaslara sədrlik edir. İdarə Heyətinin icaslarının keçirilməsi təşəbbüsü ilə İdarə Heyətinin üzvü çıxış edir. İdarə Heyətinin icasları üzvlərinin yarından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir. İdarə Heyətinin iclasında, hər üzvün bir səsi olmaqla, qərarlar sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Səsvermə zamanı üzvlərin bitərəf qalmasına icazə verilir. Səslərin sayı bərabər olduqda, iclasa sədrlik edən səs həlledicidir.

4.7. İdarə Heyətinin üzvlərinə, habelə İdarə Heyətinin iclaslarına dəvət olunan şəxslərə İdarə Heyətinin icaslarının keçirilməyi yer və vaxt, habelə gündəliyə daxil edilmiş məsələlər barədə iclasa azı 3 (üç) iş günü qalmış, zəruri sənədlər əlavə edilməklə yazılı məlumat verilir.

4.8. İclasın gündəliyinə İdarə Heyətinin hər hansı üzvünün maraqlarına toxunan məsələ çıxarıldıqda, həmin üzv bununla bağlı maraqları haqqında ətraflı məlumat verməli, bu məsələnin müzakirəsində və həmin məsələyə dair səsvermədə iştirak etməməlidir.

4.9. Gündəliyə daxil edilməmiş və ya tələb olunan aidiyyəti sənədləri iclasdan qabaq təqdim edilməmiş məsələlər barədə, bütün iştirakçı üzvlərin razılıq verdiyi hallar istisna olmaqla qərar qəbul edilə bilməz.

4.10. İdarə Heyətinin sədri:

4.10.1. Agentliyin cari fəaliyyətinə rəhbərlik edir və onu təmsil edir;

4.10.2. İdarə Heyətinin fəaliyyətini təşkil edir, icaslarının gündəliyini müəyyənləşdirir və icaslarına sədrlik edir;

4.10.3. öz təşəbbüsü ilə və ya İdarə Heyətinin digər üzvünün təşəbbüsü ilə İdarə Heyətinin icaslarını çağırır;

4.10.4. öz təşəbbüsü ilə, habelə İdarə Heyətinin hər hansı bir üzvünün xahişi əsasında digər şəxsləri İdarə Heyətinin iclasında iştirak etməyə dəvət edir;

4.10.5. Agentliyin fəaliyyətinin təşkili ilə əlaqədar icrası məcburi olan daxili sərəncam və əmrlər verir;

4.10.6. dəniz nəqliyyatı sahəsində çalışan mütəxəssisləri “Donanmanın fəxri işçisi”, “Uzaq səfərlər kapitanı” və “Birinci dərəcəli mexanik” döş nişanı ilə təltif edir;

4.10.7. Agentliyin fəaliyyət istiqamətlərinə dair qəbul olunmuş aktların icrasını təşkil edir, yoxlayır və buna nəzarəti həyata keçirir;

4.10.8. özünün və Agentliyin struktur bölmələrinin vəzifəli şəxslərinin qanunvericiliyə zidd olan qərarlarını ləğv edir;

4.10.9. müəyyən edilmiş struktur, əməyin ödənişi fondu və işçilərin say həddi daxilində Agentliyin Aparatının və digər struktur bölmələrinin strukturunu, ştat cədvəlini və xərclər smetasını Nazirliklə razılaşdırmaqla təsdiq edir;

4.10.10. Agentliyin işçilərinin vəzifə maaşlarının, vəzifə maaşlarına əlavələrin, mükafatların və digər ödənişlərin verilməsini əməyin ödənişi fondu çərçivəsində təşkil edir;

4.10.11. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, Agentliyin, o cümlədən onun idarə, filial və nümayəndəliklərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların işçilərinin (Agentliyin idarə, filial və nümayəndəliklərinin, habelə tabeliyindəki qurumların və təsərrüfat cəmiyyətlərinin yalnız rəhbərlərini Nazirliklə razılaşdırmaqla) vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi, onlar barəsində həvəsləndirmə və intizam tənbehi tədbirləri görülməsi barədə qərarlar qəbul edir;

4.10.12. Agentliyin əmlakından bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmuş məqsədlərə uyğun istifadə olunmasına nəzarət edir;

4.10.13. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində Agentliyin adından əməliyyatlar aparır, müqavilələr bağlayır və onların yerinə yetirilməsini təmin edir;

4.10.14. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri ilə bağlı məşvərətçi komitələr və işçi qruplar yaradır;

4.10.15. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri üzrə dövlət sirrinin və məxfilik rejiminin, habelə qanunla qorunan digər məlumatların mühafizəsi üçün zəruri tədbirlər görür;

4.10.16. Agentlikdə kargüzərlik və arxiv işinin aparılmasını təmin edir;

4.10.17. Agentlikdə müraciətlərə baxılmanı və vətəndaşların qəbulunu təmin edir.

4.11. İdarə Heyətinin üzvləri:

4.11.1. İdarə Heyətinin səlahiyyətlərinə aid məsələlərin həllində iştirak edirlər;

4.11.2. İdarə Heyətinin iclasının gündəliyi ilə və baxılması nəzərdə tutulmuş materiallarla əvvəlcədən tanış olurlar;

4.11.3. İdarə Heyətinin qəbul ediləcək qərarlarına dair fikir bildirirlər;

4.11.4. İdarə Heyətinin səlahiyyətlərinə aid məsələlərə onun iclaslarında baxmaq barədə təkliflər verirlər;

4.11.5. İdarə Heyətinin qərarları ilə, iclas protokolları ilə və digər sənədlərlə tanış olurlar.

4.12. İdarə Heyətinin üzvləri onun iclaslarında baxılan məsələlərə qərəzsiz yanaşmalı, İdarə Heyəti üzvünün adına xələl gətirə biləcək hərəkətlərə və çıxışlara yol verməməlidirlər, həmçinin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 49-cu maddəsində müəyyən edilmiş digər tələbləri yerinə yetirməlidirlər.

5. Agentliyin nizamnamə fondu, əmlakı və maliyyə fəaliyyətinin əsasları

5.1. Agentliyin nizamnamə fondunun məbləği 6 228 052 (altı milyon iki yüz iyirmi səkkiz min əlli iki) manatdır.

5.2. Agentliyin əmlakı nizamnamə fondundan, təsisçinin verdiyi əmlakdan, həmçinin dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitdən, fəa-

liyyətindən əldə olunmuş gəlirdən, ianələrdən, qrantlardan, cəlb edilən investisiyalardan və qanunla qadağan edilməyən digər vəsaitdən formalaşır.

5.3. Agentlik öz əmlakından yalnız bu Nizamnamə ilə müəyyən olunmuş məqsədlərə uyğun istifadə edir. Agentlik balansında olan dövlət əmlakına münasibətdə səlahiyyətlərini “Dövlət əmlakının qorunub saxlanması və səmərəli istifadə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 6 iyun tarixli 586 nömrəli Fərmanı ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirir.

5.4. Agentlik qanunla nəzərdə tutulmuş vergiləri və digər məcburi ödənişləri müəyyən edilmiş qaydada ödədikdən sonra Agentliyin, onun idarə, filial, nümayəndəliklərinin və təsərrüfat cəmiyyətlərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların fəaliyyətindən əldə edilmiş vəsait üzərində müstəqil sərəncam vermək hüququna malikdir.

5.5. Agentliyin mənfəəti bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmayan məqsədlər üçün yalnız Nazirliyin qərarı ilə dövlət büdcəsinə köçürülür.

5.6. Agentlik dənizçilik sahəsində xidmətlərə və ya hüquqi hərəkətlərə görə “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada və məbləğdə dövlət rüsumu tutur.

5.7. Agentliyin tutduğu dövlət rüsumunun “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilən hissəsi Agentliyin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə Agentliyin hesabına köçürülür.

5.8. Agentliyin “Dəniz limanları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15.3-

cü maddəsində göstərilən dəniz üzgüçülü-yünün təhlükəsizliyi fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlərin qiymətləri (tarifləri) tənzimlənən qiymətlərə (tariflərə) aiddir.

6. Agentliyin fəaliyyətinə nəzarətin forması və əhatə dairəsi

6.1. Agentliyin fəaliyyətinə nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Nazirlik, həmçinin bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş qaydada İdarə Heyəti həyata keçirirlər.

6.2. Agentliyin fəaliyyətinə dair illik hesabat Nazirliyə təqdim edilir.

7. Agentlikdə uçot və hesabat

7.1. Agentlik “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə publik hüquqi şəxslər üçün müəyyən edilmiş qaydada mühasibat uçotu aparır, maliyyə hesabatlarını tərtib, təqdim və dərc edir.

7.2. Agentlik “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq statistik hesabatları tərtib və təqdim edir.

7.3. Agentlik idarə, filial, nümayəndəlik və təsərrüfat cəmiyyətlərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinin yoxlanılmasını təmin edir.

7.4. Agentlik öz fəaliyyətinin müstəqil surətdə yoxlanılması üçün kənar auditor cəlb edir.

8. Agentliyin ləğvi və yenidən təşkili

Agentliyin ləğvini və yenidən təşkilini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir.

Avtomobil nəqliyyatı sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, avtomobil nəqliyyatı sahəsində idarəetmə, tənzimləmə və nəzarət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin və yük daşımaları üzrə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, beynəlxalq və ölkədaxili sərnişin və yük daşımalarının qabaqcıl beynəlxalq tələblərə və təcrübəyə uyğun təşkil edilməsi və rəqabətədavamlı avtomobil nəqliyyatı sahəsinin formalaşdırılması məqsədilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Avtomobil Nəqliyyatı Xidmətinin, Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Avtomobil Nəqliyyatı Xidmətinin tabeliyində “Nəqliyyat-Servis”, “1 nömrəli Bakı Avtonəqliyyat Müəssisəsi”, “2 nömrəli Bakı Avtonəqliyyat Müəssisəsi”, “3 nömrəli Bakı Avtonəqliyyat Müəssisəsi”, “1 saylı Gəncə Regional Nəqliyyat”, “2 saylı Quba Regional Nəqliyyat”, “3 saylı Şirvan Regional Nəqliyyat”, “4 saylı Lənkəran Regional Nəqliyyat”, “5 saylı Yevlax Regional Nəqliyyat”, “6 saylı Şəki Regional Nəqliyyat”, “7 saylı Göyçay Regional Nəqliyyat”, “8 saylı Sumqayıt Regional Nəqliyyat”, “9 saylı Ucar Regional Nəqliyyat”, “10 saylı Şəmkir Regional Nəqliyyat”, “11 saylı Tovuz Regional Nəqliyyat”, “12 saylı Beyləqan Regional Nəqliyyat”, “13 saylı Cəlilabad Regional Nəqliyyat”, “14 saylı Şamaxı Regional Nəqliyyat”, “15 saylı Mingəçevir Regional Nəqliyyat” məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərinin, Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində “Avtomobil Nəqliyyatı ilə Daşımaların Təşkili” və “Nəqliyyat Təlim-Tədris Mərkəzi” məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərinin, Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı yanında Sumqayıt Avtomobil Nəqliyyatı ilə Sərnişindəşıma İdarəsinin və Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı yanında Gəncə Avtomobil Nəqliyyatı ilə Sərnişindəşıma İdarəsinin əsasında Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin (bundan sonra – Nazirlik) tabeliyində Azərbaycan Yerüstü Nəqliyyat Agentliyi (bundan sonra – Agentlik) publik hüquqi şəxs yaradılsın.

2. Avtomobil nəqliyyatı sahəsində sərnişin və yük daşıma xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və innovativ həllərin tətbiqinin genişləndirilməsinə xidmət edən, eləcə də avtomobil nəqliyyatı sahəsində xidmətlərin elektron formada göstərilməsini, habelə məlumatların əlçatanlığını təmin edən “AYNA” informasiya sistemi yaradılsın.

3. Müəyyən edilsin ki:

3.1. Agentlik avtomobil nəqliyyatı sahəsində tənzimləməni, Azərbaycan Respublikasında avtomobil nəqliyyatı ilə daşımalara və digər avtomobil nəqliyyatı xidmətlərinə ehtiyacın təmin edilməsini, beynəlxalq və ölkədaxili sərnişin və yük daşımalarına dair qayda və tələblərə, habelə bu sahədə Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müddəalarına riayət edilməsinə nəzarəti (Bakı şəhərinin inzibati ərazisində ümumi istifadədə olan nəqliyyat vasitələri ilə müntəzəm sərnişindaşıma və taksi minik avtomobilləri ilə sərnişindaşıma sahəsində tənzimləmə və nəzarət istisna olmaqla) həyata keçirən publik hüquqi şəxsdir;

3.2. bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən qurumların əmlakı Agentliyin balansına keçir;

3.3. Agentliyin fəaliyyətinin təşkili və təmin edilməsi xərcləri dövlət büdcəsinin vəsaiti, habelə fəaliyyətindən əldə edilən vəsait və qanunla qadağan edilməyən digər mənbələr hesabına həyata keçirilir;

3.4. Agentliyin fəaliyyətinə rəhbərliyi həyata keçirmək üçün 4 (dörd) üzvdən – sədr və onun 3 (üç) müavinindən ibarət İdarə Heyəti yaradılır.

4. Agentliyin təsisçisinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi aşağıdakılara həvalə edilsin:

4.1. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə:

4.1.1. Agentliyin nizamnaməsinin təsdiqi və nizamnamə fondunun miqdarının müəyyən edilməsi, onların dəyişdirilməsi;

4.1.2. Agentliyin idarəetmə orqanlarının yaradılması;

4.1.3. Agentliyin yenidən təşkili və ləğvi;

4.2. Nazirliyə:

4.2.1. bu Fərmanın 4.1-ci bəndində qeyd edilənlər istisna olunmaqla, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.2-ci maddəsində publik hüquqi şəxsin təsisçisinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər məsələlərin həlli.

5. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

5.1. Agentliyin nizamnaməsinin layihəsini və nizamnamə fondunun miqdarı barədə təkliflərini, habelə “AYNA” informasiya sisteminin əsasnaməsinin layihəsini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.2. Agentliyin yaradılması, habelə avtomobil nəqliyyatı ilə daşımaların yerinə yetirilməsi sahəsində tənzimləmənin təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar normativ hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb üç ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.3. Agentliyin 2021-ci ildə saxlanması xərclərinin bu Fərmanın 1-ci hissəsində qeyd edilən qurumlar üçün cari ildə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş vəsait çərçivəsində maliyyələşdirilməsi, növbəti illərdə isə dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş xərclərində ayrıca sətirlə nəzərdə tutulması ilə bağlı tədbirlər görsün;

5.4. Agentlik dövlət qeydiyyatına alındığı gündən bir ay müddətində bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən qurumların balansındakı əmlakın Agentliyin balansına verilməsini təmin etsin;

5.5. Agentliyin maddi-texniki təminatının yaxşılaşdırılması ilə bağlı təkliflərini hazırlayıb bir ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

5.6. dövlət qeydiyyatına alındığı gündən bir ay müddətində Agentliyin maddi-texniki təminat məsələlərini həll etsin;

5.7. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

6. Nazirlik:

6.1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 12 sentyabr tarixli 263 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları”na uyğun olaraq “AYNA” informasiya sisteminin yaradılmasını təmin etsin və həmin informasiya sisteminin Elektron Hökumət İnformasiya Sistemində inteqrasiyası üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə birlikdə zəruri tədbirlər görsün;

6.2. Agentliyin dövlət qeydiyyatına alınması üçün onun nizamnaməsi təsdiq edildikdən sonra 3 (üç) gün müddətində “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görsün;

6.3. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

7. Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti və Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyəti bu Fərmandan irəli gələn zəruri tədbirlərin görülməsini təmin etsinlər.

8. Agentlik “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatına alındığı gündə, bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən qurumlar öz fəaliyyətini davam etdirsinlər.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 11 oktyabr 2021-ci il
№1463

MÜNDƏRİCAT

<i>Əli Hüseynli</i> . Heydər Əliyevin dövlətçilik prinsipləri davamlı yüksəlişin qarantıdır	3
<i>Sakit Hüseynov</i> . Prezident İlham Əliyev davamlı iqtisadi inkişafın təminatçısıdır	10
<i>Apuş Guliyev</i> . 30 летний Ходжалинский геноцид – преступление без наказания	13
<i>Yaqub Mahmudov</i> . Zəngəzur dəhlizi bizim üçün strateji məsələdir	23
<i>Musa Quliyev</i> . Sosial ədalət və sosial rifah	28
<i>Sadiq Qurbanov</i> . Asiyadan Avropaya yol Zəngəzur dəhlizindən keçəcək	38
<i>O.Əфендиев</i> . Азербайджано-Российская Декларация о союзническом взаимодействии: важный международно-правовой акт современности	42
<i>Səfər Mehdiyev</i> . Ölkəmizin iqtisadi suverenliyi və təhlükəsizliyi naminə gömrük xidməti qarşısında qoyulan vəzifələr bundan sonra da layiqincə yerinə yetiriləcək... ..	53
<i>İsaxan Vəliyev</i> . İnsan hüquqlarını önə çəkən inkişaf modelinin müəllifi	65
<i>Apuş Guliyev, Алексей Калюк</i> . Глобализации и терроризм как степень порождающей преступное явление в современном мире	73
<i>Etibar Əliyev, Qulu Novruzov, Fatimə Hüseynova</i> . Müasir dövrdə beynəlxalq idman hüququnun subyektləri: anlayışı və xarakteristikası	88
<i>Habil Qurbanov</i> . Qanunların təsnifatı	98
<i>Fatima Gусейнова</i> . Договорный опыт Азербайджанской Республики в области здравоохранения: юридические аспекты	106
<i>Oruc Məmmədov</i> . Orta ixtisas təhsili: müasir çağırışlar	111
<i>Saıda Gасанзаде, Турал Исгандаров</i> . Конституционно-правовой статус семьи	115
<i>Fərəh Miriyeva</i> . Nikahın pozulmasına dair işlər üzrə aiddiyyətə müəyyən edilməsi	123
<i>Həbib Hacıyev</i> . İkitərəfli əməkdaşlığın hərbi təhlükəsizlik məsələləri və perspektivləri	129
<i>Nərmin Abiyeva</i> . Qeyri-müəyyən şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi və prosessual iştirakçılıq məsələləri	135
<i>Səmra Quluzadə</i> . Beynəlxalq hüquqi aktlar və aliment öhdəlikləri	142
YENİ KİTABLAR	
“İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir” çoxcildliyinin 115-ci kitabı çapdan çıxıb	148
RƏSMİ SƏNƏDLƏR	
Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin “Şuşa ili” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı	149
Azərbaycan Respublikası ilə Rusiya Federasiyası arasında müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyəti haqqında Bəyannamə	150
“Media haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu	155
Azərbaycan Respublikasında rəqəmsallaşma, innovasiya, yüksək texnologiyalar və rabitə sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı	184
Dəniz nəqliyyatı sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı	186
Dövlət Dəniz və Liman Agentliyinin Nizamnaməsi	187
Avtomobil nəqliyyatı sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı	199

Jurnal Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən təsdiq olunmuş «Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən elmi nəşrlərin Siyahısı»na daxil edilmişdir.

* * *

Журнал включён в «Список научных изданий, рекомендуемых для публикации основных результатов диссертаций в Азербайджанской Республике», утверждённый Высшей Аттестационной Комиссией при Президенте Азербайджанской Республики.

* * *

The magazine was inscribed in «The scientific edition list, recommended to publication of main results of the dissertations in Azerbaijan Republic», confirmed by Superior Examination Board under President of Azerbaijan Republic.

* * *

Dergi Azərbaycan Cumhuriyyəti Cumhurbaşkanı yanında Yüksək Tasnif Komissiyası tərəfindən onaylanmış Azərbaycan Cumhuriyyətində doktoratların genel sonuclarının yayınlanması önerilen bilimsel yayınların listesinə dahil edilmişdir.

* * *

**JURNALDA ÇAP OLUNAN ELMİ MƏQALƏLƏRƏ
DAİR ƏLAVƏ TƏLƏBLƏR****Word proqramı****Səhifənin formatı – A4****Azərbaycan, rus və ingilis dillərində mətnlər «Times New Roman»,
Az_Times_lat şriffləri ilə verilsin****Əsas mətn – 14 pt****Sətirlərarası məsafə – 1,5 interval****Vərəqin sağ və sol hissəsindən 2 sm, yuxarı və aşağıdan isə 3 sm
ölçüdə zolaq ayrılısın****Məqalənin həcmi – 10 səhifəyədək****Məqalə fiziki kağız və elektron versiyada verilməlidir.****Əlaqə telefonları:****+ 99450-210-24-42****+ 99455-210-24-42**

«Sky» nəşriyyatı.

Ofset üsulu ilə çap edilmişdir.

Formatı 70×100 1/16.

Şerti çap vərəqi 12. Tirajı 300.

ZƏNGİLİLANDAN NAXÇIVANA, TÜRKİYƏYƏ YOL GÖRÜNÜR...

Tanrımızdan, taleyimizdən, dövlətimizdən, ordumuzdan çox razıyıq – torpaqlarımızın işğaldan azad olunduğu günlər ard-arda düzülüb: hər gün bir bayramdır! Dövlət başçımız – müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev əks-hücumun başladığı 27 sentyabrda, şəhidlərimizi möhtəşəm anma tədbirində – yürüşdə iştirak etdi. Cənab Prezident Vətən Müharibəsi Qəhrəmanının, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva Gəncədə şəhid olmuş körpənin portretini götürmüşdülər. Bütövlükdə, Vətən müharibəsinin bütün şəhidləri dərin ehtiramla yad edildi. Sonrakı günlərdə isə xüsusi strateji önəmi olan böyük yaşayış məntəqələrinə səfər edən ali dövlət rəhbərliyi, məhz o torpaqların azad olunmasının birinci ildönümünü yerində qeyd etdi. Hər səfərdə ötən illərə qiymət verildi, bugünümüz dəyərləndirildi, gələcək planlar açıqlandı. Suqovuşan, Talış, Ağoğlan (Hadrut), Tuğ, Cəbrayıl, Füzuli... İşğaldan azadlığa, azadlıqdan abadlığa, zülmətdən işığa sürətli və keyfiyyətli keçid necə olur? – Bunu Azərbaycan göstərir, qurur yaradır.

Oktyabrın 20-si Zəngilan şəhərinin azad olunduğu gündür! Ermənistanla dövlət sərhədi boyu azad olunan ilk şəhərimiz də, ilk rayonumuz da məhz Zəngilan oldu. Üstəlik, Zəngilan İranla da dövlət sərhədimiz üzərində yerləşən son rayonumuzdur. Zəngilanın azad olunması fəvqəladə önəm daşıyırdı. Həm İranla dövlət sərhədinə nəzarət tam bərpa olundu, həm də Ermənistanla dövlət sərhədinə yetişdik!

Yeri gəlmişkən, oktyabrın 20-də dövlət başçısı İlham Əliyev və Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyeva Zəngilana səfər edərək, bir sıra infrastruktur layihələrin açılışında və təməlqoyma mərasimlərində iştirak etdilər. Rayon ictimaiyyətinin nümayəndələrini salamlayan Prezident İlham Əliyev dedi: “Xoş gəlmisiniz Zəngilana. Uzun fasilədən sonra – 27 il erməni işğalından sonra artıq Zəngilan

Vətənə qayıtdı, qayıtdıq. Şanlı ordumuz qəhrəmanlıq göstərərək Zəngilan şəhərini və bir neçə kəndi məhz düz bir il bundan əvvəl işğalçılardan azad etdi və beləliklə, 27 illik işğala son qoyuldu. İndi mən “Xoş gəlmisiniz!” deyirəm, çünki mən sizi dəvət etmişəm ki, bu gözəl tarixi birlikdə burada qeyd edək. Amma bundan sonra mən Zəngilana gələndə zəngilanlılar “Xoş gəlmisiniz!” deyəcəklər”.

Dövlət başçısı Zəngilana keçən ilin dekabrında gəldiyi zaman əzəmətli dağlar, çaylar olan bu diyara

heyran olduğunu bildirdi. Zəngilanın yeni dövrünün başladığını, şəhərin baş planının artıq hazırlandığını diqqətə çatdırdı və dedi: “Bu təbii gözəllik nəzərə alınaraq müasir, çox gözəl bir şəhər qurulacaq, həmçinin də kəndlər. Siz də bilərsiniz ki, azad edilmiş bütün torpaqlarda birinci “Ağıllı kənd” layihəsi məhz Zəngilan rayonunda həyata keçirildi. Aprel ayında Ağal kəndinin təməli qoyuldu. Bu gün mən buraya gəlməzdən əvvəl işin gedişatı ilə tanış oldum. Artıq bəzi binalar hazırdır və çalışacağıq ki, gələn ilin əvvəli, bəlkə də bu ilin sonu zəngilanlıları Zəngilana köçürməyə başlayaq”.

Biz də, öz növbəmizdə, Zəngilanın azad olunmasının birinci ildönümündə, ilk sırada, zəngilanlıları, respublikamızın bütün vətəndaşlarını, dünya azərbaycanlılarını, Azərbaycansevərləri, haqq-ədalətin təntənəsinə

xidmət edən hər kəsi ürəkdən təbrik edir, alqışlayırıq! Əlbəttə, ən böyük alqışımız şəhidlərimizin ruhlarıdır! Şəhidlərimizin əziz ruhu qarşısında dərin ehtiramla baş əyirik! Yaralı qazilərimizə şəfalar, müharibənin bütün iştirakçılara möhkəm cansağlığı, uğurlar diləyirik! Dövlətimizə, dövlət başçımıza, silahlı qüvvələrimizə saygımız sonsuzdur!

Zəngilan şəhərinin azad olunmasının birinci ildönümü ərəfəsində baş vermiş önəmli hadisələrə qısaca diqqət yetirək:

Prezident İlham Əliyev Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Dövlət Başçıları Şurasının 2021-ci il 15 oktyabr tarixində keçirilmiş iclasında tarixi çıxış etdi. Prezidentin çıxışının əsas müddəalarını bu şəkildə sıralaya bilərik:

– “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi” artıq keçmişdə qalıb. Azərbaycan Respublikası öz ərazi bütövlüyünü bərpa edib. BMT Təhlükəsizlik Şurasının işğalçı qüvvələrin Azərbaycan ərazisindən (dərhal, qeyd-şərtsiz və tamamilə!) çıxarılmasını tələb edən qətnamələrini Azərbaycan Ordusu özü yerinə yetirib. Ermənistanın 30 illik işğalına hərbi-siyasi yolla son qoyulub;

– 2020-ci il noyabrın 9-dan 10-na keçən gecə Rusiya və Azərbaycan prezidentlərinin, Ermənistanın baş nazirinin imzaladığı üçtərəfli bəyanat 44 günlük müharibənin bitməsinin elanı oldu. Bəyanat hər iki tərəfdən minlərlə insanın ölümündən qaçmağa imkan yaratdı. Bu sənədə uyğun olaraq Ermənistan öz işğalçı qüvvələrini Ağdam, Laçın və Kəlbəcər ərazisindən çıxarmaq haqqında öhdəlik götürdü, interval verdi və onu 1 dekabrda icra etdi.

– Azərbaycan qalib ölkədir və bir qalib ölkə olaraq keçmiş işğalçı ilə qonşuluq münasibətlərini normallaşdırmağa hazırdır. Bundan ötrü uğursuz dövlət – məğlub Ermənistan

öz üzərində düşən tarixi öhdəlikləri yerinə yetirməli, qacılmaz çağırışlara olumlu cavab verməlidir. Məsələn, azad edilmiş ərazilərin minalardan daha sürətlə təmizlənməsi üçün mina xəritələrini təxirə salmadan və əskiksiz verməlidir. Azərbaycan ərazisinə əsassız iddialardan, bəhanələrdən tam imtina etdiyini ərazi bütövlüyünü tanımaqla aydın ifadə etməlidir.

* * *

Digər önəmli hadisə 2021-ci il oktyabrın 11-də Qoşulmama Hərəkatının 60 illiyinə həsr edilmiş Yüksək Səviyyəli Toplantı ilə bağlıdır. Azərbaycan Prezidenti, Qoşulmama Hərəkatının sədri İlham Əliyev toplantıda çıxış edərək, bütün dünyaya mühüm ismarıclar verdi. Buraya, ilk sırada dayanıqlı sülhü və ölkələrarası dialoqu təşviq edən təşəbbüslər və onların dəyərləndirilməsi daxildir. “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi”nin keçmişdə qaldığı bu platformada bir daha bildirildi. Azərbaycan Prezidenti respublikamızın ərazi bütövlüyü və suverenliyinin QH-yə üzv dövlətlər tərəfindən daim dəstəklənməsini münasibətlərimizin davamlı olması üçün zəmin adlandırdı. 44 günlük müharibə zamanı BMT TŞ-nin qeyri-daimi üzvləri olan yeddi QH üzvünün Azərbaycana verdiyi dəstək unudulmaz, tarixi önəm daşıyan hadisədir. Prezident belə xarakterizə etdi: “Onlar BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi qətnamələrinə istinadın edilmədiyi birtərəfli mətbuat açıqlamasının qəbul edilməsinə imkan vermədilər. Bununla da, həmin ölkələr Qoşulmama Hərəkatının sənədlərindən qaynaqlanan Hərəkatın prinsipial mövqeyinə möhkəm sadiqliyini nümayiş etdirdilər”.

* * *

Prezidentin İtaliyanın nüfuzlu “La Repubblica” qəzetinə 2021-ci il 7 oktyabr tarixli müsahibəsi də iki mühüm platformada –

MDB və QH toplantılarında ismarıclarla səsleşir. Dövlət başçısı postmüharibə dövrü və yeni gerçəkliklər, Rusiya sülhməramlı qüvvələri ilə bağlı həllini gözləyən müəyyən məsələlər barədə fikirlərini bölüşüb: “Hazırda Rusiya sülhməramlılarının məsuliyyət zonasında olan ərazilərimizə səfər etmək üçün Azərbaycandan icazə almalı olan əcnəbilər məsələsi var. Qarabağa səfər edən dırnaqarası turistlərin sayı kəskin şəkildə azalsa da, bəzi əcnəbilər hələ də bizim ərazimizə, Rusiya sülhməramlılarının olduğu yerlərə qanunsuz daxil olurlar. Bu məsələ Rusiyanın səlahiyyətli orqanlarının, Müdafiə Nazirliyinin diqqətinə çatdırılıb ki, buna son qoyulsun. Bu və bəzi digər məsələlər öz həllini tapmalıdır”.

Prezident “La Repubblica”ya daha nələr deyib?

– Azad edilmiş ərazilərlə bağlı xüsusi investisiya proqramı qəbul edilib. Cari il üçün nəzərdə tutulmuş məbləğ təqribən 1,3 milyard ABŞ dolları təşkil edir.

– İtaliya bərpa-quruculuq işlərinə cəlb edilən ilk ölkələrdəndir;

– Azərbaycan əsasən diqqətini Cənub Qaz Dəhlizinin sonuncu hissəsi olan Trans – Adriatik boru xəttinin başa çatdırılmasına yönəldib;

– Azərbaycanın xarici siyasətinin başlıca prinsipi müstəqillikdir. Heç bir ölkə Azərbaycanın qərarlarına təsir edə bilməz. Azərbaycan öz sərhədlərinə hörmətlə yanaşılmasını istəyir;

– Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq perspektivlərinə gəldikdə isə Avropa Birliyi ilə işbirliyimizin enerji kimi ənənəvi sahələri var. Güney Qafqazda postmüharibə dövrünün inkişafında da Avropa Birliyinin rolu gündəlikdə olan məsələlərdəndir.

– Əldə olunan uğurları və Azərbaycanın artan nüfuzunu qəbul etməyən qüvvələrin

informasiya təxribatları mövcuddur. Siyasi konyunkturadan asılı olaraq Qərbdə bəzi qüvvələr vaxtaşırı Azərbaycanı gözdən salmaq, onun mövqeyini zəiflətmək üçün müxtəlif iftiralardan və böhtanlardan istifadə etməyə çalışır. Lakin “Mən Azərbaycanı, onun suverenliyini, müstəqilliyini, seçimini ömrümün sonuna qədər müdafiə edəcəyəm!”

MDB və QH toplantılarında çıxışlarda, nüfuzlu italyan nəşrinə müsahibədə (eləcə də, ötən günlər Füzuli şəhərinin təməl daşının qoyulma mərasimində) verilən ismarıclar fonunda yenidən Zəngilana qayıdaq.

Zəngilan rayonu

Zəngilan rayonu Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən (əlbəttə, güclü hava-darlarının hərbi-siyasi dəstəyi ilə) 30 oktyabr 1993-cü ildə işğal edilmişdi. Rayon işğal edilərkən 1 şəhər, 5 qəsəbə və 83 kənddən ibarət olub. Rayonun sahəsi 730 kvadrat kilometr, əhalisi 45 mindən çox olub. İşğaldan sonra Zəngilan rayonunun əhalisi məcburi olaraq respublikanın 43 rayonunda müvəqqəti məskunlaşıb. Şimaldan Qubadlı, gündoğardan Cəbrayıl rayonu, güneydən Araz çayı boyunca İran, günbatan səmtənsə, Ermənistanın (102 il öncəyədək Azərbaycana məxsus olan tarixi torpaqlarımız) Mehri və Qafan rayonları ilə həmsərhəddir. Rayon dağətəyi ərazidə yerləşməklə iqtisadi cəhətdən əsasən kənd təsərrüfatı istiqamətli olmuşdur. Zəngilanın işğalı nəticəsində dağıdılmış tarixi və dini memarlıq abidələrinə nəzər salaq.

Tarixi-dini abidələr: İmam Hüseyn məscidi (XVII yüzil), Məscid (XIX yüzil) – Malatkeşin kəndi, Məscid (XIX yüzil) – Qırıq Muşlan kəndi, Məscid (XIX yüzil)– Muşlan kəndi, Məscid (XIX yüzil)– Rəzdərə

kəndi, Alban kilsəsi – Xanazor və Yeməzli kəndləri;

Ziyarətgahlar: Səkkizguşəli türbə (XIV yüzil) – Məmmədbəyli kəndi, Ziya Baba ocağı – Ağkənd kəndi, Xanazur türbəsi – Bartaz kəndi, Xanazor piri – Bartaz yaxınlığında, Soltan Heydər piri – Bartaz dağında, Günqışlaq piri – Günqışlaq kəndi, İzzə piri – Hacılı kəndi, Hacallı (Hacıallı) günbəzi–Hacıllı kəndi, Buqakar piri – Leyfaz kəndi, Məlikli Hacı Mir Məhəmməd ocağı – Məlikli kəndi, Veysin piri – Pirveyis kəndi, Seyid Musa ocağı – Sobu kəndi, Qaradağlı piri – Şəfibəyli kəndi, Yal piri– Vejnəli kəndi, Yel piri– Vejnəli kəndi, Soltan ocağı – Yeməzli kəndi, Şəhid Məhəmməd yeri – Yeməzli kəndi, Dəvəcüneyt piri– Zəngilan şəhəri, Məmməd bəyin türbəsi – Məmmədbəyli kəndi;

Tarixi memarlıq abidələri: Şərifan abidələri (IX–XVI yüzil)–Şərifan kəndi, Şəhri Şərifan yaşayış yeri (orta yüzillər)–Hacallı kəndi, Ağca Aşıq yaşayış yeri (orta yüzillər)–Qumlaq kəndi, Qız qalası (orta yüzillər)–Qumlaq kəndi, Qəsr qalası (orta yüzillər)–Oxuçuçayı, Sərdabə (XIII yüzil)–Şərikan kəndi, Sərdabə (XIV yüzil)–Yenikənd kəndi, Hacallı dairəvi bürcü (XIV yüzil)–Hacallı kəndi, Körpü (XIX yüzil)–acallı kəndi, Hacalı qülləsi (XIV yüzil)–Məmmədbəyli kəndi, Nekropol (b.e.ö. VI–IV yüzillər) – Quydərə Xəştəb kəndi, Küp qəbirlər (b.e.ö. IV–II yüzillər)–Yeməzli kəndi, Koroğlu daşı (VII–VIII yüzillər)–ğoyuq düzü, Bartaz Qız qalası (XIV yüzil)–Bartaz kəndi, Şərifan sərdabəsi (XII yüzil)–Şərifan kəndi, Tağlı körpüsü (XVI yüzil)–Sobu kəndi, Yəhya ibn Məhəmməd əl-Hoca məqbərəsi–Məmmədbəyli kəndi...

Zəngilan uğrunda döyüşlər

2020-ci il sentyabrın 27-də başlayan Vətən müharibəsində Zəngilan rayonunun gündoğanında yerləşən Cəbrayıl rayonunda düşmən qüvvələrinə ağır zərbələr vurularaq 30-dan çox yaşayış məntəqəsinin işğaldan azad edilməsi, şanlı hərbiçilərimizin Zəngilan rayonunun inzibati hüdudlarına çatmasına imkan yaratmış oldu. Silahlı qüvvələrimiz 18 oktyabrda Zəngilan rayonunun azad edilməsi uğrunda əməliyyata başladı. Zəngilan uğrunda döyüşlər Sərhəd Qoşunlarımızın komandanlığı ilə aparılırdı. Oktyabrın 20-də Prezident İlham Əliyev xalqa növbəti dəfə müraciət etdi: Zəngilan rayonunun Havalı, Zərnəli, Məmmədbəyli, Həkəri, Şərifan, Birinci Muğanlı və Zəngilan şəhəri işğaldan azad edilmişdir! Zəngilan döyüşlərinin nəticəsində Zəngilan şəhəri, rayonun 4 qəsəbəsi və 49 kəndi işğaldan azad edildi. Dövlətimiz Zəngilan uğrunda döyüşlərdə iştirak edənlərin şücaətini yüksək qiymətləndirib.

2020-ci il noyabrın 26-da “Zəngilanın azad olunmasına görə” medalı təsis edildi. Zəngilan rayonunun işğaldan azad edilməsi uğrunda aparılmış döyüş əməliyyatlarına qatılaraq, şəxsi igidlik və şücaət nümayiş etdirmiş hərbiçilərimiz bu medala layiq görülür. Bugünədək Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin 6974 hərbi qulluqçusu Prezidentin sərəncamları ilə “Zəngilanın azad olunmasına görə” medalı ilə təltif olunub.

Prezident Zəngilanda

2020-ci il dekabrın 23-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva işğaldan azad olunmuş Zəngilan rayonuna səfər etdi. Prezident Zən-

gilan şəhərində müqəddəs Azərbaycan Bayrağını qaldırdı. Qələbədən sonra Zəngilan rayonuna 4 dəfə səfər etmiş ölkə Prezidenti, aparılan bərpa və quruculuq işlərinə bilavasitə nəzarət edir.

Əvəzsiz layihələr

İşğaldan azad olunmuş rayonlarda icra olunan layihələr bölgənin sosial-iqtisadi inkişafında çox önəmli rol oynayacaqdır. Prezidentin səfərləri onu göstərir ki, “Böyük qayıdış” üçün respublikamızda mövcud olan potensial gərəyincə səfərbər olunub. Zəngilan rayonunda bir neçə aydan sonra artıq birinci qrup keçmiş köçkünlər yerləşəcək. Belə ki ilk bərpa edilən kəndlər Zəngilanın I, II, III Ağalı kəndləri olacaq. Bu kəndlər “ağıllı kənd” pilot layihəsi çərçivəsində yenidən qurulur. Ərazidə ilkin olaraq 200 fərdi ev olacaq. Bu “ağıllı kəndlər”də çağdaş məktəb, uşaq bağçası, poliklinika tikiləcək, iş yerləri yaradılacaq. Zəngilanın Ağalı kəndi yalnız Azərbaycanda deyil, bütövlükdə, Qafqazda çağdaş standartlara cavab verən ilk kənd kimi tarixə düşəcək. Kənddə layihənin icrası əsasən 5 komponenti özündə daşıyacaq: yaşayış, istehsal, sosial xidmətlər, “ağıllı kənd təsərrüfatı”, alternativ enerji sahələri.

Layihələrin icrasında qardaş Türkiyə ilə yanaşı, Çin, İsrail, İtaliya şirkətləri də iştirak edəcək. “Ağıllı kənd” layihəsinin birinci mərhələsində Qarabağda təhlükəsiz yaşayış mühiti yaradılaraq “ağıllı tədris” və “ağıllı səhiyyə” sistemləri də həyata keçiriləcək. Necə deyərlər, ağılsız düşmənin vandallığı, işğalçılıq mədəniyyətsizliyi öz yerini ağıllı kəndlərə verir... Bir sözlə, azadlıqdan sonra abadlıq, quruculuq çox sürətlə və keyfiyyətlə yerinə yetirilir.

Zəngilanda həyata keçirilən önəmli layihələrdən biri Heydər Əliyev Fondu tərəfindən icra olunur. Belə ki, Zəngilan məscidinin bərpası ilə bilavasitə fond məşğuldur.

Zəngilandan keçən logistik layihələr

Zəngilan “ağıllı kənd”, “ağıllı şəhər” layihələri ilə yanaşı loqistik layihələrlə də zəngindir. Horadız – Zəngilan – Ağbənd dəmir yolunun inşasının böyük strateji önəmi var. Bu dəmir yolu azad edilmiş torpaqlara vətəndaşlarımızın gəlməsi üçün də, yüklərin daşınması üçün də böyük önəm daşıyacaq. Zəngilanda tikiləcək hava limanı bölgəni beynəlxalq nəqliyyat-logistika mərkəzinə çevirmək üçün geniş imkanlar yaradır. İşğaldan əvvəl Zəngilan ərazisində 21 dəmiryol müəssisəsi və 6 dəmiryol vağzal fəaliyyət göstərmişdir.

Bəlli olduğu kimi, yenidən qurulan Zəngilandan dəmiryolu və avtomobil yolları da keçəcək və daha da mühümü: Naxçıvana yol açılacaq! Zəngilanı Naxçıvandan 40 kilometrlik Zəngəzur dəhlizi ayırır. Bu dəhlizin bərpa olunması yeni iqtisadi perspektivlər yaradacaq. Zəngilandan yalnız Ordubada, Naxçıvana deyil, eyni zamanda qardaş Türkiyəyə də yol görünür... Bax, bu, həm Zəngilanın, həm də, Zəngilanın azadlığını təmin etmiş tarixi zəfərimizin önəmini parlaq şəkildə göstərməkdədir. Azadlıq əvəzsiz nemətdir!

Zəngilana həyat qayıdır, mədəniyyət, mədəniyyət qayıdır, insanlıq, insaf (vicdan) qayıdır, inkişaf qayıdır!

Qənirə PAŞAYEVA,
Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin
sədri.

“CƏNUB QAZ DƏHLİZİ”NİN TƏŞƏBBÜSKARI İLHAM ƏLİYEV, APARICI QÜVVƏSİ AZƏRBAYCANDIR!

“Cənub qaz dəhlizi”nin təməli 2014-cü il sentyabrın 20-də - “Əsrin müqaviləsi”nin 20 illik yubileyi günü Səngəçal terminalında qoyulub. Layihənin nəhəngliyini nəzərə alsaq, onun təməl-qoyma və açılış mərasimləri arasındakı vaxt çox qısa olub. Cəmi 4 ilə yaxın bir zaman ərzində qazanılan böyük uğur - “Cənub qaz dəhlizi”nin işə düşməsi Azərbaycanın bundan əvvəl həyata keçirdiyi qlobal neft-qaz və ixrac layihələrinin təcrübəsinə əsaslanır.

“Cənub qaz dəhlizi” Azərbaycan qazının Avropa qitəsinə nəqlini həyata keçirən nəhəng layihədir. Bu dəhliz dörd mühüm seqmenti birləşdirir. Bunlar “Şahdəniz” yatağının iş-lənməsinin ikinci mərhələsi, CQBK-nın (Cənubi Qafqaz Boru Kəməri) genişləndirilməsi, TANAP (Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri) və TAP-dan (Trans-Adriatik Qaz Boru Kəməri) ibarətdir.

İki ilk seqmentin başa çatdırılması 2018-ci il mayın 29-da layihənin rəsmi açılışını etməyə imkan verdi. Az sonra - iyunun 12-də TANAP da istismara daxil oldu. Sonuncu seqment – TAP isə keçən ilin son günü yekunlaşdı.

Birinci seqment “Şahdəniz”in işlənməsinin ikinci mərhələsinə təşkil edir. Gələcəkdə dəhlizlə digər yataqlardan da çıxarılan qazın nəqli həyata keçirilsə belə, hazırda onun əsas ehtiyat mənbəyi məhz “Şahdəniz”dir.

“Şahdəniz” son onilliklərdə dünyada kəşf olunmuş ən böyük və perspektivli karbohidrogen yataqlarından biridir. İlk hesablamalara görə, onun təxminən 1 trilyon kubmetr qaz və 2 milyard barel kondensat ehtiyatı var.

“Şahdəniz” yatağı üzrə Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişi (HPBS) 1996-cı il iyunun 4-də Bakıda SOCAR və xarici şirkətlərin konsorsiumu arasında imzalanıb. HPBS Milli Məclis tərəfindən ratifikasiya edilərək həmin il oktyabrın 17-də qüvvəyə minib.

1999-cu ildə isə yataq kəşf olunub və artıq 15 ilə yaxındır CQBK vasitəsilə Azərbaycanı, Gürcüstanı, Türkiyəni təhlükəsiz, ahəngdar şəkildə qazla təchiz edir. Belə ki, yatağın işlənməsinin birinci mərhələsi çərçivəsində ilk hasilat 2006-cı ildə əldə olunub.

“Şahdəniz”in nəhəngliyini göstərən faktlardan biri də odur ki, yataq iki fazada işlənir. 2013-cü il dekabrın 17-də “Şahdəniz” konsorsiumu layihənin ikinci mərhələsinin işlənməsi üçün yekun investisiya qərarını elan edib. “Şahdəniz-2”dən hasilata 2018-ci ildə başlanıb. Buradan ildə əlavə 16 milyard kubmetr qaz hasil olunacaq və nəticədə yataq üzrə ümumi hasilat həcmi ildə 26 milyard kubmetrə çatacaq.

“Şahdəniz”də iştirak payları belədir: bp (operator – 28,8 faiz), TPAO (19 faiz), PETRONAS (15,5 faiz), AzŞD (10 faiz), LUKOYL (10 faiz), NİKO (10 faiz), Cənub Qaz Dəhlizi Apstrim (6,7 faiz).

Cari ilin birinci yarısında yataqdan ümumilikdə – “Şahdəniz Alfa” və “Şahdəniz Bravo” platformalarından birlikdə 10 milyard standart kubmetr qaz və təqribən 1,9 milyon ton (15,1 milyon barel) kondensat hasil edilib. Mövcud “Şahdəniz” qurğularının hasilat

gücü hazırda gündə təxminən 70 milyon (ildə 25 milyarddan artıq) standart kubmetrdir.

“Şahdəniz” yatağının kəşf edilməsi və işlənməsi Azərbaycanın regional və beynəlxalq miqyasda iri qaz təchizatçısı kimi rolunu artırıb. Ölkəmizi ən irihəcmli birbaşa xarici investisiya ilə təmin edib, qarşından gələn onilliklər ərzində neft-qaz gəlirlərinin artmasına zəmin yaradıb. Bu layihə Azərbaycanın iqtisadiyyatını getdikcə daha da gücləndirəcək.

“Cənub qaz dəhlizi”nin ikinci seqmenti CQBK-dir. CQBK “Cənub qaz dəhlizi”ni təşkil edən üç kəmərin birincisidir. Boru kəmərinin genişləndirilmiş hissəsi 2018-ci ilin iyun ayından Türkiyəyə kommersiya qaz həcmələrinin nəqlinə başlayıb.

CQBK dünya səviyyəli boru kəməridir və təhlükəsiz, etibarlı və səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməklə Azərbaycan qazını regional bazarlara nəql edir. Kəmər Azərbaycanda 443 kilometr, Gürcüstanda 248 kilometr məsafə boyu uzanır. Boru kəməri sistemində həmçinin Azərbaycanda iki kompressor stansiyası, Gürcüstanda isə iki kompressor stansiyası və iki nəzarət-ölçü qovşağı daxildir.

CQBKŞ şirkətinin səhmdarları bp (28,8 faiz), TPAO (19 faiz), SOCAR və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi (16,7 faiz), PETRONAS (15,5 faiz), LUKOIL (10 faiz) və NICO (10 faiz) şirkətləridir. Bu ilin birinci yarısında CQBK-nin gündəlik orta ötürücülük gücü 46,51 milyon kubmetr qaz təşkil edib.

Məlum olduğu kimi, “Şahdəniz” yatağının işlənməsinin ikinci mərhələsi çərçivəsində əlavə hasilat həcmələrini qəbul etmək, ildə

Türkiyəyə 6 milyard və Avropaya 10 milyard kubmetr mavi yanacaq ötürmək məqsədilə CQBK sisteminin genişləndirilməsi həyata keçirilib. Hacıqabul rayonunun Muğan qəsəbəsi yaxınlığından başlayaraq mövcud kəmərlə yanaşı yeni xətt tikilib. Buradan Gürcüstan sərhədinədək çatan yeni kəmərin uzunluğu 387 kilometrdir. Onun başlanğıcında 1 ərsinləmə, marşrutu boyunca isə 5 siyirtmə stansiyası mövcuddur. CQBK-nin Gürcüstandakı genişləndirmə işlərinə isə bu ölkə ilə Türkiyənin sərhədində yeni kəmərin qısa hissəsi, həmçinin 1 ərsinləmə, 2 kompressor stansiyası, təzyiqlə azaldan və ölçən stansiyaların tikintisi daxil idi. Bununla da genişləndirilmiş CQBK “Cənub qaz dəhlizi”nin güclü bir qoluna çevrilib.

Üçüncü seqment - TANAP Türkiyəyə ilk qaz həcmələrinin nəqlinə planlaşdırıldığı vaxt – 2018-ci il iyunun 30-da başlayıb. Ötən müddətdə kəmərlər qaz nəqlini ahəngdar həyata keçirib.

TANAP-ın salnaməsi qısa da olsa zəngin və maraqlıdır. Belə ki, layihə ilə bağlı Azərbaycan və Türkiyə arasında anlaşma memorandumu 2011-ci il dekabrın 24-də imzalanıb. Boru kəməri sistemində dair sazişə isə 2012-ci il iyunun 26-da İstanbulda imza atılıb və sənəd hər iki ölkənin müvafiq qanunverici orqanları tərəfindən təsdiqlənib. 2015-ci il martın 17-də Türkiyənin Qars vilayətinin Selim rayonunda Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə TANAP-ın təmali qoyulub. İstifadəyə verildiyi vaxtdan təxminən il yarım sonra - 2019-cu il noyabrın 30-da TANAP-ın qazı Avropa sərhədinədək çatdırılan ikinci fazasının çəkilişi yekunlaşıb.

Prezident İlham Əliyev kəmərin əhəmiyyəti barədə belə demişdir: “TANAP-ın istismara verilməsi Türkiyə-Azərbaycan qardaşlığının növbəti təzahürüdür. TANAP Türkiyə ilə Azərbaycanın növbəti zəfəridir. TANAP tarixi layihədir. Bu gün biz XXI əsrin enerji tarixini birlikdə yazırıq. Bu tarix işbirliyi tarixidir, bu tarix sabitlik tarixidir. Enerji layihələrimiz bölgəmizə sabitlik gətirir. Bu layihələrdə iştirak edən bütün ölkələr, bütün şirkətlər fayda görür, xalqlar fayda görür”.

TANAP Türkiyə-Gürcüstan sərhədində genişləndirilmiş CQBK-ya qoşulub və Türkiyədə 1850 kilometrədən çox məsafə boyu uzanır. Bu kəmərin Gürcüstan –Türkiyə sərhədi – Əskişəhər hissəsinin uzunluğu 1350, Əskişəhər – Türkiyə – Yunanıstan sərhədi hissəsinin uzunluğu 480 kilometrdir. Xəttin 19 kilometri isə Mərmərə dənizindən keçir. TANAP öz marşrutu boyu Türkiyənin 20 vilayətini, o cümlədən Ərdəhan, Qars, Ərzurum, Gümüşhanə, Ərzincan vilayətlərini arxada qoyur. 878 kilometrlik TAP kəmərinə isə Türkiyə ilə Yunanıstanın sərhədindəki Kipoi məntəqəsində qovuşur. Bir tərəfdən CQBK-ya, digər tərəfdən TAP-a bağlandığı üçün TANAP-ı “Cənub qaz dəhlizi”nin “birləşdirici həlqəsi” də adlandırırlar. Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan TANAP-ın “Cənub qaz dəhlizi”nin “önurğa sütunu” olduğunu deyib.

TANAP-ın səhmlərinin 51 faizi “Cənub qaz dəhlizi” QSC-yə, 7 faizi “SOCAR Turkey Enerji A.Ş.”yə (STEAS), 30 faizi BOTAŞ-a, 12 faizi bp şirkətinə məxsusdur.

TANAP-ın 2023-cü ildə 23 milyard, 2026-cı ildə isə 31 milyard kubmetr mavi yanacaq daşımaq gücünə malik olacağı nə-

zərdə tutulur. Bir daha xatırladaq ki, ilkin mərhələdə TANAP kəməri ilə nəql ediləcək 16 milyard kubmetr Azərbaycan qazının 10 milyard kubmetri Avropaya, 6 milyard kubmetri isə Türkiyəyə çatdırılacaq.

TAP sonuncu seqmentdir. Vətən müharibəsinin şiddətli döyüşlərinin gətirdiyi, Azərbaycan Ordusunun düşmən tapdağında olan kənd və şəhərlərimizi bir-birinin ardınca azad etdiyi günlərdə bir qələbənin müjdəsini də iqtisadi sahədən aldıq. TAP-ın tikintisinin yekunlaşması həmin vaxta təsadüf etdi. Bu, Azərbaycanın neft-qaz tarixində qazanılan, uğurla gerçəkləşən qlobal layihələr salnaməsinə yazılan bir qələbə idi. Zəfər ilimizin son günündə – dekabrın 31-də isə TAP Azərbaycan qazını Avropaya çatdırdı. Beləliklə, tikinti işləri dörd il yarımından çox çəkən layihə vaxtında və müvəffəqiyyətlə tamamlandı.

TAP-ın istifadəyə verilməsi həm də “Cənub qaz dəhlizi”nin tam sistem kimi işə düşməsi deməkdir. Kəmərin təməli 2016-cı il mayın 17-də Yunanıstanın Saloniki şəhərində qoyulub. Təməlqoyma mərasimində Azərbaycanın, Yunanıstanın, ABŞ-ın, Albaniyanın, İtaliyanın, Türkiyənin, Gürcüstanın, Bolqarıstanın yüksək vəzifəli şəxsləri, Avropa Komissiyasının və konsorsiuma daxil olan şirkətlərin səlahiyyətli nümayəndələri iştirak ediblər.

Təməlqoyma mərasimində bildirilmişdi ki, 2020-ci ildən başlayaraq Azərbaycan qazının Avropaya nəqli nəzərdə tutulur. Ona görə də qarşıda qazı Avropa bazarına vaxtında çatdırmaq, tranzit və istehlakçı ölkələrin hər birinin iqtisadi maraqlarının təmin edilməsinə nail olmaq kimi əsas vəzifə dayanırdı. Zaman bu vəzifələrin layiqincə yerinə yetirildiyini

göstərdi. “Cənub qaz dəhlizi”nin sonuncu hissəsinin yekunlaşması Azərbaycan qazını gözləyən bütün ölkələr, layihədə tərəfdaşlıq edən şirkətlər üçün böyük hadisə kimi dəyərləndirilir.

TAP “Şahdəniz-2” qazını Yunanıstanın və Albaniyanın ərazisindən, Adriatik dənizinin altından keçirərək İtaliyanın cənubuna, bu ölkədən də Qərbi Avropaya çatdırır. Belə ki, TAP uzunluğu təxminən 878 kilometr olan boru xəttidir. Onun 550 kilometri Yunanıstanın, 210 kilometri Albaniyanın ərazisindən, 105 kilometri Adriatik dənizinin altından keçir və sonuncu, bir neçə kilometrlik hissəsi İtaliya torpağında quru sahəyə çıxır. Burada kəmərlər “Snam Rete Gas” şirkətinin istismar etdiyi qaz nəqliyyatı şəbəkəsi ilə birləşir.

TAP layihəsinin reallaşması ilə Avropa bazarlarına yeni mənbədən qaz çıxışına şərait yaranıb. Kəmərlə ilk dövrlərdə hər il Avropaya çatdırılacaq 10 milyard kubmetr qazın həcmi sonrakı illərdə 20 milyard kubmetrə qədər artırılacaq.

Xatırladaq ki, TAP xətti İtaliyada bitməsinə baxmayaraq, gələcəkdə Azərbaycan qazının Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, İsveçrə və Avstriya kimi böyük Avropa bazarlarına çatdırılması üçün də böyük imkanlar vardır.

TAP-ın səhmdarları bp (20 faiz), SOCAR (20 faiz), “Snam S.p.A.” (20 faiz), “Fluxys” (19 faiz), “Enagas” (16 faiz) və “Axpo” (5 faiz) şirkətləridir.

Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, “Cənub qaz dəhlizi” Azərbaycanın liderliyi ilə həyata keçirilən, tarixi əhəmiyyətə malik, xalqımızın firavan gələcəyini təmin edən, regionda, Avropada təhlükəsizliyin, əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə xidmət gös-

tərən global layihədir. Dövlət başçısı bununla yanaşı, “Cənub qaz dəhlizi”nin beynəlxalq əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq şəraitində reallaşdığını da dəfələrlə vurğulamışdır. Yəni “Cənub qaz dəhlizi” layihəsinin uğurla tamamlanması nümayiş etdirir ki, komanda şəklinə aparılan iş həmişə yaxşı nəticə verir. Burada istehsalçı, tranzit və istehlakçı ölkələrin maraqları üst-üstə düşür. Belə ki, layihənin icrasında geniş beynəlxalq əməkdaşlıq formatı yaradaraq yeddi ölkə – Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Bolqarıstan, Yunanıstan, Albaniya və İtaliya iştirak edir. Üç Balkan ölkəsi - Bosniya və Herseqovina, Xorvatiya və Monteneqro tərəfdaşlar kimi növbəti mərhələdə layihəyə qoşulacaqlar. Deməli, “Cənub qaz dəhlizi”nin “qol”larının da olacağı mümkündür, çünki Avropanın Azərbaycan qazına ehtiyacı var. Eyni zamanda biz öz ixrac imkanlarımızı genişləndirmək istəyirik və bu baxımdan Avropa bazarı çox əlverişlidir.

“Cənub qaz dəhlizi” qarşından gələn 100 il ərzində Azərbaycan xalqına xidmət edəcək və milli iqtisadiyyatımızın inkişafında mühüm amil olacaq. Ölkəmizin regionda və Avropada nüfuzunun artmasını, Azərbaycanla Qərb arasında münasibətlərin daha yüksək pilləyə qalxmasını şərtləndirəcək. Azərbaycanın enerji ixrac edən və tranzit ölkə kimi əhəmiyyəti daha da artacaq. Layihədə iştirak edən bütün ölkələr, şirkətlər mənfəət götürəcəklər. Bu layihə Azərbaycana böyük gəlirlər gətirəcək insanların rifahının yüksəlməsinə təsir göstərəcək, xalqımızın firavan gələcəyini təmin edəcək.

Flora SADIQLI,
“Azərbaycan”

